memorii

CARTEA ANULUI IN TOPUL *KIRKUS REVIEWS*

AYELÎET TSABARI

Arta de a-ți lua rămas-bun

O POVEȘTE DE VIAȚĂ

O voce care surprinde cu impezime și talent viața în toată complexitatea ei. - *BOOKLIST*

O carte profundă.
Cititorii vor fi impresionați de această poveste intimă, plină de farmec. - *PUBLISHERS WEEKLY*

HUMANITAS

Ayelet Tsabari s-a născut în Israel într-o familie de origine yemenită. După efectuarea stagiului militar obligatoriu, a călătorit mulţi ani prin Europa, Asia şi America de Nord. în 1998 s-a stabilit în Vancouver, unde a studiat filmul şi fotografia la Capilano University. A regizat două filme documentare, unul dintre ele fiind premiat la Palm Spring International Short Film Festival.

A început să scrie în limba engleză în 2006. A studiat scrierea creativă la Simon Fraser University, la Guelph University şi la University of King's College. Este în prezent profesor de scriere creativă la aceste din urmă două universităţi şi la Universitatea din Tel Aviv.

Prima ei carte, *The Best Place on Earth (Cel mai bun loc de pe pământ*), a fost distinsă cu premiile Sami Rohr şi Edward Lewis Wallant, ambele destinate scriitorilor de limbă ebraică.

Arta de a-ţi lua rămas-bun, cel de-al doilea şi cel mai recent volum al său, a primit Canadian Jewish Literary Award şi a fost finalistă la The Vine Awards şi la Hilary

Weston Writers' Trust Prize.
A fost numită cartea anului 2019 de Apple Books, *Kirkus Reviews* şi CBC.

AYELET TSABARI

Arta de a-ți lua rămas-bun

O POVESTE DE VIAŢĂ

Traducere din engleză şi note de Ioana-Raluca Flangea

Ayelet Tsabari
The Art ofLeaving
Copyright © 2019 by Ayelet Tsabari
AII rights reserved.

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parţială, multiplicarea sa prin orice mijloace şi sub orice formă, punerea sa la dispoziţie publică pe internet sau în reţele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informaţiei, gratuit sau în scop comercial, precum şi alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislaţiei privind protecţia dreptului de autor şi se pedepsesc conform legilor în vigoare.

© HUMANITÁS, 2021, pentru prezenta versiune românească (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-7335-0 (epub)

EDITURA HUMANITÁS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail:

vanzari@hbhumanitas.ro Comenzi telefonice: 0723.684.194

Familiei mele iubite

Probabil că acasă nu e un loc, ci doar o condiţie irevocabilă.

—James Baldwin, Camera lui Giovanni

I. ACASĂ

Am stat pe genunchii altora. Stomacul lor mi-era coloană vertebrală, braţele lor – pereţi pentru mine. Casa mea era construită din oameni. —Maya Tevet Dayan, Acasă

în vis ne îmbrăţişăm ca doi adulţi

Pentru cea de-a zecea mea aniversare, tata mi-a promis că-mi va publica scrierile într-o carte.

— O carte adevărată?

— O carte adevărată. Adună tot ce-ai scris mai bun.

Am început să scriu încă de când am învăţat alfabetul. Când am terminat clasa întâi, deja meşteream cărţi din caietele de la scoală, cu tot cu coperte ilustrate şi reclamă pe spate. încropisem chiar şi o bibliotecă numai cu volumele mele, la care erau abonaţi vecinii şi verii mei. Ataşasem un buzunăraş pentru fişa de la bibliotecă pe spatele fiecărui caiet şi fasonasem şi o ştampilă, scobind literele într-o gumă de sters.

Şi tatăl meu avea obiceiul scrisului; îi văzusem notiţele în sertarul de la noptieră – fragmente de poezii, scrisori neexpediate, cu scrisul lui de mână artistic, cu litere lungi şi rotunjite, întotdeauna cu cerneală neagră. Pe fundul sertarului am găsit o revistă îngălbenită cu titlul *Afikim,* în care apăruse una dintre poeziile lui, singura publicată.

în ziua aceea, când mi-a făcut tata promisiunea, m-am încuiat la mine în cameră şi am scris până la ora cinei. Am continuat şi după cină. Până a doua zi,

umplusem un caiet cu povestea unei fetiţe care se adaptează la noua ei şcoală. Familia mea trecuse printr-o mutare la începutul anului, aşa că am inventat povestea inspirându-mă din experienţa proprie. Când am terminat-o, i-am prezentat mândră opera mea lui tata. El se odihnea în pat, pe un teanc de perne, fiindcă ieşise de curând din spital.

— Ce-i asta? a spus el.

— O carte, aşa cum mi-ai cerut.

El a dat paginile şi a râs.

—Ai scris toate astea ieri?

— Da, mi-am umflat eu pieptul.

A pus caietul deoparte.

— Ar trebui să-ţi ia mai mult de-o zi să scrii o carte. Mai ai timp până împlineşti zece ani.

— Dar nici n-ai citit-o! am protestat eu. De unde stii că nu-i bună?

Mi-a promis c-avea s-o citească.

După câteva zile, când mă întorceam de la bibliotecă ţinând strâns la piept două cărţi, am văzut o ambulanţă parcată pe trotuarul din faţa casei noastre; clipitul ei portocaliu lumina intermitent tufele de trandafiri la intervale regulate de timp – semn că era venită cu treabă.

*

După ore, Nurit şi cu mine mergem de regulă la ea acasă, fiindcă la ea e mereu liber, iar la mine nu e niciodată. Cheia de la casă atârnă la gâtul lui Nurit asemenea unui pandantiv, de şireturile pantofilor are cusute fise de telefon, în caz de urgenţă. La mine, dacă nu e la spital să-l vadă pe tata, mama e acasă cu bebeluşul, iar sora mea mai mare şi alţi trei fraţi mai mari sunt la ei în camere, sau în bucătărie, sau în camera de zi, sau jos, unde joacă ping-pong cu prietenii lor, în fiecare zi mai vin în vizită şi mătuşile, şi unchii, şi verişorii, la masa de prânz sau la o cafea şi-o prăjitură după-amiaza, sau doar la o vorbă. La noi acasă e ca la gară, zice mama adeseori oftând, deşi

pare că, în taină, asta îi face plăcere.

în zilele când vine Nurit pe la mine, de cele mai multe ori după-amiezile, când mama trage un pui de somn, mergem sus pe acoperiş. De acolo poţi vedea clădirile cu dâre lăsate de ploaie şi balcoane care ies

în afară, cu acoperişurile albe, plate, pe care stau înghesuite antene cocârjate, rezervoare pentru apă şi panouri solare strălucitoare. Copiii stau pe pervazurile ferestrelor şi-şi leagănă picioarele printre gratiile de fier; şiruri de rufe colorate zâmbesc de sub geamuri. Dacă te uiţi spre est, poţi vedea unde se termină Petah Tikva, copacii care străjuiesc autostrada ce duce la aeroport şi, la orizont, dealurile din Rosh HaAyin, cu conturul lor ondulat. La vest de noi, unde se termină strada Jabotinsky, mereu aglomerată, se află Tel Aviv, oraşul cel mare, cu străzi înguste, şi plaje cu nisip alb, şi promisiunea că dincolo de ţărmurile lui se află lumea întreagă. Deasupra noastră fac cercuri avioanele, aidoma unor pescăruşi înfometaţi înainte de aterizare, şi uneori mai trec zumzăind avioane de război în drumul lor la nord de graniţă. Războiul e departe, însă noi îl vedem întipărit pe feţele adulţilor: în obrajii lor încordaţi, în şanţul dintre sprâncene. îl auzim în muzica de la radio, în melodiile frumoase care vorbesc duios despre moarte şi despre pământul care ne umple de o dulce tristete.

Noua noastră casă e în Mahane Yehuda, un cartier din Petah Tikva înfiinţat de imigranţi yemeniţi la începutul secolului XX. Strada principală – scurtă, cu clădiri butucănoase înghesuite unele într-altele ca nişte vagoane de tren deraiat – se ascunde după un rând de chiparoşi, de palmieri ţepoşi cu frunzele ca nişte fântâni arteziene şi după o casă abandonată înfricoşătoare, cu scara ruptă, suspendată în aer, care duce către un etaj doi care nu există.

Nurit şi cu mine ne jucăm în pod, un alcov triunghiular mititel de sub acoperişul înclinat, la care poţi ajunge printr-o gaură în perete. Alteori, fratele meu cu trei ani

mai mare îşi invită prietenii acolo ca să facă muzică, şi asta nu-i corect, fiindcă el are camera lui, iar eu trebuie s-o împart pe-a mea cu un

bebeluş.

Nurit şi cu mine nu avem secrete. Eu sunt singura care ştie că mama ei a avut un accident în tinereţe: şi- a prins frumosul păr lung negru într-un ventilator industrial din fabrica unde lucra si de-aia acum poartă perucă. Nu am spus nimănui niciodată nimic despre asta, dar, de fiecare dată când trec pe lângă un ventilator mare, îmi imaginez cum îmi e smuls părul din cap. Nurit este şi prima persoană pe care am sunat-o după ce a făcut tata infarct.

Infarctul lui Aba a avut loc în primul *sabat* din septembrie 1982, la două zile după ce începusem clasa a patra. Mă jucam cu Keren, vecina mea care locuieşte la câteva case mai încolo, cu toate că familia ei nu este originară din Yemen. Mai sunt alte câteva familii ca a ei pe strada noastră, ademenite de preţurile mici şi apropierea de centrul oraşului. Cei doi fraţi ai lui Keren sunt în aviaţia militară, asa că ea ştie chestii despre războiul din Liban, care a început astă vară, când trupele israeliene au ajuns tocmai până la Beirut. Primăvara trecută, când am văzut la televizor copii israelieni care se zbăteau şi loveau plângând pentru că-i evacua armata din casele lor, Keren a fost cea care mi-a explicat de ce ne retrăgeam din Yamit, care se află în Peninsula Sinai, şi cum era un lucru bun că o retrocedam Egiptului, fiindcă acum puteam şi noi să avem pace şi să mergem să vedem piramidele. Odată mi-a împrumutat o carte strict secretă, folosită de aviaţia militară, care-i învăţa pe soldaţi

cum să identifice avioanele de război, iar eu am studiat-o cu atenţie ca să pot identifica pe cer avioanele inamice.

Eram în camera lui Keren când a venit sora mea să mă ia. Sora mea are şaisprezece ani. Se îmbracă cu *gealabiya*[1] brodate, lălâi, pe care şi le cumpără de la negustori arabi din Jaffa, şi umblă desculţă. Deasupra patului are un afiş cu Janis Joplin care urlă într-un

microfon şi are părul în toate direcţiile, ca tentaculele unei caracatiţe. La ea în dormitor miroase a fum şi a tămâie. în vechiul apartament stăteam cu ea în cameră şi adormeam în foşnetul paginilor pe care le citea. Acum nu mă mai lasă să intru deloc la ea în cameră. Când nu e acasă, mă strecor şi cotrobăi după jurnale şi scrisori secrete. Deschid sertarele de la dulapul cu haine şi mă dau cu farduri şi parfum de la ea, în speranţa că se va lipi şi de mine un pic din felul ei de-a fi, pe care-l admir.

— Trebuie să vii acasă, spune sora mea.

— De ce?

— Pentru că.

— Dar de ce? Ima nu se supără.

Sora mea se uită scurt la podea, apoi se aşază, în cele din urmă, pe patul lui Keren. Eu iau loc lângă ea.

— Aba a făcut infarct când juca fotbal, spune ea. Acum e la spital.

Keren îmi pune mâna pe braţ şi îmi povesteşte că şi tatăl ei a avut un infarct cu câţiva ani în urmă. L-au dus la spital cu elicopterul.

—Acum e bine, spune ea. Şi tatăl tău va fi bine.

Mă gândesc la ce mi-a spus Keren în următoarele câteva săptămâni în care tata e când la spital, când acasă, din ce în ce mai slab şi mai neputincios. Oare cât i-a luat tatălui ei să se facă bine? N-o întreb niciodată.

Aproape în fiecare zi, Nurit şi cu mine vorbim despre băieţi – aşa, ca Danny, care are părul de culoarea grâului şi ochii albaştri-cenuşii. Danny nu e la fel de popular precum prietenul meu Alon, care e

sportiv şi mişto. Danny nu face sport, el e bun la mate. Nurit crede că-i place de mine. Dau din mână a nepăsare si-i zic că-i nebună, dar în sufletul meu fac un mic dans de bucurie.

Alon mi-a cerut prietenia anul trecut, în clasa a

treia. Tocmai venisem la şcoala cea nouă. Ne jucam de-a v-aţi ascunselea după ore sub o clădire de birouri de pe strada Bialik şi, când m-am ascuns după o tufă de hibiscus, Alon a îngenuncheat alături. Am stat pe vine în linişte ceva vreme. Aveam palmele reci şi umede. M-a privit şi mi-a zis „Vrei să fii prietena mea?” Eu m-am înroşit şi am spus: „Dar tu nici măcar nu mă cunoşti”. Şi el a zis: „Ce cunosc îmi place”. Aşa că eu am zis: „Bine, da”. Am stat o vreme de vorbă, cu toate că jocul se terminase şi cineva striga: „Hai, toată lumea afară”. Când ne-am dus lângă ceilalţi, eram roşie la faţă şi zâmbeam întruna, şi o fată Iris s-a uitat ciudat la mine. Nu ştiam că-i place de Alon. Nu ştiam că fusese prietenul ei în clasa a doua.

Câteva săptămâni mai târziu, Iris şi alte fete m-au încolţit în pauza mare şi mi-au spus că sunt prea snoabă şi fiţoasă, că voiam să fac eu mereu regulile şi că ele nu se mai joacă de-acum încolo cu mine. Când am venit acasă la prânz, plângeam, şi Aba s-a aşezat la mine pe pat şi m-a pus să-i povestesc tot. Aba mereu mă ascultă. Nu ca Ima, care doar dă din cap în timp ce împătureşte rufele sau spală vasele. în ziua aia, după prânz, m-a dus la el la serviciu şi mi-a cumpărat de la magazinul de delicatese europene de lângă birou o gogoaşă cu gem de căpşuni, pudrată cu zahăr. în drum spre casă, stăteam pe bancheta
Fordului lui Cortina verde-măsliniu si l-am auzit

»

vorbind în engleză cu fratele lui, ca să nu înţeleg eu, dar eu am înţeles. A spus: „E tristă fiindcă fetele zic că se poartă ca o prinţesă”.

Când mă duc să-l văd pe Aba la spital, îmi pare slab şi cu privirea obosită, dar încă zâmbeşte. Asistentele sunt foarte drăguţe cu el şi-i spun „dragule”, îmi dau seama că-l plac. Toată lumea îl place pe tata: oamenii de la magazinul de delicatese, care-mi dau gogoşi pe

gratis; secretara lui, care se ridică întotdeauna în picioare când intră el pe uşă; necunoscuţii de pe stradă care-i strâng mâna plini de entuziasm; şi clienţii lui, pe care-i mai văd când mă duc la el, la biroul lui de avocat – majoritatea persoane în vârstă din Sha'ariya, un cartier mic de yemeniţi de la marginea Petah Tikva-ului. îi mulţumesc în mod repetat, copleşiţi de emoţie, până când el dă din mână jenat şi spune: „Nu vă faceţi griji. Mă plătiţi când puteţi", sau alteori: „E în regulă. Rugaţi-vă pentru mine la sinagogă".

Aba mă întreabă ce-am mai scris, ce-am mai citit, înainte de infarct scrisese „capodopere" pe o cutie veche de pantofi şi o umpluse cu cărţile pe care credea că o să vreau să le citesc, ca să discutăm apoi despre ele: *Ocolul Pământului în 80 de zile, Micuţele doamne, David Copperfield* şi *Oliver Twist.* Vreau să mă urc în pat şi să mă cuibăresc lângă el, dar mama zice că n-am voie.

Noaptea, înainte să mă culc, mă rog la Dumnezeu să-l facă bine pe Aba şi sper că Dumnezeu ascultă, cu toate că familia mea nu e foarte credincioasă – la noi se conduce maşina, ne uităm la televizor şi pornim aparatele electrocasnice de sabat. Sper că Dumnezeu îşi aminteşte că, înainte să se-mbolnăvească, Aba mergea săptămânal la sinagogă şi ajuta benevol oamenii. Atunci când mă descalţ, dacă una din tălpi e îndreptată spre tavan, o pun imediat cum trebuie, fiindcă *Savta*- mea, mama lui mama, care a venit din Yemen, mi-a spus odată că e urât să-i arăţi Lui talpa murdară a pantofului. Savta îşi condimentează propoziţiile cu „Doamne, fie-ţi milă" sau

„Insha' Allah", care-nseamnă „Facă-se voia Domnului" în arabă. Caută-n sus, spre cer, scutură din cap, oftează şi-şi loveşte coapsele, şi eu ştiu că îi vorbeşte, probabil îi face raportul ghinioanelor pe care le-a avut: i-a murit bărbatul, fratele ei a fost ucis în

```
   război, mama ei a abandonat-o când avea
abia doi ani şi nu ştie nimeni de ce. Ce n-
aş da să am şi eu o relaţie atât de
inocentă si directă cu Dumnezeu!
   >                    j
```

De Yom Kippur[2], hotărăsc să ţin şi eu post ca mama şi fraţii mei mai mari, pentru a mă căi fiindcă am furat lucruri de la sora mea şi pentru celelalte rele pe care le-am comis tot anul şi pe care nu mi le mai amintesc. Ştiu că nu e obligatoriu să posteşti înainte de *bat mitzvah,* însă vreau să-i demonstrez lui Dumnezeu că sunt serioasă.

Yom Kippur a fost mereu sărbătoarea mea preferată, cu toate că e o zi a ispăşirii, în care trebuie să suferi, nu să te distrezi. Totul este altfel de Yom Kippur. Timp de 25 de ore nimeni nu conduce maşina. Nu se dau telefoane. Nu se văd clipind ecranele televizoarelor prin ferestrele deschise. Toată lumea se plimbă alene pe străzile întunecoase şi pustii, copiii aleargă pe lângă biciclete, se opresc la semafoare şi se prefac că sunt automobile. Ima aprinde câteva lumini înainte de începerea postului şi nu avem voie să le stingem până nu se termină. Uneori, din obişnuinţă, apăs pe întrerupător ca să sting lumina când ies de la baie, dar apoi o aprind imediat la loc ca să nu observe Ima, si asta înseamnă c-am făcut două lucruri interzise în loc de unul. Poate chiar trei, dacă pui la socoteală c-am vrut s-ascund greşeala.

De fiecare Yom Kippur, copiii de la noi din clasă se întâlnesc în parcul de pe strada Rothschild. Anul ăsta, fiecare vine cu bicicleta şi o să mergem până la capătul oraşului, la Geha Interchange, intersecţia

de unde porneşte şoseaua spre Tel Aviv. Nurit este singura care ştie că nu ştiu să merg pe bicicletă. Aba mi-a cumpărat bicicletă după ce am găsit *afikoman*- ul[4] la cina rituală- de la Pastele trecut. Bucata de *matzo* era ascunsă în cutele draperiei din casa lui

Savta, şi unchiul Aaron, care ştia că nu o mai găsisem niciodată, e posibil să-mi fi făcut cu ochiul, ca să mă încurajeze, când am început să pipăi materialul. Aba mi-a promis că mă-nvaţă el să merg pe bicicletă, dar pe urmă s-a îmbolnăvit şi acum pe biela mea se pune praful în garaj şi toată lumea are alte griji pe cap.

— Putem să mergem pe jos până la Geha, spune Nurit. Avem toată seara la dispoziţie.

Pornim la drum după ce începe postul. Mergem în zigzag pe străzile din oraş; luminile se aprind cu un clic şi pictează pavajul tocit într-un portocaliu strălucitor. Mergem până când ne ard picioarele şi ne amorţesc; foamea muşcă din mine: mâinile ei micuţe- mi înţeapă stomacul pe dinăuntru. Mergem mai mult decât am mers vreodată în viaţa mea. îmi tot plimb saliva în gură în speranţa că-mi va ostoi setea, dar degeaba. Când ajungem la Geha, nodul de autostrăzi se intersectează deasupra noastră, mult mai mare decât se vede prin geamul unei maşini, un monstru cenuşiu, tăcut, cu braţele formate din ieşirile curbate de pe ambele părţi. Semafoarele continuă să-şi schimbe culorile la intervale regulate, colorând de fiecare dată asfaltul în altă lumină, ca la discotecă. Atmosfera e de sărbătoare: copii care dau ture pe biciclete şi se adună în grupuri pe marginea bordurii şi stau în mijlocul autostrăzii numai pentru că se poate. Suntem cu toţii beţi de fericire c-am cucerit acest teritoriu al adulţilor si nimeni n-are remuscări

sau păreri de rău. Apoi strigă cineva „Ambulanţa!” şi fugim toţi pe margine ca să ne uităm cum trece ambulanţa cu viteză mare. Ar putea fi o viitoare mamă care trebuie să ajungă urgent în sala de naşteri, însă sunetul sirenei îmi face inima să bată mai tare şi tot restul serii mă căiesc plină de seriozitate.

A doua zi de dimineaţă, mă trezesc şi din greşeală las să-mi intre un pic de apă în gură în timp ce mă spăl pe dinţi. Nici măcar nu e atât de multă cât să-mi

potolească setea, dar deja mă simt de parcă am trişat. Mai târziu, terminată de foame, mănânc struguri nespălaţi stând în picioare în faţa frigiderului deschis, în lumina lui fluorescentă.

Săptămâna următoare e *Sucofi* şi luăm o cină festivă acasă la Savta. Savta locuieşte în Sha'ariya, la numai cinci minute de mers cu maşina de la noi de acasă. Nu ştiu de ce – poate pentru că e la periferia oraşului sau pentru că a fost populată cu imigranţi veniţi mai de curând –, Sha'ariya parcă este o altă ţară, probabil e ca Yemenul, rustică si veche, si cu acelaşi veşnic miros de supă yemenită aromatizată cu turmeric, schinduf, coriandru şi ghimbir. La Savta acasă nu-s nici jucării, nici dulciuri, nici cărţi şi nici filme. Ea se-mbracă cu rochii largi care fâlfâie, are părul cărunt acoperit cu o basma şi ochelari cu lentile groase care- i măresc ochii batjocoritori şi grimasa imperturbabilă.

în camera de zi de la Savta îmi place tare mult să mă uit la un portret de familie alb-negru care îngălbeneşte pe zi ce trece. Bunica, bunicul, care a murit când eram eu mică, cu cei şase copii, îmbrăcaţi cu hainele cele bune, zâmbind fermecător cu toţii, mai puţin mama mea, copilul bosumflat din colţ, cu zulufii negri prinşi într-o agrafă, cu un umăr mai sus, buzele răsfrânte şi fruntea încreţită. Mătuşile mele râd toate şi spun că de-acolo am moştenit botul. Ştiu că mama a moştenit expresia asta de la mama ei, doar că, în fotografie, Savta zâmbeşte mai larg decât am văzut-o vreodată în realitate, e relaxată, fără un rid pe faţă, cu

privirea caldă. Pare tânără, frumoasă şi fericită. Mi-ar fi plăcut să o cunosc pe-atunci.

Unchii mei iau pe sus masa mare din sufragerie şi o duc în *sukkah*[1], pe care l-au montat în curtea din faţă: cearşafuri albe prinse de stâlpi formează pereţii, iar acoperişul e făcut din frunze uscate de palmier. Pe

cearşafuri sunt prinse cu bolduri desene festive de-ale mele şi de-ale verilor mei, de tavan sunt agăţate ghirlande de hârtie colorată. în rest e ca de obicei: unul din unchii mei spune rugăciunea *kiddush*[2] cu accentul cântat, vălurit, de Yemen, şi noi toţi cântăm „Amin” într-un glas. Dăm cupa din mână-n mână şi sorbim câte-un strop de dulceaţă roşu-închis care ne ustură pe gât şi ne arde-n stomac. Una dintre verişoarele mele îşi aruncă pe faţă o *lahoh* — pâinea lipicioasă yemenită plină de găuri – şi acum zici că are o mască tâmpită, iar noi ceilalţi chicotim aplecaţi peste castroanele cu supă galbenă.

După cină, mama, mătuşile şi verişoarele mele strâng vasele murdare şi le duc în casă, iar bărbaţii îşi întind picioarele şi discută despre politică, războiul din Liban, protestele de amploare din Tel Aviv de săptămâna trecută sau dacă Ariei Sharon trebuie sau nu să-si dea demisia din funcţia de ministru al

apărării. Sparg seminţe de floarea-soarelui şi scuipă cojile formând grămăjoare lângă ceştile de cafea. Mă uit cum verii mei se cocoaţă la taţii lor în poală, cum lenevesc obosiţi pe piepturile lor largi, şi mă simt de parcă mi-a rămas un os în gât. Când nu se uită nimeni, mă târăsc de-a buşilea sub masă, stau acolo cu genunchii la piept, şi mă uit la picioarele lor şi-mi rod unghiile până când începe să doară. Mă fac mică, invizibilă. Mă pricep la asta. Sunt flexibilă şi agilă şi mă pot strecura în cele mai înguste spaţii, cum ar fi nişa de la capătul scării, care duce pe acoperiş, toboganul pentru rufe murdare sau făgaşul pe care l-am curăţat eu sub o tufă, în spatele casei, printre măslini. Odată am adormit în

spaţiul strâmt dintre canapea şi perete şi toată lumea a înnebunit căutându-mă.

Savta ridică faţa de masă şi mă împunge cu cotul, indicându-mi bucătăria. Mă târăsc afară, îmi trag picioarele, adusă de spate, dar, în loc să intru în

bucătărie, mă uit pe fereastră la femei: sunt gălăgioase, şi rotunjoare, şi încăpăţânate, şi fermecătoare, cu buclele lor săltăreţe, coafate sau vopsite cu henna, scot silabe melodioase guturale precum *het* şi *ayin* – pe care eu le înghit, le aplatizez, fiindc-am învăţat să le pronunţ greşit la şcoală, ca evreii aşkenazi[8]. Ele umplu camera aceea micuţă cu mişcările lor, cu parfumuri, cu trăncăneală şi hohote de râs.

Apa curge, mâncarea e pusă în castroane şi depozitată în frigider. E ca şi cum aş avea acces la o comunitate secretă de femei si am fost invitată să mă scald în splendoarea feminităţii lor datorită ADN-ului şi genului meu. Par fericite, mulţumite că fac ceea ce fac, că sunt laolaltă, însă eu urăsc să spăl vase şi numi place cum miroase la Savta în bucătărie după ani şi ani în care s-au copt şi rîncezii condimente acolo. Mătuşile mele h spun mamei că e numai vina ei că sunt atât de leneşă, că ea m-a răsfăţat fiindcă am fost cea mai mică din familie timp de şapte ani, până s-a născut frate-miu.

Mă uit înapoi la drumul de pământ. în întuneric abundă sălbăticiunile: greierii ţârâie asurzitor în fundal şi alte creaturi fojgăie prin copaci şi în ascunzişuri. Celelalte *sukkah* de pe stradă sunt iluminate puternic, ca nişte cuburi plutitoare de lumină în noapte, cu oamenii dinăuntru abia schiţaţi, asemenea teatrului de păpuşi cu umbre pe care l-am văzut la şcoală. Ridică paharele, farfuriile şi furculiţele clincăne. Cântă cântece de sărbătoare, cu vocile bubuind în aerul răcoros. Stau în picioare pe întuneric şi mă

uit la vieţile lor. în octombrie, când începe să se facă răcoare seara, Ima dă jos încălzitorul pe gaz, şi de sus, din dulap, coboară saci cu haine groase care miros a mucegai şi a iarnă, şi acolo găsesc puloverul pe care mi l-a împletit ea anul trecut, când avea timp să tricoteze,

cel cu dungi albastre şi roz. îmi afund nasul în el şi miros amintirea vremurilor în care îl purtam, atunci când Aba era bine, iar Ima era fericită. Fiecare lucruşor este acum o amintire a zilelor când era mai bine.

Vineri, la o petrecere în clasă, Alon şi cu mine dansăm pe o melodie lentă printre alte perechi, şi spaţiul dintre noi doi pare ocupat, de parcă ar mai fi un corp la mijloc. Nu prea reuşim să ne sincronizăm mişcările: unul din noi e mereu puţin în urmă, nu ţine pasul. Săptămâna trecută, după ore, am fugit şi m-am urcat pe un gard, iar Alon a zis: „De ce trebuie să faci mereu pe dura? De parc-ai fi băiat?” Am închis ochii şi pentru o clipă mi-am imaginat că dansez cu Danny.

în pauza mare, stau pe băncile de piatră şi mă uit la băieţii care joacă fotbal. Alon marchează şi apoi dă o tură de teren, zâmbind. Ridică braţul de parc-ar fi Oded Machnes, cel mai bun jucător din ţară, când îl arată la televizor. Ce-i mai place să se dea mare lui Alon! înainte îmi făcea cu mâna, iar eu stăteam mai dreaptă, mândră că e prietenul meu. Acum nu mai face asta. Privirea-mi rătăceşte, caut prin mulţime să văd unde-i Danny. El şi cu Yoel ne-au invitat pe mine şi pe Nurit să lucrăm împreună la un proiect de grup după ore. îl văd stând lângă nişte tocilari pe marginea de protecţie. Este fix opusul lui Alon: umil, vorbeşte cu blândeţe, este primul dintr-un lung şir de băieţi şi bărbaţi de care o să mă îndrăgostesc fiindcă par să aibă sensibilitatea tatălui meu. Se uită la mine şi zâmbeşte, iar eu mă uit la picioare cu

obrajii în flăcări.

Danny stă într-un bloc nou vizavi de şcoală. Zidurile tencuite sunt încă albe, dar se vor înnegri peste ani de la ploaie şi smog. De la el din cameră se văd livezile de portocali de la marginea oraşului. în loc de pardoseală din gresie, el are mochetă albastră din perete-n perete care-mi gâdilă tălpile. îmi curbez

degetele de la picioare ca să strâng cu ele firele. Mama lui Danny ne serveşte cu napolitane cu ciocolată şi sirop de zmeură cu apă. învăţăm, apoi jucăm un pic Monopoly, iar Danny mă priveşte pe furiş când are impresia că nu mă uit. Nurit zice că-i prea timid. Aproape că nu vorbeşte deloc la ore, cu toate că e extraordinar de deştept şi ştie răspunsul la aproape orice întrebare. E şi haios. Râdem la glumele celuilalt, ceea ce nu pot să zic despre Alon, fiindcă el e complet lipsit de simţul umorului.

Uneori, în vis, ne îmbrăţişăm ca doi adulţi.

Când Aba vine acasă de la spital după vreo câteva săptămâni, fratele meu şi cu mine suntem aşa de încântaţi, că sărim în patul lui până ţipă Ima la noi să ne potolim. Mă cuibăresc lângă Aba şi-i citesc ultimele mele poezii. îi simt corpul osos şi fragil. Facem scurte plimbări, şi uneori ne întâlnim din întâmplare cu cineva cunoscut, iar Aba se opreşte şi stă de vorbă pe îndelete, iar eu încerc să am răbdare şi să nu mă foiesc. în cartier toată lumea îl ştie pe tata. Cunoscuţii îi strâng palma cu ambele mâini, apoi mă ciupesc pe mine de obraz şi mă mângâie pe cap.

într-o noapte mă trezesc vocile grăbite din camera de zi şi tropăitul paşilor pe scări. Ies tiptil de la mine din cameră şi privesc de pe podest. în living sunt paramedici, Aba e întins pe o targă. Ima îl ţine de mână şi aprobă ce-i spune paramedicul cu sprâncenele încruntate. Aba a stat acasă doar o săptămână.

în nopţile de după plecarea lui Aba la spital aud plânsete înăbuşite furişându-se

prin pereţi.

Mătuşile mele îi spun lui Ima că ar fi bine să meargă la un anumit rabin, un *mekubal*[m], care poate îndepărta blestemul.

— Cineva te-a blestemat, spune sora ei mai mică

în timp ce fumează la geam, cu părul plin de zulufi strâns într-un coc neglijent.

— Aiurea, gesticulează Ima a neîncredere.

Feţele mătuşilor mele sunt variante ale chipului
mamei, asemenea unor portrete copiate cu mici modificări. Toate sunt frumoase si muncite, cu fetele brăzdate de anii în care au crescut o droaie de copii, au făcut mâncare, curăţenie şi cumpărături, au alăptat şi nu au dormit nopţile. în ciuda greutăţilor, frumuseţea lor parcă se desăvârşeşte cu trecerea anilor. Mi-ar fi plăcut să fi moştenit frumuseţea din partea mamei, nu nervii şi îmbufnarea.

Stau jos la masa din bucătărie, beau cafea turcească cu lapte din ceşti de sticlă – la fund se vede stratul gros de zaţ – şi mănâncă fursecurile *ka'adid* ale mamei, sfărâmicioase şi pline de pistruii seminţelor de chimen negru. Mătuşa cea mai în vârstă, Rivka, îl leagănă pe genunchi pe frăţiorul meu, care râde şi ţipă. Ima se încruntă la cafeaua ei. Acum are obrajii căzuţi şi pielea galben-pământie.

Până la urmă, mătuşile mele se duc la rabin fără ea. La întoarcere spun că rabinul ştia că incidentul s-a petrecut în apă.

— Dar nu-i adevărat, spune Ima. Juca fotbal.

— Lângă piscină, zice mătuşă-mea.

Rabinul a mai spus şi că trebuie să verificăm *mezuzelell* de la toate uşile. Am simţit cum păleşte determinarea din vocea mamei. Peste câteva zile, bărbaţi serioşi cu bărbi şi *kippaU* desfac din şuruburi

mezuzele prinse de uşile noastre şi scot din ele pergamentele înfăşurate ca nişte mesaje SOS. Desfac bileţelele şi verifică cu lupa versetele din Tora scrise îngrijit.

Ne spun că pergamentele erau defecte – s-au găsit greşeli de ortografie în ele – şi trebuie înlocuite fără întârziere. Sunt uşurată că s-a găsit sursa necazurilor noastre şi înfricoşată de puterea pe care o are

cuvântul scris.

*

După ce trec câteva săptămâni şi Aba tot nu se însănătoşeşte, mătuşile mele se duc iar la rabin şi vin de acolo cu un alt leac. Rabinul, după ce a efectuat calculaţii numerologice, a ajuns la concluzia că trebuie să-i schimbăm fratelui meu numele din certificatul de naştere. Cu mulţi ani în urmă, mătuşa mea îsi schimbase numele la sfatul unui rabin si i se schimbase norocul, cu toate că surorile ei îi ziceau tot pe numele vechi. De data asta, mama cedează mai repede. Noaptea, stau aplecată peste leagănul fratelui meu, mă uit la el cum doarme şi mă cuprinde tristeţea. Nu are decât un an şi e perfect cu năsucul lui cât un nasture şi faţa rotundă, cu pielea măslinie ca a lui tata. Mie-mi place numele lui vechi. Nu vreau să se schimbe nimic.

Alon îmi strecoară un bileţel la oră. „Vreau să te rog să nu mai porţi blugi rupţi. Nu vreau ca lumea să creadă că prietena mea e săracă.”

îi răspund fără să stau pe gânduri. „Mă îmbrac cu ce vreau. Nu mai sunt prietena ta, aia e.”

Când ajung acasă, uşa din faţă e încuiată. Mă duc în spate să văd dacă e maşina acolo, şi o găsesc pe Ima pe locul şoferului, cu capul pe volan, zgâlţâind din umeri. Dispar fără să-şi dea seama şi mă duc la Nurit acasă.

în excursie cu şcoala în Galileea, pe când toată lumea se fâţâie pe culoarul autocarului, cântă şi dansează, eu mă uit cum urcă şi coboară drumul pe dealurile cu vegetaţie luxuriantă şi-mi amintesc de excursiile noastre de familie pe care le făceam în nord înainte să se nască fratele meu, toţi şapte înghesuiţi în Fordul Cortina al lui tata, cu mine întotdeauna prinsă la

mijloc fiindcă eram cea mai mică. Când locuiam în fosta noastră casă, Aba mă mai lua de la şcoală şi mă ducea la el la serviciu. Mergeam cu maşina până la tribunal la Haifa, sau la Ierusalim, sau la Netanya şi mă lăsa să stau pe scaunul din dreapta ca un om mare. Pe drum ne opream la vreo librărie ca să-mi iau o carte de citit cât lucra el. O dată am parcat pe marginea autostrăzii şi ne-am uitat la păsările migratoare, iar Aba mi-a povestit despre călătoria lor. Altă dată ne-am plimbat pe faleză în Netanya, briza mi-a ciufulit părul, şi, cu toate că eram prea mare, tata m-a dus un pic în braţe; mi-a plăcut să mă simt iar mică, fiindcă Ima era deja gravidă şi în curând aveam să nu mai fiu puiul lui tati.

Imediat îmi dau lacrimile. îmi apăs faţa pe geamul rece ca să nu mă vadă nimeni şi-mi şterg lacrimile îndată ce apar. Prin spaţiul liber dintre fereastră şi mânerul scaunului îl văd deodată pe Danny cum mă urmăreşte de la câteva scaune distanţă. Mă dau imediat deoparte de la geam. Când coborâm din autobuz, nu ne vorbim, însă mă caută din ochi şi privirea lui stăruie un pic mai mult asupra mea.

Verisoara mea Malka, care e suficient de mare ca să-

> *

mi fie mamă şi predă la noi la şcoală, îi sugerează mamei să-i fac o vizită consilierului şcolar. în biroul acestuia, Malka stă în spatele meu, lângă uşă. Numele consilierului e Rachel; pe buzele date cu ruj de culoare închisă are un zâmbet compătimitor. Pare fals, ca o mască de bufon.

— Ştiu că treci prin momente dificile, spune ea cu blândeţe. Ştiu că eşti foarte

apropiată de tatăl tău. Vrei să vorbim despre asta?

Mă întorc să mă uit la Malka. Ea mă încurajează dând din cap. Reverberaţia distantă a vocii unui profesor străbate prin fereastra deschisă. Nu vreau să vorbesc despre tata, fiindcă, dacă vorbesc, totul va

deveni real. Fiindcă atunci o să plâng, şi nu vreau să plâng. Nu vorbesc cu nimeni despre el. Nici cu fraţii mei. Nici cu mama. Nici măcar cu Nurit. Nu scriu nici măcar în jurnal.

Ştiu câte ceva despre moarte. Savta Sarah, mama lui tata, a murit acum doi ani, şi tata nu s-a bărbierit treizeci de zile după aia. A fost trist şi a avut o mină rea, şi am fost şi eu tristă, mai ales pentru el, fiindcă eu nici n-o prea cunoşteam. Eram unul dintre mulţii nepoţi care-i umpleau casa din Sha'ariya o vineri da, si una nu. Nu vorbea bine evreieste, iar eu nu vorbeam dialectul ei iudeo-arab din Yemen. La ei în casă era întunecos şi înghesuit, şi mirosea a mâncare gătită şi a busuioc, care creştea spontan în curte printre buruieni şi troacele care zăceau împrăştiate.

Ştiu câte ceva despre moarte pentru că la ştiri tot citesc nume de soldaţi care au căzut la datorie în Liban, si în fiecare an de Ziua Comemorării Soldaţilor îi plângem pe eroii care şi-au dat viaţa pentru patria noastră, iar de Ziua Holocaustului îi plângem pe cei şase milioane care au pierit în lagăre. Avem o ţară pe care o bântuie propriii morţi, pe care o trag în jos pierderile şi comemorările.

Când eram mai mică, mă trezeam uneori noaptea neputând să respir din cauza unor vise atât de veridice, încât după o vreme le-am crezut amintiri, vise în care cădeam de la balcon sau eram călcată de maşină. Fugeam la ai mei în dormitor plângând că „Nu vreau să mor". Părinţii mă luau în

braţe si mă

linişteau; îmi spuneau ,, că totul e bine,, ,, că nu o să mor mulţi, mulţi ani de-atunci încolo.

Consilierul mă aşteaptă să zic ceva. în cele din urmă spun:

— Sunt îngrijorată.

Rachel se apleacă în faţă, cu zâmbetul un pic mai moale, mai sincer.

— De ce anume eşti îngrijorată?

Mă uit în poală şi-mi rod unghiile; au gust de creioane şi de praf.

— Mă tem c-o să moară, zic.

Mi-a scăpat. Mă simt de parc-am rupt o vrajă cu vorbele care mi-au ieşit din gură, şi acum am un nod în gât şi nu vreau să-mi ţâşnească lacrimile în faţa femeii ăsteia pe care n-o cunosc, în faţa vară-mii, care probabil o să-i spună mamei, însă lacrimile o iau la vale oricum, tăcute, atât de multe încât mi se scurg în poală de pe bărbie şi de pe nas.

Consilierul spune câteva cuvinte seci de compătimire. Mă îndeamnă să continui, dar nu pot. Nu pot să-i povestesc ce gânduri oribile am de când mi-am dat frâu liber imaginaţiei. Cum fetele din clasă o să fie mai drăguţe cu mine dacă el moare, cum o să se poarte mai frumos, cum o să le pară rău pentru ce mi-au făcut anul trecut. Nu-i spun că, pentru o clipă – o fracţiune de secundă, de fapt –, am fost pe punctul de-a crede că n-ar fi chiar aşa de rău. Şi cât de mult m-am străduit să-mi reprim gândul ăla, să mi-l şterg din minte, doar că n-am putut, ca atunci când am vrut să nu fi aprins lumina de Yom Kippur. Trecutul nu poate fi schimbat. Păcatele mele nu pot fi rescrise.

într-o după-amiază, Danny şi cu mine suntem singuri la el în cameră când el zice, cu voce tremurândă:

— Trebuie să-ţi spun ceva.

Inima mea o ia razna.

Dar apoi intră Yoel cu un pahar de apă.

— I-ai spus? întreabă el.

Intră şi Nurit.

Danny răspunde repede:

— Nu.

— Ce să-mi spună?

Danny se joacă cu un fir din covor.

— Tatăl meu a obţinut o slujbă în America, spune el aşa cum spune totul, încetişor, cu un mic zâmbet.

Ne mutăm acolo.

Se uită oriunde, numai nu la mine.

înghit în sec. încerc să văd cum sună propoziţia aia la mine-n cap. *Tatăl meu a obţinut o slujbă în America.*

Nurit se uită la mine.

— Când?

— Luna viitoare.

Pentru prima oară, privirea lui se opreşte la mine, dar eu mă uit drept la covor, de teamă că, dacă ridic ochii, va citi totul pe faţa mea.

— Doar pentru un an-doi, se grăbeşte să adauge. O să ne întoarcem.

O viaţă.

*

Danny o să vină în vizită anul următor. Totul se va fi schimbat până atunci. Tata va fi murit în patul din spital în primăvară, într-o zi oarecare de vineri. Va muri în acelaşi spital în care m-am născut eu în urmă cu aproape zece ani. Voi fi dormit o noapte întreagă fără a şti ce am pierdut, iar a doua zi de dimineaţă mă voi fi sculat la fel de neştiutoare, ne-orfană (şi, în primele câteva săptămâni de după decesul lui, fiecare dimineaţă va începe cu aceeaşi binecuvântată amnezie din care amintirea mă va smulge cu forţa).

în acea dimineaţă, dimineaţa de sabat, mama mă

y ~ > >

va striga din pat, iar eu voi fi fericită să mă cuibăresc lângă ea ca să-i absorb moliciunea liniştitoare a trupului. Dar camera va fi întunecată şi neaerisită, iar

silueta din pat va arăta ca o versiune sfărâmată, ofilită a mamei mele, şi ea îmi va da o veste îngrozitoare.

Momentul acela, cristalizat în memoria mea prin ceaţa durerii, va fi răscrucea de unde viitorul meu se împarte în: ce-ar fi fost dacă el ar fi trăit şi ce a fost fiindcă n-a trăit. Şi, pe măsură ce cresc, voi încerca

să-mi trăiesc viaţa cât de nebuneşte şi cât de gălăgios pot pentru a depăşi gravitatea acestui moment, pentru a o diminua.

Mai târziu în aceeaşi zi, Ofra Haza, idolul meu din copilărie, va câştiga locul al doilea la Eurovision, îmbrăcată într-un costum sclipitor şi cântând melodia *Israelul n-a murit* în München, şi nu altundeva. Războiul din Liban va continua. Alţi soldaţi vor muri. Va ploua, fireşte, ce altceva ar putea cerul să facă?

După şi mai multă vreme, va veni vara, intimidantă ca întotdeauna la noi în tară, cu căldura ei nemiloasă şi soarele orbitor. Mama se va topi de dor, până va deveni o umbră a celei care era în tinereţe, iar mie-mi va fi dor de ea tot timpul, chiar şi atunci când va fi cu mine. Şi, de fiecare dată când va suna soneria, ochii frăţiorului meu se vor aprinde, şi apoi se vor întuneca din nou, când pe uşă va intra cineva care nu e tatăl nostru.

Eu îmi voi petrece acele luni făcând pacturi cu Dumnezeu, promiţând că n-o să mai scriu de sabat, că n-o să mai fur de la sora mea, c-o să las să treacă suficient timp între carne şi lactate, până când zădărnicia rugăciunilor mele mă va izbi şi mă va face să mă simt proastă şi găunoasă – ca şi cum o cavitate dinlăuntrul meu care era odinioară plină de credinţă s-ar fi spart, şi goliciunea mă roade acum precum foamea pe care am simţit-o de Yom Kippur.

Voi avea un nou prieten, pe Yariv, unicul fiu al unui cuplu de supravieţuitori ai Holocaustului a căror casă e si mai fantomatică decât a devenit a mea, si el va

fi dulce, şi efeminat, şi homosexual – cumva voi şti deja asta —, şi nu-l voi iubi aşa cum l-am iubit pe Danny.

Când se va întoarce Danny, voi fi descoperit deja cât de uşor e să chiuleşti de la şcoală, voi pierde vremea prin parcuri, stând pe bănci ca să scriu poezii despre Aba, despre dorinţa de a muri, fiindcă aşa aş

putea fi cu el. Voi scrie pentru că scrisul va fi singurul lucru care pare să aibă vreun sens.

Danny o să apară în pauza mare, doar pentru o scurtă vizită. La fel ca mulţi alţii care se întorc după o şedere prelungită în ţara abundenţei, s-a îngrăşat, încântată să-l văd, şi agitată, voi exclama: „S-a întors Danny. S-a-ngrăşat!” către un grup de copii, ca apoi să mă răsucesc şi să-l văd stând în spatele meu – probabil venise să-mi vorbească –, iar el va zâmbi cu zâmbetul lui obişnuit, însă va avea întipărită pe faţă o expresie rănită. Şi nimic de pe lumea asta nu mă va putea ajuta să repar ce tocmai făcusem.

Mă voi uita cum pleacă Danny, cum dispare în maşina părinţilor, înapoi la viaţa lui cea nouă din America, mă voi uita la el cu inima fărâme, dar şi cu invidie, cu o dorinţă nouă de-a fi în locul lui. îmi voi dori ca eu să fiu cea care pleacă, pentru că e mai bine să pleci decât să fii cel care e lăsat în urmă.

1. Caftan lung, larg, fără nasturi, purtat atât de femei, cât şi de bărbaţi în lumea arabă.

2. Bunica (în ebraică, în original).

3. Ziua Ispăşirii, sărbătoare austeră care cuprinde un post absolut de 25 de ore şi începe la asfinţitul soarelui.

4. Bucată de *matzo* (pască evreiască).

5. *Seder,* cină rituală la care se servesc şase mâncăruri specifice.

6. Sărbătoarea Corturilor.

7. Cortul în care se ţine sărbătoarea

Sucot.

8. Rugăciune prin care capul familiei binecuvântează vinul într-o cupă specială, de sabat sau în zi de sărbătoare.

9. Evreii de rit askenaz vorbesc limba idiş si au o pronunţie tipică, influenţată de limbile popoarelor est- europene pe lângă care au trăit.

10. _____ Aşa-zis clarvăzător şi vindecător.

11. _____ Pergament pe care e scris un text sfânt din *Tora,* care se pune la uşă.

12. _____ Acoperământ pentru cap purtat de bărbaţii evrei.

O fată simplă

La mijlocul anilor 1980, în urma unei campanii asidue duse de mine si de fratele meu, mama a instalat la noi în casă televiziune prin cablu piratată. într-o zi, doi tipi solizi, nebărbieriţi, care miroseau a tutun, au urcat la noi pe acoperiş şi au meşterit la antenă. Nu eram singurii care încălcau legea: toată lumea de pe stradă făcea la fel. Televiziunea israeliană emitea numai pe un canal al statului, care tocmai începuse să transmită color şi oferea program limitat vreo zece ore pe zi, cel mai adesea plictisitor la culme. Singura emisiune pe care o urmăream cu sfinţenie era filmul arăbesc de vineri seara: melodrame egiptene siropoase, în care apăreau starlete voluptuoase cu ochii machiaţi cu negru şi coafuri complicate, pe care mama le certa adeseori pentru alegerile făcute. De cele mai multe ori preferam să citesc decât să mă uit la televizor. Montarea cablului ilegal a schimbat totul; transmisiunile erau 24 din 24, se dădeau filme si miniseriale de la magazinele de închirieri video, plus ceva filme erotice după miezul nopţii, pe care mă furişam să le văd la parter după ce toţi ceilalţi adormiseră.

într-o după-amiază, când mama îşi făcea somnul zilnic, am deschis televizorul şi am fost în culmea fericirii să nimeresc filmul israelian *Shlager (Şlagărul),* din 1979, în

care era prezentată Ofra Haza cu cântecul *Shir HaFreha (Cântecul freha),* cu care se lansase. Am stat turceşte în faţa televizorului, vrăjită de apariţia unei Ofra Haza mai tinere. Cu o faţă proaspătă şi încă necunoscută, semăna cu rudele

mele, cu verişoarele mele mai drăguţe.

în anii ce au urmat lansării filmului, Ofra a devenit teribil de celebră după ce câştigase locul 2 la concursul Eurovision din 1983 (încă un eveniment televizual pe care-l urmăream asiduu). Mai târziu va deveni cel mai cunoscut produs muzical exportat de Israel până-n zilele noastre, cu vânzări de milioane de discuri în toată lumea şi o nominalizare la premiile Grammy. Va ajunge, în cele din urmă, o figură tragică, a cărei poveste îi va bântui pe fanii ei mult după ce a încetat din viaţă.

Chiar şi fără o identitate yemenită bine conturată, ştiam destule ca să fiu mândră de Ofra Haza. Tânăra cântăreaţă din cartierul HaTikva – un cartier sărac din sudul Tel Avivului –, cea mai mică din cei nouă copii ai unor imigranţi din Yemen, era Cenuşăreasa din comunitatea mea si unul dintre cei câţiva artişti *mizrahi*— care reuşiseră să cucerească canonul israélien. începuturile umile ale lui Ofra îmi dădeau speranţă, fiindcă voiam să devin cântăreaţă şi actriţă exact ca ea, când mă făceam mare. Eram deja în corul scolii, făcusem câteva ore de actorie, si aveam şi genele potrivite. Poate că nu auzisem niciodată de vreun scriitor din Yemen (ăsta era celălalt vis al meu, să devin scriitoare, ceea ce era cam fantezist), dar toată lumea ştia ce artişti minunaţi sunt yemeniţii. Israelul a câştigat de trei ori Eurovisionul şi de fiecare dată a fost reprezentat de cântăreţi din Yemen. Deşi industria muzicală din Israel era vădit împotriva

artiştilor de origine *mizrahi,* şi muzica *mizrahi* — un gen inspirat din tradiţiile şi ritmurile din Orientul Mijlociu şi nordul Africii – nu era difuzată la radio, aceşti cântăreţi yemeniţi au fost văzuţi ca nişte minunaţi ambasadori ai Israelului. Pe telespectatorii europeni i-au înnebunit cu apariţiile lor exotice, cu mişcările lor de dans, cu cârliontii lor ca nişte tirbuşoane. Vocile noastre şi bucătăria noastră -

condimentată, cu multă cocă, adeseori galbenă de la turmeric şi aromatizată cu schinduf şi coriandru – sunt aportul nostru cel mai important la cultura israeliană.

în film, chiar înainte ca Ofra să înceapă cântecul *Freha,* îl întreabă pe partenerul ei, un bărbat aşkenaz cu aspect banal, îmbrăcat în costum, dacă dansează cu ea, şi el răspunde cu dispreţ: „Eşti cumva vreo *freha* din aia cu capul între picioare?” Chiar dacă aveam 11 ani, ştiam ce e o *freha* – ştiam că nu vreau să fiu si eu una. *Freha* semăna foarte bine cu starletele din filmele egiptene pe care le vedeam noi în fiecare vineri. Se machia excesiv şi purta accesorii stridente („Acolo unde sunt reflectoarele, acolo mă duc şi eu, cu ojă pe unghii, cu ruj pe buze şi cu alte chestii strălucitoare”). Nu era prea deşteaptă („Nu pot să reţin cuvinte lungi”), îi plăceau petrecerile („Vreau să dansez, vreau să mă distrez”), avea moravuri îndoielnice („Vreau şi ziua, vreau şi noaptea”) şi ştia, în adâncul sufletului ei, că n-o să scape niciodată din cartierul sărac din care provenea („în spatele fiecărei *freha* se ascunde un cartier de blocuri, un soţ şi poluare dintr-o mie de zări”).

Mai ştiam şi că *freha* e *mizrahi* — nu doar pentru că în film era jucată de o actriţă yemenită, sau fiindcă termenul îşi avea originea într-un nume comun printre femeile de sorginte nord-africană, derivat din cuvântul arăbesc pentru fericire, ci şi pentru că eu văzusem *freha* în cartier, fete mai mari de la liceul industrial de pe stradă, care stăteau pe gard cu ţigara între degetele cu unghii lungi date cu ojă, râzând

tare, cu carnea strânsă în costumaţii strâmte şi decoltate, cu mersul încrezut, emanând sexualitate. Le văzusem la marginea cartierului Sha’ariya, pe străzile nou construite în continuarea cartierului tradiţional yemenit unde crescuseră părinţii mei şi unde încă mai locuiau bunicii. Sha’ariya îmi dădea un sentiment de

disconfort, îmi amintea de părţi ale identităţii mele de care voiam să mă distanţez: muzica *mizrahi* la volum mare care bubuia de la geamurile maşinilor, femeile bătrâne cu batic care se uitau la mine cu coada ochiului când treceam pe lângă ele cu verii mei şi întrebau cu topica lor aparte şi cu accentul lor greoi: *„Bat mi at?”* („A cui fată eşti?”). La fel, acele *freha* adolescente pe care le văzusem pe-acolo, pierzând vremea pe lângă tarabele cu falafel sau în parc, mereu înconjurate de băieţi hămesiţi, au scos la lumină o parte din mine pe care eram condiţionată s-o resping. Deşi mă credeam superioară lor, mai inteligentă, mai versată în ceea ce priveşte mersul lumii, în secret le admiram încrederea, ca şi cum ele ştiau ceva ce mie-mi era necunoscut, ceva despre băieţi sau despre corpurile lor, sau despre sex sau despre cum să fii fericită. Erau doar cu vreo doi ani mai mari decât mine, dar păreau deja femei, pe când eu eram încă o fetiţă.

Cântecul freha a trecut ca o furtună prin tot Israelul, rămânând pe prima poziţie în topuri timp de cinci săptămâni. Chiar şi după acest succes notabil şi în ciuda faptului că ea cânta pop normal care nu era etichetat drept *mizrahi,* Ofra s-a luptat să găsească textieri şi compozitori care să scrie pentru ea. în cele din urmă, impresarul ei, Bezalel Aloni, a început să-i compună muzica şi, mai târziu în carieră, Ofra şi-a compus singură cântecele. Cinci ani la rând admiratorii ei au votat ca ea să fie desemnată
Cântăreţul Anului în Israel si albumele ei au doborât
> >
toate recordurile de vânzări, dar la radio se difuzau rareori melodiile ei. „Nu înţeleg de ce nu mi se dă o şansă”, a declarat ea într-

un interviu. Bezalel Aloni, mai puţin diplomat, a spus simplu: „Radioul e pentru cântăreţii askenazi”.

*

„Nu pot să port aşa ceva”, i-am spus lui Yael, prietena mea din liceu. Pentru seara respectivă îmi
oferea una dintre fustele ei scurte si strâmte.

Mergeam să dansăm la Liquid Club, în sudul Tel Avivului, un hangar imens, plin de fum, unde puneau muzică new wave, pop şi punk. Seara abia începuse şi eu deja ieşisem din zona mea de confort: eram îmbrăcată cu bluza elegantă cu nasturi a prietenei mele, iar părul meu creţ era enorm după ce o lăsasem pe Yael să mi-l usuce cu fohnul stând cu capul în jos deasupra chiuvetei. Habar nu aveam ce se face în club. Nu ştiam să vorbesc cu băieţii. Nu aveam hainele potrivite şi nu ştiam să dansez – excepţie făcând momentele în care eram la o nuntă cu familia şi se cânta muzică din Yemen. în ciuda aversiunii mele pentru muzica *mizrahi,* cu vocile sale unduioase şi versurile dulcege, corpul meu avea o reacţie viscerală la ritmurile din Yemen, la sunetul tobelor din cositor, la zumzetul care străbătea melodia şi mă făcea să mă ridic în picioare.

Eram în momentul în care obsesia mea faţă de Ofra se temperase până la admiraţie matură. în ultimele clase de gimnaziu dezlipisem afişele cu Ofra de pe pereţi şi le înlocuisem cu unele cu Madonna. Hipersexuală şi provocatoare, Madonna era cea mai tare *freha* din lume şi, pentru că de curând mă autoproclamasem feministă, o vedeam ca pe un model de urmat. Mama, oripilată,

ofta din greu când plecam la şcoală îmbrăcată în dantelă şi cu ciorapii rupţi, cu o tonă de lanţuri la gât şi brăţări zornăitoare de argint până la cot, care făceau multă gălăgie de câte ori dădeam o pagină din manual, spre iritarea profesorilor. Din fericire, faza asta trecuse.

Şi Ofra se maturizase şi o apucase într-o nouă direcţie muzicală. în 1984 a înregistrat *Cântece din Yemen,* un album de melodii tradiţionale yemenite reorchestrate, atât religioase, cât şi laice, în ebraică şi

arabă, cântece pe care mama ei, care obişnuia să interpreteze la ceremonii henna în Yemen, i le cântase în copilărie. Pe coperta albumului, Ofra apărea într-o rochie tradiţională de mireasă din Yemen, cu o glugă aurie, bogat ornamentată, pe cap. Reacţia publicului la acest album a fost de consternare. Mass-media din Israel nici nu l-au băgat în seamă până nu a fost lansat cu mare succes în Anglia şi nu au început europenii să ţopăie în cluburi pe aceleaşi ritmuri yemenite pe care dansam eu la nunţile din familie. Următorul ei album cu muzică din Yemen, *Shaday,* s-a vândut în peste un milion de exemplare în toată lumea şi i-a adus New Music Award pentru cel mai bun album internaţional al anului la New York în 1989.

Prietena mea Yael ţinea fusta în fata mea.

— De ce nu?

— Fiindcă o s-arăt ca o *freha,* am zis.

Şi nici nu se mai purtau imprimeurile animale. Nici anumite nuanţe de ruj precum roşu-sângeriu sau roz-neon. Nici cerceii mari rotunzi. Nici nimic auriu. Nimic cu pietre. Părul decolorat, o tendinţă adoptată de multe dintre prietenele mele cu pielea deschisă la culoare, era absolut de evitat. Să fii fată *mizrahi* cu şuviţe blonde însemna că erai o *freha.*

— Aiurea! Nu eşti o *freha,* mi-a spus Yael cu convingere. Nici o haină nu te va face să arăţi vreodată ca o *freha.*

Părinţii lui Yael veniseră din Polonia. Ea putea să poarte orice.

Am stat un pic pe gânduri. Apoi mi-am

amintit cum, purtând hainele nepotrivite în ultimii ani de gimnaziu din perioada mea Madonna, atrăsesem atentia bărbaţilor nepotriviţi – bărbaţi *mizrahi* mai în vârstă, care purtau lanţuri groase din aur şi tricouri strâmte şi se dădeau cu prea mult gel. Cu alte cuvinte, *arsim,* echivalentul masculin pentru *freha,*

pluralul de la *ars,* termenul arăbesc pentru „peşte”. Treceau cu maşinile foarte aproape de mine, lăsau geamul jos, se aplecau şi-mi spuneau chestii nesărate precum: „Eşti ca o floare care are permanent nevoie de un grădinar” sau „Te-a durut când ai căzut din Rai?”.

La cincisprezece ani, aveam deja nişte şolduri şi un posterior care atrăgeau atenţia mai mult decât aş fi vrut, mai ales în contrast cu restul corpului meu sfrijit. Dacă nu eram atentă, şoldurile mi se bălăngăneau dintr-o parte-n alta când mergeam, într- un fel care, am descoperit curând, putea fi interpretat drept „a o căuta cu lumânarea”. Habar nu avusesem că asta fac până nu mi-a atras atenţia un băiat de la şcoală care a râs şi a strigat: „Uite la ea, ce *meantezet|”,* folosind un cuvânt arab pentru mersul legănat din şolduri. Aveam cumva impresia că un cuvânt arăbesc înrăutăţea lucrurile. *Ars* şi *freha* erau cuvinte arăbeşti, la fel ca multe din cuvintele din înjurăturile evreieşti. Ca să fie şi mai rău, *HaMeantezet* era titlul unei melodii *mizrahi* la modă, luată în batjocură pentru versurile nesimţite, de prost gust. Cântecul era despre o femeie – o *freha* judecând după descriere, „cu bluza transparentă şi fusta provocatoare” – care „scutură din fese când merge”, ceea ce îl înnebuneşte de dorinţă pe naratorul-mascul. Şi ştiam ce se spune despre femeile yemenite, că sunt fierbinţi şi bune la pat. Auzisem glumele care ilustrau stereotipul, printre care una care zicea că dacă bagi boabe de porumb în vaginul unei femei din

Yemen, poţi să vezi cum ies de-acolo floricele.

Şoldurile şi fundul meu mi se păreau obscene: făceau doar ce voiau, ceva ce eu nu le rugasem să facă, ceva ce *freha* făceau deliberat. Am încercat să fac paşii mai mici ca să nu mi se mai legene soldurile, să le tin cumva la un loc, să îmi ascund formele, să fiu mai puţin femeie.

Cam prin clasa a unsprezecea, mi-am dat seama că soluţia cea mai bună ca să nu fiu confundată cu o *freha* era să ţintesc spre extrema cealaltă. Am devenit *hippie,* ceea ce se potrivea cu ideile mele romantice despre boemie, viaţa de artist, genul de stil de viaţă pe care-mi imaginam că l-ar duce o scriitoare în devenire sau o actriţă. Mai devreme în anul acela fusesem acceptată într-un grup de tineri condus de Habima, Teatrul Naţional din Tel Aviv, unde studiam actorie şi vizionam piese de teatru. în anul anterior, fusesem selectată să ocup una din cele douăsprezece poziţii de jurnalist pentru *Maariv La Noar,* cea mai cunoscută revistă pentru adolescenţi din ţară. Am publicat articole, eseuri, poveşti şi poezii şi n-a trecut mult până să încep să chiulesc în mod regulat de la şcoală, să iau autobuzul până la redacţia revistei, în Tel Aviv, si să cutreier tara în căutare de subiecte.

La început îmi exprimam apartenenţa la curentul *hippie* mai ales prin intermediul hainelor: rochii şi fuste lungi înflorate, trenciuri şi veste. Luam la puricat talciocul din Jaffa în căutare de cercei din argint, şaluri din şifon şi şalvari. Am încetat să mă mai pieptăn şi veneam la şcoală în haine care deveneau subiect de conversaţie. Dacă tot nu eram simpatică, măcar să fiu memorabilă. Apoi m-am apucat să mă pun la curent cu muzica pe care m-am gândit că ar trebui s-o ascult ca să fiu mai credibilă, muzică mult mai sofisticată decât Ofra Haza sau Madonna: Janis Joplin, Carole King, Led Zeppelin şi Pink Floyd.

Atunci când necunoscuţii întrebau,

judecând după noul meu aspect rafinat, dacă eram din vreun *kibbutz* sau moshav—, două bastioane ale aşkenazilor din Israel (în aceeaşi măsură în care oraşele sărace erau *mizrahi*), eu luam asta ca pe un compliment. Atunci când întâlneam oameni noi, menţionam întâmplător că dispreţuiesc muzica *mizrahi,* făceam aluzii la

Cehov sau Lorca, aduceam vorba despre cariera mea de scriitoare sau despre faptul că iubeam teatrul şi îmi etalam vocabularul impresionant ca să ştie că „pot să reţin cuvinte lungi”. împărtăşeam vederi politice progresiste care nu erau tocmai conforme cu ceea ce te-ai aştepta de la o fată *mizrahi,* fiindcă în mod tradiţional *mizrahi* votau cu partidele de dreapta. La o demonstraţie la care am participat, doi bărbaţi au rămas cu gura căscată când m-au văzut: o hipioată *mizrahi* care poartă semnul păcii. „Uită-te la *sh'hora* asta mică.” Şi-au scuipat cuvintele luându-mă peste picior. „Dar cine te crezi?” Mai fusesem făcută „cioară” înainte – o dată de un băiat dezamăgit cu care voia să mă cupleze Yael, uitând să-i menţioneze că am strămoşi din Yemen. într-o societate care idealiza standardele de frumuseţe din Occident, foarte greu de găsit în imediata apropiere – blondă cu pielea albă şi ochii albaştri –, eu arătam complet greşit. Şi, cu toate astea, avusesem întotdeauna pielea de culoare deschisă pentru o yemenită. Aveam o nuanţă mai deschisă decât multe dintre verişoarele mele care fuseseră învătate de mamele lor să se

y

ferească de soare. Eram albă ca bunica mea, care, crescută într-o cultură unde se impunea să stai la umbră, era admirată pentru pielea ei albă, spre deosebire de sora ei geamănă, Saida, poreclită *Aswada* – „negru” în arabă.

La şcoală, plictisită şi ca pe ace, am început să mă prefac că sunt o *freha* la ore,

spre dezgustul profesorilor şi încântarea celor din ultimul rând de bănci. Mă gândeam că dacă-mi bat joc de *freha* nimeni nu o să mă confunde vreodată cu una. Fiindcă-mi lipsea încrederea de a cânta pe scenă, renunţasem de mult la aspiraţiile mele muzicale, însă să joc un rol îmi dădea un răgaz de la identitatea de adolescentă stângace şi nefericită. Şi era uşor să mă prefac că sunt o *freha:* îmi plimbam degetele prin păr

ca să-i dau volum, mestecam gumă cu gura deschisă, făceam baloane şi vorbeam ca o proastă. Colegii mei se distrau pe cinste.

Apoi am scris un monolog *freha* cap-coadă şi l-am jucat la două probe pentru reclame şi filme. Monologul *freha* mi-a asigurat un rol mic de nevastă vulgară şi furioasă a unui negustor de cafea turc. I-a făcut pe juraţii râvnitului grup de divertisment al armatei, care dădea spectacole la baze militare îndepărtate, să râdă în hohote. M-a ajutat să trec de prima triere şi să ajung în faza a doua a procesului de selecţie, chiar dacă am cântat fals şi am avut emoţii. Nu era puţin lucru. De necrezut, dar nici măcar Ofra însăşi nu ajunsese în grupul armatei. „Cred că nu se potrivea cu *stilul lor”,* a declarat sec impresarul ei.

Am început apoi să joc monologul la cerere, la petreceri. „Prefă-te că eşti o *freha”,* mă implorau prietenii, şi eu le făceam pe plac, bucurându-mă că ei râd, că eu sunt în centrul atenţiei – fără a mă opri nici măcar o dată să mă gândesc la fata pe care o imitam în batjocură. Propria mea *freha* interioară a început să mă însoţească pretutindeni, era sora mea de cruce, mereu gata să-şi facă intrarea. Deseori, atunci când eram nesigură în preajma oamenilor noi, ea era vorbăreaţă şi prea proastă ca să-i pese ce crede lumea despre ea. Uneori, în ocazii sociale, intram un pic în rolul ei, în glumă, făceam un comentariu sau o observaţie incoerentă şi-mi scuturam părul. Cei care nu mă cunoşteau mă confundau uneori cu ea si

schimbau priviri cu prietenii lor, dându-şi ochii peste cap. Şi, cu toate că ar fi trebuit să văd în asta complimentul suprem adresat talentului meu de actriţă, mă simţeam jignită şi mă asiguram rapid că ştiau că era doar o glumă. Eu nu eram aşa. Nu eram ea.

*

în Israel, oamenilor le place să spună că armata obligatorie este cel mai mare creuzet din ţară. Tineri şi tinere de diverse origini, cu situaţii sociale şi financiare diferite, sunt puşi laolaltă şi amestecaţi ca într-un blender, la viteză maximă. în realitate, e şi multă segregare care aminteşte de şi probabil provine dintr-un sistem de urmărire care-i îndreaptă pe tinerii *mizrahi* spre şcolile tehnice, unde sunt pregătiţi pentru lucrul în comerţ şi servicii ca mecanici, bucătari şi secretare.

La finalul instucţiei de bază, armata a decis că aptitudinile mele ar fi puse cel mai bine în valoare în postul de secretară la o bază administrativă. Ştiam că luasem punctaj bun la testele pentru încorporare din clasa a XH-a. Trăsesem cu ochiul la fişa mea în timpul unuia dintre interviurile din cadrul instrucţiei de bază, unde mai văzusem şi că la originile familiei scria „Yemen”, deşi eu eram născută în Israel, la fel şi părinţii mei. Săptămâni întregi am plâns din cauza repartiţiei. Eu lucrasem ca jurnalist prolific încă de la cincisprezece ani şi rezultatele mele de la teste erau suficient de bune încât să fi devenit pilot, cu condiţia să fi fost bărbat. Eram convinsă că armata mă putea folosi la ceva mai bun; aş fi putut scrie la revista armatei, aş fi putut fi reporter la un post de radio al armatei – două posturi pentru care mă potriveam perfect, şi totuşi nu aveam posibilitatea să candidez, fiind eliminată în timpul procesului iniţial de selecţie, care se zvonea că ar fi încurajat nepotismul. Ca să nu mai zic că eram incapabilă să

dactilografiez cum trebuie, să îndosariez sau să fac cafea. Nici măcar nu eram secretara vreunui ofiţer de rang înalt, însă toată lumea ştia că pentru a ajunge într-un asemenea birou, trebuia să fii slabă, frumoasă şi de preferat blondă, fiindcă reprezentai imaginea Armatei Israeliene.

încă de la întemeierea lui în 1948, Israelul nu a avut niciodată un prim-ministru *mizrahi* şi numai trei

şefi de stat-major *mizrahi,* dintre care primul a fost învestit la 36 de ani după fondarea statului. Şi, cu toate că era foarte greu de găsit un pilot *mizrahi* (considerată cea mai înaltă poziţie pe care o poţi avea în A.I., al cărei slogan pentru aviaţie este „Cei mai buni devin piloţi!”), era clar că majoritatea şoferilor, a personalului de curăţenie, a funcţionarilor de intendenţă şi a santinelelor din armată erau de origine *mizrahi.*

După un an în care-am fost cea mai proastă secretară din armată şi după ce am renunţat complet la armată (de fapt, ea a renunţat la mine), am descoperit că mă aflam în cea mai de jos poziţie posibilă, aceea în care apeşi butonul ca să deschizi şi să închizi poarta la unitate.

Într-Q zi a venit să mă viziteze o prietenă de la şcoală. Ilanit era de-acum ofiţer: se vedea după cum calcă, după postura pe care o afişa de puţină vreme – încrederea în sine îi crescuse odată ce cususe pe epoleţi bucăţile acelea dreptunghiulare de metal care indicau gradul. Se vedea cu ochiul liber că-i e milă de mine. Cât a fost în vizită, am intrat într-o dispută cu unul dintre oamenii de la curăţenie, care-a strigat la mine:

— Taci din gură, *freha* proastă!

Lui Ilanit i s-au înroşit imediat obrajii.

— Cum îndrăzneşti? Nu reuşea să-şi găsească cuvintele. Tu stii cine e ea?

— Da, a zis tipul. Apasă butoanele la poartă.

— E scriitoare! a spus Ilanit, dar tipul a pufnit şi şi-a văzut de drum, dând din mână a lehamite.

— N-are nimic. Am tras-o deoparte. Nu-

mi pasă.

Eram în uniformă, ca toţi ceilalţi. însă mă aflam
pe treapta cea mai de jos a ierarhiei militare, eram *mizrahi* şi eram fată, şi asta era singura insultă potrivită.

„Eşti o fată simplă”, mi-a zis cu un zâmbet patern un tip pe care l-am cunoscut pe o plajă din Sinai. Prietenul meu Gilad (aşkenaz, trăitor în *kibbutz*) şi cu mine veniserăm la Sinai în vacanţă după încheierea stagiului militar. Dormeam într-o căsuţă din stuf lângă mare, intram în vorbă cu străinii, ne împrieteneam cu alţi călători cu rucsacul în spate din căsuţele vecine. Tipul ăsta – educat, bogat, aşkenaz şi un pic mai în vârstă – era unul dintre ei.

— Nu sunt simplă, am sărit eu. Nu mă cunoşti.

— Dar n-am zis c-ar fi ceva rău, a spus el.

M-am uitat urât la el şi n-am spus nimic.

— Nu înţeleg şi pace. De ce ar crede că sunt simplă? l-am întrebat mai târziu pe Gilad.

El a dat o pagină din carte.

— Cui îi pasă ce crede tipul ăsta?

Dicţionarul universal al argoului evreiesc de Dan Ben- Amotz si Netiva Ben-Yehuda dă următoarea definiţie termenului *freha*: „o fată simplă, vulgară, needucată şi lipsită de eleganţă, care se îmbracă după ultima modă”. Făcusem atâtea eforturi şi, cu toate astea, pentru tipul ăsta nu puteam fi nimic altceva. Cu sau fără hainele hippie, cu sau fără prietenul din *kibbutz.*

„Sunt o fată simplă din cartierul HaTikva”, spusese odată Ofra într-un interviu, complet neschimbată de avere sau faimă. „O fată yemenită cu picioarele pe pământ,

căreia-i place viaţa, care-şi iubeşte părinţii şi-i mulţumeşte lui Dumnezeu.”

Ofra era recunoscută pentru faptul că avea mult bun-simţ şi era foarte sfioasă. Nu mergea la petreceri, nu ieşea cu bărbaţi. Se machia foarte puţin, se îmbrăca modest. Mai mult decât orice, Ofra era opusul unei *freha.* Avea ceva aproape neverosimil de pur şi de inocent. Găsea bucurie şi sens în lucrurile

simple, în a fi cu picioarele pe pământ, în legătura cu propriile-i rădăcini – calităţi pe care eu nu reuşisem nici să le apreciez şi nici să le am. îmi petrecusem viaţa dovedindu-le unor persoane neimportante că eram complexă, ceea ce mi-a adus tot o etichetă condescendentă, aceea de *mishtaknezet* – o *mizrahi* care vrea să treacă drept aşkenază, de parcă să fii cult, educat şi elocvent erau calităţi rezervate numai celor de sorginte europeană. Fusese greu să-mi tot cer scuze când eu nici nu-nţelesesem pe deplin de ce anume eram acuzată. Nu-mi dădeam seama că, pe măsură ce mă străduiam să dovedesc că sunt diferită, mă îndepărtam de moştenirea mea, de istoria mea, de mine însămi.

*

Când aveam treizeci şi ceva de ani, am început să lucrez la un restaurant libanez din Vancouver. La Mona era un fel de nucleu în jurul căruia se agrega comunitatea emigranţilor din Orientul Mijlociu – un nou Orient Mijlociu în care mie, israeliană, evreică, mi s-a permis, cu indulgenţă, accesul. La Mona arătam ca oricare alta. „Tu pari mai arăboaică decât mine!” spunea adeseori Mona cu un chicotit. Muzica pe care o puneau, mâncarea pe care o serveau, limba pe care o vorbeau îmi erau familiare şi-mi aduceau alinare. Familia m-a adoptat rapid, iar eu mi-am petrecut sărbătorile şi vacanţele acolo. Eram la o jumătate de mapamond distanţă de ţara mea şi, pentru prima dată după mutarea în Canada, m-am simţit acasă.

Grupurile de femei care veneau la Mona să mănânce, să danseze şi să fumeze narghilea arătau adeseori cam cum îmi

imaginam eu c-ar arăta în zilele noastre actriţele din filmele vechi arăbeşti. îmi aminteau de adolescentele din Sha'ariya ce-şi etalau aerul exagerat de feminin, care mă făcea pe mine —

cea întârziată, care nu eram în stare să merg pe tocuri şi pentru care abilităţi precum coafatul cu peria sau aplicarea fardului de ochi erau impenetrabile şi necunoscute – să par o impostoare.

în cei sase ani lucraţi la restaurantul La Mona, magia lor a apucat să se lipească de mine. Cam tot atunci am început să-mi descopăr propriul arăbism, calea de reconectare la identitatea yemenită pe care o respinsesem în adolescenţă, de parcă trupul meu s-a repliat şi a renunţat la luptă. Poate faptul că mă simţeam confortabil în propria-mi piele m-a făcut să fiu mai împăcată cu feminitatea mea, m-a determinat să-mi pese mai puţin de ce cred oamenii sau de ce etichetă îmi pun. Sau poate că acceptarea de sine vine odată cu vârsta. în unele zile mergeam la lucru îmbrăcată cu fustă mini sau cu bluze decoltate peste sutien *push-up,* îmi puneam cercei lungi sau unii mari, rotunzi, ori bijuterii teatrale, complicate, uneori chiar din aur. Am învăţat să mă machiez, mi-am pensat sprâncenele la o cosmeticiană iraniană pe care mi-au recomandat-o, m-am tuns la coaforul libanez specializat în părul creţ specific celor din Orientul Mijlociu. M-am plimbat mândră cu tăvile de colo- colo, legănându-mi şoldurile, şi am dansat din buric pe muzica pop arăbească, destul de asemănătoare cu muzica *mizrahi* la care odinioară strâmbam din nas, îmbrăţişând senzualitatea dansului, lăsându-mi corpul să se mişte în voie, să umple spaţiul. Niciodată-n viaţa mea nu m-am mai ocupat atât de mult de aspectul fizic ca atunci când am lucrat la Mona. Şi, cu toate că nu am

avut rezultate la fel de strălucite ca tinerele mele profesoare, care erau mult mai naturale, în anii aceia de la Mona m-am simţit mai frumoasă si mai femeie ca niciodată.

j

*

Regretata dr. Vicki Shiran, cărturar, activist şi poet, a

scris odată despre durerea pe care o simte atunci când aude cuvântul *freha*. „Te văd”, scria ea, „o femeie marocană care stă în picioare jenată, şi în spatele tău e faţa urâtă şi lucioasă a gloatei de israelieni care ţi-a luat numele frumos si l-a făcut sinonim cu femeia vulgară cu inima împietrită... Ţi-a luat numele şi l-a folosit ca să-mi batjocorească mie fetele, şi ţie nepoatele.”

Au trecut patruzeci de ani de când *Cântecul freha* a cucerit Israelul şi poate douăzeci de ani de când mi- a spus cineva aşa ultima oară. în Israel s-au schimbat lucrurile: falia dintre askenazi si *mizrahi* s-a micşorat, parţial datorită căsătoriilor mixte; muzica populară *mizrahi* a ajuns să fie difuzată la posturile de radio; activiştii au început să tragă de urechi mass- media pentru că acordau prea puţin spaţiu personajelor *mizrahi,* solicitând să fie vizibile mai multe persoane cu pielea de culoare închisă în reclame şi în emisiunile de divertisment, şi nu numai în roluri de *freha, arsim,* criminali şi muncitori necalificaţi. Tinerii poeţi *mizrahi* au ocolit cerberii publicându-şi prin multifinanţare propriile cărţi şi organizându-şi singuri lecturi de poezie, iar în 2015 Erez Biton a devenit primul poet *mizrahi* care a primit Premiul Israelian pentru Literatură. în consecinţă, guvernul israelian l-a rugat pe Biton să prezideze un comitet nou-înfiinţat care recomanda să se adauge şi conţinut *mizrahi* în programa şcolară. Şi totuşi, abia 9% din personalul din învăţământul academic din Israel este *mizrahi* şi

majoritatea poziţiilor-cheie din instituţii ale puterii precum Curtea Supremă de Justiţie sau din mass-media sunt ocupate de aşkenazi. Şi, cu toate că argoul israelian a evoluat şi a suferit modificări, *freha* nu dă semne că ar intra în declin.

în ultimii ani, nişte tinere femei *mizrahi* cu cariere de succes în Israel au hotărât să recupereze termenul.

Ele au creat o pagină Facebook cu titlul provocator „Pe cine numeşti tu *freha*?”, cu o fotografie de copertă care declară sus şi tare: „Aici nu suntem în Europa”. în secţiunea „Despre noi” scrie: „îţi place să porţi imprimeuri de animal, dar lumea se uită urât la tine la facultate? îţi plac ştrasurile, dar oamenii îţi spun că eşti o *freha?”* şi în pozele lor apar femei cu unghii lungi date cu ojă şi îmbrăcate cu haine provocatoare.

Când mă uit la clipul în care Ofra cântă *Cântecul freha,* văd acum că e ceva neconvingător în felul în care îl interpretează, ceva ce nu vedeam atunci, o mică tresărire în privirea ei ori de câte ori pronunţă cuvintele *Ani freha.* O vreme am vrut să cred că era subversiv şi curajos din partea ei să cânte acele versuri, că făcea un gest prin care dădea un alt sens etichetei degradante, aşa cum fac astăzi tinerele care au creat grupul de pe Facebook. însă cântecul nu a fost niciodată al ei cu adevărat: *Cântecul freha* e compus de Assi Dayan, fiul legendarului ministru al apărării israelian Moshe Dayan, un artist torturat de înclinaţia sa către droguri şi femei – un bărbat aşkenaz din protipendadă, care habar n-avea cum e să fii *freha.*

în ciuda imaginii ei echilibrate, *Cântecul freha* este melodia cel mai des asociată cu Ofra. însă cântecul, precum şi controversa pe care a creat-o, a constituit si un obstacol în cariera ei. Persoane influente de la Galei Tzahal, postul cel mai cunoscut de radio al armatei, au vrut să interzică melodia din cauza conţinutului ei nepotrivit. Unii

israelieni îl considerau rasist şi ofensator. în ultimii ani de viaţă, Ofra a refuzat să-l cânte, distantându-se de el si de ceea ce reprezenta.

Decesul Ofrei în 2000, pus pe seama unei maladii despre care s-a spus ulterior că ar fi fost o

complicaţie a SIDA, a şocat întreaga lume. Era tânără, de curând căsătorită, la apogeul carierei. Eu locuiam atunci în Vancouver, lucram parţial ca barista, eram drogată mai tot timpul şi dureros de singură. Pe atunci nu apăruseră încă reţelele de socializare, iar eu mă rupsesem din ce în ce mai tare de ţara mea, de cultura pop, de cancanuri şi de ştiri.

Am ascultat CD-ul Ofrei în apartamentul meu din West End în zilele de după moartea ei – cerul de granit al coastei de vest îmi intra prin ferestrele de la etajul al şaselea – şi am descoperit că încă ştiam pe de rost toate versurile. Vocea ei mi-a răscolit amintiri uitate din copilărie, o durere veche care nu-mi dădea pace. întotdeauna fusesem convinsă, ceea ce era absurd, că o voi întâlni faţă-n faţă într-o bună zi. Chiar şi după ce interpretase cântece în filmul *Prinţul Egiptului* al studiourilor Dreamworks şi după ce fusese invitată la emisiunea lui Johnny Carson, tot o simţeam atât de apropiată, atât de umană şi de reală, încât m-aş fi aşteptat să dau peste ea în orice clipă pe străzile din Sha'ariya.

Acum, m-am gândit, n-o să-i mai pot spune niciodată ce a însemnat pentru mine, cât de mult m-a inspirat, câtă speranţă mi-a dat, câtă putere – fiindcă într-o lume în care actorii de la televizor erau aşkenazi, cântăreţii de la radio erau aşkenazi, manechinele din reviste erau aşkenaze, exista Ofra, o fată simplă yemenită din cartierul HaTikva, a cărei stea strălucea cel mai tare, care reusise, desi nimeni n-ar fi crezut, si care arăta ca mine sau ca una dintre verişoarele mele mai frumoase. Ca o

rudă.

13.____ Evreii *mizrahi* sau *mizrahim* sunt urmaşii comunităţilor evreieşti care proveneau din Orientul Mijlociu şi din nordul Africii.

14.____ Cooperativă agricolă de fermieri particulari, în care este permisă proprietatea privată.

Tu si armata aia

în ziua-n care am împlinit nouăsprezece ani, stăteam culcată pe un petic de iarbă îngălbenită din faţa unui dormitor din unitate, aşteptând interogatoriul poliţiei militare. Eram îmbrăcată cu uniforma kaki un pic strâmtă, cu nasturii de la pantaloni care-mi apăsau pliurile de pe burtă. în jurul meu, nişte fete în uniformă stăteau de vorbă şi goneau muştele. Altele adormiseră.

Eram aici încă din zori, de când ne treziserăm pentru garda de la ora 4 şi descoperiserăm că lipsesc două puşti. Curând după aceea, ofiţeri ai poliţiei militare au apărut în dormitorul nostru cu feţe serioase, au pus o bandă portocalie la intrarea în camera noastră si au declarat-o loc al crimei.

Au trecut câteva ore de atunci, e o zi tipică de primăvară ca-n Israel, cu lumină intensă, supraexpusă. Cerul arată ca o pereche de blugi prespălaţi. Mi-am sprijinit capul pe iarbă şi m-am lăsat în voia soarelui, care-mi încălzea pleoapele, dorindu-mi să adorm. Interiorul pleoapelor mele era portocaliu şi subţire ca foiţa.

Am alunecat într-o moleşeală confuză care m-a dus înapoi la aniversarea de optsprezece ani. Fix cu un an în urmă mersesem împreună cu prietenii la o petrecere pe plajă lângă Tel Aviv. Era o zi caldă, bătea un vânticel, mirosea a sare, a peşte şi a libertate adolescentină. Am

dansat desculţă pe nisip într-o rochie roşie vaporoasă şi am băut bere cumpărată fără să fie nevoie să mint legat de vârsta mea. Tocmai absolvisem liceul cu câteva zile în urmă, după trei ani zbuciumaţi. Am fost la un pas de exmatriculare de

două ori, am luat nota 4 la purtare, ceva nemaivăzut, şi mi-am câştigat reputaţia de a fi coşmarul oricărui profesor. Acum, că terminasem liceul, aerul era mai dulce, berea mai rece, băieţii mai chipeşi.

înapoi în iarbă, am deschis ochii, deprimată de contrastul atât de clar. Aveam nouăsprezece ani, eram un soldat captiv într-o uniformă oribilă la o unitate militară deplorabilă. Petrecusem deja şapte luni groaznice în armată, mai aveam şaptesprezece. Asta era cea de-a doua cea mai urâtă zi de naştere din

viaţa mea. Prima fusese când am împlinit zece ani şi tata murise de o lună.

O umbră întunecată mi-a obturat soarele. Am mijit ochii şi am desluşit un ofiţer din poliţia militară planând deasupra mea. A răcnit un număr din şapte cifre ca o armă care trage gloanţe la foc automat. Era un talmeş-balmeş misterios, cu vreo doi de şapte ici, doi de trei colo, plus un opt, un nouă şi-un şase. Combinaţia asta fără noimă, imposibil de memorat, era matricola mea. Identitatea mea oficială în armată. Noul meu nume. înghesuite unele într-altele şi pronunţate cu un iz de dispreţ, cifrele sunau ca un cap de acuzare. Confuză, am răspuns „Da?”, şi apoi m-am ridicat rapid, mi-am dres vocea şi am salutat. „Adică…domnule ofiţer. Domnule.”

— Vino cu mine.

S-a răsucit pe călcâie.

L-am urmat până într-un dormitor întunecos convertit temporar într-o secţie de poliţie. înăuntru, ofiţeri de poliţie cu grad înalt îmbrăcaţi cu uniforme călcate impecabil mă fixau cu o privire sumbră.

Unul dintre ei a vorbit, cerându-mi să spun dacă auzisem ceva în timpul nopţii – orice –, dacă aveam habar cine furase armele, dacă observasem ceva suspect în ultimele două zile. „Orice, orice”, a spus el, aproape implorând. Am spus că nu, nu şi nu. M-au ţintuit în continuare cu privirea.

A doua zi, un ofiţer din poliţia militară mi-a ordonat să vin ca să fiu anchetată. Acum eram suspect.

Am intrat în Forţele Armate ale Israelului la optsprezece ani, la câteva luni după absolvirea liceului şi la sfârşitul primului Război din Golf. Când zic „Am intrat” sună de parcă am făcut-o dintr-o toană, cum te-apuci de lecţii de step sau te înscrii la un club de carte. De fapt, nu am avut de ales. în Israel armata e obligatorie, iar eu n-am avut prezenţa de spirit să declar că sunt pacifistă sau nebună ca să fiu lăsată la vatră. Cumva aveam o perspectivă romanţată asupra serviciului militar. Atunci când ai crescut într-un loc care nu ştie ce e aia pace, în care faci armata – toată lumea o face – după liceu, poţi ajunge să ai idei ciudate despre ce înseamnă armata. Ajungi să îţi spui că e precum mersul la colegiu pentru americani sau că e calea perfectă de a cunoaşte băieţi sau de-a scăpa de-acasă. Poate că dai deoparte gândurile despre război şi ocupaţie, uiţi că de-a lungul istoriei milioane de tineri au murit în luptă, şi gloanţele lor au omorât civili nevinovaţi. Eşti nevoit s-o faci, pentru că asta e viaţa ta. Asta e casa ta.

Şi uite-aşa mi-am imaginat eu cum sunt încartiruită la o unitate izolată din sud, unde o să cunosc un băiat frumos care se va strecura noaptea la mine-n cort. Am visat cum devin instructor într-o unitate de luptă rezervată exclusiv băieţilor, precum Kelly McGillis în *Top Guri,* cum terorizez un detaşament de băieţi atrăgători, uitându-mă cum sub comanda mea le curg apele pe

trupurile perfect lucrate.

în schimb, tabăra noastră era într-o unitate din deşert rezervată fetelor, unde singurul care mi se strecura în cort era nisipul ce mi se lipea de păr şi de piele intrându-mi prin toate orificiile. Ni s-au dat corturi şi paturi cu cearşafuri în care erau înfăţate

perfect pături aspre, unde mirosul de praf din deşert şi praf de puşcă era îndulcit de loţiunile şi cremele fetelor. Fiecăreia ni s-a repartizat câte un Uzi: trebuia să-l luăm peste tot, să ne culcăm cu el, să ne sculăm cu el. „Purtaţi-vă cu el ca şi cum ar fi iubitul vostru”, ne-a spus sergentul, o tipă în mod înşelător minionă şi şocant de frumoasă. în acea noapte, cu metalul rece care mă-mpungea de sub perna plină de cocoloaşe, am plâns până am adormit. Afară din cort, sălbăticia roia de sunete necunoscute si de raze rătăcitoare de lumină.

Ne rostogoleam din paturi la ora patru dimineaţa, aşa începeau zilele pline de antrenamente repetitive şi sarcini copleşitoare: frecam toaletele, curăţăm terenurile din unitate, spălam munţi de vase, iar noaptea făceam de pază. Ziua alergam. Participam la ore. Făceam sărituri cu forfecare. Seara, ne-ndesam cu ciocolată şi dulciuri la cantină şi vorbeam despre sex şi băieţi şi despre ce găteau mamele noastre. în unele nopţi eram trezite din somn pentru noi antrenamente, ni se dădea ordin să ne îmbrăcăm, să facem ordine în camere, să demontăm si să montăm la loc armele. Buimăcite, ne luptam să executăm ordinele sergentului în timp ce ea ne cronometra viteza care era aproape întotdeauna insuficientă.

Către sfârşitul primei săptămâni, mă simţeam de parcă le-aş fi ştiut dintotdeauna pe celelalte fete din cort, mai ales pe Shelly, o fată dură din sud cu ochi trişti şi cârlionţi spiralaţi care dormea în patul de lângă al meu. învăţasem să trag cu Uzi, surprinsă de impactul dureros pe care-l

avea când mi se împlânta în umăr la fiecare foc, lăsându-mi o vânătaie mov. Puteam să-mi desfac Uzi-ul şi să-l pun la loc în câteva secunde, să-l curăţ până când ţeava i se făcea fină şi strălucitoare, pentru inspecţia sergentului, care o înclina în lumină. Am învăţat autoapărare şi prim- ajutor şi am descoperit că, în ciuda faptului că

chiulisem în mod constant de la orele de educaţie fizică, puteam, atunci când eram forţată, să ridic un cort în zece minute şi să alerg kilometri întregi cu o targă pe umăr. Am mai învăţat şi că nu pot să farmec un ofiţer, că nu pot să scap nepedepsită şi că trebuia să fac ceea ce mi se spunea. Armata şi cu mine nu ne potriveam absolut deloc.

După ce am terminat instrucţia, am fost repartizată la biroul de reclamaţii al armatei într-o unitate administrativă mare din Tel Aviv. Un mănunchi de clădiri terne din beton, cu copaci şi tufe plasate la distanţe egale; o lume formată din serii de cifre, regulamente stricte şi limbaj plin de prescurtări, în primele câteva luni veneam acasă zilnic, mă încuiam în cameră şi plângeam în pernă. Mergeam prin unitate uimită că alţi soldaţi pot să râdă sau să stea la o bârfă. Singura mea salvare era Shelly, care fusese repartizată în aceeaşi unitate, la un birou nu departe de al meu, însă şi ea părea la fel de şocată şi de deprimată ca şi mine. Uneori îmi scoteam ochelarii şi rătăceam orbeşte, mă ascundeam în ceaţă asemenea unui copil care-şi acoperă ochii cu mâinile si crede că astfel e invizibil. Fără ochelari unitatea îmi părea mai blândă, ca o acuarelă abstractă în tonuri de gri-pal şi verde-kaki.

în următoarele luni lucrurile au mers din ce în ce mai rău. M-am procopsit cu o disfuncţie alimentară minoră şi cu o pasiune juvenilă pentru Amos, un ofiţer mai în vârstă, căsătorit, care îmi acorda un interes părintesc. Am adunat un număr record de înfăţişări la tribunal pentru încălcarea regulamentului militar:

neglijasem să-mi leg părul în coada regulamentară, îmi scosesem cămaşa din pantaloni, îmi pierdusem cartea de identitate şi îmi rătăcisem cascheta. Cât dura lunga navetă până acasă la mama în Petah Tikva, scriam povestiri despre femei-soldat nefericite ale căror vieţi se destrămau.

Ziua în care am împlinit nouăsprezece ani a picat în weekendul în care eram de gardă, o sarcină lunară de care-mi era groază. Trebuia să petrec tot weekendul la unitate, să patrulez pe lângă garduri cu un Uzi, să mă asigur că nu intră nimeni ca să fure, să zicem, arme. Spre deosebire de civili, eu nu puteam cere să fac schimb de gardă şi nimănui nu-i păsa că era ziua mea.

Am ajuns în dormitorul fetelor vineri şi m-am instalat în camera îngustă şi golaşă care avea de jur împrejur rânduri de paturi suprapuse. Fetele care ocupau celelalte paturi îşi desfăceau raniţele, din care scoteau loţiuni şi fixativ, dulciuri şi gustări, walkmanuri şi reviste de modă. Unele s-au schimbat în haine de interior, scoţând la iveală sutienele din dantelă şi chiloţii tanga pe care-i aveau pe sub uniformă.

Netta a ajuns ultima. Când ni s-au întâlnit privirile, am suspinat şi ne-am aruncat una în braţele celeilalte. Cu mulţi ani înainte, Netta şi cu mine fuseserăm cele mai bune prietene. Eu îl pierdusem pe tata în clasa a patra, ea pe al ei într-a cincea. Avea patru dobermani care-mi ronţăiau picioarele când dormeam la ea. Mama ei făcea figurine din sâmburi de avocado. Netta era sexy în uniformă, ceva ce mie nu mi-a ieşit niciodată. Pantalonii uzaţi din bumbac îi stăteau strânşi pe fese, ca o pereche perfectă de blugi, iar cămaşa cu nasturi lăsa să se vadă un decolteu care aproape că sfida regulamentul.

Eu am luat patul de sus, de lângă o fereastră murdară care dădea spre străzile din Tel Aviv. în noaptea aceea, fiindcă

începea în mod oficial ziua mea, am stat întinsă şi m-am uitat la maşinile pline cu tineri petrecăreţi care mergeau în cluburi, cu braţele scoase pe geam, cu degetele ţinând chiştoace de ţigară, cu părul lung în bătaia vântului. Muzica bubuia când se opreau la semafor, apoi se estompa

când o luau din loc. Semafoarele din cea mai apropiată intersecţie emiteau un joc de lumini tricolor pe pereţii noştri albi, iar vaietul sirenelor tăia ca un fierăstrău noaptea neagră, furişându-se în visele noastre.

încă era întuneric afară când răcnetul ofiţerului ne-a trezit pentru garda de două ore. Mi-am pus uniforma, apoi mi-am luat Uzi-ul de sub pat şi mi l- am aruncat pe umăr. Netta şi-a băgat mâna sub pat să-si ia si ea Uzi-ul.

— Hei, fetelor, a zis ea încet. Unde-i arma mea?

— Vai de mine. O altă fată pipăia spaţiul de sub pat din ce în ce mai panicată. A dispărut şi a mea.

*

Duminică de dimineaţă, prima zi a săptămânii în Israel, eram înapoi la birou. După ce-am primit telefon de la poliţia militară, mi-am strâns raniţa şi l- am informat veselă pe şeful meu că eram suspectă într-o anchetă pentru furt de arme şi că trebuie să las orice şi să plec. Bineînţeles că poliţia militară îl informase deja. Probabil că nu mă întorc azi, i-am spus cu un zâmbet larg. Şeful meu era locotenent- colonel, avea o burtă ca un pepene şi pistrui, iar gradul era totul pentru el. Eram cea mai proastă secretară pe care-o avusese vreodată. Cafeaua mea era aproape de nebăut, eram lipsită de maniere la telefon, dactilografiam cu un singur deget şi nici nu voiam să fac progrese. Mi-a făcut semn cu mâna să ies din biroul lui, cu un oftat care arăta că nu-i

pasă.

O oră şi jumătate mai târziu eram la cartierul general al poliţiei militare. în afara oraşului cerul era mai întins şi mai albastru, iar briza adia printre şirurile de chiparoşi aliniaţi paralel cu gardul de sârmă ghimpată.

Cum aşteptam pe banca de lemn din faţa camerei de anchetă, am încercat să desluşesc conversaţiile

înăbuşite. Când în sfârşit s-a deschis uşa, un soldat subţirel şi frumuşel cu ţepi în păr şi ochelari cu rame groase – exact genul meu – mi-a făcut semn să intru. Camera era mică, fără ferestre, şi răspândea un iz tipic de cantină: mirosea a brânză şi a prăjeală. Soldatul – detectiv, după cum mi-am dat repede seama – făcea echipă cu o defectivă, care şi-a ridicat scurt capul din spatele biroului masiv, apoi a continuat să noteze ceva pe un caiet. Ambii erau cam de vârsta mea. în cele din urmă, fata a ridicat ochii, şi-a împreunat degetele pe birou şi m-a studiat. I-am zâmbit superior.

Au început cu întrebări similare celor la care răspunsesem la locul faptei, apoi le-au repetat într-o altă formulă. Păreau să-şi fi împrumutat tehnicile de interogare dintr-un episod din *Starsky & Hutch—:* se plimbau prin cameră punându-mi întrebări cu ochii mijiţi. Fata – cu păr blond-cenuşiu şi privirea ameninţătoare – făcea pe Poliţistul cel Rău, iar băiatul era Poliţistul cel Bun. Din când în când schimbau ocheade pline de înţeles sau scriau repede ceva în dosarul meu. Eu stăteam tolănită pe scaunul din faţa lor cu picioarele întinse şi braţele încrucişate, zâmbind cu gura închisă, cu aerul că mă distrez teribil.

— De câtă vreme ai descoperire de cont?

Poliţista cea Rea s-a aplecat peste birou, sprijinindu-se bine în palme. M-am îmbăţoşat; deodată nu mă mai amuzam. Cum de ştiau asta? Si ce altceva mai ştiau? Era clar, chiar şi pentru mine, că aveam un motiv întemeiat. Vânzarea de arme mi-ar fi umplut într-adevăr hăul din cont.

— Când ţi-a fost respins cârdul de

credit?

Poliţistul cel Bun s-a aplecat deasupra biroului cu
mâinile în buzunare, cu fata la mine. Avea vocea
* >
blândă şi ochii buni. I-am răspuns oferindu-i un zâmbet generos şi m-am uitat atent la el când s-a

întors cu spatele. O imagine mi-a trecut brusc prin minte, iar eu m-am lăsat în voia ei pentru o clipă: Poliţistul cel Bun mătură rapid tot de pe birou, camera se umple de hârtii care plutesc în aer. Mă aruncă pe birou, îmi sfâşie cămaşa kaki, scoţând la iveală un sutien mult mai sexy decât cel pe care-l port acum. Nasturii cad ritmic pe podea, unul după altul, precum cartuşele de Uzi.

— Cum anume intenţionezi să-ţi plăteşti datoriile? a întrebat Poliţistul cel Rău printre dinţi, rupând vraja.

Am bănuit că provenea dintr-o familie cu bani. Puteam să pun pariu că tăticul ei avea grijă să n-aibă datorii.

Le-am spus că, întrucât aveam dificultăţi financiare, mi s-a acordat permisiunea specială să lucrez în civilie, şi că am o slujbă de seară într-un mic cinematograf care difuzează filme străine. Vedeam absolut fiecare film, mâneam mormane de floricele cu unt, plângeam la scenele potrivite, şi uneori şi la cele la care nu era cazul. Din cauză că eram plătită cu salariul minim, banii câştigaţi erau asemenea unor picături în deşert. Cu toate astea, în loc să mănânc gratis la popota din unitate, mă duceam la cafenele în oraş, comandam paste cu sos alb şi prăjitură cu ciocolată la desert. în afara unităţii militare, pe o terasă însorită, înconjurată de civili care luau prânzuri de afaceri, îmi desfăceam coada, îmi descheiam cămaşa şi mă prefăceam că sunt liberă.

în următoarele săptămâni am revenit de câteva ori la cartierul general al poliţiei

militare. îmi vedeam de treabă la birou până telefonau – voci reci, oficiale, care-mi ordonau să mă prezint imediat la interogatoriu. Sesiunile nu se deosebeau una de alta. Repetau aceleaşi întrebări, schimbau aceleaşi priviri, scriau notiţe în dosarul meu, care se tot îngroşa.

Uneori stăteam în alte încăperi. Câteodată apăreau alţi ofiţeri care mă interogau. Eram plictisită şi nu o ascundeam, căscam deliberat, fixam cu privirea un fir de praf imaginar de pe pantaloni, ţeseam în minte poveşti fantastice dominate de hormoni.

într-o zi am dat peste Netta în anticameră. Mi-a aruncat o privire furişă, vinovată, şi mi-am dat seama că-i e frică. N-am vorbit despre asta, însă amândouă ştiam că n-o să le spunem niciodată cum ne-am aliat noi două ca să comitem prima noastră infracţiune. Aveam unsprezece ani; era la vreo două luni după ce murise tatăl Nettei. Am furat o ciocolată de la supermarketul de lângă şcoală, apoi am fugit în parc şi am mâncat-o lacome, cu inima bătându-ne nebuneşte si cu obrajii roşii. Am fost uimite de cât de uşor fusese să păcălim un magazin plin de adulţi. Neam mai întors de câteva ori după aceea, am devenit şi mai îndrăzneţe, am împins limitele şi mai departe. Nu ne-au prins niciodată.

Ancheta era în desfăşurare de două luni; stăteam la circa de poliţie faţă-n faţă cu un poliţist cu o mustaţă stufoasă. Era o dimineaţă cenuşie în Tel Aviv. Tocmai venise toamna, anunţată de prima ploaie, o aversă puternică ce spălase străzile de praful verii şi le transformase în oglinzi alunecoase. Eram legată la un detector de minciuni, încinsă cu două curele de cauciuc peste piept, aveam câteva fire legate de degete, şi o cătuşă mare îmi strângea zdravăn braţul. Nu mă puteam abţine să nu

mă gândesc la perversiuni.

Era o circă de poliţie civilă: un labirint de coridoare lungi cu uşi închise, plin de ecoul paşilor târşâiţi, clinchet de cătuşe şi telefoane care sunau întruna. Poliţistul era adevărat de data asta, mult mai în vârstă decât detectivii aceia tineri din armată, si atitudinea mea îl lăsa complet rece. Din punctul lui

de vedere, puteam fi un hoţ de arme. De ce nu? Eu oricum terminasem liceul cu chiu, cu vai. Cine avea rubrica „purtare” plină de încălcări ale regulamentului? Cine avusese nouă cercetări disciplinare în ultimul an? Cine dovedea fără doar şi poate că nu ştie să-şi administreze finanţele?

— Stai drept, a lătrat el.

M-am ridicat în picioare fără tragere de inimă.

— îţi voi pune câteva întrebări înainte să începem, a spus răsfoindu-mi dosarul. Avea o voce obosită şi
monotonă. Trebuie să stiu dacă ai furat vreodată
ceva.

Am făcut ochii mari.

— Vreodată în toată viaţa mea?

— Da.

Copil fiind, fusesem un mic infractor. Uneori furasem chestii pe care mi le doream, dar nu mi le puteam permite, cum ar fi cărţi şi reviste. Alteori furasem pentru senzaţii tari: dulciuri şi băuturi acidulate, câte o eşarfă sau o pereche de ochelari de soare dintr-un mare magazin universal. Mă şi pricepeam. Nu fusesem prinsă nici măcar o dată.

— Da, am mai furat lucruri până acum.

— Ai furat vreodată ceva din armată?

Uram armata şi eram lefteră. Mai luasem câte un pix, nişte hârtie, un dosar când şi când, poate şi vreo două timbre. S-a holbat la mine.

— Stai atât de rău cu banii încât esti nevoită să
furi din armată?

M-am uitat la el cu cu o privire lipsită de

expresie, aşa cum fac oamenii când nu mai au nimic de pierdut.

— Sunteţi aici ca să-mi faceţi un test, sau ca să-mi puneţi moralitatea la îndoială?

Asa că am continuat.

Mi-a pus un set de întrebări ca să-mi vadă reacţiile atunci când spun adevărul: numele, vârsta, gradul.

M-am uitat cum se mişcă neregulat acul pe măsură ce dau răspunsurile, sperând că eram unul dintre acei oameni care pot să păcălească detectoarele de minciuni, care-şi pot controla teama si transpiraţia. Apoi m-a întrebat:

— Ai mai furat vreodată ceva din armată în afară de ce mi-ai spus mai devreme?

M-am foit în scaun. Dacă uitasem ceva?

— Nu ştiu. Nu sunt sigură.

— Asta e o întrebare la care răspunzi cu da sau
nu.

Ezit. Oare e posibil să pic testul cu poligraful? Oare e posibil să fiu acuzată de furt de arme? Până atunci fusese doar o glumă, o istorioară amuzantă, o modalitate prin care mai scăpăm şi eu de la birou. Acum mă gândeam la *Procesul lui* Kafka, pe care-l văzusem pus în scenă cu câteva luni înainte la Habima, Teatrul Naţional din Tel Aviv. Cam pe- atunci începusem să arunc în conversaţii cuvântul „kafkian” şi eram mulţumită că-mi dădea un aer intelectual.

în cele din urmă am spus nu.

Acesta avea să fie ultimul meu interogatoriu, dar eu nu ştiam asta. Ei nu aveau să-mi spună că m-au achitat, însă după poligraf n-am mai primit telefoane. Am ieşit din circa de poliţie într-un oraş reînnoit de prima ploaie care mirosea la fel de curat ca nişte rufe puse la uscat pe sârmă. Am dat peste Poliţistul cel Bun în parcare – probabil venise acolo să ia rezultatele de la testul meu. Era pentru prima oară când îl vedeam în afara camerei de anchetă. Mi-a zâmbit. Am stat de vorbă.

Am roşit. Şi totuşi nu mi s- a părut de bun augur. Nu mă simţeam uşurată.

în schimb, am renunţat să mă mai prefac că-mi pasă. Dacă asta urma să se întâmple, dacă eram într- adevăr suspectă într-un caz de furt de arme şi mă acuzau de trădare, m-am gândit că puteam scăpa

basma curată orice-aş fi făcut. M-am străduit să fiu nepoliticoasă, să răspund urât, să mint. Eram mai mereu în întârziere şi morocănoasă. După ce am neglijat să termin de arhivat ceva ce-mi ceruse şeful si am mintit când m-a întrebat de ce, a hotărât, în cele din urmă, că se săturase de cafeaua mea proastă şi de aroganţa mea, şi m-a dat afară din unitate. Când mi- am luat rămas-bun de la Amos, ofiţerul mai în vârstă pe care-l plăceam, acesta a dat din cap dezamăgit. Devenisem imună la acest tip de reacţie din partea oamenilor suficient de proşti încât să aibă încredere în mine. Am fost mutată într-un alt departament de la aceeaşi unitate, unde biroul era şi mai anost, oamenii şi mai în vârstă. în mai puţin de o lună am reuşit să fiu dată afară şi de acolo.

îmi netezisem calea către coşul de gunoi al unităţii, un departament de tranzit format din soldaţi inadaptaţi şi respinşi, tulburaţi şi care nu respectau autoritatea. Soldaţii care ajungeau aici erau puşi să facă treburile cele mai murdare şi mai stupide, în principal curăţenie şi pază la porţile unităţii. Am remarcat că cei mai mulţi dintre noi erau *mizrahi.*

Noua mea sarcină nu solicita nici o pregătire ori competenţă. Un copil de şapte ani ar fi putut-o îndeplini la fel de bine sau, în cazul meu, chiar mai bine. Trebuia să stau la poartă şi să urmăresc ce-mi semnaliza cu mâinile un poliţist militar. Când se apropia o maşină, poliţistul o verifica şi-mi făcea semn cu mâna să deschid poarta printr-o apăsare de buton. După ce trecea maşina era la latitudinea

mea să apăs un alt buton care închidea poarta. Statul în arşiţă ore întregi mă făcea să visez cu ochii deschişi la insule tropicale cu nume care mi se rostogoleau prin gură asemenea dropsurilor. Mozambic, Martinica, Mauritius. Visam că fac dragoste cu bărbaţi exotici care-mi dădeau să mănânc ananas si

nuci de cocos pe plaje pline de nisip.

în două săptămâni am distrus două maşini. Prima a fost un Fiat mititel. Poarta cădea la pământ asemenea unui pod basculant, iar maşina trecea peste el. Odată ce a trecut Fiatul, am apăsat un buton ca să ridic poarta la loc. Numai că maşina nu trecuse de tot. Am auzit zdrăngănitul metalic al porţii care se ridica şi o bufnitură puternică în clipa în care a atins burta maşinii. Micul Fiat a sărit pe loc de câteva ori lovindu-l pe şofer cu capul de tavan.

După o săptămână, stăteam la o altă poartă, care se închidea precum uşile unui ascensor. Cu mintea rătăcind într-un univers imaginar plin de amor şi dulciuri, am închis-o când Volvoul nou-nout al unui ofiţer de rang înalt încă trecea prin ea. Poarta grea metalică s-a închis strângând maşina de trei ori, lovind uşile din spate în mod repetat. Am auzit ca prin vis că mă strigă cineva şi m-am întors ca să văd că eram cu degetul pe butonul greşit.

Era cât se poate de clar că nu mă pricepeam nici la apăsat butoane. După încă un rând de anchete, de data asta la departamentul de siguranţa drumurilor, ei – vocile fără chip de la telefon, semnăturile mâzgălite pe documente oficiale – au recomandat să fiu transferată la un alt departament, unde să nu am acces la dispozitive prevăzute cu butoane. însă, înainte să aibă ei sansa să facă mişcarea, am reuşit să mă bag singură într-un necaz şi mai mare.

în ziua aceea, cel mai rău ofiţer din unitate, recunoscut pentru că-i sărea repede muştarul şi dădea pedepse

nemiloase, a venit la poartă pentru o verificare de rutină. Soldaţii evitau să-l privească în ochi atunci când trecea pe lângă ei, făcându-şi brusc de lucru cu îndreptatul uniformei, în încercarea de a nu bate la ochi. Ceva din atitudinea pe care-o afişam l-a stârnit. Nu l-a impresionat salutul meu dezlânat, nici înfăţişarea mea neglijentă. A urlat la mine să stau în poziţie de drepţi, să-mi îndrept cămaşa, să-mi refac

coada. Şi de ce stăteam pe scaun la poartă? Nu trebuia să stau în picioare? Avea faţa atât de aproape de a mea, încât puteam să simt că-i mirosea respiraţia a falafel digerat. A început să mă mănânce pielea, furia stătea să-mi tâsnească. Alti soldaţi s-au adunat la o distanţă sigură, de unde să urmărească spectacolul.

Sângele mi s-a urcat la cap, ardeam ca un fitil, apoi s-a declanşat furia, care a curs în valuri fierbinţi de un alb orbitor.

— Nu puteţi să-mi vorbiţi în halul ăsta! am urlat. Aici nu mai e vorba despre ofiţeri şi soldaţi; e vorba de comunicare interumană elementară! Poate că ar trebui să mergeţi la un curs de comunicare, să învăţaţi cum să vă purtaţi cu oamenii!

Toti cei de fată au oftat la unison. S-a lăsat un moment de tăcere. Am auzit un claxon grăbit, zgomot de poartă care se deschide, propria-mi respiraţie întretăiată. Şi apoi a explodat ofiţerul. Din roşie, faţa i s-a făcut violet. M-am dat cu un pas în spate şi m- am făcut mică, în timp ce el răcnea: „Dispari din faţa mea! La maior în birou! ACUM!”

Aşteptam să intru în biroul doamnei maior, pe care-l vizitasem de multe ori în ultimul an; tremuratul s-a mai domolit, bătăile inimii au încetinit şi temperatura corpului a revenit la normal. M-am apropiat şovăielnic de secretara ei. Răsfoia o revistă de modă cu o faţă plictisită, răsucind un cârlionţ pe deget.

— Ce crezi c-o să-mi facă? am întrebat.

— Nu-ţi face griji, a zis ea fără să se uite la mine. Probabil o să te retrogradeze doar.

N-o să te bage la închisoare.

— Să mă retrogradeze? am pufnit. Apăs butoane la poartă.

— O! A ridicat ochii ca să mă examineze ca urmare a acestei informări recente. Atunci chiar că nu

— ştiu.

Nu m-au băgat la închisoare, dar de-acum eram sub supraveghere. înainte fusesem pedepsită, amendată, avertizată. Dar acum eram pentru prima dată pusă sub supraveghere. Aproape că eram mândră de mine. Aproape că-mi doream să merg la închisoare.

Am fost transferată din nou. De data asta m-am depăşit pe mine însămi. Am fost dată afară dintr-un departament în care de obicei oamenii erau trimişi cu forţa. Eram în aer, pluteam temporar între două departamente. între timp, armata a decis să mă verifice serios, pentru a vedea dacă sunt o ameninţare din punct de vedere al securităţii. Prietenele mele au fost chemate la interogatoriu. M-am simţit flatată într-un mod bizar.

Shira, prietena mea cea mai bună, care ajunsese ofiţer si arăta ca scoasă din cutie cu tresele ei si M-16-ul aruncat nonşalant pe umăr, începuse să-şi piardă răbdarea.

— De ce nu te străduieşti şi tu ca noi toţi? m-a întrebat. La interogatoriu i-a spus ofiţerului de contrainformaţii „Cea mai mare problemă a ei e că, *mai devreme sau mai târziu,* o să te scoată din minţi. Nu cred că asta e o ameninţare serioasă de securitate”.

într-o vineri după-amiază, stăteam cu mama la masa din bucătărie. Pe plită fierbea molcom o tocăniţă de pui, iar soarele picta dulapurile în auriu. Citeam

ziarul, ediţia de weekend, si nu am ridicat

■ s " >

ochii când m-a întrebat:

— De ce-ţi faci asta? De ce lupţi cu atâta îndârjire?

I-am trântit-o fără să mă gândesc:

— Pentru că-s mai deşteaptă ca ei!

— Of, iubito, s-a uitat mama la mine obosită. Dar

ei au puterea. Nu te poţi lupta cu o armată întreagă.

Către sfârşitul stagiului, am fost trimisă la un alt departament, unde superiorul meu era un colonel care era dispus să-mi acorde o şansă şi pe care nu-l uram atât de tare. îmi făcusem o prietenă în acest nou departament, pe Elsin, o puştoaică punk-rock din sudul Tel Avivului care ura armata la fel de mult ca mine. Când era ea prin preajmă nu-mi mai era groază să merg la lucru. Uneori chiar ne distram. într-o zi, când şeful era plecat din birou, am inventat un joc numit „pune lucrurile înapoi la locul lor”. Trebuia să întinzi cablul de la telefon până în celălalt capăt al camerei, apoi să-l arunci înapoi, încercând să-l aşezi în furcă. în zilele cu arşiţă ne luam pauză de masă extinsă şi mergeam la plajă, ne suflecam pantalonii, ne descălţam de bocanci şi ne înmuiam picioarele în apă.

Eram şi îndrăgostită, ceea ce părea să-mi mai fi domolit furia. Primul meu iubit, Gilad, un băiat cu voce blândă şi ochi albaştri care locuia într-un kibbutz, îşi făcea stagiul militar în nordul Israelului, cu Shira, iar eu aşteptam cu nerăbdare să vină sfârşitul săptămânii, când avea permisie, ca să putem fi din nou împreună. Imediat ce terminam armata, urma să ne mutăm împreună, să stăm în garsoniera lui din kibbutz şi să muncim ca să strângem bani pentru excursia obişnuită de după armată. Nu trebuia decât să stau cuminte vreo câteva săptămâni.

Ajunsesem cea mai în vârstă dintre soldaţii din unitatea mea şi căpătasem un

grad nou – sergent – pentru simplul fapt că aveam vechime. Noua mea poziţie îmi aducea un anumit respect din partea soldaţilor mai noi şi permisiunea tacită de a fi delăsătoare. Dar eram încă depăşită în grad de ofiţeri, indiferent cât erau ei de tineri şi de lipsiţi de experienţă. Ofensată de arbitrarul ierarhiei militare, nu făceam nici un efort să-mi ascund dispreţul faţă de

ordinele acestor tineri ofiţeri, însă nu am mers niciodată atât de departe încât să risc să fiu sancţionată disciplinar.

Cu puţine săptămâni înainte de liberare, un ofiţer tânăr şi tupeist din departamentul nostru a intrat în birou în pas de marş şi mi-a spus să merg să fac curăţenie în curtea unităţii împreună cu restul personalului. Tomer era chipeş, aşkenaz şi avea sentimentul că i se permite totul; în plus, era un caz tipic de *sagemet.* Derivat din *sagam,* adică sublocotenent – gradul acordat imediat după absolvirea cursului de ofiţeri –, *sagemet* era o boală la ordinea zilei printre tinerii ofiţeri care, mândri de gradul la care fuseseră de curând înaintaţi, începeau să-şi dea importanţă.

Tomer nu era superiorul meu direct, astfel că avea rareori motive s-o facă pe şeful cu mine, dar, şi când o făcea, mă scotea din minţi. Poate-o fi fost tonul superior, poate vocea voit mai gravă, poate zâmbetul afectat. Părea că se distrează exagerat de tare. în ziua aceea m-am uitat în ochii lui şi i-am spus sec „Nu”.

— De ce nu?

— Am treabă. Mănânc un morcov, am spus, luând o muşcătură si uitându-mă la ecranul calculatorului.

Elsin, care stătea în spatele lui, şi-a înăbuşit un chicotit.

Tomer i-a aruncat o privire cruntă, apoi şi-a încrucişat braţele si si-a dres vocea.

— Ridică-te acum.

— Trebuie să stau în birou, am spus, şi, pe când rosteam cuvintele cu voce tare, raţionamentul meu a început să capete

sens. Colonelul e plecat din birou.

— Poţi să încui biroul câteva minute.

— Nu cred.

— E un ordin.

Am pufnit pe nas.

— Ă, nu.

A ieşit din cameră vijelios şi s-a întors fluturând o reclamaţie scrisă pentru că am refuzat să-i îndeplinesc ordinul. Al zecelea proces.

Gilad a oftat zgomotos la telefon.

— Ai promis că nu te mai bagi în belele! Eşti sub supraveghere! Vrei să te bage la-nchisoare? Ce-a fost în capul tău?

N-a fost nimic. La fel ca atunci când am ţipat la ofiţerul înalt în grad – incidentul în urma căruia ajunsesem de fapt sub supraveghere a fost lipsit de minte să-l înfrunt pe Tomer. Eram atât de disperată să menţin o aparenţă de autonomie şi de demnitate într- un sistem gândit să le reprime, încât nu mă puteam controla.

După câteva zile m-am prezentat la doamna maior, care ajunsese să mă urască în ultimii doi ani. Când am intrat în birou, a oftat adânc, cu sprâncenele ridicate, părând să spună: „Ce-ai mai făcut de data asta?” A urmat protocolul obişnuit, apoi m-a întrebat:

— Eşti de acord să te judec eu?

M-am uitat drept înainte, fără să-mi tremure vocea, şi am spus:

— Nu.

Sergentul care mă însoţea mi-a tras un ghiont.

Maiorul s-a uitat la mine.

— Poftim?

— Aş prefera să nu, am spus.

Maiorul mi-a râs în nas. A mâzgălit ceva pe hârtie şi a spus că dosarul meu va fi remis superiorului ei, femeia ofiţer cu gradul cel mai înalt din tot sectorul.

— înţelegi că decizia ei va fi una finală?

înţelegeam.

Să solicite transferul procesului era un drept al tuturor soldaţilor, însă foarte puţini se foloseau de el. Eu n-aveam nimic de pierdut. Eram aproape sigură că maiorul ar fi trimis-o pe nenorocita de mine la închisoare. Cu un judecător nou, care nu-mi era

potrivnic, încă mai aveam o şansă.

Procesul era programat cu trei săptămâni înainte să termin stagiul militar. în ziua respectivă am renuntat la lentilele de contact în favoarea unor ochelari cu rame negre, mi-am împletit frumos părul. Pozam în fata bună, la fel ca la interviul cu colonelul, în speranţa că voi compensa impresia pe care o lăsa fişa referitoare la comportamentul meu.

Locotenent-colonelul m-a privit, apoi a dat citire cu voce tare reclamatiei.

— Cum pledezi?

— Nevinovată, am spus.

S-a lăsat pe spate în scaunul ei de piele cât timp i- am recitat eu apărarea pe care o repetasem. I-am explicat că eram singura secretară care rămăsese în birou şi că singura dată când îl lăsasem nesupravegheat fusesem acuzată că mi-am abandonat postul.

Ofiţerul a parcurs încă o dată reclamaţia, apoi şi-a ridicat privirea şi m-a studiat. Am stat cât mai drept posibil, cu bărbia-n sus. Apoi mi-a spus să ies afară cât sună ea la mine la unitate să verifice povestea.

A fost singura dată în istoria mea de militar când m-au achitat. Nu am ajuns niciodată la închisoare.

Ne-am despărţit cu răceală, armata şi cu mine — o strângere de mână fără vlagă, zero contact vizual. Nu am dat petrecere de adio, aşa cum făceau mulţi soldaţi. Nu s-a făcut nici un tort, nu am făcut schimb de felicitări, nu au curs lacrimi. Mi-am făcut bagajul în grabă şi am plecat, de teamă că,

dacă mai stau un minut, găsesc eu cumva o cale să fac totul praf şi să ajung la închisoare. Când am ieşit pe poartă în acea după-amiază însorită, i-am făcut cu mâna fetei care apăsa pe butoane, apoi am stat o clipă locului pe strada aglomerată din Tel Aviv şi am ţinut ochii închişi în căldura soarelui. Pe lângă mine au trecut în

viteză autobuze şi maşini cu muzica răsunând la ferestre. Dintr-o curte aflată în apropiere am auzit zdrăngănit de vase, clinchet de tacâmuri, zumzet plăcut de conversaţie. Pe lângă mine a trecut o femeie care lovea dinadins caldarâmul cu tocurile. Am inspirat aerul oraşului – gaze de eşapament, fum de ţigară, parfum şi un strop de briză sărată – şi m- am simţit mai uşoară, mai tânără şi mai liberă decât credeam că e posibil. Acesta, m-am gândit, ar putea fi restul vieţii tale.

15. Serial poliţist american din anii ’70 .

Bestia care nu doarme

Stau pe scaunul din dreapta al unei camionete prăfuite lângă tatăl prietenei mele, Shelly. Am optsprezece ani şi de câteva luni fac armata obligatorie. Shelly doarme pe bancheta din spate, cu braţele ei pline de pistrui şi cu ochii ascunşi după cârliontii roşcaţi. La casetofon cântă Leonard Cohen. Afară, verdele luxuriant al Tel Avivului lasă încet- încet locul unui galben murdar. La picioarele mele se rostogolesc sticle cu apă, pungi mototolite cu chipsuri şi Bamba—. în suporturile pentru pahare dintre noi stau o cutie deschisă de Cola şi un pahar din polistiren cu cafea aromată. Mă las pe spate, întind picioarele. Plămânii mi se dilată, muşchii mi se înmoaie; corpul mi se relaxează – intru în starea propice plimbării prin deşert.

Tatăl lui Shelly a venit la baza militară şi m-a luat pe mine prima cu maşina. La unitatea lui Shelly era zi liberă, şi ea stătea mai aproape de autostradă, pe drumul către Eilat. Când am ieşit pe poartă, el a coborât geamul, din manivelă, mi-a zâmbit larg, de parcă ne cunoşteam dintotdeauna, şi apoi a coborât din maşină ca să-mi arunce rucsacul în portbagaj. Avea patruzeci şi ceva de ani, era sprinten şi în formă bună, cu picioare subţiri, bronzate şi pantaloni scurţi albi, barbă deasă grizonantă şi ochi pătrunzători ca ai lui Shelly în spatele unor ochelari cu rame subţiri. Părea destul de şmecher pentru

un tip în vârstă. Stând de vorbă în timp ce traversam Tel Avivul, cu traficul lui de coşmar, ca s-o luăm pe Shelly din apartamentul unde stătea cu chirie, am descoperit că e dezinvolt şi prietenos, foarte asemănător cu prietena mea.

— Trebuie să mă schimb de uniformă, am zis, dornică să fac trecerea de la soldat la civil în vacanţă. Putem să oprim undeva unde au toaletă?

S-a uitat la ceas, apoi la traficul aglomerat.

— Dar de ce nu te schimbi aici şi gata? a zis el natural. Eu n-o să mă uit.

Prin urmare, asta am făcut. Mi-am descheiat cămaşa kaki, am tras pe mine un tricou, m-am chinuit să ies din pantaloni ca să-mi pun o fustă de bumbac, mi-am desfăcut părul. Aşa cum promisese, nu s-a uitat.

Când m-a sunat Shelly să mă-ntrebe dacă poate să vină şi tatăl ei în excursia noastră de weekend la Eilat, nu am fost prea încântată. Plănuiserăm să facem autostopul – uniforma era bună dacă voiai să fii luată cu maşina – şi să dormim la hostelul pentru tineri din centrul Eilatului. Aveam de gând să înotăm, să bem si să cunoaştem băieţi frumoşi.

— Chiar e mişto, a zis Shelly. Nu e ca orice tată. Şi asta-nseamnă că nu mai trebuie să facem autostopul, nici să stăm la hostel: putem să punem cortul oriunde. El o să aducă de mâncare si o cafetieră. Ştie să facă focul. Noi putem să ne vedem de treaba noastră. A promis că nu ne stă în cale dacă ieşim cu băieţi.

Pe bune? Eu nu aveam termen de comparaţie – tata murise înainte să împlinesc zece ani –, dar aveam o bănuială că n-ar fi fost atât de mişto. Uneori încercam să-mi imaginez cum ar fi fost relaţia noastră, cum ar fi supravieţuit apropierea dintre noi

rebeliunii din adolescenta mea şi sexualităţii incipiente. Mă uitam uimită la taţi, observam cu curiozitate dinamica prietenelor mele cu taţii lor, eram invidioasă pe intimitatea lor, pe discuţiile în contradictoriu, chiar şi pe certurile lor.

— Ne-ar fi mult mai comod, a zis Shelly. Dar cum

vrei.

îmi surâdea ideea de a nu fi nevoită să merg cu iarnă nene şi să nu dau bani pe cazare. Cu inima îndoită, am acceptat.

Acum, după ce am oprit să alimentăm cu combustibil şi să luăm ceva de-ale gurii, Shelly a adormit. Tatăl ei şi cu mine vorbim despre muzică şi călătorii. Adoră Eilatul şi adoră deşertul, la fel ca mine. Eu merg regulat în deşert, în sud, de la şaisprezece ani, de când revista la care lucram, *Maariv LaNoar,* m-a trimis acolo să scriu un articol despre un curs de scufundări. Fiindcă eram o adolescentă plină de angoase, colaborarea cu revista a fost salvarea mea. Mi-a dat un sentiment de împlinire pe care nu-l regăsisem la şcoală şi mi-a furnizat şi banii de buzunar pe care mama nu-şi permitea să mi-i ofere. Imediat ce redactorii au văzut că eram dedicată şi serioasă, au început să mă recompenseze cu teme precum aceea, făcându-mi cunoştinţă cu extravaganţe pe care cele mai multe prietene ale mele le luau de-a gata. Am revenit de la Eilat schimbată, îndrăgostită de deşert, de Marea Roşie – atât de diferită de fosta mea iubire, Mediterana, mai tulbure şi mai puţin adâncă — şi de scufundări. Plonjatul în adâncuri era, pentru mine, cea mai tare evadare, o lume atât de diferită faţă de tot ce cunoscusem, în care nimic nu funcţionează aşa cum ne-am aştepta, în care până şi nevoile noastre de bază sunt altele: felul în care ne mişcăm, comunicăm, respirăm. Pe pământ vorbesc prea mult. Nu ştiu ce altceva să fac cu mine atunci când sunt între oameni, în adâncuri,

mă las în voia liniştii, a plutirii, mi se pare că ritmul în care respir e reconfortant, meditativ. Scufundările mă apropie mai mult decât orice altceva de sentimentul de pace.

în ultimii doi ani de liceu mă dusesem la Eilat aproape în fiecare vacanţă, uneori cu prietena mea

Shira, alteori de una singură, şi mereu stătusem la acel hostel pentru tineri, igrasios şi bătut de vânturi, al clubului de scufundări. în Eilat eram liberă să fiu o oarecare, să mă amestec printre turişti, oameni cu rucsacuri şi practicanţi de scufundări libere. în Eilat m-am sărutat cu băieţi pe care abia îi cunoscusem şi am flirtat cu instructori frumoşi de douăzeci şi ceva de ani. în Eilat, turişti cu părul ca nisipul din ţările scandinave, pentru care banala mea piele măslinie şi cârlionţii de abanos erau o noutate, mi-au spus că sunt frumoasă. Si eram: aerul uscat din desert îmi

> j

făcuse părul moale, pielea-mi era bronzată în miezul iernii, fiindcă în Eilat era cald tot timpul anului. în deşert eram o versiune mai bună a mea.

Când eram copil, deşertul arid îmi inspira un alt fel de emoţii. De fiecare dată când mergeam cu familia în sud, stomacul mi se strângea imediat ce ieşeam din oras si în fata noastră se desfăşura,

> > > 9 7

aidoma unui covor, deşertul. Imensitatea lui părea ameninţătoare, arşiţa şi liniştea erau absolute, la fel ca moartea, iar dezolarea – o oglindă a propriei mele singurătăţi. Acum, euforia-mi umple pieptul. Deşertul îmi pare extrem, dar în sensul bun, şi să-l iubesc e ceva radical, o emoţie puternică. Ador cât e de simplu, în linii clare, brut şi – asemenea mării din adâncuri – neatins de complexitatea intervenţiei umane. Ador aluzia de mister şi pericol, riscul intrinsec.

A iubi desertul înseamnă să iubeşti o bestie.

9 9

Drumul şerpuieşte printre dealuri şi coboară în canioane şi cratere. Apoi asfaltul lung şi estompat se îngustează într-o pâclă – o săgeată care arată sudul, în jurul ei doar nimicul nesfârşit şi cerul cel mai mare şi mai albastru. în depărtare se zăresc, intangibili, munţii Iordaniei. Oraşele şi kibbutzurile pe care le traversăm sunt miraje de praf; nici măcar copacii nu par verzi, acoperiţi cu nisip rătăcitor.

Copil fiind, am văzut filme de la Hollywood şi am fost invidioasă pe măreţia Americii, am râvnit la şoselele ei nesfârşite, mi-am dorit să mă urc pur şi simplu în maşină şi să plec de fiecare dată când aveam nevoie să fug. într-o ţară atât de mică încât o poţi parcurge de la nord la sud în mai puţin de şapte ore şi de la est la vest în două, înconjurată din toate părţile de vecini neprimitori, şi cu graniţe schimbătoare, ambigue, a cărei singură frontieră de neclintit era, culmea, marea, o călătorie de patru ore jumătate cu maşina până la Eilat era cel mai aproape posibil de senzaţia de „a te întinde la drum”.

în mijlocul văii Arava—, mica fâşie de sălbăticie a Israelului, deşertul mi-a intrat deja bine pe sub piele. Copaci de acacia apar ici şi colo prin savana prăfoasă, ghemotoace de ierburi se rostogolesc peste asfaltul sinuos. Mă simt liberă şi liniştită, privesc cu optimism weekendul, mă bucur de muzica în surdină, de vântul care-mi bate prin păr, de calmul cu care-mi apasă deşertul pe pleoape.

Apoi tatăl lui Shelly întinde mâna, de parc-ar vrea să ia cafeaua dintre noi, în schimb îmi ia mâna şi începe să mi-o mângâie, îngheţ pe scaun.

Shelly şi cu mine ne-am cunoscut la instrucţia de bază. Am dormit în paturi învecinate în acelaşi cort, am respirat acelaşi aer, iar la sfârşitul antrenamentului eram cât de intime puteau fi două fete care petrecuseră o lună în condiţii foarte dure. Mai aveam şi alte lucruri în comun: probleme de gestionare a furiei, pierderi în trecut, cinism faţă de viitor. Shelly avea şi o aură de

mister care mă intimida şi în acelaşi timp mă intriga. Nu prea vorbea despre viaţa ei, dar ştiam că nu fusese uşoară. îi murise mama când era mică şi fusese crescută de rude. Nu mi-a spus de ce nu rămăsese cu tatăl ei, şi

nici eu n-am întrebat. M-am gândit dacă nu cumva greutăţile din copilărie o făcuseră să fie aşa de aprigă — cineva cu care nu ai vrea să ai de-a face, pe care ţi-1 doreşti ca aliat. îmi doream să fiu si eu la fel de rezistentă, de obraznică, şi mă bucuram că mă alesese să-i fiu prietenă.

Când am descoperit că amândouă eram încartiruite la aceeaşi bază militară mare din Tel Aviv - eu la biroul de reclamaţii al armatei, ea la resurse umane – şi că puteam s-ajung la ea mergând pe jos, am fost în culmea bucuriei. La început, relaţia noastră s-a limitat la orele de lucru. Trăncăneam la telefoanele armatei şi ne luam pauze lungi de cafea şi de prânz ca să ne bârfim ofiţerii şi slujbele. Uneori, pe ea o trimiteau să aducă dosare din arhivele noastre, şi aşa furam câte-o pauză împreună în care ea fuma pe treptele de la intrare. Prietenia noastră a devenit mai profundă pe măsură ce a trecut timpul. Viaţa de dinainte de armată, când eram civil, cariera mea de scriitor, prieteniile din liceu, toate păreau să fie în suspensie. Majoritatea prietenelor mele îşi făceau stagiul militar departe şi veneau acasă numai în weekend. Baza asta militară – uniforma asta, oamenii pe care-i vedeam zi de zi — devenise lumea mea.

Am fost repartizată la un judecător militar mai în vârstă, a cărui treabă era să medieze plângerile soldaţilor cu privire la încălcarea drepturilor sau la pedepse nemeritate. Ca secretară, eu îndosariam plângeri, stabileam

întâlniri şi îi sunam pe reclamanţi şi pârâţi, în marea lor majoritate bărbaţi tineri, pentru interogatoriul preliminar. Fiind nesigură pe aspectul meu şi lipsită de experienţă, am descoperit că anonimatul de la telefon era un spaţiu sigur în care puteam să-mi exersez flirtul. Nu peste mult timp eram în relaţii complicate prin telefon, cel mai adesea cu pârâţii – ofiţeri tineri care mă cucereau cu

încrederea şi aroganţa lor şi cu partea lor întunecată. Infracţiunile nu erau de natură penală, atenţie; nu erau delicte reale, ci doar decizii proaste şi abuzuri de putere. Şi, cu toate că eram de partea reclamanţilor care fuseseră tratati incorect – întotdeauna îi susţineam pe cei slabi –, mă fascinau şi valorile morale dubioase ale pârâţilor, mă captiva setea lor de putere, faptul că nu reuşeau să fie buni ofiţeri, faptul că nu reuşeau să fie buni. Din punctul ăsta de vedere, erau asemenea mie. Erau imperfecţi. Erau oameni.

Cele mai multe relaţii aveau un sfârsit dezamăgitor sau dureros: când ne întâlneam deveneam stângace şi timidă, incapabilă să-mi păstrez încrederea de la telefon. Un ofiţer de la puşcaşi marini a venit o dată tocmai de la Haifa până acasă la mama, în Petah Tikva. „Vin la tine chiar acum”, mi-a spus. Eu am zis nu. El a zis da. Şi uite c- a venit, urca scările către camera mea, iar eu mă făceam frumoasă la oglindă, îmi dădeam părul pe o parte, apoi pe cealaltă. Când a ajuns la mine-n dormitor, incredibil de frumos, n-am putut să-l privesc în ochi, nu mai ştiam ce să fac cu mâinile.

A mai fost un sergent de artilerie amuzant şi fermecător la telefon, care, în persoană, când a venit să mă ia la o petrecere din kibbutzul lui, s-a dovedit a fi dulce şi la locul lui. Am băut şi am dansat într-un hambar mare şi plin de fum care fusese transformat în bar, apoi am ieşit afară pe două cărări. Potecile erau ude şi aerul mirosea ca după ploaie, proaspăt şi rece, şi plin de promisiuni. Am dat de-o fată pe care o cunoştea, iar el a zis „Bună, ea e...” şi apoi s-a oprit şi m-a privit fără să clipească. Am aşteptat un

minut, zicându-mi: „Nu se poate, nu-i adevărat”. Fata mi-a zâmbit cu milă. L-am împuns în braţ şi asta i-a repornit memoria, fiindc-a râs şi a spus: „Ayelet! Scuze, sunt beat".

Chiar şi aşa, tot am fost cu el.

Apoi a fost Amos de la mine din unitate, cel de care mă îndrăgostisem ca o caraghioasă. Ofiţer căsătorit şi cu o burtă proeminentă, Amos era inteligent, blând şi suficient de bătrân să-mi fie tată. A fost singurul moment din viaţa mea în care nevoia de figură paternă s-a manifestat atât de evident. într-o zi am găsit o scuză ca să rămân la el în birou când stătea peste program. Când ne-am terminat noi treaba, deja se-ntunecase afară, şi el s-a oferit să mă ducă la statia de autobuz cu maşina. înainte să cobor,

y > *

am mai stat o vreme de vorbă şi, cu cât ne lungeam mai mult, unul lângă altul în acel spaţiu strâmt, întunecos şi cald, cu atât mai tensionate şi mai ciudate deveneau lucrurile între noi. Apoi m-am întins şi l-am sărutat pe obraz, iar el mi-a răspuns la fel, mângâindu-mă uşor pe mână; brusc am înţeles, fără nici un echivoc. Era un om bun, la locul lui. Ce naiba făceam? Am deschis repede portiera şi dusă am fost.

La optsprezece ani, aceste non-relaţii şi băieţii cu care mă sărutasem pe plajă în Eilat însumau experienţa mea cu bărbaţii.

înainte să apună soarele, când nuanţele de galben se prefac în roşu-închis, tatăl lui Shelly opreşte maşina pe marginea drumului pentru o pauză de cafea. Coboară din maşină, îşi întinde braţele deasupra capului. Shelly se trezeşte, se freacă la ochi. Se uită pe fereastră.

— Unde suntem?

— Nu mai e mult, zic.

Mă uit la tatăl ei, cum stă pe vine pe marginea drumului şi încălzeşte apă pe

aragazul portabil, apoi iar la Shelly.

Ea cască şi vede că o privesc, apoi deschide gura într-un zâmbet.

— Ce?

Ridic din umeri şi-i zâmbesc forţat. Asta e prima dintr-un lung şir de ocazii în care aş putea să-i spun ce am de spus. Aleg să tac.

Soarele a apus deja când intrăm în Eilat, iar munţii roşii sângerează în mare, reflexiile lor se văluresc în apele golfului. Hotelurile înalte de pe ţărm, monştri de beton, copiii vitregi ai deşertului, sunt pudrate cu lumini. Noaptea miroase a cremă de plajă, a peşte şi a bere. Turişti roşii la faţă se-ngrămădesc în barurile pe faleză, se clatină mergând pe esplanadă. Calmă, inspir aerul uscat al deşertului.

Ne ridicăm cortul pe o plajă neamenajată, pietroasă, lângă graniţa cu Egiptul, în afara oraşului. Stăm în jurul focului şi ne uităm peste golf la sclipirile de lumină din Aqaba, echivalentul iordanian al Eilatului. Suntem înl991, cu trei ani înainte ca Israelul şi Iordania să fi semnat acordul de pace, înainte ca israelienii să aibă voie să viziteze Aqaba, ca să poată vedea din partea cealaltă ţărmul plin de lumini al Eilatului. Tatăl lui Shelly găteşte paste cu sos de roşii şi apoi fierbe cafea tare, turcească, în care pune tone de zahăr. Din casetofonul maşinii se aude *Vm Your Man* a lui Leonard Cohen, iar tatăl lui Shelly îi ţine isonul, cu faţa scânteindu-i de la flăcările portocalii. îmi aruncă o privire, iar eu mă uit la foc.

Când noaptea devine mai adâncă şi mai tăcută, intrăm în cort. Interiorul pare mai mic decât mă aşteptam, şi tatăl lui Shelly insistă să doarmă el la mijloc, „ca să ne ţină de cald”, zice, oarecum în glumă, apoi chiar deloc. Stăm întinşi acolo o vreme, vorbim, râdem, numai să mascăm neliniştea. Shelly

se răsuceşte de câteva ori, agitată, până când în cele din urmă smulge pătura de pe ea.

— Eu nu pot să dorm, zice, şi iese târâş afară. Mă duc să mă plimb.

La întoarcerea din Eilat, nu vorbesc despre asta. Nu povestesc nimănui, nici măcar Shirei, căreia îi spun totul, ce s-a întâmplat în cort în acea noapte. Chiar dacă nu-i nimic. Chiar nimic. Şi totuşi prefer să nu vorbesc despre asta; fac tot ce pot să uit. Planul meu dă roade. Cu cât vorbesc mai puţin, cu atât devine mai puţin veridic. Muţenia acoperă memoria cu un ecran neclar, ca parbrizul spălat de ploaie al unei maşini în mers, prin care nu mai poţi distinge detaliile, nu poţi vedea decât tuşele groase. Mult mai târziu îmi dau seama că aşa ne-ar fi văzut Shelly dacă s-ar fi întâmplat să ne privească prin ţesătura cortului, siluetele a doi oameni care stau întinşi aproape unul de altul şi şoptesc indescifrabil, creând iluzia de intimitate.

Când în cele din urmă, după luni de zile, îi spun Shirei o variantă prescurtată a poveştii, dau impresia că e ceva ce tocmai s-a întâmplat, o legătură oarecare, uşuratică, la care am consimţit. E o variantă a poveştii cu care aş putea trăi. Ea nu înţelege de ce am ţinut secretul atâta timp, nu înţelege de ce mi-e ruşine. Pentru că el e mai bătrân? Tatăl unei prietene? „Şi ce, crezi că nu te-aş mai iubi la fel?” mă întreabă, tulburată.

Planul meu a dat roade, fiindcă după douăzeci de ani, memoria mea – de regulă extraordinar de bună — îmi joacă feste, îmi scapă detalii. îmi recitesc jurnalele din acea perioadă ca să mă lămuresc şi mă şochează sentimentul de vină. „Nu am vrut nici un pic”, scriam. „Nu înţeleg cum de-am lăsat să se întâmple aşa ceva. Mă simt oribil.” Aşa mă

văităm pagină după pagină. De ce n-am plecat? De ce n-am zis stop mai devreme?

Asta e ce-am pus cap la cap, în cele din urmă, din ce scrisesem în jurnal şi din amintirile de adult. După ce pleacă Shelly, mă întorc cu spatele la el, gata să dorm, cu toate că simt cafeaua cum îmi aleargă prin

vene, cu toate că am senzaţia că-s prinsă în capcană; deja îmi doresc să fi plecat cu Shelly. El începe să mă atingă, să mă mângâie pe picioare. îngheţ. „Şocată, speriată”, astea-s cuvintele pe care le-am folosit în jurnal. Când el insistă, devenind şi mai îndrăzneţ, îl rog să înceteze.

— De ce? mă întreabă, iar eu mă gândesc ce să răspund, iată că-mi pasă de sentimentele lui.

— Pentru că sunteţi tatăl lui Shelly, zic în cele din urmă.

El râde.

— Crezi că ea nu ştie? De ce crezi c-a plecat?

Inima-mi îngheaţă, apoi se frânge. O cunosc pe
Shelly de numai câteva luni. Dacă de fapt nu o cunosc deloc? Mi s-a părut întotdeauna că avea ceva întunecat, un fel de nor în ochi, ceva sălbatic şi imprevizibil pe faţă. într-un fel, asta m-a şi atras la ea: impresia unui suflet profund şi torturat. Dar oare putea fi atât de perversă? Să mă combine cu tatăl ei? Să mă lase singură cu el când ştia ce-i poate pielea? Oare aveau vreo înţelegere bizară? El se făcea nevăzut dacă ea era cu băieţi; ea pleca dacă el era cu mine?

— Te-a deranjat când te-am mângâiat pe mână în maşină? mă-ntreabă el. E acelaşi lucru. Nu-ţi place?

E acelaşi lucru? îmi place?

Cumva, rămân acolo. Unde aş putea să mă duc? El mă tot atinge, mă ademeneşte. Poate că nu spun *nu* suficient de tare, suficient de clar, suficient de des. Are barba aspră, mă zgârie şi duhneşte a tutun. îmi răsună în cap un vers din *Fm Your Man,* ceva cu luna, cu

un lanţ, cu o bestie care nu doarme—.

Astfel de lucruri se-ntâmplă. Mi s-au întâmplat mie. Ca atunci când veneam pe jos acasă, aveam pe mine o fustă, mă simţeam frumoasă. Eram doar o fată

J j

- aveam doisprezece, treisprezece ani – şi doi băieţi cam de vârsta mea au trecut în sens invers, şi într-o

fracţiune de secundă, n-a durat mai mult decât o bătaie a inimii, unul din ei mi-a ridicat fusta, a dat chilotul deoparte şi şi-a băgat vârful degetului chiar acolo, atât de rapid că nici mie, nici lui nu ne-a venit să credem că s-a-ntâmplat, fără să se uite, fără să se- oprească din mers. A strigat la prietenul lui şi-a râs sălbatic fiindc-avusese neruşinarea să-mi profaneze corpul, iar eu am continuat să merg, tremurând de furie, de ruşine, în lacrimi, jurând să nu mai port niciodată fustă. O vreme nici n-am mai purtat.

A mai fost tipul ăla din dormitorul comun din Eilat, un tip de treabă, frumos, aşkenaz, care a urcat în patul meu de la etaj într-o noapte, când dormeam, şi m-a mângâiat pe picioare şi pe fund, cu toate că eu îi spuneam, civilizat, că nu mă interesează, până când am fost nevoită să-i dau un brânci. A doua zi de dimineaţă, când i-am spus prietenei lui, o hipioată blondă care dormea în patul de sub mine, ea s-a îmbăţoşat şi mi-a zis că aşa ceva n-avea cum să se- ntâmple, că sigur mi s-a părut. Şi-am auzit doar: „Pe cine-ncerci să păcăleşti? Nu s-ar da niciodată la tine”.

Sau fotograful ăla de patruzeci şi ceva de ani de la revista pentru adolescenţi, despre care am crezut că mi-e prieten, până când ne-am dus să facem un reportaj la un festival de muzică din afara oraşului – un festival din acelea la care nu mi-aş fi permis să merg dacă nu m-ar fi trimis de la slujbă –, şi el a băut prea mult şi m-a pus cu spatele la perete, mi-a gâfâit în ureche, cu o mână

strecurată pe sub bluza mea. Când am încercat să scap, m-a prins din nou. Mai tare. „Hai, mi-a zis, nu-i dai tu un pupic fotografului?”

Astfel de lucruri se-ntâmplă. Nu numai fetelor care n-au tată, cu toate că uneori aşa mi se părea, că lipsa unei figuri bărbăteşti protectoare m-ar fi făcut o pradă mai uşoară. Cunosc femei care au păţit-o mai rău. Prin comparaţie, ce s-a întâmplat cu tatăl lui

Shelly a fost o nimica toată. Un moment de nechibzuinţă. Abuz de putere. Poate îmi joacă feste amintirile. Când am lăsat eu pe cineva să mă domine? De ce să-l fi lăsat eu să meargă mai departe? Poate că încă mai căutam o figură paternă. Poate că-i purtam pică lui Shelly pentru această relaţie, pentru apropierea faţă de tatăl ei, la fel cum le invidiam pe fetiţele care stăteau pe umerii taţilor pe stradă. Poate că parte din mine era atrasă de bestie. încercasem să-l impresionez pe drumul până acolo, încercasem să par matură, sofisticată. Probabil că trimisesem semnalele greşite.

în cele din urmă, cu lacrimi în ochi, spun *nu* suficient de tare şi de ferm. în cele din urmă, încetează. Eu cad într-un somn intermitent, superficial. Când mă trezesc, am un gust nasol în gură. Pielea-mi pare cleioasă, străină. Mă târăsc afară din cort şi merg unde văd cu ochii pe plaja abandonată. Ziua e tulbure, parcă e numai nisip în aer. îmi ţin rochia ghemotoc într-o mână şi intru cu greu în apă. Marea e rece şi neprimitoare, dar eu păşesc mai departe, cu ochii la corpul meu de sub apă, transformat şi diform. îmi arunc apă pe faţă, sarea-mi arde porii.

O găsesc pe Shelly dormind în camionetă, încovrigată pe bancheta din spate, cu o cută săpată-n frunte.

Cumva, reuşim să ne bem cafea împreună, nici unul dintre noi nescoţând o vorbă. Cumva, ziua curge mai departe, mâncăm, citim cărţi, înotăm, conducem până-n oraş ca să ne plimbăm pe faleză. E un chin. Nu-mi doresc nimic altceva decât să fiu acasă, să se

termine odată. Shelly e morocănoasă şi distantă toată ziua. Nu că mi-as fi deschis sufletul în fata ei. Dacă

am învătat ceva de la fata aia din dormitorul comun e

faptul că femeilor nu le place să audă asemenea lucruri despre bărbaţii pe care-i iubesc. De-a lungul

zilei, de fiecare dată când Shelly dispare din raza vizuală, tatăl ei mă prinde, mă pipăie. îl tot resping. Caseta cu Leonard Cohen merge încontinuu la casetofonul din maşină. De câte ori se aude melodia *I'm Your Mari,* el mi-o cântă, prefăcându-se că o face din toată inima, distrugând pentru totdeauna acest cântec care-mi plăcea.

în acea seară pornim înapoi spre Tel Aviv. Ajungem înapoi la baza militară a doua zi. Shelly nu se uită la mine, iar eu nu pot suporta s-o privesc. Ceva între noi e iremediabil distrus.

*

Peste mai bine de zece ani, când locuiam în Vancouver, primesc un mesaj de la Shelly pe o reţea de socializare israeliană: „îmi pare rău că ne-am certat. Mi-am dat seama că tu aveai de fapt dreptate".

îi răspund. îi scriu că nu-mi mai amintesc din ce motiv ne-am certat, deşi îmi revin imagini clare, dar trunchiate, senzaţia de greaţă pe care nu o puteam reprima. S-a întâmplat la câteva săptămâni după excursia noastră la Eilat. Situatia dintre noi fusese încordată, lucrurile nespuse erau atât de stridente, că nu mai era loc pentru alte cuvinte. Shelly a început să mă evite, să treacă pe la mine din ce în ce mai rar. Uneori nu ne întâlneam cu zilele. în ziua aceea, a venit să ia un dosar şi ne-am dus împreună la arhivă să-l căutăm. îmi aduc aminte că a ţipat la mine, dând din mâini. îmi amintesc că m-a surprins furia ei. îmi amintesc că am încercat

s-o liniştesc cu vorbe mărunte, doar că asta parcă i-a amplificat furia.

La câteva săptămâni după aceea, a plecat din unitate la un curs pentru ofiţeri, după care a fost trimisă într-o garnizoană din nord. Nu am mai văzut- o decât după mulţi ani.

După schimbul de mesaje, la câteva luni, eram în

Israel pentru nunta unei prietene, şi Shelly mă vede pe Messenger şi-mi propune să ne vedem la cină. De acord.

Cât pe-aci să n-o recunosc când mă vede din celălalt capăt al restaurantului şi-mi face cu mâna. Au trecut mai bine de zece ani, e normal să te aştepţi la schimbări. Primul lucru pe care-l observ e părul: cârlionţii ei spectaculoşi, roşcaţi, au dispărut, e tunsă scurt. „Când ai copii, e mai comod”, zice când pomenesc asta, mângâindu-se pe cap. Pe vremea când eram prietene, era mlădioasă şi sportivă, ceea ce mă făcea invidioasă, dat fiind că mă luptam cu kilogramele pe care le pusesem în timpul stagiului militar. Acum, după trei sarcini, greutatea suplimentară i-a îndulcit trăsăturile şi îi face obrajii să strălucească vesel. Eu însă sunt mai slabă acum decât am fost mulţi ani, o calitate pe care o pun pe seama consumului exclusiv de alcool si tutun si a

J »

turelor lungi din restaurantul cu multe mese unde sunt chelneriţă Pe-atunci, ea era cea care fuma ţigară de la ţigară; ea era cea agitată, care nu-şi găsea locul. Acum eu îi cer ospătarului o scrumieră şi mă caut de ţigări în poşetă, mă joc cu bricheta, evitând să o privesc în ochi.

Suntem într-un restaurant drăguţ de la periferia oraşului meu natal, Petah Tikva. Pe mese sunt aşezate lumânările, şi în spatele barului sticlele de băuturi alcoolice sunt luminate din spate în roşu şi purpuriu. Când eram eu mică, trebuia să mergi cu maşina până la Tel Aviv ca să ai parte de aşa ceva.

Shelly se apleacă peste masă şi mă priveşte drept în ochi cu blândeţe. Tot frumoasă e. Faţa îi pare mai deschisă acum, când nu mai e încadrată dramatic de cârlionţi, iar duritatea din privire i-a dispărut, au înmuiat-o vârsta şi faptul că e mamă. Până una alta, mă simt mai puternică decât am fost vreodată. Mai puternică şi datorită a ceea ce s-a întâmplat în

noaptea aceea. După ce s-au mai atenuat ruşinea şi vinovăţia, mi-am jurat să devin mai puternică, să mă călesc, să devin genul ăla de fată cu care nu vrei să te pui. O stâncă. Tata nu mai era; mama se străduia să supravieţuiască. Nu-mi purta nimeni de grijă. „în esenţă, suntem singuri pe lume”, le spuneam oamenilor odinioară, cu patetism. „Odată ce accepţi asta, ţi-e mai uşor să iei viaţa în piept.” Şi anii au trecut, iar eu am plecat de acasă şi am început să călătoresc de una singură, şi am devenit mai îndârjită, mai rezistentă. O gagică dură. Sau cel puţin aşa voiam să cred. Anul trecut mergeam la amiază pe Commercial Drive în Vancouver, când un tip beat m- a apucat de sâni, iar eu m-am luat de el şi am ţipat „Ce faci?”. Am avut marele noroc că în apropiere se aflau doi poliţişti şi l-am raportat imediat. Tipul a petrecut noaptea la închisoare pentru că mă atacase. De atunci întâmplarea asta e una dintre poveştile mele preferate.

Balanţa de putere dintre mine şi Shelly se înclină diferit acum. Nu mai sunt fata aceea nesigură care o admira pe ea. Asta ar trebui să-mi aducă oarecare alinare. Nu e cazul. Din nu stiu ce motiv, mă tulbură transformarea prin care a trecut. Pare mai liniştită, împăcată, stăpână pe ea. Prin comparaţie, mă simt încă o copilă, blocată la douăzeci şi-un pic de ani, tot chelneriţă, fără să-mi doresc copii. îmi tot aprind bricheta, scutur pachetul de ţigări, deja mai vreau una.

Bem ceva şi ne amintim de cei pe care-i ştiam de la instrucţia de baza şi de la unitate.

— Mai ţii minte când a trebuit să facem rondul împreună? zice. Şi aveai cheia de la birou?

Mă las pe spate şi râd.

— Doamne, da! Era un frig în noaptea aia!

— Am stat lângă calorifer la tine în birou

aproape jumătate din timpul de patrulare.

Ospătarul aduce castroanele cu salată şi ni le aşază în faţă, însă suntem atât de surescitate acum, că aproape nu mai putem mânca.

Când Shelly zice ceva despre mama ei în conversaţie, fac o pauză.

— Mama ta? Vrei să zici mama vitregă?

Mirată, ridică din cap.

— Nu, mama mea.

— Mi-ai spus că mama ta a murit când erai mică.

— Aşa ţi-am spus? Shelly lasă jos furculiţa. Aoleu, îmi pare rău.

Eu amestec salata, rănită. întotdeauna crezusem că făceam amândouă parte din clubul celor care şi-au pierdut un părinte. Credeam că suntem surori de suflet.

— Păi cred că stiu de ce ti-am zis asa. Shelly se lasă pe spate în scaun, încruntată. Mama şi cu mine nu ţinem legătura. Pe mine m-a crescut bunica. Când a murit ea, atunci am simţit că mi-a murit mama.

îi mărturisesc că eram îndrăgostită de Amos.

— De Amos? Se opreşte din mestecat. Pe bune?

îmi îngrop faţa în palme.

— Stiu.

După atâţia ani încă mai roşesc.

Mai beau nişte vin, apoi cafea. Shelly comandă ceai. Lumânarea noastră a ars de tot. Ne hotărâm să cerem desert, de dragul vremurilor de altădată. Ne amintim cum luam noi prânzul în afara unităţii militare, la cafenele în Tel Aviv, ce prăjituri extravagante

cu ciocolată şi frişcă ne comandam la desert, cum ne înecam amarul în dulce.

— îmi pare tare rău pentru cearta aia, zice.

— Dar până la urmă de ce ne-am certat? întreb eu încet.

Vinul mi-a dezlegat limba, am lăsat garda jos.

Se uită la mine, cu sprâncenele ridicate.

— Din cauza lui tata, zice, iar mie mi se opreşte

mima.

Mă uit în ceaşcă preţ de vreun minut. Deodată mi se prăbuşeşte tot eşafodajul. îmi dau seama că încă- mi mai e ruşine. Foarte rar vorbesc despre noaptea aceea. Majoritatea prietenelor mele nu ştiu povestea.

— Dar nu mi-ai zis asta niciodată, spun în cele din urmă, cu vocea gâtuită. Nu am vorbit niciodată despre el.

— Nu ti-am zis?

— Nu, spun eu. Căutam un dosar în arhivă şi tu te-ai enervat pe mine pentru un fleac. Nici nu mai ţin minte ce.

Nu-i mai spun că m-a împins cu ambele mâini şi m-am clătinat, aterizând în nişte rafturi de metal. Nu- i spun că mi-a fost frică de ea.

— Ha. Mereu am avut impresia că am vorbit despre asta, spune ea. Probabil că nu am avut tupeul să te întreb şi pe tine. Ştii, trebuia să-mi fi dat seama că minte. Ar fi trebuit să ştiu că n-a fost din vina ta.

— Vina mea? înghit. Cum ar fi putut să fie din vina mea?

— îmi pare rău. El aşa mi-a spus.

Lasă bărbia jos, amestecă în ceai.

— Amândouă ştim ce-i poate pielea. Deja pe drum, la dus, a început să-mi spună chestii. Când erai tu la baie mi-a spus: „Ştii că prietena ta se dă la mine? S-a schimbat de haine chiar în faţa mea. Prietena ta e toată călare pe mine. Nu şi-a putut lua mâinile de pe mine cât ai dormit tu pe bancheta din spate”.

Mi-am dat seama că totul fusese planificat.

Se vedea munca unui prădător atent la detalii. Ne-a manipulat, ne-a întors pe una împotriva celeilalte, ne- a distrus prietenia. Şi pentru ce? în loc să vorbesc, îmi aprind o ţigară, recunoscătoare pentru această abatere de la subiect. Nu sunt supărată pe ea fiindcă l-a crezut, fiindcă a crezut că eu pot face aşa ceva.

Până la urmă, şi eu am crezut ce-i mai rău despre ea. Aleg să nu-i spun asta. Aleg, încă o dată, să tac.

Până acum.

Pe drumul spre casă ascult Galei Tzahal, postul de radio al armatei, care dă muzică melancolică la orele târzii din noapte. Când eram soldat, câteodată luam noaptea maşina mamei şi conduceam pur şi simplu. Cât era muzică bună la radio, eu mergeam înainte, savurând solitudinea şi faptul că eram în mişcare, urmărind cum iese lumea la iveală din parbriz în toată frumuseţea ei sfâşietoare, simtindu-mă tristă si J > 7 J 5 vie.

Pe fereastră oraşul e pictat cu un oranj umed, difuz, de la iluminatul stradal, iar muzica mă inundă şi scoate la suprafaţă o tristeţe care pare veche şi nelalocul ei. Ratez ieşirea spre casa mamei şi conduc în continuare spre sud pe autostrada 40, care duce la aeroportul Ben Gurion. Merg şi merg până se termină muzica bună.

16. Marcă de pufuleţi.

17. Arava sau Wadi Araba, vale lungă şi strâmtă care se întinde din sudul Mării Moarte până la Golful Eilat, aflată la graniţa dintre Israel şi Regatul Iordaniei.

18. *Ah, the moon's too bright / The chain's too tight / The beast won't go to sleep.*

II. PLECAREA

Mergi pe un drum foarte îngust pe buza unei prăpăstii care clocoteşte şi s-ar putea să cazi; de fapt, o să cazi sigur.
— Cynthia Ozick

Visul meu american

Un autobuz cu aer condiţionat mă duce, cu tot cu rucsacul meu ponosit, de la aeroportul JFK până în centrul Manhattanului. Am douăzeci şi doi de ani şi n-am un sfanţ – la aeroport n-am avut nici măcar o fisă pentru cărucior sau ca să-i dau un telefon prietenei mele, şi a trebuit să-mi folosesc cârdul Visa pe care aveam depăşire de plafon ca să-mi cumpăr un bilet pentru expres. Mai sunt şi îndrăgostită de doi bărbaţi, şi nici unul din ei nu e aici acum cu mine.

E o zi de iulie înăbuşitoare, atât de fierbinte încât imaginea pe care-o văd prin fereastră pare să pâlpâie. Temperaturile astea insuportabile, ca la Tel Aviv, sunt o surpriză; fiindcă nu mai fusesem în viaţa mea la New York, mă aşteptam la o vară călduţă, politicoasă, ca-n America de Nord. Căldura aceea, laolaltă cu diferenţa de fus orar, şocul cultural şi epuizarea provocată de călătorie (un zbor de şaptesprezece ore de la New Delhi, cu escală la Londra), face ca totul să pară oarecum suprarealist, ca văzut printr-o peliculă sau prin ceaţă.

Autostrăzile americane sunt netede, rapide şi atât de noi, cu totul altfel decât acasă, unde ai istorie peste tot, scrisă pe clădiri şi îmbibată în pământ; cu totul altfel decât în India, unde drumurile sunt pline de gropi şi maşini claie peste grămadă. Când la orizont apare conturul clădirilor din

Manhattan, un sir de construcţii solemne cenuşii, ca soldaţii în poziţie de drepţi, mă îndrept în scaun şi caut adânc în suflet emoţia. Asta e, îmi zic în sinea mea. Nu rata. Repede. Trebuie să simţi ceva. Doar că autobuzul rulează mai departe prin tuneluri şi pe poduri, iar

conturul se întinde şi se desface în clădiri individuale, şi străzi, şi trafic. S-a dus momentul. Tot ce simt e strângerea de inimă, şi e deja în mine de luni de zile, ca un microb exotic nedepistat, un pasager clandestin care a călătorit cu mine din Israel, a trecut prin India şi a ajuns tocmai până aici.

Când aveam cincisprezece ani am desenat conturul Manhattanului pe un perete din dormitor cu fervoarea şi speranţa adolescenţei. Clădirile le-am pictat în alb, iar cerul în vălătuci gri şi negri. Ca să fac o lună plină lăptoasă am folosit o farfurie întinsă, în colţul din dreapta sus al frescei mele se deschidea o ferestruică prin care se vedea un pătrat de cer israelian, fierbinte şi dens, care n-avea ce căuta acolo. Noaptea adormeam cu ochii la stelele de pe peretele meu şi-mi imaginam că locuiesc în lumea aia. New York. Vinovaţi: Madonna, Paul Auster si *De veghe în lanul de secară.* Fiindcă dacă învăţasem ceva din producţiile hollywoodiene subtitrate pe care le văzusem la cinema Shalom, pe strada Herzl, unde scaunele scârţâiau mereu, podeaua era plină de coji de alune si de seminţe de floarea-soarelui, era că oamenii mergeau la New York ca s-o ia de la capăt şi că Visul American era menit oricui, chiar şi unei fetiţe dintr-un cartier yemenit aflat într-o ţară mică şi confuză din Orientul Mijlociu. Un vis pe care-l puteam adapta, fura, pe care mi-l puteam însuşi.

Stau pe rucsac în faţa Gării Centrale şi-o aştept pe Shira. N-am mai văzut-o de când a venit la mine ultima dată, în kibbutzul din

nord unde locuiam cu Gilad, prima mea iubire. Shira fusese cea care îi făcuse, fără să vrea, cunoştinţă cu mine. Sunasem la unitatea militară unde făcea ea armata, pe un deal golaş lângă graniţa cu Libanul, şi a răspuns el: tipul cel nou, proaspăt absolvent al şcolii de ofiţeri. Era deştept şi amuzant şi flirta la telefon, iar după câteva

zile deja nu o mai ceream pe Shira la telefon.

Gilad şi cu mine locuiam într-o garsonieră mică ticsită de cărţi, de unde ajungeam imediat cu bicicleta la plajă, la câţiva paşi de lanurile de porumb şi de iazurile pline de peşti. Iarna ne înflorea la geam un nuc pecan, şi în fiecare dimineaţă adunam nucile într- o găleată albastră şi spărgeam în dinţi cojile moi. Mergeam cu bicicletele pe câmp cu câinele nostru cu urechi pufoase alergând în urmă. Ne trezeam în crucea nopţii de la sunetul ploii şi făceam dragoste. Eram atât de îndrăgostiţi, încât în unele zile ne simţeam rău, secătuiţi de intensitatea sentimentului, iar când nu eram împreună agonizam. Oare mai simţea cineva aşa ceva? Ar fi fost cu neputinţă. Cu siguranţă dragostea noastră era neasemuită şi ieşită din comun, şi mai presus de orice iubire pe care ar fi putut-o simţi altcineva.

în alte zile eram sfâşiată de anxietate. Trebuia să se sfârşească într-un fel, ştiam eu. Probabil că el urma să moară. Asta păţeau soldaţii şi bărbaţii din ţară – bărbaţi ca tata şi prietenul soră-mii. Bărbaţii pe care-i iubim. Aveam doisprezece ani când prietenul soră-mii a murit în armată: un băiat cuminte, care zâmbea timid şi al cărui breton lung îi cădea peste ochi. Un apel dimineaţa devreme. Şi eu, şi mama am răspuns la telefoanele de lângă pat; sorămea plângea în hohote la capătul firului. în ziua aceea am mers la şcoală şi am plâns în tăcere la toate orele. Am stat în spatele clasei şi am auzit că profesorul vorbeşte,

dar nu am distins cuvintele.

Ori de câte ori Gilad întârzia în permisia de weekend, mă găsea bocind în pat; vizualizasem deja titlurile din ziar, poza lui cu chenar negru, anunţul de la radio, înmormântarea. Noaptea visam că moare, iar pierderea era atât de reală, atât de sfâşietoare, că mă trezeam şi nu puteam fi consolată. Câteodată mă luam la ceartă cu el fără motiv, îl acuzam că nu mă

iubeşte. Orice, numai să fac această fericire de neîndurat un pic mai puţin epuizantă, un pic mai uşor de gestionat, astfel încât atunci când nu va mai fi, ceea ce era obligatoriu, să nu mă distrugă.

Când a venit Shira în vizită, nucul nostru pecan – bianual – nu era înflorit, iar eu flirtam cu Avishay, un tip pe care-l cunoscusem când lucram la o revistă de business în Haifa. Shirei i-am povestit despre Avishay pe un ton nonşalant, ca şi cum nu era mare scofală. Gilad ştia de el; nu îl deranja. Până la urmă nu era decât un flirt inofensiv.

La douăzeci şi doi de ani, Avishay purta costume, avea servietă diplomat şi propria lui maşină. Avea părul lunguţ, blond şi subţire, umeri laţi puţin aduşi în faţă, de parcă şi-ar fi cerut scuze, şi ochelari cu ramă metalică. Buzele-i erau subţiri şi palide şi mirosea uşor a lapte. Nu avusese niciodată o prietenă *mizrahi* în cartierul de albi înstăriţi de pe Muntele Cârmei ori la liceul renumit, de elită, pe care-l urmase. Era genul de tip – şarmant, bogat, blond – care nu mi-ar fi acordat în veci atentie în liceu, si mă-

ncânta la nebunie faptul că mă băga-n seamă. îmi scria poezii, îmi punea la telefon Tori Amos şi Joni Mitchell. „De ce nu eşti a mea?” zicea, trist, dornic, adorabil, ca un căţeluş. „Viaţa nu e dreaptă.”

Pe o bancă în faţa kibbutzului, unde aşteaptă autobuzul care o va duce înapoi la Tel Aviv, Shira mă cercetează cu privirea.

— Gilad te iubeşte atât de mult, zice. Stii, nu?

Apoi vine autobuzul în staţie şi eu nu trebuie să-i mai răspund nimic.

Asta a fost cu doar câteva luni în urmă.

Acum cade pe mine umbra Shirei şi mă ridic, prăbuşindu-mă în braţele ei într-o strânsoare umedă de transpiraţie. Se uită un pic la mine şi mă mai îmbrăţişează încă o dată. „Bun venit la New York”, zice.

Casa mea pentru următoarele câteva luni (şi mai mult, dacă vreau) e o garsonieră ascunsă în fundul unui bloc de cărămidă cu patru etaje de pe strada 37, între Bulevardul 3 şi Lexington. Chiria e miraculos de mică. Aparatul de aer condiţionat tocmai s-a stricat si aerul dinăuntru e nemişcat si umed ca un ceai în care nu ai amestecat cu linguriţa. Garsoniera e mititică, o cameră care într-un capăt are o bucătărie ca o cambuză şi o singură fereastră cu vedere la o curte îngustă. N-are televizor. Mă descurc. Shira şi cu mine am mai stat în trecut împreună în spaţii mici: am dormit ghemuite pe puntea unui feribot în drum spre Grecia, în camere bătute de vânt în Mykonos şi Ios, într-o clădire dărăpănată în care accesul se făcea doar de pe scara exterioară în Amsterdam, pe o saltea plină de purici în Sinai.

Stăm în cameră toată ziua, la taclale. Afară e soare, gălăgie şi murmur. Are un nou iubit. Stă mult în apartamentul lui, aşa că voi fi mai mereu singură. Nu mă întreabă despre Gilad şi Avishay, iar eu oricum sunt sătulă să vorbesc despre ei. în India, după ce fumasem ceva, am spus oricui voia să asculte povestea întortocheată a legăturii mele cu Avishay şi deznodământul, distrând necunoscuţi pe terasele de la ultimul etaj ale restaurantelor şi la cafenele pe malul râului, relatând totul cu lux de amănunte intime, gândindu-mă că dacă transform ce se- ntâmplase într-o poveste aş putea să mă

ţin cumva la distanţă, să fac să doară mai puţin, să mă absolv de vină, să nu mă mai gândesc la Gilad. Apoi la Avishay. Apoi iar la Gilad. Nu a mers.

Pe interiorul pleoapelor am gravată o imagine: felul în care m-a privit Gilad – cu ochii lui atât de albaştri şi de dezamăgiţi – în seara în care s-a terminat. După ce am luat o pauză, în care am locuit în garsoniera unei prietene la Tel Aviv. După ce m- am întâlnit cu Avishay să bem ceva în oraş, l-am lăsat

să mă ţină de mână când mă conducea, pe jos, înapoi la garsoniera prietenei mele, şi apoi l-am invitat sus să petreacă noaptea cu mine. După ce Gilad m-a primit înapoi în ciuda a tot, iar eu am continuat să-i răspund la telefon lui Avishay, care mă suna disperat, cu toate că-i promisesem lui Gilad că n-o s-o fac. în seara aia am intrat în cameră după încă o convorbire telefonică, iar Gilad s-a întors cu scaunul rotativ, cu o expresie rănită şi hotărâtă, şi mi-a spus:

— De ce-ai închis? Din partea mea, sună-l pe Avishay şi spune-i să vină să-ţi ia lucrurile.

Scena asta o tot revăd, e doar una dintre multe altele, în filmul acesta neiertător pe care mi-l proiectez în minte.

Cum ar fi cea din dimineaţa-n care am plecat. Gilad stă în pat, cu lacrimile curgându-i, iar eu îmi strâng lucrurile mişcându-mă cu încetinitorul prin cameră, parc-aş căuta ceva ce am uitat. Şi apoi Gilad la fereastră, înfăşurat în plapuma noastră cu pătrăţele, ca un rege iudeu din Antichitate, lângă el câinele nostru zgârie geamul cu ghearele şi scheaună, iar eu plec pentru ultima dată dând din pedale pe vechea noastră bicicletă albastră, aceeaşi pe care Gilad mă învăţase să merg.

în ziua-n care l-am sunat pe Avishay să-i spun că m-am despărţit de Gilad, el a tăcut o secundă prea mult; i-am simţit panica asemenea unui impuls electric prin telefon. „Nu m-am despărţit de el din cauza ta”, am zis eu, defensivă, încercând să-l liniştesc şi să-mi păstrez întru câtva şi demnitatea. Aşa să fi fost? Mai târziu, pe când ne plimbam amândoi pe plaja hibernală din Haifa, îmbrăţişându- ne în ciuda vântului crunt

care ameninţa să ne dărâme, lângă noi s-a oprit un bătrân cu un câine şi a spus, bizar: „Să ai grijă de ea, da?”, şi Avishay a râs cu ochii într-o parte. Am simţit un junghi în piept. Cum putusem să fiu atât de proastă? Primisem

destule semnale. Avishay îmi spusese de la început că e dependent de durerea pricinuită de dragostea neîmpărtăşită, că uneori îşi dorea să fi fost posibil să mori de inimă rănită. Credeam că e romantic, un poet. M-am uitat la el pe plaja aceea din Haifa şi am ştiut că se terminase totul – acum, că eram a lui, urma să plece, ceea ce a şi făcut după câteva săptămâni, ca un mare laş. într-o bună zi nu a mai sunat, nu a mai răspuns la telefon, s-a evaporat din viaţa mea de parcă n-ar fi existat niciodată.

Şi apoi am plecat şi eu. Fiindcă era imposibil să rămân. Fiindcă deodată, prin întunericul durerii şi al supărării, alegerea de a pleca, răspunsul la toate, mi s-a arătat cu o limpezime de cristal. Mi-am retras puţinele economii şi-am zburat în India, cu două mari răni în inimă.

Shira şi cu mine dormim împreună în patul ei de un metru cincizeci pe doi îmbrăcat cu aşternuturi de culoarea gălbenuşului. Când mă trezesc, nu mai e.

Deschid fereastra, pun de cafea. E vineri dimineaţa, acasă e vineri noaptea; fraţii mei s-au adunat la mama pentru cina săptămânală de sabat, se ceartă şi râd, şi aruncă unii-n alţii peste masă cu prosoapele de vase. Ciudat cât îmi e de dor de ei şi cât de tare am nevoie să fiu departe de ei în clipa asta. Poate fiindcă atunci când sunt cu ai mei nu pot fi decât cea care-am fost mereu: furioasă, gata să-mi sară muştarul, copilul ultrasensibil care s-a luptat să treacă prin anii adolescenţei. Poate că am nevoie să mă maturizez departe de ei. Sau poate că-i iubesc atât de mult încât mi se pare mai sigur să-mi văd de drum. Fiindcă nu ştii niciodată ce-ar

putea păţi cei pe care îi iubeşti.

Apoi îmi amintesc. Acum cinele sunt altfel la noi. Nu mai pot să mă bazez pe memoria mea ca să evoc imaginea corectă. în ultima mea săptămână în India, am sunat acasă din Ladakh, o provincie cu relief

selenar din apropierea graniţei cu Tibetul, unde mănăstirile budiste atârnă pe stâncile albe ca fildeşul. Când fratele meu mai mic mi-a spus că mama nu e acolo, într-o vineri seara, inima a-nceput să-mi bată mai tare.

— Cum adică?

— Are un iubit, a zis el. Sunt plecaţi în weekend.

Eram din ce în ce mai alarmată. Mă costa enorm numai să procesez informaţia, să tac. Mama mea era văduvă de doisprezece ani. Niciodată – nici măcar o singură dată – nu ieşise cu cineva.

Am sunat încă o dată din New Delhi. De când plecasem, convorbirile cu mama, sporadice şi scurte, deveniseră mai intime. Nu mai era timp să ne certăm sau să ocolim subiectul; graba ne făcuse mai sincere, mai deschise. Părea mai tânără, era plină de viaţă; chicotea. Mi-era atât de dor de râsul ei! „Mi s-a schimbat viaţa, a zis, la o sută optzeci de grade.”

Eram plecată doar de trei luni. Mama îşi revenise, şi eu nu eram acolo s-o văd.

După zile de traversat oraşul, rătăcind în sus şi-n jos pe scările abrupte de la metrou, încep să mă doară picioarele. E o durere distinctă, ca şi cum pământul mă loveşte în talpă la fiecare pas. Picioarele-mi zvâcnesc, pulsează, mă forţează să mă opresc, incapabilă să-mi potrivesc paşii cu vârtejul care e New Yorkul. Când mă odihnesc pe băncile din parcuri, oraşul îmi atacă toate simţurile cu opulenţa şi energia lui: firmele uriaşe mă orbesc cu lumina de neon,

ecranele imense clipesc, magazinele universale strălucesc şi zornăie din scările rulante, taxiurile, maşinile şi autobuzele vâjâie pe bulevardele largi, garniturile de metrou huruie şi zăngănesc pe sub picioarele care mă dor. Oraşul emană o putere electrizantă, de parc-ar fi conectat la un amplificator din cer. Şi oamenii, în şiruri compacte, spintecă

intersecţiile cu rolele-n picioare, cu mişcări clare, graţioase, trec grăbiţi cu sacoşe de cumpărături, cheamă taxiuri cu gesturi hotărâte. Toată lumea pare să se îndrepte undeva. Toată lumea pare să aparţină locului, mult mai mult decât mine.

N-am mai fost niciodată într-un loc în care toată lumea vorbeşte engleză şi mă simt de parc-aş trăi într-o emisiune TV. îmi imaginez că toţi au un ton dramatic, fiindcă n-ar avea cum să trăncănească despre vreme în engleza lor ca la televizor, cu accentul acela tărăgănat. Comunicarea, unul dintre atuurile mele, a devenit un handicap. Urăsc să nu mă fac înţeleasă, mă frustrează faptul că nu pot spune poveşti, că nu pot înşira elegant cuvintele. La New York nu sunt spirituală, nici nu mă exprim limpede, nici scriitoare nu sunt. Sunt doar un om care se chinuie să-şi comande un *bagel.* Ce naiba-i aia
esalotă?
>

în alte zile mă simt stimulată de lacunele din vocabular, găsesc eliberatoare constrângerea, la fel cum uneori mă bucur că sunt lefteră. Am spus destule, îmi zic, resemnându-mă cu liniştea care-mi este impusă, îndrăgostită de noul meu eu stoic.

Verific zilnic cutia poştală, scot din ea pliantele, meniurile de la restaurante şi facturile. Nu mai ştiu nimic despre Gilad de când am găsit o scrisoare laconică de la el la post-restant în New Delhi. Spunea că urmează să se ducă în Statele Unite cu Nadav, prietenul lui cel mai bun din kibbutz, că o să ia o maşină ieftină şi vor călători de pe o coastă pe cealaltă, apoi se vor îndrepta spre sud. Excursia asta o

plănuiserăm noi doi.

înainte să părăsesc Israelul, o prietenă mi-a dăruit o casetă cu o compilaţie de cântece despre casă, despre plecare şi revenire. *Homeward Bound* de Simon & Garfunkel, *She's Leaving Home* de Beatles. O ascult la walkman în timp ce mă plimb prin oraş şi

mă gândesc la cum era viaţa mea cu câteva luni în urmă, la căsuţa din kibbutz, la iubit, la câine. Derulez încă o dată filmul în care eu am distrus totul, studiez multiplele ocazii în care aş fi putut salva tot dac-aş fi încercat. Si în unele zile mă doare atât de-al naibii de tare, încât mă gândesc că până la urmă e posibil să mori de inimă rănită.

Atunci când arşiţa e prea mare ca să mai pot merge pe jos – aerul e captiv între clădiri, greu, lichid – aflu că trenul F mă poate duce la Coney Island. Atunci când trenul iese din tunel, simt că am scos capul la suprafaţă pentru o gură de aer. Cerul se deschide asemenea unui pumn care se desface din strânsoare şi e presărat cu nori pufoşi cu forme perfecte. Pe promenada din lemn familiile se plimbă alene. Ziua miroase a hot dogi şi a zahăr. Stau pe o bancă, în spatele meu e parcul de distracţii; roller-coasterul scârţâie şi zdrăngăne; copiii ţipă de fericire şi de groază. îmi azvârl pantofii din picioare, suflec pantalonii roşii evazaţi din catifea reiată până la genunchi şi păşesc în apă. Oceanul rece, agitat şi negru, mă muşcă de picioare, dar nu-mi pasă. Când sunt în apă, mă simt un pic ca acasă. Valurile foşnesc şi se rotesc în jurul picioarelor mele şi brusc mă copleşeşte durerea acută a pierderii, mă înţeapă dorul arzător. Ca întotdeauna, vine de nicăieri. Mi-e dor de tata. Ca şi cum n-ar fi trecut doisprezece ani. Uite cât de departe ai ajuns! îmi zic, şi totuşi.

în august, Gilad vine din Israel împreună cu Nadav. Parchează maşina mai jos pe stradă, un Buick Century prăfuit, din 1969, pe care

l-au luat din Queens cu şapte sute de dolari, fără casetofon.

în acea primă noapte, Gilad rămâne la mine. Stăm întinşi în pat şi eu încep să plâng şi nu mă pot opri. El mă ţine în braţe. Nici unul din noi nu scoate o vorbă.

Urcăm pe Empire State Building, luăm feribotul

până pe Staten Island, stăm între cele
două Turnuri Gemene şi facem poze de jos în
sus. Uneori ne atingem, ne sprijinim unul
de celălalt, fiindcă nu ştim cum altfel să
fim împreună. Şi alteori el devine dur, se
supără pe mine, se înfurie.

Gilad are o rudă în Brooklyn, o evreică bătrână, cu un tip de accent de Brooklyn pe care l-am auzit doar în filme; locuieşte într-un apartament mic cu canapele înflorate şi poze îngălbenite în rame dantelate. Se-ncruntă când mă vede la usă cu Gilad si Nadav. înăuntru ne serveste cu ceai din ceşti de porţelan cu marginea aurită. Mă port exemplar, nu ţin coatele pe masă, spun vă rog şi mulţumesc, însă, când plec la toaletă, ea se apleacă şi-i şopteşte lui Gilad:

— E iubita ta?

Iar când el spune: „Nu... nu mai e”, ea răsuflă
uşurată si zice: „Bine”.

— De ce? întreabă Gilad.

— E foarte drăguţă, se grăbeşte să răspundă bătrâna. „De unde e, din Yemen?”

Se uită la el cu o privire de cunoscătoare. „Nu-i de tine.”

Gilad şi Nadav îmi spun mai târziu povestea, când ne întoarcem cu maşina în Manhattan. Lor li se pare haios acel rasism al generaţiei trecute, propriu unora dintre evreii aşkenazi în vârstă, cei care le spun evreicelor *mizrahi* ca mine *shvartze chayes,* „animale negre” în idiş. Eu nu râd. Ştiu cum ne vede ea pe Gilad şi pe mine: eu sunt fata din cartierul yemenit din estul Tel Avivului ai cărei bunici au venit desculţi din Yemen în Israel, au trăit în sărăcie, au făcut

prea mulţi copii; iar Gilad e locatarul cu ochi albaştri din kibbutz, a cărui familie de pionieri – sarea pământului! – a făcut, toată, armata la forţele aeriene. Mi-ar plăcea să mai fim încă împreună ca să-i dovedesc că se înşală. Pe urmă mi-ar plăcea să fiu

înapoi în India, unde toată lumea arăta ca mine.

La New York oamenii cred că sunt indiancă, persană, spanioloaică, turcoaică, marocană, libaneză, braziliancă sau italiancă. Mi se adresează în tot felul de limbi. Rezist tentaţiei de a pretinde că sunt cine vor ei să fiu. îmi place să fiu revendicată de atât de multe naţionalităţi; îmi place ideea că am o structură facială maleabilă, schimbătoare, de parc-aş fi cetăţean universal. în dorinţa-mi disperată de a aparţine unui loc, accept orice invitaţie.

însă, după o vreme, încep să mă simt neconectată, în suspensie, de parcă nu mai ştiu nimic din ce e important despre mine însămi. Ca şi cum n-aş fi de nicăieri.

într-o zi mergeam pe Bulevardul 9 şi am auzit cum cineva striga după mine „Yemenito, Yemenito!”. M-am întors să văd cum îmi făcea cu mâna, zâmbind, un bărbat înalt îmbrăcat cu-o *gealabiya* albă, din faţa unui magazin de cartier. M-am uitat în spatele meu, apoi, ezitând, m-am îndreptat către el.

— Eşti yemenită! zice el. Şi eu sunt tot yemenit!

N-am mai întâlnit niciodată un yemenit în afara
Israelului, care să nu fie evreu. Mă invită la el în magazin, îmi arată un scaun, strigă la frate-său din spatele magazinului să pună de cafea. Sunt surprinsă şi mândră că m-a recunoscut, mă simt validată şi vizibilă.

Apare şi fratele cu o tavă de cositor, pe care sunt trei cescute cu cafea tare, dulce-

aromată.

— Ar trebuie să vii cu noi în Yemen, zice el.

— Nu pot, zic. Am paşaport israelian.

— Aiurea. Dă din mână. Te îmbrăcăm ca pe o localnică. N-o să ştie nimeni.

Si izbucnesc în râs.

j

Când Gilad şi Nadav pleacă spre Canada, îi rog să mă ia şi pe mine. N-am mai fost în Canada şi am o prietenă din liceu la Montreal.

Conducem spre Connecticut, Rhode Island, Massachusetts, New Hampshire, Vermont, Montreal, Toronto. Ne strecurăm târziu în noapte în campinguri, dormim într-un singur cort, umăr la umăr, şi ieşim pe furiş dimineaţa la prima oră, ca să nu plătim taxa. O dată la câteva nopţi ne răsfăţăm cu o cameră la motel. Mic dejunul îl luăm de obicei la Denny's, dăm 2,99 dolari pe două felii de bacon, două ouă uleioase şi două clătite. Ne ţin de foame până seara. După câteva zile, nici măcar nu mai simt greaţa.

Undeva după Toronto, Gilad şi cu mine tragem o ceartă de proporţii. Poate că am încercat să evit să pun partea mea de bani pentru benzină: ziarul evreiesc cu sediul la New York la care trimit articole încă nu m-a plătit, cârdul meu Visa e aproape epuizat, am depăşit plafonul la contul bancar israelian şi ce, nu mergeau încolo, oricum?

Gilad zice că sunt răsfăţată şi că am impresia că totul mi se cuvine. De câteva zile e răutăcios şi distant. în Toronto mi-a spus că pesemne iubirea noastră n-a fost asa deosebită, fiindcă altminteri nu

m-aş fi îndrăgostit de altcineva. Mi-a spus că ai lui (care odinioară erau ca şi familia mea) nu ştiu că noi călătorim împreună, că ei cred că ar trebui să se ţină departe de mine, că până şi Nadav, pe care încă-l consider prieten, şi-a exprimat îngrijorarea că aş putea să-l mai rănesc o dată. Apoi el şi Nadav au ieşit fiecare cu câte-o fată din Canada în ultima noastră seară în Toronto si m-au lăsat să mă uit la televizor

singură în camera noastră oribilă de motel.

Acum, conduce printr-o pădure canadiană stropită cu primele culori de toamnă, îşi pierde cumpătul şi ţipă la mine, ceea ce n-a mai făcut niciodată. Calmul lui – care-mi amintea de-al tatei — mă atrăsese cel mai mult la el: era *yin* pentru *yang*-ul meu. La început sunt prea şocată ca să-i pot răspunde, apoi

urlu: „Opreşte maşina!”, trântesc uşa, ieşind în trombă. Merg pe banda de urgenţă a autostrăzii şi mă gândesc dacă să fac autostopul până la New York sau Montreal, dar mi-aduc aminte că am rucsacul în portbagaj. Gilad şi Nadav mă fixează cu privirea prin parbriz şi în cele din urmă se apropie cu maşina. „Hai, gata, urcă”, zice Gilad, fără să-şi ceară scuze. Mai merg un pic pe jos, apoi alunec, bosumflată, pe bancheta din spate şi stau lipită de uşă, gata să tâsnesc la nevoie. E numai si numai vina mea. Eu sunt cea care i-a frânt inima si care a distrus totul, asa că nici nu se pune vreodată problema să-şi ceară scuze. Pentru nimic. Are permis de liberă trecere pentru multă vreme. Poate pentru toată viaţa. Mă înfurii. Fiindcă vreau o şansă să repar totul, dar nu mi se cuvine. Fiindcă nu-mi pot ierta faptul că am stricat singurul lucru bun pe care-l aveam. Fiindcă uneori, în sclipiri de limpezime, înţeleg că am cedat fricii. Nu am vrut să fiu iar prinsă cu garda jos. A trebuit să plec eu prima.

Mă lasă în staţia de Greyhound— din Buffalo, de unde iau un autobuz înapoi în Manhattan. Ei continuă drumul spre vest, către Vancouver.

De Roş Haşana—, sunt singură. Shira e în Bahamas cu iubitul ei. Fumez o ţigară şi beau o bere lângă fereastra spălată de ploaie, cu ochii la curtea mohorâtă din beton. Când sun acasă să urez *Shana Tova —,* hărmălaia şi agitaţia de la capătul firului se revarsă în garsoniera mea goală, ecoul ricoşează dintr-un perete în altul.

— Când vii acasă? ţipă Ima. Şi să nu-mi zici că peste două luni! Asta zici deja de

şase luni!

Pentru prima oară răspund sincer.

— Nu stiu.

— Tu doar vino acasă, spune. Nu pari fericită.

Nu zic nimic. Nu ştiu cum să-i spun că, în unele

zile, simt că e posibil să nu mă mai întorc niciodată. Cum să-i explic că a-l pierde pe tata la o vârstă la care identitatea mea era întreţesută cu a lui, când el era patria mea, m-a făcut să mă simt exilată, scoasă din matcă. Cum uneori absenţa lui îmi pulsează în corp asemenea unui membru amputat sau a unui organ excizat. Vreau să-i spun că încă nu am terminat căutarea. Vreau să-i spun că nu contează dacă sunt fericită sau nu. Dar e gălăgie pe fundal, iar ea pare distrată, şi eu încă nu îmi găsesc cuvintele.

Părăsesc New Yorkul când frunzele încep să cadă, se adună colorate şi foşnitoare pe trotuarul gri, lăsând copacii scheletici. Plec fiindcă iminenţa iernii mă- ngrozeşte şi mi se termină banii, şi pentru că poate e timpul pentru un nou vis. Shira pleacă şi ea, se întoarce în Israel să-nceapă facultatea. Caut soare; zbor la Los Angeles, unde voi sta cu Dorit, prietena mea din liceu, care s-a mutat acolo, şi sper că-mi voi găsi ceva de lucru la negru ca să strâng bani pentru călătorii.

L.A. înseamnă rând după rând de palmieri toaletaţi obscen, apusuri de soare în fum şi ceaţă, un miros uscat si călduţ care-mi aminteşte de verile din Israel. Pe mine California nu mă seduce; sunt obişnuită cu soarele, cu palmierii, cu plajele şi nu am fost plecată suficient de mult timp încât să apreciez asemănarea cu peisajul de acasă. în plus, nici n-am maşină. Prietena mea Dorit l-a găsit pe Domnul de când ne-am văzut ultima dată, şi la ea în casă totul e la dublu: două chiuvete, două rânduri de tacâmuri, două seturi de veselă în dulapuri separate, pe care scrie

LACTATE şi CARNE. Mă uimeşte credinţa ei, simplitatea unui stil de viaţă în care urmezi nişte reguli impuse.

Găsesc de lucru la un salon de coafură pe Beverly Boulevard, vizavi de studiourile CBS. Şeful meu e un

evreu marocan solid, cu părul lins, un ego supradimensionat şi o decapotabilă roşie. Urăşte musulmanii, homosexualii şi negrii. Ori de câte ori vine una dintre clientele stabile, femei trecute de o vârstă, cu părul cărunt, umflat, exclamă: „Sunt îndrăgostit de tine! Ştii că sunt îndrăgostit de tine?”

în timp ce şamponez părul rărit al directorilor din televiziune, masez scalpurile pline de mătreaţă, împăturesc staniolul peste şuviţe, mătur grămezile de păr, repet ce-o să-i spun lui Gilad când îl voi revedea. Poate că nu s-a terminat; poate că voi reuşi să repar lucrurile. Apoi îmi fac griji că nici n-o să mă sune când o să ajungă în L.A. Dacă nu vrea să ne întâlnim? îmi zăresc reflexia şi mă uit în altă parte. E greu să te ierţi într-un loc plin cu oglinzi.

Când Gilad şi Nadav ajung cu maşina în oraş, trec pe la coafor; niciodată nu m-am mai bucurat atât de mult să văd pe cineva. Ne îmbrăţişăm strâns. Peste câteva zile, îmi strâng lucrurile şi plec cu ei. Şeful nu-mi plăteşte banii pe care mi-i datora. Plăţile cu cârdul de credit se înmulţesc. Disperată, îl sun pe fratele meu al doilea ca vârstă, care-mi transferă în cont câteva sute de dolari pentru a doua oară de când am plecat în călătorie. „Fac asta fiindcă şi tatăl nostru a făcut-o pentru mine”, îmi zice. „Şi meriţi şi tu pe cineva care să te scoată din necaz.” O să-l mai sun încă o dată din Nepal, după câteva luni, pentru biletul de avion spre casă. însă niciodată după aceea.

Gilad, Nadav si cu mine intrăm cu maşina în deşert – Nevada, Utah, Arizona – ca într-o scenă dintr-un *road movie*; o

maşină veche americană se îndreaptă către orizontul fierbinte care licăreşte; părul lung ne flutură pe geamurile deschise; braţele noastre bronzate şi prăfuite se sprijină pe portiere. îmi umflu pieptul, inspir aerul cald şi uscat. Sunt aproape fericită.

Pe undeva între Vegas şi Marele Canion, Gilad şi

cu mine ne reîndrăgostim un pic şi am aceeaşi senzaţie pe care-am avut-o atunci la New York, că trăiesc ceva familiar, dar şi nou, fără să fie chiar ceea ce sperasem că va fi. S-au întâmplat prea multe. E prea târziu s-o mai luăm de la capăt. într-o dimineaţă în Utah ne trezim toţi trei că umezeala expirată peste noapte a îngheţat, formând cruste pe pereţii interiori ai cortului. Conducem spre sud, căutăm iarăşi căldura, până ajungem în Tijuana, unde Gilad şi cu mine bem *mărgărită* la cafenele de pe marginea drumului şi facem sex în camere pline de gândaci.

Eram în San Diego, ne îndreptam către celebra grădină zoologică, când se opreşte muzica la radio şi prezentatorul spune: „Premierul israelian Yitzak Rabin a fost asasinat”. Gilad trage brusc de volan şi parchează pe marginea drumului; ne holbăm la radio căutând răspunsuri. Afară e o zi cu soare. Oamenii se plimbă. Râd, beau cafea, ca şi cum lumea nu s-ar fi schimbat pentru totdeauna. Abia mă abţin să nu sar din maşină şi să-i scutur.

Găsim un motel şi de-abia vorbesc la recepţie când cer o cameră. Recepţionera mă priveşte cu suspiciune, chiar şi după ce-i spun, evident afectată: „îmi cer scuze, primul nostru ministru tocmai a fost ucis”, crezând c-o să înţeleagă. Mereu mi s-a părut ciudat cum au reacţionat americanii de la televizor la asasinarea lui JFK, de parcă l-ar fi cunoscut personal, însă acum nu mă pot opri din plâns. Asasinul, aflăm mai târziu în aceeaşi zi, este un evreu fundamentalist

din aripa dreaptă. L-a împuşcat pe Rabin după ce acesta a tinut un discurs entuziast

în Tel Aviv, la un

miting pentru pace. La CNN îl vedem pe Rabin pe scenă, cântând *Shir LaShalom (Cântec pentru pace*) împreună cu cântăreaţa Miri Aloni, şi pare fericit, plin de speranţă, aproape copilăros în clipa aceea, un om care are un vis. Zâmbeşte către soţie, o lasă să

intre în maşină, şi într-o secundă e împuşcat. Ştiu că ţara din care-am plecat nu mai există: Israelul nu va mai fi la fel după ziua asta. Şi pentru o clipă mă gândesc: nu mă mai pot întoarce. Mai târziu văd tineri care aprind lumânări în piaţa din faţa primăriei din Tel Aviv, formând cercuri pe jos, şi tânjesc să fiu cu ei. Asta e o zi pe care israelienii o vor pomeni, un moment pe care-l vom tot povesti, aidoma supravieţuitorilor unei nenorociri. Unde erai când l- au ucis pe Rabin? vor întreba şi vor răspunde oamenii.

Nadav stă pe un pat, Gilad şi cu mine pe celălalt, cu picioarele îndesate sub cuvertura cu motive florale, atingându-ne uşor unul pe celălalt. Gilad îmi strânge mâna, iar eu îmi las capul pe umărul lui, cu lacrimile şiroi. Mă simt legată de el, nu numai prin durere, ci şi prin amintirea de faţă, răspunsul nostru etern la această întrebare. întotdeauna va fi despre el şi cu mine în drum spre Grădina Zoologică din San Diego, el şi cu mine pe acest pat de hotel uitându-ne
la CNN si îmbrătisându-ne în ziua în care a fost
asasinat Rabin.

Maşina se strică în New Mexico. Conduceam pe un drum din deşert, era noaptea târziu, când se supraîncălzeşte, tuşeşte, scoate un huruit, apoi tace. Stăm în întunericul argintiu şi ne uităm unii la alţii. Reuşim să ne mai târâm câţiva kilometri, cu opriri pentru a lăsa motorul să se răcească, până când ajungem dimineaţă

în El Paso. Nimeni nu vrea să cumpere maşina, ponosită şi uzată după drumul lung, cu vopseaua sărită, lovită uşor la spate, aşa că o lăsăm în faţa staţiei de autobuz Greyhound cu cheile în contact, îi scoatem plăcuţele de înmatriculare să le-avem amintire, ne facem poze cocoţaţi pe acoperiş şi ne urcăm într-un autobuz care merge la New Orleans. După ce petrecem acolo câteva zile,

îmbibaţi de alcool şi marijuana, purtând coliere lungi de mărgeluţe la gât, o apucăm spre Florida.

La Miami, Nadav se hotărăşte să se întoarcă în Israel. Nu mai are nici un strop de energie pentru o excursie cu rucsacul în spate. Două săptămâni suntem doar eu şi Gilad în căldura umedă tropicală. Petrecem acele zile făcând dragoste cu disperare, frenetic, ca atunci când ne-am îndrăgostit la început. Doar că acum ştim că e pentru ultima oară.

Ne spunem la revedere într-o gară din Miami. Gilad porneşte către Peru, şi eu mă întorc a doua zi la iarna din New York, apoi de acolo plec în India. Ne îmbrăţişăm pe o bancă prinsă între două trenuri care merg în direcţii opuse.

Gilad se uită lung la mine.

— Vrei să vii cu mine în America de Sud?

îmi ţin respiraţia ca să aud un răspuns. Apoi şoptesc „Nu”, cu ochii plini de lacrimi.

— E în regulă să te-ndrăgosteşti, spune el înainte de a pleca, şi inima mi se face ghemotoc.

Mă uit cum se urcă-n tren, cu rucsacul agăţat pe umeri, şi-i memorez constituţia zveltă, capul ras, mersul hotărât. încerc să-l zăresc prin ferestre, dar trenul se mişcă prea repede, toate feţele sunt neclare.

în avionul care mă duce la Bombay, stau lângă o tânără americancă de origine indiană care se întoarce la familie. îi spun că merg pentru prima oară la Bombay. Când am fost prima dată în India, am călătorit în nord.

— Unde o să stai în Bombay? mă întreabă.

— Nu stiu.

— Dar ajungem la 9 seara!

— O să fiu în regulă, zic, prefăcându-mă plină de încredere, sperând că ţine.

Nu am unde să stau, nu am un ghid de călătorie pentru sudul Indiei, habar n-am unde voi merge în

continuare. Inima-mi bate mai repede ori de câte ori îmi dau voie să mă gândesc la viitor. Apăs butonul de redare pe *walkman,* derulez înainte până ajung la *Leaving on a Jet Plane* al formaţiei Peter, Paul and Mary pe caseta compilată de prietena mea. Mă uit pe geam cum New Yorkul devine din ce în ce mai mic. Simte ceva, îmi spun. Repede. Nu rata ocazia. însă apoi norii se închid ca o cortină şi oraşul dispare.

19. ____ Greyhound Lines, companie americană de transport interurban cu autobuze.

20. ____ Anul Nou evreiesc; are loc la începutul toamnei.

21. ____ Un an bun (în ebraică, în original).

Pierdută fără urmă

în noaptea-n care am cunoscut-o pe Sophie, stau pe un bolovan în junglă, scrâşnesc din dinţi şi strâng în mână o sticlă cu apă.

— Ai foiţe pentru rulat ţigări? zice. Are vocea aspră, cu un accent italian dens ca sucul de mango. Şi e frumoasă; părul, pielea şi ochii ei sunt în degradeuri de auriu şi nisipiu. îmi iau geanta şi pescuiesc din ea un pachet de foiţe.

Ia două, se întoarce de parc-ar pleca, dar apoi se opreşte şi se uită la mine.

— Stai bine pe bolovanul ăsta?

— Foarte, zic. încearcă-l şi tu. Dar te previn: e posibil să nu mai vrei să pleci.

Se caţără şi se aşază lângă mine, îşi mută fundul până găseşte o scobitură în care să stea bine.

—Ai dreptate, râde.

— Şi e mult mai sus, aşa că de aici ai cea mai bună perspectivă, zic. Poţi să vezi tot copacul.

Bolovanul este câţiva paşi mai sus de drumul spre arborele banian— aflat în mijlocul junglei din Goa. Sub coroana copacului, oameni din toată lumea stau întinşi pe saltele din bambus, împrăştiaţi pe un mare platou creat de rădăcinile aeriene. Fumează marijuana, îşi pasează pipe *chillum—,* cântă la *didgeridoo*— şi la tobe, Unii dintre ei locuiesc aici, dorm în hamacuri şi se spală la izvor. Alţii, asemenea mie, vin în vizită din camerele

închiriate pe plaja din apropiere. Lângă trunchi cineva i-a înălţat un templu lui Shiva, iar vizitatorii aduc nuci de cocos şi beţişoare parfumate în chip de ofrandă pentru copacul sacru. Rădăcinile groase atârnă de pe ramuri

aidoma unor draperii din mărgele şi ne separă de pădurea înconjurătoare.

Pauli, zis „Vrăjitorul”, stă turceşte în mijloc şi se leagănă în ritmul tobelor. Când a apărut după miezul nopţii, cineva a strigat: „A-nceput petrecerea!” Pauli e ţigan austriac, are spre şaizeci de ani, e înalt şi sfrijit, cu membre elastice, faţa plină de cicatrici şi un tic la ochi. Mi-a povestit despre timpul petrecut în închisoare în Europa, despre lupta lui cu dependenţa de droguri, despre cum a fugit de la casa de corecţie şi-a venit în jungla indiană la vârsta de treisprezece ani cu ajutorul banditului de taică-su. Lumea zice că ia câte cincizeci de picături de LSD odată. Pauli îşi fabrică singur LSD lichid şi îl împarte gratis oricui doreşte. Nimeni nu ştie şi nimănui nu-i pasă cum deşi permite să fie atât de generos. Stăm la coadă şi deschidem gura de parc-am fi copii din ţările sărace, iar el ne-ar da pastile contra malariei. Când le picură, numără cu voce tare ca să se asigure că ne dă doza pe care-am cerut-o. Eu am luat două picături. Stau de- atunci pe bolovanul ăsta, scrâşnesc din dinţi şi încerc să expir panica; beau litru după litru de apă care trece prin mine – corpul meu e doar un tub gol, găunos.

— Văzut pe tine înainte. Sophie linge banda adezivă a foiţei şi se uită pieziş la mine. Şuviţe de păr blond îi cad pe faţă, şi ea şi le dă după ureche. Mereu tu stai la restaurant şi scrii. Ce scrii?

— Nişte chestii.

Tot aprind bricheta. în ultimul timp am scris doar în jurnal, mi-am făcut de lucru în

timp ce călătoream de una singură, ceea ce tot fac cu mici pauze de doi ani.

— în... cum se zice, *ebreo*?

— Ebraică, da.

Sophie îşi aprinde un joint şi suflă fumul.

—Asta e munca ta în Israel? Scris?

Ezit.

— Am colaborări. Uneori.

Mi se pare derutant să vorbesc acum despre serviciu. Adevărul e că am lucrat mult mai puţin ca jurnalist de când am început să călătoresc: chelneriţă fiind, fac mult mai mulţi bani, mai repede. Sper că n-o să mă-ntrebe în continuare despre stagiul militar în armata israeliană, fiindcă m-ar indispune total. Majoritatea celor pe care-i întâlnesc în călătoriile mele sunt fascinaţi de subiect, în special bărbaţii, pe care pare să-i excite ideea unei femei care cară o puşcă. în Israel e un ritual de trecere să călătoreşti după ce-ai făcut armata. După ce şi-au petrecut câţiva dintre cei mai frumoşi ani limitaţi la uniformă şi unităţi militare, reduşi la cifre şi grade, încorsetaţi într-o lume rigidă formată din reguli şi ordine, cei mai mulţi tineri israelieni au nevoie să evadeze. Printre călătorii cu rucsacul în spate din Asia şi America de Sud, israelienii sunt recunoscuţi ca cei mai mari petrecăreţi, zurbagii, gălăgioşi, cei care iau cele mai multe droguri. Nu făceam excepţie.

Majoritatea israelienilor vin acasă totuşi după ce călătoresc, şi intră la universitate. îşi găsesc un serviciu. îsi fac o familie. Se asază la casa lor. Eu
j >
încă umblu.

— Călătoreşti singură?

Sophie îmi pasează jointul. Dau din cap că da.

— Tu?

— Cu prietenele mele.

îmi arată două fete cu părul lung şi rochii vopsite artizanal care stau pe saltele.

— Prima dată în India?

— A treia.

Zâmbeşte. Şi la mine.

îi dau jointul lui Sophie şi sar de pe bolovan.

— Nu fac nimic altceva decât să beau si să mă

piş, zic. E aiurea.

O iau pe potecă până intru-n junglă, unde mă las

pe vine. Deasupra mea crengile se leagănă şi se transformă. Lumina de la luna plină clipeşte şi dispare din câmpul meu vizual, intermitent, ca un tub de neon care colorează totul într-un albastru ciudat.

Când mă-ntorc la bolovan, Sophie deja îşi mai aprinde o bucată de haşiş la flacăra brichetei, fărâmiţând-o în palmă.

— Ia de aici.

îmi bag mâna în sutienul costumului de baie şi scot de acolo o bucată de *charas25* învelită în folie alimentară transparentă şi acoperită cu o peliculă de transpiraţie.

— Bagă şi un pic de la mine. Am cumpărat mai mult de la munte.

Sophie rânjeşte.

Tipul din Israel cu care-am flirtat toată noaptea vine la noi şi-mi întinde o pipă *chillum* plină cu *charas.* Se consideră o onoare să-i oferi cuiva o *chillum* ca s-o aprindă. îmi zâmbeşte. Mă îmbujorez cu capul în poală, înconjor cu mâinile deschizătura mai mică a pipei, astfel încât să creez o prismă, şi îmi apăs buzele pe ea. El aprinde un chibrit şi dă foc amestecului de la celălalt capăt. Trag încet, până ce se aprinde integral, apoi lung şi cu forţă, şi scot o ciupercă de fum gros. îi pasez pipa lui Sophie.

După ce pleacă, Sophie îl urmăreşte cu privirea.

— îţi place de el?

— De cine, de tipul ăsta? Nu.

— Sigur?

— Nu e aşa cum crezi. Beau nişte apă. De fapt, eu am prieten. Cuvintele îmi lasă un gust ciudat în gură.

Sophie mă măsoară o clipă.

— E în Israel? Prietenul tău?

— în Canada. Ne-am întâlnit în Diu26 acum trei luni şi am călătorit un pic împreună. A trebuit să se întoarcă la serviciu.

îmi aprind o ţigară şi încerc să fac să-mi apară

chipul lui Anand; trăsăturile apar estompate, o reflexie plutind pe un geam murdar. Asta mi se- ntâmplă des în ultima vreme.

Ceva mai târziu apare Fabrizio, care ne oferă banane. Face parte dintr-o altă gaşcă, la patruzeci- cincizeci de ani, în mare parte europeni, care vin pe plaja asta câteva luni în fiecare iarnă, gaşcă de care- am fost atrasă fiindcă îmi arată că poţi să te maturizezi fără să renunţi să călătoreşti. Cei mai mulţi dintre ei importă chestii din India, pe care le vând acasă. Fabrizio e mic si vânos si are o coadă scurtă şi groasă. Trăsăturile-i sunt bine închegate, corpul plin de muşchi şi bine bronzat, ca al unui adevărat italian din sud. Când ajunge la noi, Sophie şi cu mine suntem deja cele mai bune prietene: stăm una lângă alta, braţele ni se ating, atunci când râdem ne lăsăm capul una pe umărul celeilalte.

— Fabrizio! zice Sophie. Se pupă pe ambii obraji. Bine ai venit la noi acasă. îşi desface braţele şi le balansează. Nu ne-am mai mişcat de ore întregi.

— Doar pentru pipi, zic. Fac mult pipi.

Se urcă si el dintr-o săritură.

— Comod. Se uită-n jur. Dar dacă aveţi nevoie de ceva?

— Tot ce-ţi doreşti vine la tine, spune Sophie. Oamenii aduc mâncare, şi ceai, şi pipe *chillum.*

Stăm pe bolovan până dimineaţă, râdem şi fumăm. Cei de sub copac ne spun „cele trei maimuţe”. în zori, jungla se trezeşte

brusc: păsările încep să cânte toate deodată, maimuţele zburdă printre crengi. Dimineaţa se revarsă asemenea ceaiului care dă-n foc. Până la urmă plecăm de pe bolovan, de la copac, din junglă. înapoi la plajă.

A doua zi, Fabrizio şi Sophie vin să mă ia din cameră cu motocicleta Yamaha 100 a lui Fabrizio. Camera mea e un mic şopron la câţiva paşi de plajă, cu un

ventilator de tavan obosit. Sar din hamac, arunc carnetul în burta lui lăsată.

Luăm micul dejun la Moonrise, unul dintre cele câteva restaurante de pe plajă înşirate de-a lungul malului, şi fumăm câteva pipe *chillum,* apoi Fabrizio scoate o folie cu tablete de *LSD* şi o împarte la trei. Ne urcăm pe motocicletă; eu stau în spate şi Sophie la mijloc. Fabrizio vine în Goa de douăzeci de ani. Ştie toate locurile secrete.

O luăm spre uscat. Totul e zugrăvit într-un verde ceţos, ici-colo apar fragmente de albastru şi turle de biserici văruite în alb. Mirosul dulce al florilor de caju e aproape excesiv, aşa cum e atunci când o femeie frumoasă îşi dă cu o tonă de parfum. Mă las pe spatele lui Sophie, cald şi cu model din grăunţe aurii de nisip.

Trecem de graniţele interstatale şi intrăm în Maharashtra, până la un mic lac ticsit cu cristale. Lacul e o crăpătură căscată-n pământ în formă de ochi albastru. îmi aşez aparatul foto pe o stâncă, să fac o poză cu noi goi fumând o pipă *chillum* în apă. Fabrizio şi Sophie adună cristale, iar eu înot de la un capăt la altul. Apa îmi pare grea şi înotul mă solicită, în drum spre casă mă surprinde apusul. A mai trecut o zi? Ne oprim la o plajă părăsită să vedem soarele, o mandarină care se rostogoleşte în Marea Arabiei, lăsând pe cer dâre de suc. Mai fac o poză. Toţi trei suntem îmbrăcaţi în galben şi portocaliu, feţele ne sunt roşii. Zâmbim cu gura pân-la urechi. *Famiglia.*

începând din ziua aceea, suntem de nedespărţit. Dimineaţa stăm la Moonrise. Pe masă: farfurii goale cu urme întărite de

gălbenuş, coji zâmbăreţe de portocale şi ananas, căni de cafea, scrumiere care dau pe dinafară de chiştoace. Fumăm pipe, apoi luăm *LSD* şi mergem undeva pe motocicleta Yamaha 100 a lui Fabrizio. Când înotăm, Sophie ţipă „Măsura, vă rog!” – ea e din nordul Italiei, unde nu au mare, pe

când eu am crescut pe malul unei mări –
şi îmi umplu plămânii cu aer şi mă scufund, cu un braţ în sus, pe lângă cap, ca să vadă ea cât e de adâncă apa. îmi ţin ochii deschişi, mă uit cum dă din picioarele ei lungi, cum calcă apa. Sub apă pielea ei e un verzui palid, ca de scoică.

— Ce zi crezi că e azi? o-ntreb pe Sophie într-o dimineaţă la Moonrise.

De când ne-am întâlnit am fost drogate încontinuu. Eu n-am dormit de două zile si n-am mai

*

făcut duş de patru, dar am înotat în ocean şi m-am îmbăiat în lac, ceea ce ar trebui să se pună cât de cât la socoteală. Sarongul meu trăsneşte a ulei de cocos, a transpiraţie şi a fum.

Sophie se uită la plajă.

— Păi sigur nu e miercuri.

Plaja e presărată cu saronguri, plină-ochi de înotători. Vânzătorii ambulanţi se strecoară sinuos printre ei cu braţele pline de cămăşi vopsite artizanal în degradé şi coliere din lemn de santal. Miercurea, în ziua de talcioc din Goa, plaja e numai şi numai a noastră. Excursioniştii si vânzătorii se duc toti la

9 > >

Anjuna, unde se ajunge cu feribotul, şi petrec acolo o zi de socializare şi cumpărături. La început am mers şi noi. Acum, că suntem aici de ceva vreme, nimic nu mai e nou. Şi nici bani de cheltuială nu mai avem.

— Sigur nu e duminică, zice ea. Duminica ne trezim în guiţăturile înfiorătoare ale porcului care a fost ales să fie făcut *vindaloo*— la cina de duminică.

— întrebarea care contează este –

Sophie zâmbeşte compătimitor – în ce dată suntem?

Râd.

— în ce lună?

Scot pipa *chillum* din cutia ei de catifea şi o umplu cu un amestec de haşiş şi tutun. Sophie rupe o bucată de material din sarongul cu franjuri pe care-1

poartă înfăşurat pe şolduri, o umezeşte cu apă şi-o înfăşoară strâns în jurul muştiucului pipei. Şi sarongul meu, şi al ei sunt acum sfâşiate la poale, al ei chiar a-nceput să semene cu o fustă mini. îi dau pipa, iar ea-şi face mâinile cupă împrejur. Aprind un chibrit, Sophie inspiră şi expiră încet, trage un fum gros, îl ţine, apoi îi dă drumul. O trecem de la una la alta până se termină.

O vreme stăm şi ne uităm la mare. Zgomotul dinspre plajă e estompat, parcă ne uităm la ea printr- un perete de sticlă. O familie merge pe malul apei, o siluetă decupată pe fundalul argintiu sclipitor.

Ne hotărâm că azi e ziua de spălat rufe. Sophie scoate două timbre cu *LSD* din portofel şi-mi întinde unul. Ni le punem pe limbă şi mergem la fântână cu grămezi de tricouri vopsite artizanal şi saronguri uzate. Sophie coboară găleata în fântână; când atinge fundul face pleosc. Braţele ei subţiri şi bronzate se umflă pe măsură ce scoate găleata trăgând de sfoară. Stau pe vine lângă ea şi încep să-mi frec maieurile cu o bucată de săpun şi o piatră rotunjită. Sophie vine la mine şi mă îmbrăţişează; îi simt obrazul rece pe omoplat; sfârcurile ei micuţe îmi împung spatele prin cămaşă.

3

Atârnăm rufele pe o frânghie, înconjurând astfel prispa mea cu draperii vopsite în degradé. Ne legănăm amândouă în hamac, cu picioarele bălăngănindu-ni-se pe dinafară, cu coapsele perfect lipite. Soarele după-amiezii trece prin material şi ne- aruncă lumini colorate pe feţe şi pe

mâini, curcubeie pe piele. Sophie îmi arată părţile feţei şi eu repet: *la bocea, il naso, Porecchio*—. Am învăţat repede, mai ales înjurăturile: *porco dio, porca Madonna, bastardo, vaffanculo.* Sophie mă strigă *Pistolina,* adolescentă prostuţă, tinerică, fiindcă am numai douăzeci şi trei de ani. îmi place când zice-aşa, cu toate că ea nu-i decât cu trei ani mai mare decât

mine.

într-o miercuri mergem să-l vizităm pe un prieten vechi de-al lui Fabrizio, care locuieşte în talcioc. în restul săptămânii, târgul de vechituri e o livadă mare de cocotieri plantaţi din loc în loc, cu câteva case presărate printre ei. Acum e plin de călători, de şiruri de vânzători cu marfa etalată pe pături, de standuri cu fructe şi sucuri, meşteşugari şi tatuatori, femei Rajasthani— care vând fuste cu paiete şi bijuterii de argint.

Prietenul lui Fabrizio, un italian cu barba lungă şi turban alb, nu prea vorbeşte engleză. Ne mai oferă încă o doză de *LSD.* îi las pe ei trei stând de vorbă în curte, iar eu merg în casă; e decorată sumar, cu perne şi preşuri aşezate pe jos. Cu colţul ochiului văd o femeie şi mă-ntorc repede, de parcă m-aşteptam să dispară cumva. Sunt eu, sau cel puţin cineva care are legătură cu mine. Oglinzile în care te vezi din cap până-n picioare sunt o raritate în India, aşa că nu mi- am mai văzut corpul de şase luni. Arăt diferit, sunt mai slabă şi n-am fost în veci atât de bronzată, atât de yemenită ca apariţie. Părul creţ a-nceput să mi se încâlcească în codiţe. Mă-nvârt în faţa oglinzii, îmi aranjez părul.

Afară, o iau pe Sophie de mână şi împreună alergăm de la un capăt la altul al gardului, şi înapoi, ne tragem răsuflarea, apoi izbucnim în râs. Ne uităm peste gardul de bambus cum talciocul se goleşte la apus.

— Ia te uită, şopteşte Sophie, arătându-mi un duş construit în colţul curţii,

împrejmuit cu beţe de bambus.

Un duş adevărat. Noi ne spălăm la găleată de săptămâni întregi.

— Ar trebui să facem un dus, zice.

— Clar.

Ne uităm una la alta şi privirile ne cad apoi la picioare. Simt furnicături în obraji.

— Tu prima, zic, fără să mă uit la ea.

— Ba tu.

Ezit, dar în cele din urmă intru. Când îmi dau jos sarongul şi chiloţii, mă gândesc la Sophie şi mă- nroşesc la faţă. Dau drumul la apă şi mi se taie respiraţia, paralizată de apa rece, uimită de cascada de fire strălucitoare. Un pătrat de cer din cea mai frumoasă nuanţă de albastru, fără pic de nor, ţine loc de acoperiş. închid ochii şi mă abandonez senzaţiei de apă care-mi loveşte pielea, care-mi curge pe corp, care mă învăluie ca un şal de mătase.

Dimineaţa, înainte să fumez, ziua mă orbeşte cu albul ei, cu sunetele-i tari şi abrazive; peste tot sunt numai unghiuri ascuţite, care-nţeapă. Recunosc de undeva senzaţia asta şi nu-mi place. îmi aminteşte de cea care am fost odată, cea care-si ţinea emoţiile la

vedere. Iau o gură de apă să mă clătesc de pasta de dinţi şi o scuip în tufe. Mă uit în oglinjoara pe care- am agăţat-o pe prispă: am ochii obosiţi, maxilarul încordat, pielea verde-kaki. Totul se schimbă în clipa în care fumez prima pipă *chillum.* Deodată, colţurile se rotunjesc, sunt învelită cu o pătură pufoasă şi călduroasă.

*

Prietenele lui Sophie pleacă. „Pot să stau cu tine?”, mă-ntreabă. „Nu-mi permit o cameră numai pentru mine.” Si eu sunt cam tot la fundul sacului, asa că zic bine, fericită

să-mpart camera cu ea. în noaptea aceea stăm de vorbă până în zori, fumăm pipe la mine-n pat, le plimbăm de la una la alta, până nu mai avem ce să ne mai spunem. Mâna lui Sophie o caută pe-a mea, îmi atinge faţa, îi urmează contururile curbate. Mă întorc cu faţa la ea, picioarele goale ni se

înlănţuie. Are buzele moi, respiraţia grea şi dulce: miroase a *charas* şi-a ananas.

— Zi-mi despre prietenul tău, spune Sophie mai târziu. Se rostogoleşte pe partea ei, proptită într-un cot. Cum e?

Aprind o Gold FlakeŞO şi trag din ea. Cum e? Nu l-am mai văzut pe Anand de două luni. Suntem despărţiţi de mai mult timp decât am fost împreună. A fost greu să ţinem legătura: pe plajă nu există telefon, iar el e la plantat de copaci undeva departe, în nordul provinciei British Columbia. Uneori uit că am un prieten. Totul pare atât de departe: cum ne-am întâlnit pe plaja din Gujarat, cum ne-am îndrăgostit pe loc, cum am petrecut puţină vreme împreună hoinărind prin India centrală. Localnicii pe care-i întâlneam pe traseu ne tot spuneau că arătăm ca doi actori de la Bollywood: ziceau că el seamănă cu Amitabh Bachchan, şi eu cu Tabu. îmi făcea plăcere s-aud asta, fiindcă în visele mele, noi doi eram de la Bollywood: soarta ne adusese împreună din colţuri de lume opuse, ne găsiserăm pe o plajă tropicală şi ne îndrăgostiserăm, cu toate că părea neverosimil. Am plâns când a plecat înapoi în Canada, mi-am petrecut zilele ce au urmat tristă, zdrobită de durere. Oare fusese real? Atunci de ce sunt acum aici cu Sophie? Vreau să dau vina pe *LSD,* dar fireşte că e vina mea că am luat-o pe panta asta, de parcă nu era suficient că fug fizic de viaţa mea.

Scrisorile mele sunt din ce în ce mai scurte. *Ce mai faci? La mine e super, te iubesc.* Apoi nu-i mai scriu deloc.

*

Zilele se confundă una cu alta, lipite precum paginile unei cărţi uitate-n ploaie. Uneori am senzaţia că n-a fost decât o singură zi lungă de tot, alteori mi se pare c-au trecut ani. Poate că sunt căutată; poate cred c-am

murit. Poate că sunt unul dintre călătorii aceia israelieni ai căror părinţi sună la ambasadă să-i declare dispăruţi; poate-s pe unul din afişele lipite pe stâlpii de telefon din New Delhi; o poză cu mine în care-arăt înfloritor, şi dedesubt cuvintele: A DISPĂRUT.

N-am mai vorbit cu mama de o lună. îmi imaginez cum vine ea până aici să mă scoată din spirala drogurilor, şi asta mă trezeşte imediat. Ultima dată când am sunat-o, am râs şi ea a zis:

— De ce râzi? Eşti drogată?

Mi s-a părut că mă vede exact cum sunt.

— Trebuie să-nchid, am zis.

— Să nu iei droguri, a spus. N-ai citit articolul?

Un ziar important de acasă publicase un articol despre israelienii care merg în Goa după ce termină armata ca să se descarce şi se-ntorc cu creierul praf. Un tip se credea delfin. în avion, în drum spre casă, a fost nevoie să-l stropească întruna. Credea că, dacă nu-l udă, o să moară.

Stau la Moonrise, mă uit la nebunul de jos, de pe plajă. Merge pe mal, se opreşte să stea de vorbă cu un prieten imaginar sau cu un cocotier. Ia o scoică din nisip şi râde la ea. Are părul lung, burtă, şort de baie tip bermude. Nu e tânăr. Nimeni nu ştie sigur de unde e. Fabrizio crede că-i din Elveţia. Alţii zic c-ar fi din Belgia.

— Crezi c-a fost întotdeauna nebun, sau a înnebunit aici? o-ntreb pe Sophie.

îl priveşte.

— Sigur aici. Altfel cum s-ar fi urcat în avion?

Nebunul stă cu faţa la apă şi-şi ridică braţele încet.

în ivrit spunem că „şi-a ieşit din minţi”, ceea ce sună mai voluntar decât „şi-a pierdut minţile”, implică o alegere personală. Poate că asta fac eu aici: mi-am luat liber de la mintea mea, de la viaţa mea, de la

iubitul meu, de la ţara mea distrusă. Ce, nu-i bine să trăieşti sălbatic, periculos şi „în prezent”? Nu asta ar trebui să faci când esti tânăr si scrii? Alteori mă

întreb dacă LSD-ul nu e doar o scuză, dacă nu îmi sabotez relaţia cu Anand la fel cum am făcut cu Gilad, dacă nu cumva totul se reduce la faptul că mi- e frică de fac pe mine. Apoi mă uit la Sophie şi inima mi se umple de afecţiunea pe care-o simt faţă de ea. Poate că putem iubi mai mult de o persoană.

Nici nu mai stiu ce e adevărat si ce nu.

în noaptea aceea, la o petrecere la cineva acasă, pe cealaltă coastă a insulei Goa, spun că nu, nu vreau LSD. Am fumat prea mult *charas* şi mă simt greoaie şi ameţită. Cad lată pe o canapea afară şi, când mă trezesc şi mi-e mai bine, mă duc să-l caut pe Pauli şi- 1 bat pe spate.

— Două picături, te rog.

— Una, două... trei. Pauli îmi face cu ochiul.

— Pauli!

îi trag un pumn în braţ, şi el râde. Nu iau niciodată trei. Asta e, am făcut-o. Când eu ajung pe cele mai înalte culmi, majoritatea se prăbuşesc. Senzaţia e intensă, de parc-aş sta lângă difuzor la un concert rock. Totul vibrează. Afară, pe terasă, ţigările aprinse ale oamenilor aleargă prin întuneric asemenea unei echipe de paramedici în junglă. Petrec ceea ce par a fi ore întregi aplecată asupra jurnalului în care scriu frenetic. Un tip se aşază pe canapea lângă mine: are atât de mult sclipici pe el, încât arată ca un astronaut. Spune că e Normal,

iar eu râd.

— Nu normal, zice, enervat. Normal! Cu N mare!

Eu râd atât de tare, că nu-i pot răspunde.

Vine şi Sophie în vizită, toată numai sclipici, de parcă s-a ciocnit cu un tir plin de stele. E atât de frumoasă că rămân fără cuvinte, arată ca o actrită italiană din filmele alb-negru. în oglinda de la baie

mă gândesc că e posibil să fiu grecoaică. Cumva, arăt ca o grecoaică. De curând oamenii au început să mi se adreseze în italiană. Sophie îmi spune „Italiana”. Ieri, după ce am înghiţit apă de mare, am zis *Io bevuto acqua di mare*[31].

— O, Doamne, tu faci propoziţie!

Sophie m-a sărutat pe buze, şi lumea se uita la noi.

Cât mai stau la petrecere, dansez de parcă numai asta m-ar ţine în viaţă. Dansez mai mult, gândesc mai puţin, asta-i cheia. Dar pe urmă muzica se opreşte ca un atac de cord. Oriunde mă uit, lumea se scurge pe perne şi canapele, se contopesc unii cu alţii. Par bătrâni, terminaţi, cu machiajul întins, culorile şterse. Petrecerea s-a terminat.

A început anotimpul secetos. Plaja se goleşte treptat. Toţi se-ndreaptă către nord. A plecat şi Pauli cu picăturile lui, se duce în Japonia. Ventilatorul din cameră se strică şi ne trezim într-o noapte cu corpurile lucioase, înfăşurate în cearşafuri ude. în oraş iau de pe jos un ziar mai vechi, rulat, şi în el scrie că şapte fete israeliene au fost împuşcate de un soldat iordanian. Ultima dată când m-am uitat într-un ziar, pe prima pagină erau elicoptere israeliene şi scria DEZASTRU cu litere mari şi groase. Ar fi trebuit să mă învăţ minte. Deschid la horoscop. Zice să fiu mai puţin impulsivă. Eu cred că n-ar trebui să- mi mai rod unghiile. Şi nici să scrâşnesc din dinţi – o fac atât de des, încât mă tem că o să-mi cadă.

Sunt asa de obosită!

Şi eu, şi Sophie rămânem fără bani în acelaşi timp. Trebuie să mergem acasă, dar şoferii de autobuze au făcut grevă, şi noi suntem blocate. Plaja este în sfârşit goală, nu mai sunt turişti şi vânzători. Suntem doar noi, localnicii şi inima comunităţii de hipioţi aflaţi la a doua tinereţe. în unele dimineţi, doar noi ocupăm o

masă la Moonrise; alte restaurante s-au închis, se pregătesc de muson. „Poate c-ar trebui să rămânem şi gata; poate că-i un semn”, îi spun lui Sophie, şi ea râde. Dar eu nu glumesc. Poate c-aş fi fericită aici, departe de „ţara care îi mănâncă pe locuitorii ei”, cum e descris Israelul de iscoade în Numeri —, ca şi cum pierderea ar fi condiţionată de geografie, prizonieră în interiorul graniţelor schimbătoare ale tării mele.

în cele din urmă, ajungem la Pune împreună cu un tip mai în vârstă din Portugalia. Fabrizio ne dă cadouri la plecare: un spin de porc ţepos, un bol pentru amestecat *charas,* pe care l-a sculptat dintr-o nucă de cocos. Promitem să-i scriem, să mergem în vizită la el în Sardinia. „Vă iubesc, maimuţicilor”, ne spune. Ne îmbrăţişăm, stăm toţi trei într-o grămadă transpirată şi înlăcrimată. Pe drumul către Pune, maşina înaintează în beznă, şi Sophie mă pipăie pe sub pătură.

Stăm câteva zile la Pune cu prieteni vechi de-ai lui Sophie: Aurelia şi cei doi Marco. închiriază un apartament lângă *ashram* şi dormim cu toţii într-un pat mare: câteva saltele aşezate una lângă alta. Aurelia e o hipioată cu *dreadlocks,* căreia-i place să umble prin casă goală puşcă, cu părul pubian roşcat şi creţ. *Ma ke cazzo voi ?*— îi spune Sophie şi înţeleg până şi eu; înseamnă „Ce naiba vrei?”, dar, de fapt, cuvânt cu cuvânt e „Ce cocoşel vrei?”. Râdem cu totii.

La trenurile spre Delhi nu-i nici un loc disponibil pentru următoarea lună, cel puţin, şi acum sunt blocată la Pune, fără bani şi copleşită. Aici viaţa-i plină de curieri

şi trasee, şi ţânţari, şi zgomot de tren. Dimineaţa e prea multă lumină, traficul e prea strident. E oarecum ca acasă. într-o după-amiază, după ce fumasem *chillum* toată dimineaţa, leşin într-

un magazin de cartier. Mă reazem de tocul uşii, apoi mă scurg până mă lungesc pe podeaua prăfuită şi clipesc ca să-mi recapăt vederea.

— De când am venit aici, nu ai mai zâmbit, spune Sophie când îmi revin. Stă în spatele meu şi îmi cuprinde pieptul cu braţele. Te rog, zâmbeşte. Pentru mine.

într-o noapte, la duş, se stinge lumina. Baia, la comun pentru toate apartamentele din clădire, nu are ferestre. încăperea rămâne în beznă totală, apoi se luminează în roz psihedelic; câteva dreptunghiuri în culori puternice se aleargă în cerc ca un carusel. Le urmăresc, transfigurată, apoi mă simt dezorientată şi inima-mi bate tare în piept. Mă-ntind către uşă şi mă- mpiedic. Nu-i acolo; spaţiul e mai mare decât credeam. Pereţii s-au prăbuşit şi sunt captivă într-un deşert negru cu roz. Inima-mi bate de două ori mai repede. Mă-ntorc brusc în trecut. N-am mai luat *LSD* de patru zile. Uşa e acolo, îmi spun. Eşti în cameră. Ce vezi nu-i adevărat. Apoi, cu un clic, se dă drumul la curent şi lumina fluorescentă străluceşte din nou pe faianţa crem şi pe pielea mea de găină cu broboane de apă şi sudoare.

Cu o zi înainte să o luăm fiecare pe drumul ei — Sophie cu avionul la Roma, şi eu cu trenul la Delhi, apoi cu avionul acasă, la Tel Aviv –, le ajut pe Sophie şi Aurelia să împacheteze bucăţi de haşiş pe care le vor înghiţi ca să le introducă ilegal în Italia.

Noaptea, Sophie îmi şopteşte-n ceafă: „De ce te iubesc asa de mult?” Adormim îmbrăţişate, două

semne de-ntrebare. Când ne trezim, capetele ni se ating şi corpurile sunt faţă-n faţă; formăm o inimă.

Călătoria de douăzeci şi patru de ore până la Delhi ajunge să dureze zile întregi. S-a petrecut un accident. îmi fumez ultimul joint într-o gară părăsită

din Maharashtra: câmpii galbene nesfârşite, nici o urmă de viaţă. Stăm aici de nişte ore, se caută o rută alternativă. Până la urmă facem ocol prin Bhopal.

Trei zile la rând mă culc si mă trezesc în tren. Trenul

ăsta, compartimentul ăsta devin lumea mea, zona- tampon între Goa şi Israel. Uneori îmi doresc s-o ţin tot aşa, să n-ajung niciodată la destinaţie.

La ora cinei, pasagerii scot din sacoşe cutii metalice în care-şi înmoaie degetele şi turtele *roti.* Compartimentul se umple cu mirosul reconfortant al mâncării gătite-n casă. Eu mă uit pe fereastră. De când nu mai am *charas,* nu mai am nici poftă de mâncare. Banii mi s-au topit, mai am doar câteva rupii. Mama din familia cu care împart compartimentul se uită la mine cu ochii mijiţi. Tot restul călătoriei îmi va oferi *pakora*[M]*, samosa*[M]*, ladoo* dulce—. După-amiaza joc cărţi cu bunica, o femeie frumoasă, cu parul împletit într-o coadă argintie, cu un sari alb, care-mi aminteşte de bunica mea.

Fumez Gold Flakes stând pe treptele trenului, unde ascult Janis Joplin la Discman—. Uşa e larg deschisă, şi peisajul rural mi se perindă rapid prin faţa ochilor: câmpuri cu ardei iuţi roşii ca sângele, culturi de orez, livezi de cocotieri şi curmali. Copii în picioarele goale aleargă pe lângă tren, fac cu mâna şi ţipă. Bucăţi de sariuri flutură printre gratiile de la geamurile trenului când şerpuim prin statul Madhya Pradesh. Scriu în jurnal, fac liste

cu ce am de făcut când ajung acasă, planific detoxifieri, meditaţie, gimnastică regulat. însă partea aceea de creier care se ocupă cu făcutul listelor reporneşte greu: simt cum se poticneşte, ca o maşină care a stat parcată prea mult timp.

în ultima noapte stau pe trepte după ce au adormit ceilalţi, ascult sforăiturile pasagerilor, surprind mirosul înţepător al unei ţigări *bidi*— pe care-o

fumează cineva la un geam deschis. îmi sprijin capul pe tocul uşii şi mă uit la noaptea ca un celofan negru. Trenul pufăie mai departe într-un ritm liniştitor, precum cel al valurilor care se spărgeau de ţărm când adormeam în Goa. Apoi văd stele verzi, luminoase, atârnând din copaci, clipocind aidoma ghirlandelor de beculeţe de Crăciun, ca un joc „uneşte punctele” psihedelic. Pentru o clipă, inima mi se opreşte-n loc. închid ochii şi-i deschid din nou, dorindu-mi să dispară luminile verzi. Ele se desprind de copac şi se împrăştie de parc-ar fi suflat cineva spre ele, ţopăie printre crengi, coboară în picaj, virează brusc şi merg paralel cu trenul. Licurici. Nu sunt o amintire. Sunt aievea. Un licurici aterizează pe mâna mea şi îi insuflă lumină. îmi ţin respiraţia. Nu vreau să-l sperii. Vreau să fac clipa să dureze.

22. ____ Varietate de smochin, *Ficus benghalensis,* arborele naţional al Republicii India.

23. ____ Pipă artizanală, din lut, originară din India, cu care se fumează canabis.

24. ____ Instrument de suflat al aborigenilor din nordul Australiei, vechi de o mie de ani, asemănător cu tulnicul românesc.

25. ____ Răşină de cannabis.

26. ____ Insulă în largul coastei de sud a Indiei.

27. ____ Fel de mâncare tipic din Goa, cu curiy şi foarte condimentat.

28. ____ „Gura, nasul, urechea” (în italiană, în original).

29. ____ Provenind din Rajasthan, stat din nord-vestul Indiei.

30. ____ Marcă de ţigări indiene.

31. ____ „Eu băut apă de mare” (în italiană, în original).

32. ____ Corect: *Ma che cazzo vuoi?* (în italiană, în original).

33. ____ Un fel de şniţel din carne sau legume.

34 .Pacheţel în formă de piramidă umplut cu came tocată sau legume.

35. Biluţe din aluat însiropat.
36. Aparat portabil de la Sony pentru ascultat CD-uri. 37..Sau *beedi,* ţigara săracului în India, fabricată artizanal din tutun tocat înfăşurat în frunză şi legat la un capăt cu sfoară.

Genul care se mărită

E ziua nuntii mele, si eu sunt desculţă într-un sari albastru-nchis, aplecată să fumez o ţigară în curtea unei case din nordul Vancouverului, E o zi de decembrie rece şi umedă, iar poteca prin zăpadă a fost făcută cu lopata înainte să vină invitaţii. Trag în viteză câteva fumuri, ca un elev care fumează-n cabina de toaletă, şi arunc ţigara pe jos. îmi frec mâinile pictate cu henna şi suflu-n ele ca să le încălzesc.

Noul meu cumnat îşi iţeşte capul pe uşă.

— Eşti bine?

— Mda, zic, cu un zâmbet fortat. Luam si eu nişte aer.

Nu intru. încă nu.

în casă, treizeci de invitaţi pe care abia i-am cunoscut pretind c-ar fi rudele mele. Mă uit la ei prin ferestrele aburite şi aproape că îi cred. Am putea fi din aceeaşi familie: o grămadă de oameni cu pielea măslinie şi oacheşă, cu părul negru şi ochii întunecaţi. De unde stau, e greu să-ţi dai seama că femeile poartă sariuri şi că toţi arată mai mult a indieni decât a evrei.

Şi eu arăt ca o indiancă. Par indiancă pentru indienii din Vancouver, care mi-au cerut indicaţii în hindi, pentru fata care a ţipat la mine: „Fir-ai tu să fii de indiancă din Punjab!” când nu i-am dat o ţigară pe Commercial Drive. Păream indiancă chiar

si-n India,

unde localnicii mă mustrau fiindcă mă-mbrăcam ca o occidentală şi umblam cu băieţi albi.

N-am arătat nicicând mai indiancă decât azi. încheieturile îmi sunt îngreunate de brăţări

strălucitoare şi sunt bine învelită în şase metri de mătase albastru-lucios, ornamentată cu auriu şi pietre roşii. Verişoarele lui Anand m-au ajutat cu sariul, m- au înfăşurat în el de parc-aş fi fost un cadou cu multe straturi, au drapat un capăt pe un umăr, iar pe celălalt mi l-au îndesat în fustă. Nu sunt machiată decât cu o linie subţire de contur de ochi, iar unghiile le am roase din carne şi nedate cu ojă. însă mâinile şi picioarele (goale, fiindcă nu pot merge pe tocuri şi nici nu am o pereche de pantofi eleganţi) îmi sunt acoperite cu desene complicate în culoarea chihlimbarului.

Mătuşa lui Anand a angajat o artistă să mă picteze cu henna în seara precedentă – o întâlnire restrânsă, neoficială, la care au venit câteva dintre verişoarele lui Anand. M-am gândit la ceremonialul cu henna din familia mea – treabă complicată, cu tot cu muzică live, dansuri tradiţionale si tone de mâncare –, mi le- am imaginat pe mama şi pe mătuşile mele cărând coşuri cu flori şi lumânări. Dacă aş fi ales să fac un ceremonial cu henna la mine acasă, aş fi purtat trei costume tradiţionale diferite, mi-aş fi pus bijuterii complicate de argint din Yemen şi aş fi purtat pe cap o podoabă spectaculoasă, de vreo zece kilograme. Doar că nu m-am gândit niciodată să ţin o ceremonie cu henna în stil yemenit. De fapt, nu m-am gândit la nici un fel de petrecere.

Uşa se deschide larg, dinăuntru ies căldură, frânturi de conversaţii şi miros de curry. Iubitul meu – soţul? – păşeşte afară şi se uită împrejur bănuitor, de parcă s-ar fi aşteptat să vadă pe altcineva.

— Ce faci aici?

— Nimic. Intru.

Mă mai uit o dată la strada goală din suburbii. Totul e încă îngheţat: casele cu zăpadă pe
acoperişuri, maşinile parcate, tufişurile ca vata de

zahăr. Au început să-mi amorţească picioarele. Dac- aş fi avut pantofi, poate c-aş fi plecat pe potecă şi apoi pe strada plină de zloată. Brăţările mi-ar fi zornăit la fiecare pas, iar capătul liber al sariului mi- ar fi fluturat în urmă, o pată de albastru în tot acest alb şi gri.

— Vii?

Anand ţine uşa deschisă.

Când ne-am cunoscut, acum doi ani, eram pentru a treia oară în India şi nu mă gândeam la căsătorie. Aveam douăzeci si trei de ani, stăteam în fata unui bungalow pe o plajă, undeva departe, când a trecut el. Semăna un pic cu Iisus, slab şi smead, cu părul lung, nebărbierit, cu trăsăturile cioplite din tuşe lungi, dramatice. Avea o cutie de chitară şi un rucsac mic pe-un umăr. Când am început să vorbim, am descoperit că era canadian de origine indiană din Vancouver si nu stia o boabă de hindi.

într-o noapte am băut împreună o sticlă de whisky ieftin în jurul unui foc pe plajă şi-am stat de vorbă până când a plecat toată lumea, şi focul s-a stins. Peste câteva zile ne declaram reciproc te iubesc şi-n engleză, şi-n ivrit. Peste două săptămâni am sunat fiecare acasă ca să-i anunţăm că suntem în culmea fericirii. Am cutreierat India cu frenezie şi luminiţe-n ochi, am făcut dragoste în pensiuni pline de jivine târâtoare, am aruncat cu lămâi în şobolanii care se căţărau pe bârnele din tavan, am uşuit maimuţele care se fofilaseră în cameră şi cotrobăiau prin rucsacurile noastre după

mâncare. Am gătit lângă colibe de paie, am împărţit cuşeta în trenuri de noapte, am lins timbre îmbibate cu *LSD* şi-am luat ecstasy la petreceri pe plajă.

Ne-am despărţit într-o gară aglomerată din Pune, o scenă clasică de film de la Bollywood: femeia se ţine de mâna bărbatului, care se întinde spre ea

printre gratiile de metal de la fereastra trenului. îşi fac declaraţii de dragoste şi plâng. îşi jură că se vor întâlni din nou. Impiegatul fluieră şi trenul porneşte pufăind încet. Femeia aleargă pe lângă tren până nu mai poate. Trenul dispare într-un nor de fum.

în anul care a urmat, am reuşit să păstrăm relaţia peste ocean. Când m-am întors la viaţa mea reală, în Israel, iar timpul petrecut în Goa şi relaţia cu Sophie au început să se estompeze din memoria pâlpâindă, am luat o decizie conştientă să reînnod legătura cu Anand. I-am spus totul despre Sophie şi l-am asigurat că nu are de ce să-şi facă griji. El mi-a spus că înţelege, că o vede ca pe o experienţă inofensivă, şi a adăugat că şi el avusese o întâlnire cu o tipă când lucra în nord. Nu am vrut să ştiu mai multe.

Câteva luni am lucrat ca ospătăriţă în Tel Aviv, şi el a plantat copaci în nordul provinciei British Columbia. Ne-am scris unul altuia scrisori lungi, siropoase, şi uneori, când ieşea şi el din sălbăticie, am vorbit la telefon. La sfârşitul acelei veri, a venit să stea câteva luni cu mine la Tel Aviv, şi pe urmă am plecat iar în India împreună. Apoi, pe acelaşi peron din gară, am mai jucat o dată scena de rămas-bun cu lacrimi în ochi şi am plecat fiecare la el acasă.

în cele din urmă, când am reuşit să pun deoparte banii de bilet, am zburat în Canada ca să fiu cu el, trăgând după mine o valiză plină cu cărţi în ebraică şi – fiindcă eram o nebună din Levant care habar n-avea cum sunt iernile în Canada – o

grămadă de bluze vopsite artizanal şi de rochii vaporoase pe care mi le cumpărasem în India. Speram să călătoresc prin BC o vreme, apoi să-mi găsesc o slujbă. Aş putea rămâne un an sau doi dacă-mi place. Cine ştie? în ultimii patru ani, am dus o viaţă de nomad, aşa că nu m-ar deranja o schimbare.

în vara aceea, Vancouver a fost frumos, cald şi auriu, cu zile lungi şi leneşe. Nu mai văzusem

apusuri atât de târzii până atunci. Ne-am găsit un apartament cu două camere în West End, orientat către English Bay, de unde vedeam zilnic apusul soarelui, ne-am luat mobilă de la Ikea si-o saltea din spumă. O maşină americană veche. Un set de oale cu teflon. în nopţile calde, aerul era plin de umezeală de la briza oceanului, şi, cu geamul deschis, puteam auzi cum clipoceşte apa la mal.

în alte dăţi, când eram singură în oraş şi Anand era la lucru, Vancouver era ca o fată de pe coperta unei reviste de modă: uluitor, distant, rece. Mergeam pe străzile aseptice, prin parcurile impecabile, şi-mi dădeam seama că nici unul din strămoşii mei nu călcase prin locurile alea, pe un tărâm încărcat de istoria altor popoare. Nu aveam prieteni, nu cunoşteam nici un evreu care să locuiască în oras si, altfel decât la New York şi Los Angeles – celelalte două oraşe din America de Nord unde locuisem pentru scurt timp –, nu auzeam niciodată vorbindu-se evreieşte pe stradă. Nevorbită, ebraica mea începuse să se veştejească, să devină inutilă, ca o insulă lingvistică. în acelaşi timp, engleza, pe care-o adoptasem, era încă bolovănoasă şi stângace. Mă demoraliza faptul că nu puteam articula gânduri complexe, mă enerva faptul că n-aveam vorbele la mine când mă certam cu iubitul, mă simţeam prost pentru că adeseori pronunţam greşit sau înţelegeam altceva. Imigrantă fiind, identitatea mi-era deja pusă sub lupă, însă, fiindcă eram scriitor, şi sentimentul meu de identitate

era strâns legat de limbă, aveam senzaţia că s-a şters o parte din mine. Nu am mai scris deloc.

într-o seară, după cină, Anand şi cu mine am început să vorbim despre viitor. Mă gândesc că aici aş putea merge la colegiu, am zis. Găsisem un program de studii profesionale care-mi plăcea, unde aş fi putut învăţa film şi fotografie, aş fi putut

descoperi modalităţi inedite de a spune poveşti fără să fiu nevoită să folosesc cuvinte.

Anand m-a studiat atent. Strânsese ceva informaţii în ultimele zile. Se părea că singurul mod prin care puteam rămâne în Canada, puteam primi permis de muncă şi puteam aplica pentru un credit de studii era căsătoria.

M-am încordat.

Aveam douăzeci si cinci de ani si nu-mi făcusem niciodată planuri c-o să mă mărit; nu înţelegeam de ce-şi bat oamenii capul cu asta. în evoluţia de la fetiţă la femeie, nu-mi pusesem pe cap eşarfe albe pe post de voal, nu rămăsesem cu ochii scurşi la rochiile de mireasă din reviste. Dădeam vina pe tata, care murise când eu aveam nouă ani, pentru frica asta de abandon ca la carte. însă viza de turist urma să-mi expire, banii mi se terminau şi ei, aşa că, dacă voiam să rămân cu Anand, trebuia să iau o decizie. Repede.

— Nu vreau să mă mărit, mă văităm la telefon cu sora mea din Israel. De ce trebuie? Nu-i corect. Şi la ce bun? Şi-aşa e doar o foaie de hârtie.

— Dacă-i doar o nenorocită de foaie de hârtie, a zis soră-mea, atunci ce mai contează?

— Bine, i-am spus lui Anand în pat, în seara aceea.

El a ridicat ochii din carte.

— Bine, am zis din nou. Dacă chiar *e*

musai să ne căsătorim, atunci vreau să fie ceva foarte restrâns, doar noi. Nu trebuie să ştie nimeni. O facem doar pentru acte. Atât. Şi – am făcut o pauză fiindcă trebuia subliniat – nu suntem în nici un caz sot si soţie. Tu esti iubitul meu. Nu soţul meu. Ai înţeles?

Anand a zâmbit cu gura până la urechi.

Cu câteva zile înaintea ceremoniei, Anand şi-a sunat tatăl ca să-i spună despre căsătorie şi să-l anunţe că nu e invitat. De fapt, nu era nimeni invitat. Era doar o chestie minoră pe care trebuia s-o facem ca să

rezolvăm cu actele. L-am auzit pe tatăl lui ţipând la celălalt capăt al firului (am reuşit să desluşesc cuvintele „obiceiuri”, „tradiţii” şi „comunitate”) şi am văzut cum lui Anand i se adunau broboane de transpiraţie pe frunte pe măsură ce se lupta să zică şi el ceva. într-un final, s-a scurs pe canapea şi a dat din cap spre telefon, învins.

— Tata o să dea o petrecere, mi-a zis după ce a închis, frecându-şi tâmplele. Doar cu rudele apropiate, nu ceva de amploare.

în câteva zile, tatăl lui găsise o firmă de catering, cumpărase tortul şi un sari ca la carte pentru mine. Au fost invitate cincizeci de persoane, şi mătuşa iubitului meu s-a oferit să pună la bătaie casa ei din nordul Vancouverului. El voia să avem verighete ca lumea, să înlocuim inelele de 150 de rupii— pe care ni le cumpăraserăm unul pentru altul în India, însă am refuzat; ne plăceau ale noastre – a lui era în forma simbolului Om, a mea era ca o floare cu o pietricică în mijloc. Am sunat-o pe mama în Israel şi am asigurat-o că nu trebuie să se-mprumute de bani ca să vină cu avionul la Vancouver, că e doar o formalitate. Mama a oftat, dar nu a insistat. Mi-am imaginat că-i atât de uşurată să mă vadă la casa mea, încât a ales să pretindă că e pe bune sau cel puţin să spere că va fi, până la urmă.

în dimineaţa nunţii, m-am trezit la trei, fleaşcă de transpiraţie, şi mi-am amintit că fusesem la o ghicitoare în munţii din Israel cu un an în urmă, când lucram la un articol. Ca s-o vedem, prietena mea Elsin şi cu mine am condus două ore de la Tel Aviv spre nord, în broscuţa ei Volkswagen hărtănită, pe drumuri de munte abrupte şi

accidentate. Era o zi foarte călduroasă, si maşina nu avea aer condiţionat.

" j > >

Ghicitoarea ne-a întâmpinat în blugi şi în tricou; nu era chiar personajul mistic la care mă aşteptam, şi ne- a condus în camera de zi unde nu erau nici draperii

de catifea, nici globuri de cristal. Pe covor erau împrăştiate jucării de copii. Mi-a etalat cărţile pe o masă pătată cu semiluni de la cănile de cafea, şi apoi s-a aplecat spre mine ca să-mi examineze palma. S-a luminat la fată.

— Vesti bune! a anuntat. Te măriţi înainte să împlineşti douăzeci şi cinci de ani!

M-am lăsat pe spate, am râs mult şi zdravăn, şi i- am explicat că e imposibil, că eu n-am de gând să mă mărit niciodată.

— Nu, chiar nu vrea, a întărit Elsin. Nu e genul care se mărită.

Ghicitoarea a zâmbit cu înţeles şi a spus că trebuie s-o invit la nuntă. „Ce de prostii”, am bombănit dându-mi ochii peste cap când ieşeam de la ea din casă si ne urcam în maşină.

M-am trezit iarăşi la nouă, cu inima bătându-mi de parcă alergasem toată noaptea. Afară era cenuşiu. Mi-a luat o veşnicie să-mi pun sariul, şi la final arăta aiurea: faldurile din faţă erau inegale, iar partea care se dădea peste umăr îmi tot cădea. Am prins materialul de bluză cu ace de siguranţă. Era destul cât să ţină până mai târziu, când îl reparau verişoarele lui Anand. Anand a ieşit din baie îmbrăcat cu costumul fratelui lui. „E prea mare”, a mormăit. Pe obraz, acolo unde se tăiase la bărbierit, era împodobit cu un punct roşu. I-am jurat c-arată bine şi l-am ajutat să-şi strângă părul într-o coadă cumsecade. Domnişoara mea

de onoare, de fapt un prieten de-ai lui Anand, a apărut cu o sticlă de şampanie, aşa că am dat peste cap un pahar cu cafeaua de dimineaţă.

Ceremonia de cununie s-a ţinut în camera noastră de zi, cu public mai restrâns: singurii invitaţi au fost domnişoara mea de onoare si fratele lui Anand. Un afiş cu un Bob Marley căzut pe gânduri constituia fundalul, pe post de judecător de pace, iar formalităţile au fost îndeplinite de o doamnă cu păr

cărunt pe care-am ales-o din cartea de telefon. Am ales-o pentru că mi-a plăcut cum îi sună numele şi fiindcă era femeie. în Israel, ceremoniile de nuntă sunt ţinute de bărbaţi, aşa încât faptul că puteam alege era un avantaj al căsătoriei în afara credinţei mele. Oricum, nici unuia nu ne păsa prea tare de religie. Anand era ateu, iar înclinaţia mea spirituală era genul pe care-l capeţi în călătoriile prin sud-estul Asiei, laolaltă cu statuetele cu Buddha produse în masă şi beţişoarele parfumate.

Mă ameţisem de la paharul de şampanie băut la prima oră a dimineţii, aşa că am chicotit ca o adolescentă la dansul de la bal şi i-am ocolit privirea lui Anand. Mi se părea o prostie să repet replicile alea-clişeu pe care le auzisem de o mie de ori prin filme; nu păreau pe bune.

Ne-am pus unul altuia aceleaşi inele pe care le purtam de un an şi jumătate. Apoi femeia a zis: „Vă declar soţ şi soţie”, şi mie mi s-a întors stomacul pe dos.

La petrecerea de la mătuşa lui, Anand îmi ţine uşa deschisă şi se uită la mine cu ochii îngustaţi:

— Vii sau ce faci?

Intru. El, după mine.

înăuntru e cald şi în casă miroase a orez la aburi, a coriandru şi a parfum. Oaspeţii se mişcă de colo- colo, fac zeci de fotografii la fel, stau aliniaţi lângă masa tip bufet şi-şi pun în farfuriile de plastic mormane de *samosa* cu legume şi curry de miel. Prietenii lui Anand formează un sir de băieţi albi, cum stau ei aşa, cuminţi,

rezemaţi de perete, îmbrăcaţi cu costume ieftine şi cu farfuriile din poală goale. Nu se serveşte nici o băutură alcoolică, ceea ce mi se pare neobişnuit şi crud. Verişorii mai mici ai lui Anand se ţin după mine, îmi admiră *henna* şi se prind de capătul liber al sariului. în cele din urmă, fug la

baie, mă sprijin de chiuvetă şi mă uit la propria-mi reflexie.

— Esti măritată, zic. Cum te simţi?

Reflexia se uită si ea la mine, ca si cum se gândeşte ce să răspundă. Adevărul e că nu simt nimic, în afară de o durere enervantă deasupra sprâncenei drepte, o rămăşiţă a migrenei induse de şampanie.

— Esti măritată! insist. Esti soţia cuiva!

Reflexia mea tresare. Pentru câteva secunde mi-e greu să respir, de parcă sunt apăsată cu piciorul pe piept. în dulapul cu medicamente găsesc nişte Advil şi-l dau pe gât cu apă de la robinet, apoi ies afară.

După bufet, lumea se adună pentru secţiunea dedicată ceremonialului. îmi plac ritualurile tradiţionale din acelaşi motiv pentru care-mi place să port sari: le văd ca pe o experienţă antropologică, asemenea unor nunţi la care am fost în călătorii. Numai că, acum, eu sunt în centrul atenţiei. îmi las noua familie să mă hrănească cu dulciuri indiene şi să mă stropească cu orez. Anand şi cu mine zdrobim cu picioarele nişte ceşcuţe de lut, iar oaspeţii aplaudă. Tradiţia spune că acela care sparge primul ceşcuţa va fi şeful casei. în următorii trei ani fiecare dintre noi îsi va aminti că a spart primul ceşcuţa.

După-amiază, spre seară, se aduce tortul, o chestie uriaşă cu cremă, pe care sunt scrise cu roz numele noastre. Acum deja mă dor obrajii de la atâta zâmbit, şi conturul de ochi începe să se şteargă, la fel ca efectul

pastilei de Advil. Petrecerea îmi aminteşte de *bar mitzvah*-ul unui văr îndepărtat, la care m-au târât părinţii. îmi vine s-o trag pe mama de mânecă şi s-o întreb a mia oară: „Gata? Acum putem să plecăm?”

Oaspeţii se adună ciorchine, îşi pregătesc aparatele foto şi ne aşteaptă să tăiem tortul, amândoi cu mâna pe cuţit, aplecaţi spre tort, apoi să ne dăm

unul altuia să mâncăm, cum fac mirii. Acesta e singurul ritual de la petrecere care mi-e familiar, de la nunţile din familia mea, precum şi din filme sau de la televizor. Stau lângă iubitul meu, şi sariul îmi devine strâmt, mi se lipeşte de piele şi mi-e greu să respir. îmi vine să vomit numai când mă uit la glazură. îmi strecor două degete între jupon şi piele, ca să las să intre aer, şi sunt uimită să constat că am transpiraţia rece. Mă aplec spre Anand şi-i şoptesc:

— Eu nu tai tortul.

El se întoarce spre mine:

— Ce? De ce nu?

— Fiindcă mi se pare o tâmpenie. De-aia. Nu vreau.

— Nu-i mare lucru. Aproape am terminat.

— Nu vreau şi gata. Şi n-am de gând să-ţi dau cu linguriţa sau să te las să-mi dai tu mie. Oricine mă cunoaşte cât de cât ştie că urăsc prostiile astea.

El nu-mi spune că sunt ridicolă. Oftează, lasă umerii în jos. Mătuşile lui îşi şuşotesc la ureche. Invitaţii încep să murmure din ce în ce mai tare pe măsură ce trece timpul. Nimeni nu ştie sigur ce se întâmplă. Dar eu nu dau înapoi. Am lăsat de la mine destul până acum. începând cu faptul că am acceptat să mă mărit. Nu am vrut petrecere, şi acum vreau să beau ceva şi nu pot, şi n-o să tai rahatul ăla de tort!

Iubitul meu (cum o să-i spun în următorii trei ani, niciodată soţul meu) taie în cele din urmă tortul împreună cu fratele lui, şi nu-i tocmai fotografia regizată pe care şi-au dorit-o invitaţii. Eu stau lângă ei şi zâmbesc aşa cum ar trebui să zâmbească o mireasă,

simţindu-mă de parc-am câştigat o bătălie după ce-am fost înfrântă de mai multe ori.

După vreo două zile, iau fotografiile de la nuntă şi mă uit rapid prin ele, mă opresc numai ca să-mi admir ţinuta sau ca să le arunc pe cele în care apar şi

nu-mi plac. Poze făcute lângă străini pe care nu ştiu cum îi cheamă, afişând acelaşi zâmbet în fiecare din ele. în afară de una. în poza asta, Anand e aplecat deasupra tortului, zâmbind prosteşte fiindcă fratele lui se preface că se prăbuşeşte peste tort. Eu stau în umbră şi am o expresie îngâmfată; zâmbetul pe care credeam că l-am stăpânit ca o maestră pare glacial şi forţat. Iar simt acea presiune în piept, doar că de data asta nu-mi trece. Ca şi cum cineva mi-ar strânge inima în pumn.

în noaptea aceea îl sun la Tel Aviv pe fratele meu cel mare şi-i povestesc ceea ce de-acum încolo se va numi „faza cu tortul”. O fac pe un ton relaxat, amuzat, ca şi cum ar fi vreo snoavă de spus la petreceri. Am impresia că sunt deşteaptă şi fermecătoare. Mă aştept ca el să aprecieze caracterul hilar, să fie de acord că era dezgustător, să ştie că eu sunt mai presus decât acele mirese-care-taie-tortul. Doar că fratele meu nu râde.

— Nu înţeleg. Era doar un tort, zice. Ce era aşa mare lucru?

Pentru moment tac, în timp ce mintea mea goneşte în căutarea unui răspuns. Apoi zic „Aia e”, şi schimb subiectul.

închid telefonul şi mă uit la Anand. E întins pe canapea şi schimbă canalele la televizor. Vede că mă uit la el şi-mi zâmbeşte. Din unghiul ăsta, parcă-i alt bărbat, un străin chipeş, genul de tip pe care-l întâlneşti pe o insulă tropicală pentru o aventură trecătoare.

Soţul meu.

Iar simt greutatea aia în piept, şi de data asta îmi pică fisa: e îndoiala. N-o să ţină, îmi spune. Nu e din cauza tortului, e din cauza ta. Tu o să strici totul. Nu vezi? Lui îi

place tortul. Lui îi plac discuţiile soţ- soţie. El e genul care se însoară.

— Ce e?

Zâmbetul lui Anand se preface într-o încruntătură. Momentul trece. împing îndoiala într-un colţ întunecat, cu forţa, si acolo o să rămână în următorii

* 9 ">

doi ani, mult după ce amândoi vom fi ştiut că ne e mai bine separat, mult după ce vom fi recunoscut că relaţia noastră nu s-a ridicat niciodată la înălţimea pasiunii de la început. Dar nu încă. Nu astăzi. Am nevoie să mai cred încă un pic în noi doi. Aşa că răspund „Nimic”, îi zâmbesc cu gura până la urechi şi mă duc lângă el pe canapea.

38.Aproximativ 9 lei.

Soldaţi

Aii şi cu mine jucăm table la o masă pătată cu cafea pe terasa cafenelei Roma de pe Commercial Drive din Vancouver. E o zi de iarnă neobişnuit de caldă, cu cerul minunat de albastru în acest oraş din cenuşiu şi sticlă, genul acela de zi care-i face pe cei ca noi, care vin din Orientul Mijlociu, să se bucure de încălzirea globală. îmi aprind o ţigară, sorb din espressoul dublu şi îl privesc pe Aii. E aplecat peste tabla de joc, cu sprâncenele încruntate. Apoi face mutarea, se lasă pe spate în scaun şi bea din sucul lui de merişoare.

Agit zarurile în mână, mă uit rapid pe tablă, observ zonele vulnerabile ale lui Aii. Arunc zarurile şi, după un scurt moment de gândire – numai amatorii stau să numere spaţiile –, atac, sparg o casă şi-i iau soldatul lui Aii. Pun captura pe muchia de la mijlocul tablei de joc cu un zâmbet mulţumit şi suflu fumul într-o parte.

Aii se uită la tablă, se-ncruntă, ochiul lui mai leneş clipeşte mai greu.

— Ce faci?

— Te bat măr.

— Nu gândeşti. Poţi să-ţi faci o casă.

— Ştiu. Nu vreau casă.

— Dar te laşi expusă...

— Ştiu exact ce fac. Dau pe gât restul de cafea. Pe bune, îmi spui mie cum să joc table?

Ne-am mai certat aşa până acum. Lui Aii

îi place să pomenească superioritatea irakiană când vine vorba despre table. Totuşi tablele se joacă de mii de ani pe malurile râului Babilon. Nu prea am răbdare să-i ascult discursul; eu iau tablele în serios şi joc

bine. E una din multele abilităţi dobândite în anii în care-am călătorit şi-am stat prin cafenele, abilităţi pe care nu le pot trece în CV, precum rulatul de jointuri în timp ce conduci, târguitul prin bazaruri sau cum să te descurci în ţări străine fără un sfanţ. îi povestesc despre turneul pe care l-am câştigat în India, când am câştigat meci după meci, ore la rând; e o poveste la care ţin fiindcă mă face să par legendară. Toţi erau bărbaţi, se aşezaseră la rând ca să joace contra mea. Unul dintre ei, un tip din Turcia, se tot întorcea şi tot pierdea, până când s-a ridicat şi a strigat: „Mă înnebuneşti!”

Aii a mai auzit povestea.

Amândoi ne referim la piesele de joc spunându-le soldaţi, nu ştim că în engleză se numesc piese sau puluri, fiindcă în limbile noastre se numesc soldaţi. Şi eu, şi Aii am fost odată soldaţi, în propriile noastre ţări, amândoi încorporaţi la scurt timp după primul Război din Golf, după ce ţara lui a lansat rachete Scud spre a mea, iar a mea – miraculos şi total necaracteristic – a rezistat dorinţei de a răspunde cu aceeaşi monedă. Doar că stagiul meu militar, deşi la vremea aceea m-a traumatizat, a fost la o unitate administrativă din Tel Aviv, la câţiva paşi de o stradă aglomerată cu restaurante la modă şi oameni frumoşi, îmbrăcaţi în haine elegante. Aii are noroc că e încă în viaţă.

Poveştile lui Aii sunt întotdeauna mai bune decât

ale mele. Eu îi spun despre vara în care a fost atât de cald în orăşelul meu suburban, încât, dacă scoteam limba, guma de mestecat făcea singură baloane. El îmi spune de verile toride din Bagdad, cu zile

atât de fierbinţi încât umpleai cada cu cuburi de gheaţă, şi ele se topeau imediat ce te băgai înăuntru.

Aii dă cu zarurile şi se uită la tabla de joc. Iarăşi alege mişcarea cea mai sigură, varianta conservatoare. Când vine rândul meu, agit zarurile,

îmi sărut pumnul, să am noroc, şi dau o dublă. Avansez şi mai mult, lăsându-mi soldaţii expuşi, fără apărare. Aii îşi muşcă limba.

Câştigă el. încearcă să nu se umfle-n pene pe tema asta. îi spun că joacă plicticos şi sigur, că joacă la câştig, pe când eu joc de dragul de-a juca. Râde; a mai auzit şi asta.

Mă conduce pe jos acasă, pe străzile din ce în ce mai întunecoase. Cerul capătă acea nuanţă de albastru-cobalt puternic de la sfârşitul zilelor cu soare; un albastru mai deschis conturează vârfurile munţilor. în depărtare, clădirile cu geamuri-oglindă din centru sclipesc cu reflexii portocalii din ce în ce mai şterse. Când temperatura scade brusc, îmi strâng pe mine jacheta de piele şi vorbesc despre planurile de vacanţă. Câteva zile am fost chitită pe Turcia. Apoi mi-am amintit că nu e tocmai cald pe vremea asta, nu e de plajă. „Mă gândesc la Mexic”, zic. La restaurantul mexican unde lucrez – unde am fost angajată fiindcă patronul chinez a crezut că sunt latină –, oamenii îmi tot cer nota într-o spaniolă chinuită. Am învăţat şi eu câteva propoziţii.

Ne oprim lângă poarta albastră din lemn din faţa casei în care stau. îl prind pe Aii de mână. El nu şi-o retrage. Mâinile lui sunt întotdeauna calde, şi ale mele mereu reci. Le spun oamenilor că asta înseamnă că am suflet bun, cu toate că e mai degrabă un semn că ar trebui să mă las de fumat. îmi las capul pe-o parte, şi mă uit pieziş la el:

— Vrei să intri?

— Nu pot.

îi dau drumul la mână, îmi reprim un

oftat. Nu-i spun „Sună-mă”, ştiu că n-o s-o facă.

Acasă înseamnă un apartament la subsol pe o stradă din apropierea Commercial Drive —, pe care-l împart cu două surori egiptene din Nova Scoţia. înainte s-o

cunosc pe Leyla, rătăceam pe străzile din Vancouver şi căutam un motiv să rămân. Tocmai împlinisem douăzeci şi nouă de ani. Mă despărţisem de Anand de mai bine de un an şi, în primele câteva luni, cu toate că nu aveam nici bani, nici casă – dormeam pe saltele pe la prieteni şi trăiam cu legume deteriorate şi lactate expirate –, am fost mai fericită decât fusesem în mulţi ani de zile. Mergeam pe străzi liberă şi uşoară – era atâta loc în plămânii mei, încât încăpea în ei tot oraşul. Dar pe urmă, puţinii prieteni pe care-i aveam în Vancouver au plecat unul câte unul, dintr-un motiv sau altul, au început ploile, iar eu mi-am amintit cât de singură sunt. îmi era dor de acasă, dar nu mă vedeam întorcându-mă în Israel să trăiesc. Ultima şedere de durată fusese în 2001, pe timpul celei de-a doua Intifade– si chiar si acum, la luni

j j *

după ce mă întorsesem, mă speria zgomotul de artificii de Halloween, iar când mă urcam în autobuze mă uitam atent să nu fie ceva dubios. De fiecare dată când prindeam întâmplător o ştire din Israel la vreun televizor sau când auzeam o frântură la radio, mi se încordau muşchii. Am lucrat ture

*>

suplimentare la restaurant. îmi făcusem planul să-mi fac bagajul şi să plec, imediat ce strângeam suficienţi bani, undeva la căldură cu rucsacul în spinare.

Apoi am cunoscut-o pe Leyla la un curs de dans din buric la centrul comunitar. Era singura din grupă care îngâna melodia, repeta versuri, al cărei corp, la fel ca al meu, ştia pe dinafară mişcările. în acea primă seară am băut cafea după curs şi am vorbit despre politică, despre războaiele dintre ţara mea şi ţara de unde era familia

ei, despre istoria plină de ură şi vărsare de sânge care ne unea. Am ieşit din nou săptămâna următoare, şi cea de după. Ne-am împrietenit aşa cum alţi oameni se îndrăgostesc — rapid, profund, de parcă fiecare dintre noi a recunoscut ceva din ea însăşi în cealaltă. Când mi-a

expirat contractul de închiriere, Leyla şi sora ei, Rana, mi-au oferit canapeaua lor.

Leyla şi cu mine am devenit un cuplu sudat pe Commercial Drive. Ori de câte ori mergeam la Café Napoli fără ea, barista întreba: „Unde ţi-e soţia?” Când mergeam pe stradă ţinându-ne de braţ, Leyla cu chipul încadrat de hijabul colorat, algerienii care stăteau în faţă la Abruzzo Café arătau cu bărbia spre mine şi şopteau în arăbeşte: *Hiya Yahoodia.* „E evreică.” Ce voiau de fapt să spună era: „Le vezi pe alea două arăboaice? Nu sunt ceea ce par”. Ce voiau de fapt să spună era: „Ce fac astea două de merg braţ la braţ?” I-am tradus lui Leyla, care nu înţelegea arabă aşa bine ca mine, şi amândouă ne-am uitat urât la ei. în taină, eram mulţumite că ni se acorda atenţie, că stârneam confuzie, că le dădeam peste cap ideile despre evrei şi musulmani, despre israelieni şi egipteni.

Leyla mi-a făcut cunoştinţă cu prietenii ei. Ibrahim era un tip glumeţ cu părul creţ care se pricepea la modă, un pictor talentat care studiase artele la Universitatea din Bagdad. Firaz, mai tăcut, mai introspectiv, tot din Irak, lucra cu computere. Mi-a fost uşor să mă împrietenesc cu ei, erau o bucată de patrie transplantată în solul acela străin. Bucătăriile noastre miroseau la fel, muzica noastră folosea aceleaşi game, ritmul era acelaşi. Limba lor era limba bunicilor mei, care emigraseră din Yemen în Israel în anii 1930 – limbă pe care am refuzat s-o învăţ la scoală fiindcă mă obişnuisem s-o asociez cu

duşmanul, şi nu cu propria-mi moştenire. în primul an la Vancouver, am auzit odată vorbindu-se arabă în autobuz şi imediat m-am încordat. Apoi m-am întors si am văzut doi studentă tineri – un băiat si o fată - care vorbeau pe scaunele din spate. Atunci m-am confruntat prima oară cu prejudecăţile mele, cu frica adânc implantată. Nu ştiusem cât de marcată eram.

Când i-am găsit pe Leyla şi pe prietenii ei, am început să descopăr ceva care dormita în mine: identitatea yemenită pe care, copil fiind, o respinsesem, fiindcă creşteam într-o ţară care suprima tradiţiile *mizrahi* şi fusesem educată într-un sistem de învăţământ care punea accentul pe istoria şi literatura aşkenaz-europeană.

în Vancouver, nu am simţit că fac parte din comunitatea evreiască – majoritar canadiană şi aşkenază. Cei mai mulţi oameni pe care-i întâlneam în oraş nu cunoscuseră niciodată un evreu yemenit şi nu ştiau ce să creadă despre mine. Pentru canadieni, evreu însemna *deli*— şi *lox*— şi supă cu găluşte din *matzo*—, la fel de exotice pentru mine ca un episod din Seinfeld. La petreceri, când oamenii descopereau că sunt evreică, mă întrebau dacă vorbesc idis. Alţii mă priveau întrebător. „Dar arăţi a arăboaică”, ziceau.

Am început să mă gândesc la mine ca la o evreică-arăboaică, un termen pe care-l găseam minunat de romantic şi de controversat, pe care-mi venea surprinzător de uşor să-l pronunţ. A început să mă obsedeze sorgintea mea mijlociu-orientală, m-am îndrăgostit de descendenţa mea arabă. Când mergeam la slujbă cu autobuzul, citeam *Istoria Orientului Mijlociu modern,* de William L. Cleveland, cu evidenţiatorul în mână; ascultam celebrii cântăreţi arabi Fairuz si Umm Kulthum la căşti; visam să călătoresc în Orientul Mijlociu cu paşaportul canadian pe care

încă nu-l obţinusem, să urmez cursuri la Universitatea din Cairo, să învăţ să dansez din buric de la faimoasele Nagwa Fouad şi Mona Said.

Aii era noul coleg de cameră al lui Firaz. Imigrase de curând din Irak, era cel mai conservator din gaşcă: nu fuma, nu bea — nu din motive religioase, a insistat într-o seară, când eu l-am strâns cu uşa, beată şi

încercând să flirtez. Pur şi simplu nu-i plăcea să piardă controlul. Se îmbrăca de parcă era unchiul meu, contabilul, cu un tricou Lacoste băgat în blugii prespălaţi. începea să chelească şi îşi lăsase mustaţă înainte ca asta să devină la modă. însă avea un profil frumos, puternic, umeri laţi şi un mers bărbătesc, sigur pe sine. Avea o gropiţă în obraz şi un ochi leneş care mi se părea irezistibil. Accentul lui era subtil, sexy şi din când în când îi scăpa câte un *kh* gutural, cum e pronunţat k-ul în Irak, un sunet complet străin şi imposibil de pronunţat pentru canadieni, pe care eu însă îl ştiam de la părinţii sau de la bunicii prietenilor mei irakieni din Israel. Şi mâinile – îi erau mari şi calde. De fiecare dată când mă atingea, ceea ce făcea foarte rar, si mereu atât de scurt încât credeam c-am visat, adăugau presiune, înţeles.

Leyla se uita piezişi la mine ori de câte ori vorbeam despre Aii. „Ştiu că ţi-e dor de casă, spunea. Şi poate că el seamănă a acasă, dar nu e."

Leyla e înfricoşător de inteligentă. Uneori te intimidează, alteori te înfurie. La douăzeci si trei de ani, deja locuise în şase ţări. Se hotărâse să urmeze credinţa musulmană din voinţă proprie, în urma unei excursii în Africa; părinţii ei, profani, n-o crescuseră aşa. Nu-i înţelegeam alegerea de a deveni credincioasă, dar îi admiram hotărârea. Vorbeam despre orice, puneam totul la îndoială, inclusiv hijabul, pe Dumnezeu, problemele mele de ataşament şi atracţia mea inexplicabilă faţă de Aii.

— Nu aveţi nimic în comun, spunea ea.

Aii nu citea. Filmul lui preferat era *Cu Naşul la psihiatru.* Nu-şi găsea locul în lumea mea.

Şi totuşi aveam armata în comun. Aveam jocul de table. Aveam verile, si arsita, si mâncarea, si muzica, şi limba. I-am spus lui Leyla:

— Ştiu. E atracţie fizică, înţelegi? Nu vreau să fie iubitul meu.

Apoi, obraznică:

— E modul meu de-a contribui la pacea în lume.

Leyla şi-a dat ochii peste cap, nu merita să-mi răspundă la asemenea glumă.

Prima dată când am ieşit undeva doar eu cu Ah a fost la un marş pentru pace. George W. Bush tocmai anunţase că vrea să atace Irakul; îngrijorarea cu privire la iminenţa războiului era ceva palpabil. Prietenii noştri irakieni erau cei mai neliniştiţi; familiile lor încă erau acolo. Ne-am întâlnit cu totii în centru şi am mers prin ploaie strigând „Ce vrem? Pace? Când vrem pace? Acum!” Ne-a revigorat energia mulţimii, ne-a dat putere faptul că vocile noastre deveneau una singură, a masei.

Până atunci, Leyla şi cu mine ieşiserăm de câteva ori cu Ah, Ibrahim si Firaz, cel mai des în baruri si la vreo două vernisaje de artă, iar Aii şi cu mine stătuserăm un timp de vorbă, sau mai mult eu, turuind prostii de om beat, pe care mai apoi le regretasem. La marşul pentru pace, Ah şi cu mine neam pierdut de grup şi ne-am adăpostit de ploaie în holul unei clădiri de birouri, unde am avut, în sfârşit, o conversaţie serioasă, neinfluentată de alcool.

I-am făcut poze în ziua aceea. într-una dintre fotografii, stă în faţa Galeriei de Artă din Vancouver de parc-ar fi turist, ţeapăn în blugii cu talie înaltă şi jacheta de piele demodată. El m-a rugat să-i fac poza aia. în alta e profilul lui roman în prim-plan; priveşte în altă parte zâmbind cu jumătate

de gură, şi pare timid, stângaci.

într-o seară, Leyla şi cu mine mergem la apartamentul unde stau Aii şi Firaz, în suburbia Barnaby, să vedem *Prinţul din Egipt.* Stăm până târziu, după ora la care puteam prinde ultimul tren, aşa că Firaz şi Ah ne aştern saltele pe jos. Leyla şi Firaz adorm lângă noi, dar Aii şi cu mine rămânem

treji şi vorbim în şoaptă. Povestim despre ţările noastre cu probleme, împărtăşim întâmplări din zilele când eram soldaţi împotriva voinţei noastre, de când stăteam în adăposturi şi auzeam cum cad bombele sau rachetele şi purtam măşti de gaze. îi spun că primul meu peţitor a venit la noi acasă cu masca pe figură în timpul primului Război din Golf. „Apropo, mulţumesc frumos pentru asta”, zic. Aii râde atât de tare că nu mai e în stare să vorbească.

Noaptea se strecoară înăuntru printr-o crăpătură din fereastră, miroase a aer uscat şi răcoros, nu a ploaie. Ne odihnim capetele pe perne, şi Aii începe să cânte, încet, în arăbeşte. închid ochii şi mă las în voia sunetului dulce ca mierea, a silabelor guturale, familiare. Adorm pe cântecul acela ca pe cel mai iubit cântec de leagăn.

în toiul nopţii ne lipim unul de celălalt, şi Aii îmi mângâie corpul cu mâinile lui calde şi mari. în stomac începe să mi se formeze o furtună. Apoi totul se opreşte înainte să fi început.

— Culcă-te, îmi spune când mă răsucesc spre el.

— De ce?

— E mai bine asa.

Mă trezesc de dimineaţă întrebându-mă dacă nu cumva visasem totul.

— De ce nu mă suni niciodată? îl întreb când ne vedem din nou.

A dispărut după noaptea în care am rămas la el. Au trecut săptămâni. Când a fost vorba să ne întâlnim, a anulat în ultima clipă printr-un mesaj trimis de pe telefonul lui Ibrahim.

Stăm în leagăne în parcul Grandview.

Prietenii noştri sunt la Bukowski, barul la care mergem regulat pe Commercial Drive. Când am ieşit afară să fumez, l-am rugat pe Aii să mă însoţească, apoi l-am luat de mână şi l-am adus aici, în parc. E locul meu. De astă

vară am început să vin aici noaptea. Fumez un joint, mă dau cât pot de sus cu leagănul şi privesc luminile oraşului clipind în depărtare. Uneori mai bate câte-un vânt polar care mi se strecoară pe sub straturile de haine, mă-nţeapă cu aşchii de gheaţă, şi mă cuprinde- un dulce fior de singurătate, o senzaţie de anonimitate. Mă uit în juru-mi, surprinsă că, dintre toate locurile, eu mă aflu aici. Trebuie să străbat jumătate de glob ca s-ajung acasă. Singură. Liberă.

— Atunci, dimineaţă, ai plecat fără să spui la revedere, zice fără să mă privească.

— Am lăsat un bilet. Trebuia s-ajung la serviciu.

— Trebuia să mă fi trezit.

Ne legănăm în tandem până obosim şi încetinim. Apuc sfoara de la leagănul lui şi mă trag mai aproape de el. îi simt mirosul de parfum: proaspăt, pătrunzător.

— Deci... Mexic, spune Aii, dintr-odată.

— A, nu, m-am răzgândit, zic. Cred c-ar trebui s-o iau către est. Poate Thailanda. Are mai mult sens.

— Desigur. Se ridică, îşi netezeşte blugii. Ne întoarcem?

Dezamăgirea îmi lasă un gust amar.

în seara aceea, când vorbesc la telefon cu soră-mea din Israel, ea-mi spune că sunt o nesimţită fără suflet fiindcă-i tot dau speranţe lui Aii. îmi spune asta în cel mai drăguţ fel posibil. E patru dimineaţa la Vancouver; la celălalt capăt al firului se aude traficul, zumzetul de prânz din Tel Aviv. Cu câteva ore în urmă, unsprezece civili fuseseră ucişi într-un atentat sinucigaş într-un autobuz din Ierusalim. Atentatul fusese revendicat de Hamas. Dar

sora mea nu-mi spune niciodată lucruri din astea, iar eu nu întreb niciodată. E prea preţios timpul pe care-l avem de vorbit ca să-l irosim pe veşti proaste. Stau pe bancă în faţa apartamentului, cu capul rezemat de traversele

de lemn, şi fumez ţigară după ţigară.

— Crezi că e posibil să te placă? zice. Poate că n-o arată în felul în care esti tu obişnuită. Provine dintr-o cultură diferită.

Bineînţeles că are dreptate. Aii e altfel decât orice alt tip pe care l-am cunoscut. De parcă ar aparţine unei generaţii complet diferite. Hipioţii din East Van— sunt mult mai relaxaţi.

— Ai grijă, te rog, spune.

Când mă trezesc a doua zi de dimineaţă, mă biruie mahmureala şi remuşcările. Regret prostiile pe care le spun la beţie, îmi pare rău că mă dau la el prea pe faţă, că mă joc cu sentimentele lui. îmi spun să-l las în pace pe Aii, să-mi văd de treabă.

în weekendul respectiv, Leyla şi cu mine mergem să dansăm la o seară dedicată dansurilor din Orientul Mijlociu la clubul Anza, o sală pentru evenimente din cartierul Mount Pleasant. Un tip cu pantaloni albi şi părul netezit cu prea mult gel se apropie de mine. îmi spune că e din Liban. E frumos ca un actor de cinema şi e conştient de asta, dansează în jurul meu, îmi cântă cu expresii faciale pătimaşe, imită bătăile inimii cu mâna la piept. Toată treaba e cam trasă de păr. Şi totuşi, când îmi cere numărul de telefon, i-l dau, doar ca să-i văd reacţia. Se uită încruntat la numele meu scris pe bileţel şi lasă teatrul.

— De unde esti?

— Din Israel, zic, şi văd cum îi piere

zâmbetul de pe faţă.

Cândva pe la sfârşitul verii, Leyla îşi dă jos hijabul. într-o zi când vin acasă, cârliontii ei, bine strânsi,

7 j 7 y 7

sunt liberi. Mereu a fost răpitoare. Acum străluceşte.

Petrecem Crăciunul împreună: câţiva musulmani, o evreică şi prietenul Ranei, care e anglo-canadian. Facem curcan la cuptor, cu toate garniturile obişnuite.

9

Leyla fură câte-o gură de vin din paharul meu. A împrumutat de la mine o bluză decoltată, cercei lungi şi blugi strâmţi. La un moment dat, pe seară, stă în uşă şi fumează ţigări de la mine, dă fumul într-o parte şi declamă: „Uitaţi-vă la mine, sunt Ayelet”. Toată lumea râde.

Aii şi cu mine suntem prietenoşi. Nu-l ating. Nu flirtez.

După cină, băieţii ne învaţă un joc tradiţional iranian pe nume *mheibis.* Rana se oferă să-şi scoată inelul, Leyla dă una din eşarfele ei. Jocul se joacă de regulă în două echipe, însă băieţii modifică regulile aşa încât să se potrivească unui grup mai mic. Un jucător trece pe lângă ceilalţi şi strecoară, pe furiş, inelul în mâna cuiva. Un alt jucător trebuie să găsească inelul în timp ce noi, ceilalţi, ne prefacem că nu ştim nimic. E un joc bazat pe înşelătorie, viclenie şi observaţie atentă. Un război psihologic. Jucătorul care trebuie să găsească inelul poate să pună întrebări, să manipuleze, să intimideze, orice pentru a-l găsi pe cel la care se află inelul. Când vine rândul lui Aii să ascundă inelul, se opreşte în faţa mea şi mă priveşte în ochi suficient de mult încât să mi se oprească inima pentru o clipă. Mâna lui o prinde pe a mea, pe sub eşarfă. Nu îmi strecoară inelul. Eu fac tot posibilul să nu par uşurată; nu ştiu să mint. Faţa mea spune adevărul chiar şi atunci când cuvintele nu-l rostesc.

De Revelion mergem la Bukowski, şi o fată ametită de băutură ne întreabă dacă suntem toti din

aceeaşi familie. Nu, suntem toţi arabi, spune Leyla. Ne uităm unii la alţii şi zâmbim. Chiar că semănăm. La miezul nopţii ne îmbrăţişăm şi ne pupăm pe obraz. Buzele lui Aii le ratează la milimetru pe ale mele.

în ianuarie, un atentat sinucigaş palestinian ucide, în urma unei explozii, douăzeci şi trei de persoane în

autogara centrală din Tel Aviv. Nu mă sună nimeni din familie. Leyla şi cu mine mergem pe jos din Library Square până la Galeria de Artă din Vancouver pentru a protesta împotriva planului de invadare a Irakului, noi şi alte mii de persoane care scandează „Opriţi războiul” şi „Daţi sancţiuni, nu bombe”. Protestatarii se adună în cerc pe treptele galeriei de artă. Ascultăm un discurs de la Simon Fraser University pe tema sancţiunilor impuse Irakului de către Naţiunile Unite. Stăm de veghe cu lumânări aprinse. Mă simt bine să fac parte dintr-o mişcare, să fiu implicată în ceva pozitiv, proactiv, atunci când la mine acasă e un asemenea dezastru. Mă face să mă simt mai puţin neajutorată.

Când ieşim, seara, Leyla începe să-şi comande de băut. Acasă fumează din marijuana mea. Ne ducem la Super Valu să cumpărăm Nutella şi facem scandal. Venim acasă de la bar pe patru cărări, cântând cât ne ţin plămânii. într-o zi, prăjite, zărim la un chioşc coperta ziarului *The Province,* unde e o poză de la marşul pentru pace la care participaserăm cu o zi înainte. Leyla se apleacă ca să vadă mai bine poza panoramică în care apare mulţimea. „Uite!” exclamă. Suntem chiar în centrul fotografiei, două siluete mititele, cu gurile deschise, chiar când scandam, cu bărbiile în sus, cu expresii concentrate, serioase. Ne cocoşăm de râs, avem lacrimi în ochi. Mă mai uit încă o dată la poză: îmi place să ne văd pe noi două imortalizate pe peliculă, să văd prietenia noastră, intenţiile noastre, pe vecie.

O vreme nu-l văd pe Aii.

Leyla începe să se întâlnească cu un prieten pe care i l-am prezentat. O femeie.

— Ştii c-o să ajungi în iad, nu? îmi spune Ibrahim.

Toată lumea râde.

— Mi se spune dracul evreiesc, mă plâng lui Leyla. Ei zic că e numai vina mea. Hijabul. Băutura.

Leyla mă priveşte.

— Păi tu mi-ai spart piatra de rugăciuni.

— A fost din greşeală!

îsi retine un zâmbet.

> >

într-o noapte, stăm în pat de vorbă. De atâta vreme împărţim produsele pentru piele, detergentul de rufe şi aşternuturile, încât mirosim la fel, ca surorile sau ca iubiţii. Leyla stă pe o parte şi mă studiază.

— Ce ai face dacă ai rămâne?

înţepenesc şi simt brusc că încăperea a rămas complet fără aer.

— Nu ştiu.

— Dar scrisul?

— Ce-i cu el?

— Poate ai putea să-ncepi un curs sau ceva.

Mă uit pe fereastră. Nu am mai scris nimic de aşa de multă vreme, că am început să cred că s-a ales praful de visul meu. Poate că scrisul nu e de fapt chemarea mea. Şi, în plus, nici n-am bani de şcoală şi nici n-ar fi posibil să scriu în engleză, aşa că la ce bun?

— Nu-i chiar aşa de simplu, zic.

— Uneori am impresia că tu de fapt nu vrei să pleci, spune Leyla.

— Ce? De ce?

— Nu ai dat preaviz la serviciu. Şi nu ai bilet de avion, n-ai un plan.

însă trebuie să plec. Singurul lucru pe care ştiu sa- 1 fac e să plec. Se pare că asta a fost singura constantă din viaţa mea,

ritualul în care aleg, arunc sau dăruiesc din puţinul pe care-l am, pun în bagaj şi- mi iau tălpăşiţa. Asta a devenit acasă pentru mine. Şi apoi mă gândesc că trebuie s-o părăsesc pe Leyla şi mi se strânge inima. E o durere pe care o ştiu bine.

Aşa mă simt de fiecare dată când plec din Israel, de la ai mei.

Leyla stă întinsă pe spate şi se uită în tavan.

— Cred că nevoia de a fi liberă mereu te limitează şi te face să te simţi singură uneori.

Prietenii mei izbucnesc în râs când le spun că am hotărât să plec la Montreal. Pe vremea asta, la Montreal? Ai luat-o razna?

Doar că eu n-am trăit niciodată o iarnă adevărată şi sunt curioasă. în plus, biletele de avion de la Montreal către Asia sunt ridicol de ieftine.

în sfârşit a început să plouă, după săptămâni întregi de vreme neobişnuit de secetoasă, şi întâmpin ploaia cu recunoştinţă, ca pe ceva care fusese suprimat mult timp. Inspir mirosul proaspăt de pământ reavăn, admir fâşiile de lumină reflectate de trotuar.

Leyla s-a îndrăgostit şi abia dac-o mai văd. E pasionată, implicată, ca în tot ceea ce face. Mă întreb cum o fi să simţi ceva cu atâta certitudine, să crezi în ceva cu toată fiinţa ta, chiar şi-atunci când te temi că e posibil să nu fie pentru totdeauna. Eu nu sunt în stare nici măcar să cumpăr aceeaşi marcă de ţigări de fiecare dată. Nu i-am mai văzut de ceva vreme pe prietenii noştri: poate că sunt ocupaţi; poate că Leyla era liantul care ne ţinea laolaltă. După câteva zile, noutatea ploii se estompează şi iar e o iarnă obişnuită în Vancouver: mohorâtă, care te udă până la oase.

Trec examenul de cetăţenie, îmi iau bilet

la

> *

Montreal, numai dus, şi mă pregătesc să-mi mut lucrurile într-un spaţiu de depozitare: douăsprezece cutii, un rucsac plin cu haine, o saltea rulată şi o pilotă într-un sac de gunoi.

într-o zi eram în autobuz, mai aveam vreo două săptămâni până plecam, când s-a aşezat lângă mine un bărbat care mirosea a parfumul lui Aii, şi brusc mi

s-a făcut dor de palmele lui calde, de ochiul cu pleoapa mai lăsată, de *kh*-ul lui gutural. în seara aceea l-am sunat pe Aii şi l-am invitat la ziua de naştere a unei prietene, o fată din Algeria pe care-o cunoscusem la cursul de dans din buric. Nu ştiu de ce, poate fiindcă Leyla dormea la prietena ei şi mi- era dor de sunetul cheii în uşă, dor de când ea era soţia mea. Poate fiindcă urma să plec curând; ce s-ar mai fi putut întâmpla acum?

La petrecere, prietenii mei – în marea lor majoritate imigranţi ca şi noi – nu ştiu ce să creadă despre Aii, despre noi doi. Iese în evidenţă cu ţinuta lui demodată, cu zâmbetul îngheţat – zâmbet pe care- 1 recunosc din primii ani de stat în Canada, pe care şi eu mi-l zugrăveam pe faţă atunci când nu reuşeam să ţin pasul cu viteza conversaţiei, când nu mă prindeam care-i gluma, care e referinţa culturală. Arată exact ca în fotografia pe care i-am făcut-o pe treptele galeriei de artă. Când jointul pe care-l facem poştă ajunge la el, nu trage, dar mi-l dă mie, ţinându-l la distanţă de corp, prins cu două degete, de parc-ar fi şi delicat, dar şi scârbos. Eu râd strident cu prietenii mei, conştientă de privirea lui, deranjată suplimentar de faptul că se cam termină marijuana. în drum spre casă se uită la mine. „N-ar trebui să fumezi aşa de multă iarbă”, îmi spune. îşi strecoară o mână caldă în mâna mea îngheţată, şi inima mi se opreşte.

Eu câştig ultima noastră partidă de table. E o victorie spectaculoasă, satisfăcătoare. Aii primeşte înfrângerea cu graţie. Se lasă pe spate, privirea lui zăboveşte pe mine, atât de plină de căldură şi de afecţiune, încât îi

îndulceşte trăsăturile aspre. Pun rapid piesele la loc pe tablă şi evit să mă uit în ochii lui.

în drum spre casă începe iar să plouă cu picături mari şi călduţe. Stăm în faţa casei şi ne luăm rămas-

bun. Tocmai aveam de gând să-l îmbrăţişez pe Aii, când el se apleacă spre mine şi mă sărută. La început sunt uimită, însă după aceea îi răspund la sărut şi îl înfăşor cu braţele, îl las să mă sprijine de un perete lateral al casei şi să-şi plimbe mâinile pe sub hainele mele, pe burtă, pe coaste, pe spate, în dreptul taliei. Se retrage pentru o clipă.

— Hai înăuntru, zic.

— Nu.

Face un pas în spate.

— De ce nu?

Ezită, se uită în sus, la ploaie.

— Tu pleci. îşi muşcă interiorul buzei. Dacă intru, o să mă ataşez şi mai tare şi o să mă doară şi mai mult.

Stăm în ploaie, uzi, ne apucă tremuratul. S-a dus clipa. îmi aşază pe buze un sărut uşor, ca un punct la final de propoziţie. Apoi îşi vâră mâinile în buzunare şi mă priveşte pieziş, dă din cap şi chicoteşte.

— Ce-i?

— Ştii, tu joci table la fel cum trăieşti.

Ridic din sprâncene.

— Joci agresiv, rişti constant, nu vrei să faci case. Te laşi deschisă pe toate fronturile, iar când situaţia devine neplăcută, fugi.

Zâmbesc de parc-ar fi spus ceva amuzant. Zâmbesc fiindcă nu am replică.

Aici se termină povestea, cel puţin versiunea pe care am scris-o cu ani în urmă, la puţină vreme după ce Aii şi cu mine ne-am luat rămas-bun. Aici a ales memoria mea să se deconecteze: Aii face remarca plină de miez, care mă face să mă simt văzută, să înţeleg că poate l-am

subestimat, şi ne despărţim pentru totdeauna. Dar mi-am citit jurnalele şi am descoperit un final diferit. O parte din poveste pe care am uitat-o intenţionat. Se pare că am

reconfigurat povestea într-una cu care să pot trăi, şi am dat deoparte acele fragmente care mă făceau să arăt ca o persoană dezagreabilă.

Spre sfârşitul stagiului militar, după toate acele transferuri si încredinţări de noi sarcini, am fost

j > 7

încartiruită la o unitate care se ocupa de siguranţa antrenamentelor. Aveam de-a face cu accidentări, cu clipe de neatenţie sau de prostie, de „foc fără intentie”45. acea formulă cinică şi neglijentă, cu aliteraţia ei jucăuşă, nu tocmai oximoron, dar de fapt o infracţiune lingvistică. Lipsa intenţiei nu conta niciodată. Soldaţii tot se răneau. Oricum, incidentele erau cu atât mai enervante cu cât ar fi putut fi prevenite.

Deci iată cum se termină de fapt povestea noastră.

Cu câteva zile înainte să plec la Montreal, am dat o petrecere de rămas-bun în fumoarul de la „Mona – Bucătărie libaneză”, un loc tare drag pentru mâncarea, muzica şi energia lui, unde voi ajunge să lucrez şase ani după ce mă voi fi întors din călătorii, unde voi deveni parte din comunitatea arabă, voi fi ca un membru al familiei care deţine afacerea şi mă voi simţi, în sfârsit, acasă în acest or as.

> 7 j 7 >

în acea seară, am fumat narghilele şi am băut *arak46* cu prietenii mei, şi aerul din încăpere era plin de fum cu aromă de măr şi de anason. Aii şi cu mine stăteam în colţ, ca o pereche, el cu mâna pe după umărul meu.

După petrecere, pe treptele casei mele,

Aii îmi spune, cu un nod în gât, că s-a îndrăgostit de mine, iar pasiunea mea pentru el dispare instantaneu, ca un balon pe care-l spargi cu acul. în următoarele câteva zile, mă pregătesc de plecare, iar el se agaţă de mine, disperat. Mă sună, se oferă să mă însoţească la ultimele cumpărături. Mă întreabă ce planuri de viitor am, când mă voi întoarce în Canada, unde mă văd peste, să zicem, doi ani, iar eu îi spun că habar n-am.

Nu am nici un plan. Nu cred că nu ştia deja asta despre mine. Mă enervează că trebuie să am de-a
face cu asa ceva în ultimele mele zile în Vancouver.
Spun lucruri precum: „Nu îmi caut iubit” sau „îmi place de tine, dar nu în sensul ăla”. E prea puţin şi e prea târziu. El nu mă aude. în lumea lui, faptul că eu am flirtat, că i-am acordat atenţie, nu poate însemna decât un singur lucru. Femeile nu se poartă aşa decât
dacă au intentii serioase. Ce bine era dac-o ascultam
eu pe Leyla! Aş vrea să mă pot întoarce la început, şi de data asta să fiu bună, plină de compasiune, atentă. Nu mă pot scutura de senzaţia că mi-a plăcut ideea de Aii mai mult decât Aii însuşi; contribuţia mea la pacea mondială n-a prea avut nici o legătură cu lumea, ci mai degrabă cu nevoia mea de a mă simţi bine. Cu nevoia de o poveste bună.

Insistă să mă conducă la aeroport. La poarta de îmbarcare, ne îmbrăţişăm.

— O să-mi fie dor de tine, zice.

— Să nu-ţi fie.

Mă uit la podea.

— O să-mi fie oricum.

*

îi voi scrie lui Aii din Montréal, apoi din Bangkok. Voi fi într-un sătuc de pescari pe o insulă în Marea Chinei de Sud atunci când americanii invadează Irakul. îi voi scrie lui Aii dintr-un Internet café fără

pereţi, din mijlocul junglei, cu aerul umed mirosind a peşte şi a sare. El îmi va răspunde că se duce pentru o vreme înapoi în Irak, să fie alături de familie. Eu voi plânge şi mă voi întreba dacă nu cumva, până la urmă, simt ceva pentru el.

După câteva săptămâni voi pleca din Thailanda şi voi zbura spre Israel, fiind deja îndrăgostită de altcineva. Amintirea lui Aii mă va face să mă simt ridicol şi plină de remuşcări. Nu voi reuşi să-mi

amintesc de unde atracţia. Când mă voi întoarce din călătorii, în toamna următoare, Aii va fi plecat. Prietenii noştri îmi vor spune că lui niciodată nu-i plăcuse ploaia. S-a mutat în Spania, apoi în Statele Unite. Prietenii noştri mă vor tine o vreme la curent, y y *
până când vor pierde şi ei legătura cu el.

Uneori îmi va apărea ca sugestie de prieten pe Facebook. Inima mi se va strânge la vederea fotografiei lui, a numelui. Mi-l voi aminti. Voi lăsa ochii în jos. Apoi voi reîncărca pagina şi el va dispărea.

39. Cartier din Vancouver recunoscut pentru diversitatea culturală şi viaţa comercială şi de noapte intensă.

40. Perioadă între septembrie 2000 şi februarie 2005, caracterizată de intense violente între israelieni si i >
palestinieni, declanşată de retragerea Israelului din conflictul din sudul Libanului şi de eşecul Acordului de la Camp David din 2000, menit să aducă pacea între cele două ţări.

41. Prescurtare de la *delicatessen,* magazine cu delicatese deţinute de evrei în America de Nord.

42. File de somon, servit cu *bagel* şi cremă de brânză.

43. Pasca evreiască: aluat din făină, apă si sare, nedospit, care se întinde în foaie subţire şi se coace pe plita încinsă.

44. Zona de est a oraşului Vancouver.

45. în original, *„friendly fire”.*

46. Băutură spirtoasă pe bază de anason, asemănătoare cu ouzo.

Kerosén: o poveste de dragoste

Am băut kerosen.

Am lăsat sticla să-mi cadă, m-am aplecat din talie, mi-am băgat un deget pe gât. Părul mi-a venit peste faţă şi scoicile pe care mi le împletisem în el m-au izbit peste obraji, reci şi uscate. Lichidul avea gust soios, ca de benzinărie. Ca de boală. Mătăsos şi uleios, ca un ou crud inflamabil. Mi-a acoperit cu o peliculă cavitatea bucală, mă înţeapă, e aspru. Sticlă pisată cu peltea.

O să mor.

Am ridicat capul, am scanat piaţa în căutarea lui Raz. Unde era? Gospodinele thailandeze cu boccelele lor de pânză îşi ţuguiau buzele a dezgust. Vânzătorii mă arătau cu degetul şi şuşoteau. N-a ieşit nimic. Otrava mi-era absorbită în vintre, mă mânca de parcă aveam furnici sub piele.

O să mor.

Am mai încercat înc-o dată să vomit. Să dau totul afară. Repede! Să desfac vraja. Sticla de apă mi se rostogolise la picioare, avea o peliculă lucioasă la gât şi amprente uleioase pe etichetă. Lichidul limpede sclipea, seducător, înşelător, cu steluţe mici care reflectau soarele.

Asa te simţi când mori? Mai toată viata trăisem cu frica de moartea celorlalţi, nu a mea. Aveam acea atitudine nepăsătoare faţă de propria-mi

mortalitate, acea ignoranţă tinerească, fericită, care-mi dăduse posibilitatea de a trăi aşa nesăbuit cum o făcusem. Chiar aveam să mor pe o insulă thailandeză înainte să fi împlinit treizeci de ani? Cum era posibil? Moartea mea – atât de trivială, de stupidă. M-am gândit la

mama, în Israel, la familia care stătea la priveghi; mi- am imaginat prietenii din Vancouver cum se adunau la unul din ei acasă şi-şi ştergeau lacrimile. „A crezut că e apă. îi era foarte sete.”

Mi-am vârât degetul şi mai adânc şi inelul m-a zgâriat pe cerul gurii.

— Hei, ce-i cu tine?

Raz mi-a pus o mână pe umăr.

— Am băut kerosen.

A chicotit.

— De ce să faci asa ceva?

M-am uitat urât la el.

— Fiindc-am crezut că e apă.

Raz s-a uitat atent la sticla cu combustibil pe care o cumpărase mai devreme pentru a jongla cu focul; lipsea o treime din lichid; apoi m-a luat de mână, m-a dus la un teren viran din spatele tarabelor – grămezi de gunoi, şiroaie de apă neagră, plină de grăsime – şi m-a lăsat sprijinită de o piatră. Doi copii desculţi se uitau cum mă chinui să vomit; unul din ei i-a şoptit celuilalt la ureche şi au râs amândoi; pe urmă au fugit. Fără umbrarul format din copaci şi prelate, soarele era alb şi puternic, îmi adăuga un al doilea strat de bronz pe piele. Picioarele, acoperite de o eczemă serioasă, îmi pulsau cu intensitate sporită.

încă n-am murit.

— Poftim. A venit cu o sticlă de apă. Bea asta.

A mai trecut ceva timp şi tot n-am reuşit să vomit, dar nici n-am murit. îmi simţeam corpul distrus şi murdar – ca după nişte droguri puternice, ca după o beţie cruntă.

— Hai acasă.

Mi-a şters transpiraţia de pe faţă.

— N-ar fi mai bine să merg la spital?

— Mnu. Oamenii beau mereu kerosen.

— Ba nu.

— Ba da. Am citit eu undeva.

M-am uitat la el şi nu ştiam dacă vorbeşte serios. Jumătate din timp nu ştiam ce se petrece în mintea lui.

— Corpul tău e robust, o să se lupte cu otrava.

Ochii mă-nţepau. I-am frecat cu podul palmei.

— Ai încredere. Gândeşte pozitiv, mi-a spus.

Voiam să am încredere, voiam atât de tare să fiu şi
eu adepta gândirii magice, cum era Raz. Mi-am umplut plămânii cu aer, de parcă aşa aş fi putut dilua otrava. Copiii au ţipat, rostogoleau un cauciuc.

— Bine, am zis.

— Da? a zâmbit el.

— Da, am zis, încuviinţând. Să mergem.

L-am urmat până am ajuns înapoi în piaţă, cu ochii la asfaltul pătat, într-o mare de papuci care se duceau în direcţii diferite. M-am urcat pe locul din spate al motocicletei lui, mi-am aranjat sarongul, care venea încrucişat pe piept şi era legat după gât, şi i-am băgat sub coapse capetele care atârnau. în urma mea, piaţa, scena aproape-morţii mele, se micşora pe măsură ce ne îndepărtam.

— Ştii ce, am zis la intersecţie, pentru o clipă, am crezut că o să mor acolo.

El s-a răsucit şi m-a privit amuzat.

— Serios? Aşa te porţi tu când crezi c-o să mori?

Am dat din cap că da.

— Uau, impresionant. Erai foarte liniştită.

M-am lăsat pe spatele lui gol, plin de

pistrui,
mândră de parcă m-ar fi lăudat tata. Pielea lui mirosea a ţigări ieftine, a sare de mare şi a peşte afumat.

Când am ajuns la doc, barca deja plecase spre plajă; tăia-n două apele întunecoase ale Mării Chinei de Sud, negre ca petrolul. Următoarea barcă pleca peste jumătate de oră. Raz s-a dus să cumpere apă, iar eu mi-am odihnit capul pe o masă din lemn, luptând cu valurile puternice de greaţă. Un tip pe

care-l ştiam de pe plajă m-a întrebat dacă mă simt bine. A tresărit când i-am spus ce s-a întâmplat.

— Nu stiu ce să fac, i-am zis.

El a arătat cu bărbia înspre Raz.

— Nu esti cu el?

Am încuviinţat.

— Atunci întreabă-l pe el ce să faci. A coborât vocea. O fi el un pic nebun.... dar *ştie* chestii.

în ziua-n care ne-am cunoscut, cerul s-a crăpat ca o coajă de ou şi plaja a fost mitraliată cu picături de ploaie cât pietrele de mari. Când s-a oprit ploaia, marea s-a netezit de parcă era un cearşaf perfect întins pe pat. M-am dus desculţă, cu picioarele înfundându-mi-se în nisipul rece şi ud, până la Tamar şi Shai, un cuplu de israelieni cu care mă împrietenisem de câteva săptămâni. Tamar era afară pe prispă, storcea hamacul plin de apă.

— Ce-ai păţit? a zis ea.

M-am aşezat şi am început să plâng.

— Nu ştiu. De toate.

— Nu fi fraieră, a zis Tamar. O fi sindromul premenstrual.

— Toată săptămâna am plâns, m-am smiorcăit eu. Şi mă termină picioarele.

Mi-am apăsat cu ambele mâini labele umflate, încercând să nu mă scarpin. Aveau aspect de carne crudă. Văzusem cum se holbau oamenii la ele, dezgustaţi. Unii mă întrebaseră dacă am suferit arsuri. Medicul de familie din Vancouver îmi prescrisese o cremă cu steroizi. Un medic din Bangkok îmi făcuse injecţii. Nimic nu a funcţionat. De fapt, situaţia era din ce în ce mai rea:

când am revenit în Canada, o mai aveam doar pe degetele de la picioare. Acum se întinsese pe toată laba, pulsa, mă mânca, mă durea, mă înnebunea.

Un homeopat cu *dreadlocks,* la care am fost în

Montreal, mi-a sugerat că eczema are deseori legătură cu stresul. Inflamarea pielii era, de fapt, „o invitaţie la a reflecta şi a-mi reevalua viaţa”. Numai gândul că trebuie să-mi reevaluez viaţa m-a stresat şi mai tare. încercam să nu mă scarpin şi nu reuşeam, înc-o dată şi-nc-o dată, ceea ce mă făcea să mă simt la fel de neputincioasă ca o nevertebrată.

— Cred că trec prin criza vârstei mijlocii, i-am spus lui Tamar.

Tamar a râs.

— Sunt destul de sigură că la douăzeci şi nouă de ani nu eşti la mijlocul vieţii.

— împlinesc treizeci peste trei luni, am zis. Treizeci!

Ajunsesem pe plajă cu câteva săptămâni în urmă, venită din Canada, unde locuisem în ultimii cinci ani. Aveam un bilet dus Bangkok-Israel, nu aveam bani, nu aveam de lucru, nu aveam nici o perspectivă. Locuiam temporar într-o căsuţă din bambus pe o plajă retrasă la care se ajungea doar cu şalupa – o ambarcaţiune cu motor, de forma unei canoe, care făcea curse zilnic din satul cel mai apropiat – sau mergând cu bicicleta pe un drum extrem de periculos prin jungla de munte. Era genul de loc unde vin turiştii cu rucsacul în spate ca să se relaxeze după călătorii extenuante, unde-ţi agăţi hamacul şi rămâi o vreme. Oamenii veneau şi plecau, însă o mână de oameni, nucleul – Tamar, Shai, eu şi alţi câţiva –, aveam de gând să stăm toată iarna şi să ne prefacem că suntem la noi acasă. Pregăteam mâncarea la comun, la foc de tabără, apoi făceam improvizaţii muzicale

până târziu în noapte. Unii dintre noi făceau roţi de foc, cu *poi* – bile din material inflamabil legate de lanţuri – sau cu un băţ lung cu ambele capete înmuiate în kerosen. Beam whisky din producţia locală amestecat cu Cola, dintr-o găleată, şi cam pe la a treia sau a patra tură, începeam să ne

facem planuri de viitor absurde: ne mutăm cu toţii la Tel Aviv sau la Barcelona, închiriem un bloc lângă plajă, deschidem un restaurant, ne facem trupă.

încă stăteam pe prispă la Tamar când l-am văzut pe Raz coborând muntele, ieşind dintre copacii umbroşi. Mai întâi sarongul purpuriu, înfăşurat pe cap ca un turban, când apărea, când dispărea, apoi el, fără cămaşă, cu un rucsac şi o tobă: un tip bine făcut, dar altfel obişnuit ca înfăţişare, cu mersul sprinten, început de chelie şi ochi negri, mici cât boabele de strugure.

Tamar a oftat surprins.

— N-am zis eu că ne trebuia o tobă pentru improvizaţiile muzicale?

Un tip înalt cu o cutie de chitară şi o fată blondă cu un rucsac fluorescent veneau în spatele lui Raz.

— Bine aţi venit la plajă!

Tamar şi-a desfăcut braţele cu un gest teatral.

Eu am pus ochii pe băiatul frumos cu chitara: accent englezesc, ochi albaştri şi un tors lung. Fix genul meu. Blonda a rămas la câţiva paşi în spate. Raz ne-a spus într-un amestec de engleză şi ivrit că plecaseră de dimineaţă din sat, prin junglă, şi că-i prinsese ploaia.

Mi-a luat Discmanul de pe jos şi a întrebat;

— Hei, pot să-mprumut ăsta?

M-am încruntat.

— Ă, nu.

— Bine.

L-a pus jos.

— E unul dintre cele mai scumpe lucruri pe care le am, i-am spus.

S-a uitat la mine cu interes nedisimulat.

— Serios?

— Ăsta şi aparatul foto SLR. Şi abia ne-am cunoscut, deci nu, nu-l poţi împrumuta.

— Bine.

— Vrei să zici că e cel mai scump obiect pe care-l ai pe plajă, nu? a zis englezul.

— Nu, am râs. Pe care-l am oriunde.

— Aşa e, a spus Tamar. Nu are nici măcar cu ce se-ncălta.

Raz a chicotit, intrigat.

— N-ai încălţări?

— Mi-am pierdut şlapii săptămâna trecută. Nu-i mare lucru.

Raz s-a uitat la labele mele. Eu mi-am încrucişat

picioarele şi mi-am băgat labele roşii sub genunchi.

— Cui îi trebuie încălţări? am zis.

După ce au plecat, i-am spus lui Tamar:

— Cine se crede? Să-mi ceară Discmanul la cinci minute după ce am făcut cunoştinţă? Mă enervează că unii evrei au impresia că suntem rude din clipa în care ne-am întâlnit.

— Nu ştiu ce să zic, a spus ea. Mie-mi place. Are ceva care-mi place.

*

în zilele următoare am aflat că avea aproape douăzeci şi unu de ani, că era pe jumătate israelian, pe jumătate american, lucra ca instructor de scuba şi călătorea cu mai nimic. Chris, tipul înalt şi chipeş, era artist henna în Londra. Kelly, blonda – tot englezoaică –, împărţea camera cu Raz, dar nu se amesteca niciodată printre noi. Eu nu l-am băgat în seamă pe Raz, ci am flirtat cu Chris, am încercat să-l farmec cu umorul meu şi să-l impresionez cu poveşti din călătoriile mele.

Raz mă scotea din sărite. într-o zi a ieşit

din apă şi mi-a luat prosopul de pe sârma de rufe din faţa căsuţei.

— Hei! i l-am smuls din mână. Tocmai l-am spălat.

A afişat un rânjet. Părea să fie răspunsul lui la

orice.

în altă zi, a venit cu un Frisbee la mine pe prispă.

— De unde-l ai?

— L-am împrumutat de pe prispa vecinilor tăi.

— N-ai voie să faci asa ceva.

A răsucit Frisbee-ul pe un deget.

Eu am dat pagina şi am mormăit:

— Ţi-ar prinde bine puţină educaţie.

— Educaţie? A râs şi s-a plesnit peste coapsă. Asta-i bună. Eşti simpatică.

După-amiaza, stăteam întinsă pe perne la restaurantul în aer liber, trăgeam de un shake de fructe cu orele, ascultam muzică şi citeam. Restaurantul era construit pe piloni, cuibărit între copaci, aşa încât, în zilele în care era foarte cald, acolo adia vântul şi era mai răcoare. într-una din zile, Raz s-a aşezat lângă mine.

— Ce asculţi?

— Pop arăbesc, am zis.

— Ai cumva Cat Stevens?

Am scuturat din cap că nu.

—Am chef s-ascult *Peace Train.*

— Poate are altcineva. întreabă în jur.

— Ai dreptate. Ochii i s-au făcut mari. Hai să căutăm!

Entuziasmul lui era contagios.

în următoarele douăzeci de minute, am întrebat toţi oamenii de pe plajă dacă au un CD cu Cat Stevens. Era cât pe-aci să renunţ când l-am văzut pe Raz alergând pe plajă, făcând semne cu o carcasă.

Am stat pe balustrada restaurantului bălăngănindu-ne picioarele şi am împărţit

căştile mele. La refren am început să cântăm şi noi. Chelnerii s-au încruntat văzându-ne cum încercam să cântăm la unison. Apoi Raz a sărit în picioare.

— Mă duc să culeg fructe din pomi. Vrei să vii?

M-am dus.

Am început să umblăm împreună; adunam scoici, culegeam fructe, înotam. într-o zi, Raz a închiriat o motocicletă şi a apărut la uşa mea. M-am urcat pe ea şi l-am prins de mijloc.

— Unde mergem? am ţipat în timp ce motocicleta îşi croia drum prin jungla deasă.

— Să căutăm un chelios cu vizor şi tub de respirat.

— Poftim?

— E o poveste lungă.

A oprit pe marginea drumului, lângă o tarabă cu curry, şi a cumpărat două pungi de plastic pline de galben-strălucitor. Ne-am dat capetele pe spate şi am băut mâncarea, apoi am pescuit copanul de pui cu mâna. Raz a dat o fugă pe cealaltă parte a drumului şi s-a întors cu o sticlă de apă găsită în şanţ, micşorată şi încovoiată de soare. Mi-a turnat pe mâini până s-a dus tot galbenul.

— Un om cu tub de respirat, zici? am spus când ne-am suit din nou pe motocicletă.

— Pui prea multe întrebări, a răspuns.

Nu peste mult timp, a adus un hamac lăsat în urmă de nişte călători cu rucsacul în spinare şi l-a legat lângă al meu astfel încât să ne legănăm în tandem. După- amiezile se topeau în seri, în timp ce vorbeam despre vieţile noastre, despre trecut, despre iubiri. Raz era diferit de majoritatea israelienilor pe care-i întâlnisem pe plajă şi în călătorii, pendula ca şi mine între două identităţi şi două limbi. Am descoperit că taţii noştri

muriseră când eram copii. Nici unul din noi nu deţinea mare lucru. Iubeam marea, ne petrecuserăm aproape toată viaţa în apropierea ei, ne plăceau scufundările şi înotul. Relaţia lui Raz din Israel se terminase de curând; era unul din motivele pentru care plecase în această călătorie. Eu eram oficial singură de un an şi jumătate, însă relaţia mea

cu Anand murise cu mult timp înainte.

— Deci tu şi Kelly...? am întrebat, referindu-mă la blondă.

— Nu e o poveste de dragoste, a zis fără să intre în detalii.

M-a învăţat să bat la tobă, să fac noduri, să fac coliere din scoici, să sparg nuci de cocos, să ridic un cort din beţe şi din saronguri. Ne-am târât dedesubt, am stat întinşi pe nisip şi ne-am uitat la crâmpeiele de cer înstelat care se zăreau prin material.

— Şi ce ai de gând să faci mai departe? a întrebat. Nu vrei să fii chelneriţă toată viaţa, nu? Ce-ţi place *de fapt* să faci?

Am tras de o ghirlandă de flori pe care-o agăţasem ca decoraţiune interioară.

— Nu stiu, am mintit. Nici măcar nu stiu unde vreau să trăiesc.

— Păi unde-ţi place mai mult, la Tel Aviv sau la Vancouver?

— Nu ştiu. îmi pun mâinile pe faţă. Ambele îmi plac.

— Atunci care-i problema? Eşti fericită oriunde.

Nu mă gândisem niciodată în felul ăsta. Mi-am
dat capul pe spate şi m-am uitat la căsuţele dindărăt, la lumânările care pâlpâiau pe prispe. Lângă apă, un bărbat a înmuiat un băţ în kerosen şi a aprins un chibrit. Băţul a luat foc şi silueta a dispărut; lumina a întunecat totul împrejur.

Am tăcut o vreme; braţele ni se atingeau. Muzica de la restaurant bubuia în spatele nostru, învârtitorul de foc desena dungi portocalii pe cerul ca cerneala, îmi era frică să mă mişc fiindcă simţeam cum corpul lui

Raz radia căldură lângă al meu. Cu toate că fusese afectuos cu mine, fizic, mereu simţisem că atingerea lui e temperată, neutralizată. Nu prea reuşeam să-i descifrez semnalele. într-un moment de curaj, l-am întrebat: „Pot să te sărut?” El a răspuns: „Sigur că

da”, aşa că l-am sărutat, aplecată peste pieptul lui cald, plin de nisip. Mi-a răspuns, doar că nu şi-a desfăcut buzele, astfel că momentul s-a fâsâit ca o propoziţie neterminată. Am stat pe spate cu obrajii roşii şi m-am uitat la modelul de pe sarongul vopsit artizanal. M-am lins pe buze; aveau gust de sare.

Mult după ce a adormit, mi-am scuturat nisipul de pe sarong şi m-am dus împleticindu-mă spre căsuţa mea. în crucea nopţii m-am sculat să fac pipi şi l-am găsit pe Raz încolăcit în hamacul meu. L-am atins pe umăr. El s-a frecat la ochi. „Pot să intru?”

Am încuviinţat.

înăuntru, s-a dezbrăcat, s-a strecurat în patul meu şi m-a luat în braţe.

L-am învăţat şi eu chestii. De pildă, cum să înoate ca o sirenă. După ce am ajuns înot suficient de departe, ne-am scos costumele de baie şi ni le-am legat de încheietura mâinii. Odată i-am explicat cum să-şi spele castronul de plastic dacă nu are detergent de vase, doar cu apă şi nisip, ca să îndepărteze grăsimea. Eram mândră că i-am arătat ceva util. în cea mai mare parte a timpului îl învăţam genul acela de lucruri care nici nu te pot face fericit şi nici nu te ajută să supravieţuieşti: date, istorie, geografie, înţelesul unor cuvinte lungi în limba latină.

El s-a străduit să mă înveţe cum să stau locului, cum să nu scot pe gură cuvinte fără noimă, complet aiurea. Vorbeam continuu, încercam să acopăr tăcerile stânjenitoare sau liniştea, fiindcă nu eram capabilă să le deosebesc. Uneori vedeam că interesul

oamenilor se diminuează, că le fug ochii în altă parte, dar eu continuam să vorbesc, încercam să repar neliniştea cu şi mai multe cuvinte.

— Cuvintele au putere, a spus el. Nu le irosi.

M-a privit, stând în pat, cum scot o grămadă din ce în ce mai mică de *bhaP*[1] din rucsac.

— Nu mai număra banii, mi-a spus.

— Dar trebuie să ştiu câţi mai am.

— De ce?

— Ca să ştiu cât mai pot să stau.

— Dar n-ai nevoie de bani ca să rămâi. Există soluţii.

Cât de tare putea să mă enerveze cu remarcile lui vagi, în stil New Age. M-am oprit şi am început să bat darabana cu degetele. Am pus teancul înapoi. Dacă nu ştiam câţi bani mai am, poate că reuşeam să stau o perioadă mai lungă. Am încetat să mă mai uit şi la calendar. Aveam avion în mai puţin de o lună.

într-o altă zi am parcat pe marginea drumului şi am privit apusul de pe un vârf de stâncă. Apa mării era striată cu vârtejuri roşii şi purpurii, ca un sirop de fructe picurat pe-o farfurie cu desert.

— Ce fotografie frumoasă! am suspinat. Mi-ar fi plăcut să am aparatul foto la mine.

M-a privit ca un părinte, el, care era cu nouă ani mai mic decât mine.

— începi o mulţime de propoziţii cu „Mi-ar fi plăcut să...” sau cu „Ce păcat că...”, a spus el. De ce ai petrece atâta timp ca să contorizezi ce-ai ratat?

înţelepciunea lui era o surpriză de fiecare dată, aidoma unei vorbe de duh scoase de-un copil. în alte ocazii era ambiguu, confuz, se exprima necizelat, neclar, ceea ce pentru mine, adepta preciziei lingvistice, era exasperant. îi plăcea să inventeze cuvinte, combinând engleza cu ebraica, sau să folosească anumite cuvinte pentru sonoritatea lor, ca de exemplu *păcălici,* care-l făcea să râdă în

hohote. Apoi, din senin, venea cu câte-o observaţie de cristal, care mă înfiora, şi mă simţeam de parc-aş fi stat goală în faţa unei oglinzi nemiloase, într-o cameră iluminată cu tuburi de neon.

— Care-i treaba cu voi doi? m-a întrebat Tamar.

Stăteam cu Lucy, o fată tot din Vancouver, pe prispa lui Tamar. Raz se cocoţa într-un cocotier, cu agilitatea şi viteza unei maimuţe.

— Totul e atât de romantic! Lucy se uita la el visătoare. Esti tare norocoasă.

Raz şi cu mine mâneam împreună, făceam duş împreună, dormeam în acelaşi pat. Umblam de colo- colo în sarongul lui mov inconfundabil. Ştiam că lumea vorbea.

— Suntem prieteni şi-atât, am spus.

— Eu aş prefera oricând o relaţie romantică uneia sexuale, a zis Lucy uitându-se la mine cu subînţeles.

Ea se culca cu Chris. M-a trecut un fior de gelozie când am aflat.

Tamar îl urmărea cu privirea pe Raz.

— E ceva cu el, a spus. Nu râde. Uneori am impresia că e iluminat.

— La o parte! Nuci de cocos! a strigat Raz. Două nuci au căzut pe nisip cu un bubuit surd.

Mi-am pus palmele pavăză peste ochi. El a zâmbit, a dat din fund spre noi şi-a scos sunete de maimuţă.

într-o după-amiază, când mă legănam în hamac în faţa căsuţei lui Raz, a venit Kelly să-şi ia lucrurile. Mi-a evitat privirea când mi s-a adresat şi mi-a spus că s-a mutat la celălalt capăt al plajei. Şi-a făcut de lucru cu breteaua de la rucsac, care-i lăsase urme roşii pe umerii palizi. Am scanat-o. Nu era prea drăguţă – avea de fapt faţă de şoricel – şi, cu toate astea, se culcase cu ea, iar cu mine nu.

— Eşti ciudat, i-am spus lui Raz după ce

ea a plecat.

Stăteam la el pe pat şi ne uitam la plasa de ţânţari; lumânarea proiecta umbre aleatorii pe tavan.

— Zău? S-a amuzat. De ce?

— Păi mai întâi fiindcă nu vrei să te culci cu

mine.

A râs.

— Vrei să spui că dacă un tip nu se culcă cu tine e ciudat?

— Nu tocmai. M-am aşezat pe o parte. Doar că dormi în pielea goală în acelaşi pat cu mine.

Energia din cameră s-a schimbat brusc. Raz a rămas nemişcat, cu ochii pironiţi de tavan.

— Zero sex, zero ego, a zis el în cele din urmă.

M-am încruntat.

— Ce-nseamnă asta?

— înseamnă ce înseamnă.

M-am întors pe spate. Labele picioarelor mi-au luat foc de durere, dintr-odată, şi pulsau asemenea unor răni deschise. Afară, o şopârlă gecko a orăcăit parcă surprinsă.

în seara următoare, la focul de tabără ni s-a alăturat un nou-venit. Nir era un bărbat frumos din Israel, ras în cap şi cu pielea de culoarea cafelei. Părea cam de-o vârstă cu mine. Trăgea cu ochiul la mine pe deasupra flăcărilor. Raz era plecat cine ştie pe unde. Nu ştiam niciodată unde se duce. Uneori stăteam amândoi la mine pe prispă şi pleca fără să-mi spună un cuvânt, zâmbind pe măsură ce se-ndepărta. De fiecare dată când pleca, simţeam cum mă doare un pic pierderea, îmi doream să fi rămas, îmi doream mai mult. „îmi primesc răsplata pentru cum m-am purtat”, i-am spus lui Tamar. La Vancouver, rareori îi spuneam lui Anand unde sunt, nu-l sunam niciodată să anunţ că întârzii, nici nu-i spuneam pe la ce oră mă întorc. Mă agăţam cu atâta

ferocitate de propria-mi autonomie, încât refuzam să renunţ la vreuna dintre libertăţile mele în numele bunului-simţ. Atunci când prietenii mă întrebau de ce mă port aşa, ridicam din umeri. Eram o femeie liberă. El era un bărbat liber. Faptul că eram un cuplu nu însemna că trebuie să-şi bage nasul în treaba mea. Dacă nu eram acasă, atunci

eram în altă parte.

— Toate căsuţele sunt ocupate, a spus Nir, tipul cel nou. Cred că o să dorm pe plajă la noapte.

— Poti să dormi în hamacul meu, m-am oferit. Tamar m-a privit cu un surâs aprobator. Mă avertizase că mă implic emoţional prea mult cu Raz. „Tu ştii că ţin la el”, mi-a spus. „Dar nu e omul tău. E prea tânăr.”

în seara respectivă am stat cu Nir la mine pe prispă. El a adus bere de la restaurant. Eu am aprins lumânări şi le-am înfipt în sticle de apă tăiate şi umplute cu nisip. Iar mi-am spus povestea, cum m-au dus călătoriile la Vancouver, cum eram acum la o răscruce. Era reconfortant să stau de vorbă cu cineva care nu mă condamna pentru că vorbesc prea mult. Cineva care nu era imun la farmecele mele. Cineva care-si dorea să se culce cu mine.

5

— Mă gândesc c-aş putea rămâne aici. M-am lăsat pe spate, sprijinită în palme. Să lucrez la restaurant.

El a râs, a luat o gură de bere, apoi s-a întors şi m- a privit.

— Deci vorbeşti serios.

— Poate. Am dezlipit eticheta de pe sticlă.

— Nu poţi rămâne aici.

— De ce?

— N-o să te plictiseşti?

— Nu cred.

— Mai bine te-ntorci în Israel.

M-am uitat la el pieziş.

— Zici?

— Clar, a încuviinţat, cu prefăcută

competenţă.

Se făcuse târziu. Am dat peste cap restul de bere şi
m-am ridicat.

— Mai bine dormi la mine-n pat.

în pat, am îndesat plasa de ţânţari sub saltea, i-am urat noapte bună şi m-am întors cu spatele la el.

A doua zi, după-amiază, Raz m-a găsit la

restaurant. Nir se strecurase afară dimineaţa devreme să-şi caute căsuţă şi nu-l mai văzusem de atunci. Am mers să înot cu Raz, departe, după recif, unde apa era albas tru-închis.

— Tipul cel nou a dormit la tine-n pat azi-noapte, a spus Raz.

— Şi?

I-am cercetat faţa să văd dacă-i gelos.

— Si nimic.

— Nu s-a-ntâmplat nimic.

— Pare de treabă.

A plonjat şi a dat din picioare imitând o coadă de sirenă.

*

în seara aceea l-am surprins pe Nir studiindu-mă de cealaltă parte a focului; mă urmărea cum îl privesc pe Raz. M-am întors cu faţa către apă. El a luat o chitară.

— Cântecul ăsta-i pentru tine.

— *Pour moi*? Mi-am dus o mână în dreptul inimii.

M-a surprins ce voce blândă avea. „Nu ştii ce
vrei”, a cântat în ivrit. Raz mi-a urmărit reacţia. Am împuns focul cu un băţ în speranţa că strălucirea o să- mi disimuleze obrajii roşii. Raz a luat poz-ul, a turnat kerosen pe bile, şi ele au izbucnit în flăcări. Faţa i se lumina intermitent, în ritmul în care răsucea poz-ul în opturi peste şolduri, peste cap, peste piept.

Mai târziu, când ne legănam în hamácele noastre asortate, i-am spus lui Raz:

— Cum se face că tu eşti aşa tânăr şi înţelept, iar eu atât de bătrână şi proastă?

— Nu fi fraieră. Mi-a luat ţigara dintre

degete şi a tras din ea. Nu esti bătrână.

în ultima mea zi acolo, Raz a sărit din pat şi a-nceput să danseze gol prin cameră. întotdeauna era plin de

energie dimineaţa, ca şi cum fiecare zi era ceva ieşit din comun, singura pe care o aveam la dispoziţie.

— Ce-ai vrea să facem azi? Putem face orice.

Eu m-am uitat posacă la peretele de bambus.

— Nu vreau să plec.

— Atunci nu pleca.

— Nu mai am bani.

— Banii-babanii, a zis el. O să ne descurcăm cumva.

Am mers în oras cu motocicleta lui. Am sunat la

j

liniile aeriene şi mi-am schimbat biletul. Apoi, cum stăteam pe bancă în faţa magazinului 7-Eleven, am pus la cale un nou regim alimentar. Pentru micul dejun, vom cumpăra o cutie cu cereale şi lapte condensat. La prânz: orez simplu cu sos dulce de chili. Seara vom împărţi o farfurie de curry; vom bea apă din sticlele pe care le lasă turiştii prin restaurante, iar ca gustare vom mânca fructe culese din pomi.

— O să mă mut cu tine, a spus. Săraci, dar împreună.

Adolescenţii din partea locului trăgeau mâţa de coadă pe lângă noi şi fumau. S-au uitat la picioarele noastre goale şi jegoase şi-au râs. îmi plăcea că renunţase şi el la purtatul şlapilor, din solidaritate.

în astfel de momente mă gândeam: poate c-o să fie bine până la urmă.

Pe drumul înapoi, Raz a făcut pe ghidul; îi plăcea să facă asta, să numească tot ce vedea, ca şi cum ar fi fost minuni şi ciudăţenii: „Câini! Capre! Cocotieri!

Banane! O familie pe motocicletă! Culturi de orez, copac cu aspect ciudat, tarabă cu curry. Ţi-e foame?”

Ţineam aparatul foto în lateral şi făceam poze. Fotografiile au surprins, înceţoşat, bucăţi din noi aflate-n în mişcare: picioare goale, coliere de scoici la gât, păr în bătaia vântului, guri deschise, râzând.

A făcut popas la o cascadă secretă de care ştia el; mi-am desfăcut sarongul şi am sărit, iar apa mi s-a

desfăcut pe cap în mici pârâiaşe care-mi curgeau la vale pe corp. L-am surprins admirându-mă şi mi-a tresărit inima. însă pe urmă a intrat şi el, din alergare, şi m-a stropit cu apă.

Am stat apoi să ne uscăm la soare. Nu am scos o vorbă multă vreme. începeam să mă pricep. M-a privit. Când m-am uitat şi eu la el, a lăsat ochii în jos.

— Ce e? am zis.

— Eşti frumoasă.

Vocea i s-a frânt.

Am stat în continuare fără să vorbim, însă nu mai era de-acum o tăcere comodă. Spaţiul dintre noi părea tensionat, ca un sarong întins între două beţe.

— Cum eşti? m-a întrebat cu blândeţe.

Mi-am descleştat maxilarul.

— Bine.

— Şi egoul?

— Nu ştiu. Al tău cum e?

A râs.

Când ne întorceam la plajă pe motocicletă, i-am cuprins pieptul cu braţele şi mi-am îngropat faţa în ceafa lui. La stop, mi-a luat mâna, a dus-o la buze şi mi-a sărutat-o.

*

în noaptea în care n-am murit, am stat pe plajă şi m- am uitat la bioluminescenţa care dansa pe valuri şi le aprindea aidoma beţişoarelor luminoase la o petrecere pe lună plină. Kerosenul îmi lăsase un gust scârbos în gură, mai puternic decât gustul cinei, ca un memento continuu.

Mi-am spus că viaţa e scurtă, precum şi alte clişee pe care le emit oamenii când

ajung faţă-n faţă cu moartea. Timp de o secundă, viitorul mi s-a deschis instantaneu, asemenea unui evantai chinezesc. Puteam să-mi schimb viaţa. Puteam face orice. Puteam să mă vindec de eczemă, de indecizie, de

supărare, de blocajul scriitorului. Puteam să fiu fericită.

Am intrat în apă şi am înotat prin straturile mătăsoase de culoare închisă. Am plutit pe spate şi m-am uitat la stele, încercând să şterg dragostea pentru Raz, să o forţez să iasă din mine, aşa cum eliminam otrava. Desfă vraja! Repede! însă era prea târziu. îl iubeam. Era la fel de ridicol precum gândul că aş putea locui aici sau că aş putea continua să trăiesc desculţă, dar era adevărat.

Când am ajuns la căsuţă, Raz era în hamac şi asculta CD-urile cu muzica mea *mizrahi* la Discman. M-am aşezat lângă el. Şi-a scos căştile.

— Tamar e de părere că te iubesc, am spus în engleză, cu toate că noi de regulă vorbeam ivrit.

Engleza îmi oferea oarece protecţie, cuvintele aveau mai puţină greutate.

— Si tu ce crezi?

3

Vocea mi-a tremurat.

— Cred că are dreptate.

M-a tras în hamac, la el în braţe.

— Si eu te iubesc.

3

O şopârlă gecko a cloncănit pe acoperiş; un sunet blând, ca un ciocănit.

— Am minţit, am spus. Ştiu ce vreau să fac.

— Da?

Pupilele i-au dispărut în întuneric.

— Vreau să scriu.

— Ce fel de chestii?

— Nu ştiu. Povestiri.

— Citeşte-mi ceva.

— Nu.

Mă simţeam jenată.

A tot insistat, aşa că am deschis carnetul, deşi nu voiam, şi i-am citit ceva ce scrisesem la Montreal, în ebraică. Nu era încă varianta finală şi nici nu eram sigură că era o povestire, însă eram mulţumită că

reuşisem cât de cât să scriu ceva. Era o noapte fără lună, generatorul se oprise demult, aşa că întunericul înghiţea tot ce ne înconjura – căsuţele, copacii; umbrele le înfulecau pe nemestecate, noaptea le devora. Când am terminat, a sărit de pe prispă şi-a strigat:

— Gata cu prostiile, asta e. Scrii!

în noaptea de dinaintea plecării, am stat pe plajă cu prietenii noştri şi-am împărţit o găleată cu whisky. Reuşisem să trag de bani pentru alte câteva săptămâni, dar acum eram lefteră. Nu aveam bani nici măcar să stau la hotel în Bangkok, dar mă gândeam c-o să se-ndure cineva să mă primească în cameră. Am dat carnetul din mână-n mână şi fiecare mi-a scris o dedicaţie sau a mâzgălit adresa de e-mail şi numărul de telefon şi a promis să mă viziteze.

— Am nevoie de încălţări pentru avion, am spus. N-o să mă lase să zbor desculţă.

— Ce nenorociţi, a zis Chris, si toată lumea a râs.

— Şi ce-ai de gând să faci? a-ntrebat Lucy.

M-am ridicat.

— O să-i găsesc.

— Dar i-ai pierdut acum o veşnicie.

— Stiu. M-am uitat la Raz ca să mă liniştesc, iar

> > '

el a zâmbit.

— Au dispărut de pe treptele din faţa restaurantului. Erau negri, mărimea patruzeci. Pariu că dacă mă duc acum...

— Dar i-ai mai căutat de-o mie de ori.

Am plecat, fie ce-o fi. Pe treptele din faţă

era o pereche de şlapi – negri, mărimea patruzeci. I-am încălţat. îmi veneau perfect.

Pe drum spre feribot, Raz a făcut o oprire la piaţă. A alergat de colo-colo să aleagă daruri pentru mine şi apoi mi le-a prezentat cu aceeaşi senzaţie de miracol la care recurgea pentru a descrie tot ce vedea când

mergeam cu motocicleta. O cană din argint pentru călătorii! Carioci! O lupă! Pixuri cu sclipici!

Feribotul începuse îmbarcarea când am ajuns. I- am adulmecat gâtul când ne-am îmbrăţişat: fum, sare, cocos.

Abia pe barcă, pe când insula devenea un punct mic verde în depărtare, mi-am amintit: fix în aceeaşi zi, cu douăzeci de ani în urmă, murise tata. La câteva luni după aceea se născuse Raz.

După ce am ajuns în Israel a început să-mi cadă pielea de pe labele picioarelor. Poate o fi fost o reacţie întârziată la kerosen, poate o fi fost răspunsul la stresul emoţional pe care nu-l puteam identifica, nici trata, sau poate că mă lepădăm de vechiul meu *eu,* cum îşi leapădă şerpii pielea, ca să pot evolua. Am plâns de dorul lui în cadă, în timp ce-mi frecam rănile cu un săpun homeopat.

Mi-a scris scrisori, mi-a declarat că mă iubeşte, că-i e dor de mine, mi-a povestit despre o relaţie cu o daneză pe care o cunoscuse în Malaysia, despre un teren de vânzare în Indonezia, unde am putea întemeia o comunitate. O să ne luăm găini şi vaci, scria. Scrisorile lui, ca şi felul lui de a vorbi, erau aproape de neînţeles. îi plăcea să folosească văz în loc de văd—. Văz mult mai limpede acum, scria. Apoi a început să scrie despre credinţă. Despre Dumnezeu.

Nu eram în Israel când s-a întors din călătorie. Cunoscusem pe cineva în Vancouver, mă îndrăgostisem din nou. Ne scriam din ce în ce mai rar.

în ultimul e-mail pe care mi l-a trimis,

după ce-i scrisesem despre noul meu iubit, Sean, a spus: „Sunt dezamăgit că o evreică s-a combinat cu un non- evreu”. M-a terminat. îmi plăcea mai mult de el când era un profet hipiot profan care se cocoţa în copaci.

Câţiva ani mai târziu, Sean şi cu mine ne plimbam pe Strada Dizengoff din Tel Aviv în căutarea unei terase cu soare, când am observat la un colţ un credincios îmbrăcat în costum negru şi cu pălărie fedora, care le oferea trecătorilor *tefillin. Tefillin* – cutiuţe din piele în care se găsesc pergamente, pe care evreii tradiţionalişti şi le leagă cu cureluşe de piele de braţe şi pe cap în timpul rugăciunilor – erau aşezate pe o masă în faţa lui. Inima mi s-a oprit, apoi mi s-a deschis precum uşiţa unui ceas cu cuc. Era Raz: ochii lui negri, pătimaşi, barba roşcată, de-acum lungă şi creaţă. M-a privit şi i s-a luminat faţa.

— Nu-mi vine să cred, am spus. Cât a trecut... Cinci? Sase ani?

— Cam asa ceva.

Zâmbetul nu i se schimbase, era tot solar şi copilăresc. M-am abţinut cu greu să nu-l îmbrăţişez, m-am întrebat dacă aveam voie să-i strâng mâna. 11- am prezentat lui Sean.

— Ştie totul despre tine, am spus.

— Serios? Şi-a arcuit sprâncenele. Aţi vorbit despre mine?

— Bineînţeles.

— Mă bucur să te-ntâlnesc.

Sean i-a strâns mâna.

Eu mi-am băgat mâinile în buzunare, m-am uitat la stradă, apoi iar la el. Am zâmbit amândoi.

— Vrei lumânări? a zis. Pentru sabat?

— Cum să nu, am spus, cu toate că de fapt nu aveam nevoie.

— Una? Sau vrei două?

— Şi două, am zis.

Mi-a întins o sacoşă de plastic cu două lumânări. Mai târziu am citit în broşura ataşată că femeile necăsătorite aprind o lumânare, iar femeile căsătorite două. Oare spre asta bătea?

— Vrei să-ţi legi *tefillin*? l-a întrebat pe Sean în engleză, apoi m-a întrebat pe mine în ivrit: E evreu?

— Nu, am spus.

— Ce e asta? O curea? Sean s-a uitat atent la *tefillin.* Voi, evreii, aveţi o obsesie pentru curele.

Raz a izbucnit într-un râs copios. Am râs şi eu, bucuroasă că nu-şi pierduse simţul umorului.

— Pari fericit, i-am spus.

— *Baruch HaShem.* A ridicat bărbia. Slavă Domnului.

Mi-am dat la o parte o şuviţă de păr de pe buze şi mi-am mutat greutatea pe celălalt picior.

— Ştii, am crezut că n-o să te mai văd niciodată.

— Nu mai spune aşa ceva. A făcut o grimasă. Ne vom întâlni curând cu toţii. Vine Ziua Mântuirii!

Zâmbetul mi-a îngheţat. A venit un bărbat să-şi lege *tefillin,* aşa că am spus la revedere şi am plecat.

— Eşti bine?

Sean mi-a pus o mână pe după umăr.

Am dat din cap că da. Aş fi vrut să-i fi spus mai multe, să-i fi spus că acum sunt fericită, că scriam; să-l fi întrebat dacă-si aminteşte excursiile noastre cu motocicleta, partidele de înot, dacă-i era vreodată dor de zilele acelea. Dacă se gândea vreodată la mine.

M-am uitat peste umăr să-l mai văd o dată. înfăşură *tefillin* pe braţul omului şi mâna lui descria cercuri continue, cu deosebită pricepere, de parc-ar fi răsucit

poi.

47. Unitate monetară din Thailanda.
48. în original, *sea* („mare”) în loc de *see* („a vedea”).

Nu e pentru cei slabi de inimă

Bunica mea stă în curtea din fată si se uită la stradă, indiferentă, cu ochelarii ei fumurii şi zulufii argintii care-i ies de sub basmaua cu floricele. Strada Michal, drumul de pământ care duce la sinagoga din cartier, e încremenită la ora siestei. Căsuţele simple par părăsite, cu obloanele închise pentru a nu lăsa să pătrundă lumina zilei. Pisicile maidaneze sedate de căldură umblă alene pe lângă tufişuri, în căutare de umbră, rufele atârnă fără vlagă pe sârmele încovoiate. în spatele gardurilor de plasă cotcodăcesc găinile, ciugulind.

E luna aprilie şi e mai răcoare ca de obicei, vântul e ca o eşarfă fină de mătase. Cerul e de culoarea

[3]

aşternuturilor albe spălate, din greşeală, la un loc cu o şosetă albastră. Mama împinge poarta de metal ruginită care scârţâie nemulţumită.

Bunica priveşte în sus spre mine. Nu ne-am mai văzut de doi ani. în timpul ăsta a mai îmbătrânit, s-a stafidit, în vreme ce eu am pus pe mine şi pielea mi s-a mai închis la culoare după o iarnă petrecută pe o plajă în Thailanda. Dacă are cumva vreo părere despre aspectul meu neîngrijit, despre picioarele pline de băşici, încălţate cu şlapi, despre părul meu încâlcit sau despre scoicile care-mi atârnă în el, şi-o ţine pentru ea.

Mătuşa mea, pe de altă parte, iese din

casă şi abia se poate stăpâni când mă vede.

— Ce-i cu tine? Arăţi ca pâinea prăjită!

Mama râde.

— Mulţumesc, zic. Drăguţ din partea ta.

Mă aplec s-o îmbrăţişez pe Savta, îmi îngrop faţa

în umărul ei. Miroase, ca întotdeauna, a schinduf, şi a coriandru, şi a cremă Nivea.

— Ce mai faci, Savta?

Ea face un gest cu mâna de parc-ar alunga o muscă.

— *Yofi,* bombăne. Minunat, în ivrit. Şi apoi *Hara.* Ca dracu', în limba arabă.

Bunica trăieşte de şaizeci de ani în casa asta care are o bucată de beton crăpat pe post de curte. Când au venit bunicii mei din Yemen în 1935, s-au alăturat altor câteva familii de yemeniţi pentru a întemeia un sat nou la est de Petah Tikva, cum treceai de şoseaua care venea dinspre Fajja, satul de arabi, printre mlaştini şi livezi de lămâi.

în primii ani, familia a locuit într-o colibă de lut ca în Yemen, pe care bunicul a ridicat-o pe bucata lor de pământ, din cărămizi de lut amestecat cu paie, uscate la soare, după cum era obiceiul la el în ţară. Nu ştia el pe-atunci cât plouă în Israel, cât de cald şi umed e lângă mare, atât de umed încât ai impresia că îţi intră apă în plămâni. Şi totuşi coliba a rezistat climei umede şi a rămas în picioare mulţi ani după ce familia s-a mutat într-o căsuţă din beton cu două dormitoare, pe care a ridicat-o bunicul lângă ea. Când eram mică, mă furişam în colibă cu verii mei; îmi amintesc răcoarea şi mirosul de pământ din ea, pelicula brună care-mi rămânea pe mâini după ce-i atingeam pereţii.

Evelyn, îngrijitoarea filipineză a bunicii, iese din bucătărie cu o tavă pe care sunt o pensetă, bucăţi de vată şi ojă roz-bombon.

— Savta, spune ea într-o ebraică cu accent ciudat, condimentată cu tagalog— şi

cu yemenita pe care-a prins-o de la bunica. Eşti gata să te faci frumoasă?

Savta se luminează la fată.

— Sunt aşa de norocoasă, spune. îi mulţumesc lui

Dumnezeu că mi-a adus o fată drăguţă să mă penseze şi să-mi facă unghiile.

*

Mă întorc acasă la mama şi mă instalez în camera mea de copil. Pictura murală cu conturul clădirilor din New York, pe care am făcut-o la cincisprezece ani, arată trist, decolorat, pe cerul ei a început să înflorească mucegai. Atârn un sarong la fereastră pentru a acoperi lamelele rupte ale jaluzelelor şi agăţ într-un cui ruginit un mobil pe care l-am confecţionat în Thailanda: o crenguţă contorsionată pe care se bălăngănesc, legate cu gută, scoici şi mărgeluţe. îmi amintesc că am adunat acele scoici cu Raz – cu picioarele ude, cu corpul bronzat, plin de sare şi liber

- si mi-e dureros de dor de el si de viata

> > >

necomplicată pe care am dus-o acolo pe plajă.

Acasă, viaţa e numai complicaţii. A doua Intifadă are doi ani şi jumătate de când s-a dezlănţuit. Atentatori sinucigaşi detonează bombe în autobuze, în cafenele şi în restaurante. Tensiunea nu-ţi dă pace, e ca un zgomot de fond permanent. încerc să nu mă uit la ştiri, să nu citesc ziarele, însă situaţia — eufemismul anost pe care-l folosesc israelienii pentru conflict – e peste tot, ca o sârmă ghimpată care şerpuieşte prin viaţa normală. Orice decizie pe care o iei – să ieşi cu un prieten la o cafea, să alegi un anumit drum spre casă – îţi poate fi fatală. Mergem pe străzile oraşului holbându-ne unii la alţii; dăm pe gât

cappuccino şi înfulecăm masa de prânz, cu ochii la uşa de la intrare. Nu ne aşezăm niciodată lângă ferestre de mari dimensiuni, nu aţipim niciodată în autobuz. Scurtăm conversaţiile cu cunoscuţi pe stradă, nu stăm pe bănci, nu ne oprim să mirosim florile, fiindcă o ţintă în mişcare e mai greu de nimerit. E epuizant.

îmi scot din fundul dulapului castronul pentru

amestecat, scobit dintr-o nucă de cocos în Goa, şi un *bong* lung din bambus pe care mi l-a făcut un *sadhu baba*— din Nepal cu mulţi ani în urmă. Bongul bolboroseşte pe măsură ce aprind încet amestecul de iarbă şi tutun. Suflu fumul gros afară pe fereastră. Lumea se învârteşte un pic mai încet.

După-amiază, spre seară, plec la o plimbare prin cartier, desculţă, de parcă aş putea să absorb energia pământului prin asfaltul uzat. într-un parc de lângă casă îmi trec mâna peste scoarţa copacilor, stau pe iarbă şi îmi aşez palma lipită pe sol. Până şi oraşul mă priveşte crunt, îşi dă ochii peste cap şi mormăie: „Găseşte-ţi o slujbă!”

A trecut numai o săptămână şi deja simt că mă sufoc, deja mă gândesc la un plan de evadare. M-aş putea duce să lucrez în Tokyo sau Berlin. Nu trebuie decât să fac suficienţi bani pentru biletul de plecare. Mai rulez un joint şi mă prefac că n-au început să mi se clatine convingerile, că proaspăt dobânditul zen de plajă nu-mi scapă printre degete asemenea unui peşte ud. Fumul estompează judecăţile şi frustrările familiei şi prietenilor. Mă ajută să prelungesc pentru câteva clipe senzaţia trecătoare de pace.

îmi găsesc de lucru ca ospătăriţă la un restaurant de pe plajă în Tel Aviv: şiruri de mese joase din lemn cu scaune galben-strălucitor înfipte în nisip. Casa mamei din Petah Tikva e la numai treisprezece kilometri distanţă şi mă gândesc că, dacă pierd ultimul autobuz, aş putea să dorm pe canapeaua unor prieteni. Am mai făcut-o şi altă dată. La mijlocul anilor ’90 eram tot

chelneriţă, un pic mai la sud, la Banana Beach, o instituţie în Tel Aviv, aflată atunci la începuturi. Aveam douăzeci şi trei de ani şi eram plină de speranţă, ca şi ţara. Autobuzele nu explodau, iar litoralul era plin de turişti. A fost una dintre cele mai frumoase veri din viata mea. Sunt încântată că

am ocazia să retrăiesc acele zile, să merg desculţă pe nisip, să înot în marea de culoare închisă în pauzele dintre orele de vârf. îmi e comod să lucrez seara şi să dorm până după-amiaza, mă simt ca acasă în situaţii- limită, în echilibru instabil: acolo unde marea întâlneşte uscatul; la final de zi.

Atunci când lucrăm, colegii mei şi cu mine fumăm pe ascuns jointuri şi mai luăm câte-un shot, iar la final de tură, seara, mergem să bem. Dacă terminăm târziu, mergem să luăm micul dejun; stăm la terasă si ne uităm, somnoroşi si uimiţi, cum se trezeşte oraşul într-o nouă zi haotică, o trecere bruscă de la atât de scurta încremenire din zori. Ne uităm la oamenii care se grăbesc la munca de birou, veseli, plini deenergie şi de cafea, în costume şi uniforme, cu căştiîn urechi si căni termoizolante, si ne e milă de vieţile lor structurate şi plicticoase. Noi nu vom fi niciodată aşa, ne gândim în sinea noastră.

Colegii mei – majoritatea mai tineri — mă văd ca pe cineva care a eludat traiectoria convenţională, care reprezintă o alternativă la stilul de viaţă tradiţional, îmi spun Ţestoasa, fiindcă întotdeauna îmi car casa după mine, nu ştiu niciodată unde o să dorm la noapte. Numele îmi place.

După câteva ture, încep să uit să-mi

aranjez dinainte unde voi dormi. Sau să am impresia că-mi deranjez prietenii strecurându-mă la miezul nopţii ca să le acaparez canapelele. Detectez un strop de nerăbdare în ochii lor, sătui de apucăturile mele de hipioată, de ceea ce ei percep ca refuzul meu de-a mă maturiza. „N-ai un sfanţ, aşa-i?” mă întreabă, cu un oftat părintesc, prietenul meu Omar, când îi fac o vizită. îşi scoate portofelul din buzunarul de la spate al blugilor şi îmi dă un teanc de bancnote de douăzeci pliate.

Fiindcă nu am unde să mă duc, hoinăresc noaptea pe străzi sau stau pe plajă cu rucsacul şi o pungă de

iarbă. Uneori mi se alătură unul dintre colegii mai tineri, de regulă un băiat. Nu se întâmplă niciodată nimic, însă tensiunea mă ţine trează până când se ridică soarele de după clădirile bătute de soare şi vânt ale Tel Avivului, iar oraşul se-mbujorează instantaneu ca o fată timidă şi încep să circule autobuzele spre Petah Tikva.

Savta are peste nouăzeci de ani. Nimeni nu-i cunoaşte vârsta reală, fiindcă data naşterii nu era înregistrată în Yemen şi nici nu se sărbătoreau zilele de naştere. Atunci când sunt cu ea, nu mă pot abţine să nu mă gândesc la iminenţa sfârşitului, la aspectul trecător al lucrurilor. Ea este însă şi amintirea începuturilor mele, a unui trecut pe care, fiind în Canada, îl uit uneori, deoarece locuiesc singură, fără oprelişti şi fără ancoră.

Numele lui Savta e Esther, ca regina evreilor biblici, soţia regelui persan Ahaşveroş—. I se potriveşte: îşi ţine bărbia în sus, are o înclinaţie naturală pentru dramatism, are o familie numeroasă. Numai că acesta nu e numele ei real, ci un nume evreizat care i s-a dat la sosirea în Israel, si nu de

către autorităţi – practica de a da alt nume emigranţilor a fost adoptată abia la întemeierea statului Israel în 1948 –, ci de către verişoara ei, care venise în Palestina de la începutul secolului XX şi ştia mersul lucrurilor. Ea i-a spus Savtei că trebuie să aibă nume de evreică pentru a se integra în societatea aceea nouă. Numele evreiesc a fost vestitorul unei noi ere, dar în acelaşi timp a reprezentat şi radierea trecutului, culturii şi limbii Savtei, un act de reducere

la tăcere executat în numele asimilării.

La naştere a fost Salha (nume cu care întreaga familie şi toţi prietenii au continuat să i se adreseze cât a trăit); câteva clipe mai târziu s-a născut şi sora ei geamănă, Saida, în Haidan a-Sham, un sat în

nordul Yemenului, între munţii abrupţi presăraţi cu peşteri. Copilăria i-a fost marcată de tragedie şi abandon. Tatăl i-a murit când avea doi ani şi, la scurtă vreme, mama le-a părăsit pe ea şi pe sora ei şi a plecat în Israel cu noul soţ. Nimeni n-a fost în stare să-mi explice de ce a plecat. Poate că nimeni nu ştia. Gemenele au rămas la o familie din sat, unde fetele erau măritate de când erau preadolescente şi făceau mulţi copii; unde bărbaţii evrei lucrau ca meşteşugari, aveau multe soţii şi mureau de epidemii fără nume.

în familie îi spunem Savta. „Bunică” în ebraică.

Când eram mică nu-mi plăcea să stau cu Savta. Nu aveam o limbă comună: ea înţelegea cu greu ebraica mea modernă, iar eu mă chinuiam s-o desluşesc pe-a ei, cu accent puternic. Glumele ei şi simţul acid al umorului nu aveau nici un impact asupra mea. Când eram în şcoala primară, am ţesut fantezii elaborate în care bunica era un pionier venit din Europa care pavase străzile şi plantase pomi în ţara Israelului, iar bunicul fusese partizan şi stătuse în lagărul de concentrare în Polonia. îmi invidiam colegele de clasă ale căror bunici le duceau la

matineu si la cafenea în Tel Aviv, unde stăteau la

> >

masă, cu părul lor tapat şi fusta făcută la croitoreasă, vorbeau idiş şi sorbeau din ceaşca de cafea pe a cărei margine lăsau o urmă de ruj. Bunica mea nu mergea la film şi nu mi-o puteam imagina stând într-o cafenea. Savta îşi bea cafeaua cu *hawayij,* un amestec de ierburi aromatice din Yemen care dă băuturii o tentă ruginie şi pluteşte

la suprafaţă ca frunzele pe heleşteu. Chiar dacă eram mică, ştiam că nu se găseşte *hawayij* la cafenea în Tel Aviv.

într-o fotografie îngălbenită din copilărie, sunt îmbrăcată în portul popular din Yemen: tunică brodată cu glugă, cu cusături roşii şi galbene, şi o salbă de argint peste cârlionţi. La asta se limitase

interesul meu pentru ceea ce moştenisem: un costum de Purim— care trecea de la o verişoară la alta, asemenea costumului de olandeză pe care-l purtasem cu un an înainte sau cu chimonoul japonez un an mai târziu.

La vremea când absolvisem liceul, puteam să discut în detaliu pe tema sioniştilor şi a imigraţiei în Israel, însă nu ştiam mai nimic despre moştenirea mea, care, aidoma altor teme *mizrahi,* era doar foarte pe scurt prezentată în manualele de istorie. Foarte rar am studiat la literatură vreun text cu autor *mizrahi* sau palestinian, de parcă ţara noastră ar fi fost o enclavă europeană aruncată din întâmplare în inima Orientului Mijlociu, de parcă cei 20% arabi palestinieni nu erau cetăţeni israelieni sau jumătate din populaţia Israelului n-ar fi fost constituită din evrei *mizrahi.*

*

Astăzi am venit acasă la Savta cu o cameră video. Familia mea s-a obişnuit deja cu documentarea pe care o fac tot timpul, cu faptul că surprind instantanee cu aparatul meu K1000 pe care mi l-am luat din Vancouver, de pe strada Granville, când făceam cursul foto. Camera video este însă o jucărie nouă. Am luat-o împrumut de la prietena mea Elsin ca să înregistrez o petrecere de familie şi îmi place să mă joc cu ea. Rotesc camera de filmat prin faţa fotografiilor vechi de pe patul înalt al bunicii: cei doi unchi ai mei, tineri, frumoşi, cu zâmbetul fermecător tipic familiei; o nepoţică zâmbitoare cu coadă în vârful capului. Camera se focalizează pe bunica.

Stă între mama si mătuşa mea Rivka si se uită la mine

clipind încet.

— *Yafa,* îi spun, forma feminină a lui frumos în ebraică.

Ea pufneşte.

— Cum se spune frumoasă în yemenită?

— *Halya,* răspunde mama.

— Aşa o cheamă pe fiica lui Hatma, spune Rivka. Stii cine-i Hatma? Soţia bunicului tău.

— Prima lui soţie?

Savta e zeflemitoare, neimpresionată. „Da, ea a fost cea dintâi.”

Demult am găsit, într-un sertar al noptierei mamei, un certificat de imigrant în Palestina pe numele Saleh Mahdoon – bunicul –, emis de Agenţia Evreiască pentru Palestina din Aden, un oraş-port din sudul Yemenului, la data de 14 decembrie 1934. În poză sunt bunicul cu cele două neveste, câte una pe fiecare parte, ca nişte stafii alb-negru, cu obrajii scobiţi de la foamete: bunica mea şi a ei *tsara,* termenul biblic pentru soră-soţie, altfel spus necaz. în Israel, bunica mea, pentru care soţia dintâi fusese mai mult necaz decât soră, a înţeles rapid că poligamia nu era practicată de evreii din partea locului. „Ori ea, ori eu”, i-a spus ea bunicului, apoi a luat-o pe Rivka, atunci în vârstă de doi ani, şi a plecat. Bunicul a venit curând după ea. Soţia dintâi nu a iertat-o niciodată pe bunica pentru acest păcat şi i-a interzis fiicei sale Halya, sora vitregă a mamei, să-şi vadă fraţii. Chiar şi după ce a murit soţia dintâi, fiica ei a continuat să respingă eforturile de reconciliere ale fraţilor vitregi şi a cărat după ea până la sfârşitul zilelor moştenirea rănii si a revoltei.

— Şi pe urmă s-a căsătorit cu tine? o întreb pe bunica.

— Pe urmă s-a căsătorit cu alta. Dup-aia cu mine.

— Deci a avut trei neveste? O, n-am ştiut asta.

Mă uit acuzator la mama. Sunt atât de multe
lucruri pe care nu ni le-a spus! Habar n-am avut că mama are o soră vitregă cu care nu vorbeşte, până nu a dat fratele meu din întâmplare peste fiul ei, în armată, şi el i-a explicat care erau relaţiile de rudenie.

— Dar sunt sigură că am pomenit de ea, a spus mama când fratele meu a luat-o la întrebări. Nu am pomenit?

— Fratele celei de-a doua soţii a devenit gelos, spune Savta, fiindcă tatăl lui îl iubea foarte tare pe bunicul tău. Asa că fratele i-a făcut *ish'here* bunicului. L-a drogat.

Mă uit la mama, care-mi traduce cuvântul din arabă: „farmece".

— Stai, ce?

Mut camera astfel încât să o pot privi pe Savta în ochi.

— Fratele celei de-a doua soţii a încercat să-l omoare pe Saba? Şi ce s-a întâmplat?

— L-a salvat cumnatul lui. I-a dat să bea ulei. Sticlă după sticlă.

Mama ridică sprâncenele.

— N-am auzit niciodată povestea asta.

Rivka scutură din cap. Nici eu.

Bunica relata mereu poveşti întâmplător, anevoie, ca şi cum i-ar fi ieşit pe gură fără să vrea. Pentru ea poveştile erau un lux, la fel ca visurile şi regretele. Asemenea multor imigranţi, şi ea credea, probabil, că dacă voia să devină cu adevărat cetătean israelian

atunci trebuia să lase trecutul în urmă şi, odată cu el, şi poveştile din care era compus. Sau poate copiii ei fuseseră cei care-i respinseseră poveştile; aidoma multor *sabra53* de primă generaţie – născuţi în Israel – doreau să se disocieze de istoria din diaspora a părinţilor lor, să-şi asume diferenţele şi să-şi revendice o identitate distinctă.

— După aceea, bunicul tău n-a mai putut rămâne acolo, spune Savta. A plecat cu

Hatma şi apoi s-a căsătorit cu mine. Ştii cât l-a aşteptat a doua lui soţie? L-a aşteptat şi a sperat. Poate s-o întoarce după ea. Până când a înţeles: *en samara.*

Degeaba.

Mi-o imaginez pe femeia aceea cum stă pe dunele curbate pe care le împrumut de la Aladdin, scrutând orizontul după bunicul. Aşez imaginea aceasta romantică în albumul de familie imaginar, cel pe care-l port mereu cu mine în locul fotografiilor.

— Savta, zic, vreau să mai aud aşa poveşti. Dacă vin pe la tine, îmi mai spui?

Se încruntă, dă din mână.

— Poate. Dacă am chef.

*

într-o zi, pe când mă pregăteam să plec la serviciu, mă sună Elsin. Plânge şi spune frânturi de cuvinte. Când le pun cap la cap, nu au sens.

— A murit tata, spune.

Anunţ că nu ajung la serviciu şi pornesc spre ea. Când mă vede, izbucneşte în lacrimi la mine-n braţe.

— A încercat să jefuiască o bancă, zice. Tatăl meu a încercat să spargă o bancă!

— Sigur că da, spun. Dar ce credeai? C-o să moară de la vreo supradoză? Trebuia să iasă din scenă spectaculos.

Pentru o clipă o fac să râdă. Apoi plângem amândouă.

Elsin mi-a fost una dintre cele mai apropiate prietene de când ne-am cunoscut în armată. în vremea aceea era hipsteriţă şi-mi părea mai interesantă decât fusesem eu vreodată, şi frumoasă în stilul *heroin chic:* slabă, cu părul scurt, cu pomeţi înalţi şi cearcăne în jurul ochilor. Asta înainte să fi aflat că tatăl ei provenea dintr-unul dintre cele mai rău-famate cartiere din Tel Aviv, că în familia ei dependenţa de heroină era

ceva obişnuit şi că singurul motiv pentru care mi se părea interesantă era că, la fel ca mine, investea efort şi timp pentru a fi mai puţin yemenită, mai puţin *mizrahi,* mai mult din Tel Aviv. Fiecare şi-a parcurs drumul de una singură,

însă am ajuns amândouă în acelaşi loc. Acum suntem aici şi eu, şi ea, tot cele mai bune prietene. Mai mult decât prietene: surori.

în următoarele câteva săptămâni am observat cum Elsin se cufunda din ce în ce mai tare în tristete. De vreo două ori am rămas la ea, am făcut curăţenie si i-am umplut frigiderul cu mâncare. Ne-am uitat la televizor împreună, tolănite pe canapea, fără să scoatem o vorbă. Am băut cafea turcească îndulcită cu tone de zahăr şi am fumat ţigară de la ţigară. Până când într-o zi îmi spune:

— De ce nu te muti aici?

— Nu-mi permit să plătesc chiria, zic.

— Nu-mi pasă de chirie. Tu ai nevoie de un loc, eu de companie.

Asa că mă mut la ea, îmi aduc nişte haine si produse pentru baie. De la chioşcul de lângă casa ei cumpăr o sticlă cu apă şi un tub de sticlă, dau o gaură în sticla de plastic cu jarul de la ţigară, inserez tubul şi iată. Am încropit un *bong.*

Apartamentul e pe strada Herzl, o stradă îngustă cu mult trafic, în inima cartierului Florentin, o fostă zonă industrială acum la modă, plină de galerii de artă, baruri şi mici prăvălii. Oraşul se insinuează printre obloane, ne atrage atenţia, face să zornăie ferestrele şi sticlăria de la zgomotul traficului şi al şantierelor. Unitatea de aer condiţionat montată pe peretele din camera de zi zumzăie gălăgios.

Mă întorc de la restaurant undeva între patru şi nouă dimineaţa. Sunt încă

energizată de la muncă şi de la cafelele espresso băute dimineaţa devreme, fac un duş să mă curăţ de nisip, de transpiraţie, de bere şi de petele de humus, apoi mă trântesc la televizor, beau bere şi alimentez *bongui.* Uneori scriu poezii jalnice, dar nu-i nimic, e mai bine decât să nu scriu deloc. în rarele momente de luciditate îmi dau seama că iarba nu atrage după sine, cel puţin nu în cazul

meu, literatură de bună calitate. îmi amorteste emoţiile, le ţine la distanţă. Mă uit peste jurnalele mele mai vechi şi sunt uimită de intensitatea stărilor mele sufleteşti. Acum nu mai simt atât de mult, ceea ce bănuiesc că e preţul pe care-l plătesc pentru a nu mă desface în bucăţi.

în cele din urmă mă prăbuşesc pe canapeaua din camera de zi. Când se trezeşte Elsin ca să meargă la serviciu, facem schimb de locuri – mă trântesc pe salteaua ei pentru alte câteva ore. Asta e prietenia noastră: împărţim pernele, cearşafurile şi taţii decedaţi. Atât tatăl ei, cât si al meu au murit între Pesah[M] şi Lag BaOmer—. Ambii erau poeţi, yemeniţi, săraci şi prea tineri.

După-amiaza târziu, când mă scol să plec la serviciu, mă doare spatele şi şoldurile-mi sunt came vie de la atâta nisip care mi-a intrat parcă în piele. în spatele obloanelor închise, zumzăitul oraşului pare să scadă, ziua de lucru se apropie de final. într-o zi sora mea mă întreabă, glumind la telefon,,,Cum e în Canada?”, fiindcă sunt la Tel Aviv de săptămâni întregi, şi totuşi mă vede extrem de rar, zilele ei sunt nopţi pentru mine, şi viceversa. De parcă încă ar fi oceane între noi şi fusuri orare diferite. De parcă nici n-as fi aici.

Si, într-una din zilele astea care seamănă leit unele cu altele, împlinesc treizeci de ani şi nu se întâmplă nimic. Nu se schimbă nimic.

*

într-o seară mă ofer să stau cu Savta cât timp Evelyn îşi vizitează nişte prieteni. Mama a fost tare fericită când m-am oferit, încântată de relaţia apropiată care se lega între noi. Bem ceai de mentă în curtea din faţă, unde lumina descrescătoare a zilei vopseşte cimentul vechi în tonuri portocalii. Savta priveşte drept în faţă, mâinile albite îi stau încrucişate în

poală. Din când în când oftează adânc, se plesneşte peste coapsă şi dă din cap, cu mintea la ale ei. Deasupra noastră se leagănă un bec fără abajur care invită ţânţarii să vină să moară în văpaia lui ispititoare.

— Savta, nu vezi că sunt aici?

Ea soarbe ceaiul cu zgomot.

— De ce eşti *hanega*?

Asta-i atrage atenţia. Se uită chiorâş la mine, cu ochii ei tulburi cu picăţele argintii. *Hanega* e un cuvânt yemenit care denumeşte etalarea cu lux de amănunte a supărării şi enervării pe care ţi-o produce o persoană care te-a insultat sau te-a călcat pe nervi. Mama şi mătuşile mele folosesc des acest cuvânt, însă ea mă aude acum rostindu-l pentru prima oară.

îmi dau seama că-si retine un zâmbet.

> >

Acum câteva zile, pe drum spre ea, am trecut pe lângă o căsuţă de pe strada Michal care avea la fereastră un afiş cu DE ÎNCHIRIAT. Pe drum înapoi, m-am oprit iar acolo. Exteriorul era golaş, vopsit cu un maroniu neatractiv. Avea o mică prispă cu loc pentru un hamac şi o balustradă pe care puteai pune jardiniere pentru flori şi plante aromatice.

Adevărul e că atracţia pentru stilul meu de viaţă nomad începea să se cam estompeze. De aproape zece ani călătoream de parcă viaţa mea s-ar fi oprit dacă nu eram în permanentă mişcare, deplasându-mă rapid şi des fiindcă – exact ca şi în cazul Intifadei — era mai sigur să merg decât să stau pe loc. Obosisem s-o tot iau de la capăt, mă săturasem de apartamente în care nu exista mobilă. Mi-am dat seama că

tânjesc după un set de perne pufoase, după un scrin cumpărat de la un magazin de antichităţi, după pereţi pe care să-i zugrăvesc singură în culori alese de mine dintr- un paletar. Uneori mă întrebam cum ar fi fost viaţa mea dacă as fi ales să rămân, dacă as fi urmat cariera de jurnalist pe care o avusesem în trecut, dacă aş fi

locuit aproape de familia mea. Dacă n-aş fi fost atât de îngrozită să stau într-un singur loc.

Zăbovind pe lângă căsuţa aceea, am încercat să- mi imaginez cum ar fi să mă stabilesc acolo. Nu mă mai aştepta nimic în Canada, în afară de câteva cutii împrăştiate prin locuri de depozitare. Ce-ar fi dacă acest acasă n-ar trebui să fie pe cât de complicat îl făcusem eu să fie? Ce-ar fi dacă aş simţi că locul meu e aici? în acest cartier?

Când aveam douăzeci si trei de ani, mi-am adus la Sha'ariya o prietenă de la Banana Beach, o fată frumoasă, askenază, din Haifa. Abia mă întorsesem din prima mea călătorie în India şi vedeam locul într- o lumină nouă, mi s-a părut fermecător şi pitoresc. La apus am fumat un joint pe o bancă în parc, ne-am uitat cum joacă baschet nişte puşti yemeniţi cu *kippa* şi cârlionţi, cum stau bătrânele pe bancă şi îşi vorbesc pline de vervă în yemenită. „Parc-am fi în anii '70", mi-a şoptit prietena mea, cu ochii mari.

Deşi crescusem la mică distanţă de Sha'ariya, uneori simţeam la fel, că timpul încremenise în acel loc, că nimic nu se schimbase si nici nu se va schimba vreodată. Majoritatea caselor erau acolo de la începuturile cartierului, şi stilul lor simplu reflecta sărăcia, austeritatea şi simplitatea acelor timpuri.

în 1949, la un an după întemeierea Israelului, cincizeci de mii de imigranţi din

Yemen au sosit pe calea aerului în celebra operaţiune Aripi de Vultur, pe care mulţi o intitulează eronat Covorul Fermecat pentru că le satisface concepţia fantezistă conform căreia yemeniţii ar fi venit din Arabia pe covoare zburătoare. Mulţi dintre yemeniţii nou-veniţi s-au aşezat în Sha'ariya, şi în cele din urmă cartierul a fost asimilat de Petah Tikva, oraşul învecinat: s-au deschis magazine, au fost pavate câteva străzi principale, au început să circule autobuze. S-a construit o sinagogă. Un mic cinematograf.

Şi totuşi, în vreme ce oraşul dimprejur devenea mai modem, căpătând blocuri de apartamente, centre comerciale şi cinematografe multiplex, Sha'ariya a rămas mereu în urmă, trecută cu vederea, o relicvă de demult.

Distanţa dintre două locuri atât de apropiate oglindea prăpastia insurmontabilă care se întindea între mine şi bunica mea. Ne despărţeau doar două generaţii, însă eram fundamental diferite. Când eram mică nici nu-mi puteam imagina cum fusese viaţa ei din Yemen. Bunica pesemne că mă găsea şi ea tot atât de străină şi de neobişnuită: o fată ciudat de înaltă (se ştie că yemeniţii sunt mititei), care vorbea repede, purta blugi şi bluze scurte, îşi ţinea păml neacoperit şi nu-şi făcea griji că s-ar putea bronza prea tare de la soare. Aveam gura mare, eram obraznică, nu-i respectam pe cei mai în vârstă – trăsături care fără nici un dubiu m-ar fi băgat în mari necazuri dac-am fi rămas în Yemen. Odată, pe când aveam doisprezece ani (vârsta la care ea fusese obligată să se mărite), am făcut o scenă de pomină: am refuzat să spăl vasele la un loc cu femeile, după cină, am bătut din picior şi am cerut să dea şi fraţii mei o mână de ajutor. Bunica s-a uitat la mama, nevenindu-i să creadă, iar mama a ridicat din umeri, de parcă lipsa mea de educaţie n-ar fi fost vina ei.

Iau aparatul de fotografiat. Lumina e perfectă. E ora aceea de dinainte de apus când chipurile sunt scăldate de o strălucire iradiantă, când ridurile se netezesc si se

atenuează.

— *Bas,* spune Savta în yemenită, limba ei maternă. „Ajunge.”

— *Lama—?,* întreb eu în ivrit, limba mea maternă.

— *Lama, lama,* mă imită ea. Dar ce sunt eu, fotomodel?

Izbucneşte în râs. Mă grăbesc să fac poza, însă ea se mişcă şi fotografia iese în ceaţă.

Vara dă la o parte cu un brânci primăvara prea scurtă şi acoperă oraşul, vâscoasă şi înăbuşitoare. Ori de câte ori mă aflu departe de ea, vara israeliană capătă o aură legendară. îmi imaginez rochii fluide şi zile de lenevit pe malul mării. Cornete cu îngheţată, ferestre deschise şi copii care aleargă printre aspersoare.

în realitate, n-ai vrea să fii pe plajă între prânz şi ora şaisprezece, fiindcă mai mult ca sigur ai face insolaţie. în realitate, transpiri încontinuu, aparatele de aer condiţionat bâzâie zi şi noapte, ca o coloană sonoră neobosită, anostă a vieţilor noastre, si totul pare şters şi extenuat în lumina orbitoare a soarelui. Iulie şi august în Tel Aviv nu sunt pentru cei slabi de inimă.

Asta ar putea fi o explicaţie pentru faptul că leşin din ce în ce mai des. Am mai păţit-o, când şi când, de-a lungul anilor. întotdeauna din cauză că fumasem prea multă iarbă. Motivul: abuzul de orice. Motiv: dă-o naibii de moderaţie. Mi-am pierdut cunoştinţa pe o potecă în Manali, pe stradă în Tel Aviv, într-o cameră de hotel în Nepal. în Vancouver, în Mexic, în Thailanda. Pe stradă, în parc, în baie, în camerele de zi ale unor oameni. Cei mai mulţi prieteni ai mei au fost nevoiţi să mă adune de pe jos la un moment dat.

în ultimul timp e mai rău. Ameţesc când mă ridic în picioare, mi se întunecă vederea, de regulă doar o secundă, până când bucăţelele se recompun pentru a forma imaginea pierdută. Uneori însă, nu îmi recapăt vederea, muşchii mi se înmoaie,

mă mănâncă pielea, apoi îmi amorţeşte. De-acum pot să intuiesc cu precizie momentul de dinainte să cad, pot să găsesc orbeşte cel mai apropiat perete şi să mă scurg pe beton sau pe gresia de pe jos, pot să atenuez impactul printr-o aterizare lentă. De cele mai multe ori durează doar câteva clipe şi se termină.

în secret, o parte din mine savurează romantismul eroinei care leşină, se bucură de pierderea

corporalităţii, de ieşirea din sistem, ca şi cum episoadele de pierdere a cunoştinţei ar fi un fel de voiaj mistic în care mă îmbarc, un portal spre un univers privat doar al meu, asemenea ficţiunii, accesul către acest loc în care pot muri temporar. Numai că, asemenea verilor din Tel Aviv, şi istoria legendară a leşinurilor mele e tot exagerată. în realitate, n-am mai scris literatură de secole şi de partea cealaltă nu e nimic altceva decât o toropeală asemănătoare somnului. în realitate, câteodată nu calculez corect şi cad grămadă pe jos, mă lovesc la cap şi mă rănesc.

— Totul pare în regulă. Un medic apatic se uită la rezultatele analizelor mele.

Mai puţin o glicemie scăzută. Mă studiază, îşi îndreaptă ochelarii. Luaţi droguri?

— Nu, zic repede.

Iarba nu înseamnă tocmai droguri, nu? A trecut multă vreme de când n-am mai luat altceva. în plus, n-o să-i spun unuia ca el. A văzut sute ca mine: încă un drogat în Tel Aviv nu-i tocmai un subiect fierbinte. Aici viaţa e stresantă. Acum câteva săptămâni a explodat o bombă la locul de muncă al prietenului meu Omer, care avea zi liberă; o alta a explodat într- un autobuz cu care circul frecvent. Şi, nu mai departe de ieri, douăzeci şi trei de persoane au murit în Ierusalim ca urmare a unui atentat sinucigaş al palestinienilor. Sunt zile când cobor din autobuz fără un motiv anume, doar fiindcă aşa îmi spune instinctul. în caz că sunt în maşină, şi lângă mine opreşte un autobuz, mă rog să se schimbe culoarea semaforului şi să plece de acolo unealta morţii. Doctorul ar trebui să stie asta. Poate

că si el fumează.

Ce altceva ai putea face?

Savta nu-i în toane bune azi. Se încruntă la obiectivul îndreptat către faţa ei şi-mi răspunde tăios. Când o

întreb cum a fost drumul spre Israel, spune:

— Am mers pe jos. A fost lung.

— Cât de lung?

Smuceşte bărbia. Lung.

— Ani?

— Nu, nu ani.

— Luni de zile?

— Da.

— Două luni? Şase luni?

— Nu stiu, eram foarte bolnavă. Oftează cu tristete. Am suferit.

— Ce ai avut?

— Am fost mereu bolnavă. Şi azi sunt.

— Azi eşti bătrână. Atunci însă erai tânără.

—Atunci mai aveam şi alte probleme.

— Cum ar fi?

— Boală, boală. Ridica vocea. Azi una, mâine alta. Dar copiii au fost bine, slavă Domnului. La naştere a fost bine, slavă Domnului, şi eu am avut grijă de ei, chiar dacă eram bolnavă. Alungă o muscă. Gata?

Aveam cam aceeaşi vârstă când am plecat de acasă şi am pornit la drum către o altă ţară. Numai că, în timp ce bunica mea şi-a smuls rădăcinile visând să ajungă pe Tărâmul Făgăduinţei, patria pe care evreii din Yemen o considerau destinată lor, singurul loc în care puteau fi cu adevărat liberi, eu eram imigrant din întâmplare. Nu m-am mutat în Canada, am plutit în derivă până acolo. Şi, chiar şi atunci, tot nu am fost în stare să mă stabilesc permanent, ci am tot pendulat între aici şi acolo, am stat cu lunile în Israel, l-am părăsit şi am şi

călătorit între timp.

Mi-am denumit contul bancar din acei ani de călătorit „fondul evreului rătăcitor”. Si chiar asa si

este, e ceva tipic evreiesc în dorinţa aceea mistuitoare, melancolică, nostalgică pentru un loc

unde să te poţi simţi acasă. Fireşte, din perspectivă istorică, dorul acela era îndreptat către Israel, aceeaşi ţară pe care eu alesesem s-o părăsesc.

Nu-i e dor de Yemen, zice Savta în zeflemea, când o-ntreb. De ce i-ar fi? în Yemen, evreilor nu li se dădea voie să poarte arme, nici să călărească, iar casele lor trebuiau să fie mai scunde decât ale vecinilor musulmani. Fetele din Yemen nu aveau voie să meargă la şcoală sau să se roage, nu ştiau să scrie şi să citească, şi se supuneau întru totul
bărbaţilor: tati, fraţi sau soti. în Yemen a fost orfană
>>7>>
pe vremea draconicului Decret privind orfanii57 — una dintre traumele colective care au constituit istoria evreilor yemeniţi – şi a trăit cu teama că ar putea fi răpită de autorităţi şi convertită la islamism. Această practică, abolită temporar în timpul stăpânirii otomane, a fost reluată în 1918 de imamul Yahya, regele Yemenului în perioada respectivă. Mătuşa Savtei, cu gândul s-o salveze de un asemenea destin, cea care a crescut-o după ce mama ei a plecat, a măritat-o la doisprezece ani, ca soţie de-a doua pentru bunicul, un bărbat mai în vârstă pe care nu-l cunoştea. Norocul ei a fost că bunicul meu a fost o persoană onorabilă care a aşteptat ani de zile până la consumarea căsătoriei, a tratat-o cu blândeţe şi până la urmă a iubit-o mult.

în Israel, Savta a scăpat de rolul de soţie de-a doua, mai mică în rang. A fost liberă să-şi scoată acoperământul negru pentru

cap care-i încadra faţa, şi să-l înlocuiască cu un batic modern. Liberă să meargă alături de soţul ei, nu umilă, la câţiva paşi în spatele lui. Liberă să spună ce crede. Liberă să înveţe carte.

Cred că avea spre şaptezeci de ani când s-a apucat de lecţii de ebraică. Eu eram în clasa întâi; stăteam cu ea pe balconul părinţilor mei într-o după-amiază şi exersam împreună alfabetul. Am tras cu ochiul în

caietul ei şi m-am distrat când i-am văzut scrisul de mână nesigur, trasat de parcă ar fi fost o combinaţie fără sens de linii şi puncte, lipsit de încrederea şi viteza pe care le capeţi atunci când ştii pe dinafară cum arată litera respectivă. Am şi o poză cu noi două din ziua aceea. Eu sunt în pantaloni scurţi şi un maieu cu dungi, aplecată peste caietul ei ca şi cum aş fi fost profesoara. Bunica mea poartă una dintre numeroasele ei rochii cu floricele şi are părul strâns sub o basma roz. Priveşte către obiectiv, iritată.

Până la sfârşitul acelui an eu scriam poveşti şi poezii şi citeam tot ce-mi pica în mână. Bunica putea să descifreze ce scria pe marchizele de la intrarea în magazine şi să se semneze, însă nu a citit niciodată ziarul, iar o carte nici atât.

Savta nu vorbeşte despre prejudecăţile, discriminarea şi abuzurile pe care le-au avut de înfruntat imigranţii din Yemen în noua lor ţară. Atunci când au ajuns în Israel, evreii yemeniţi au fost priviţi ca nişte sălbatici, cu multe neveste şi mulţi copii, cu lipsa lor de maniere la masă şi credinţa superstiţioasă în demoni şi spirite. Tradiţiile lor au fost subevaluate şi luate în batjocură. într-o scrisoare din 1950 adresată şefului de stat-major Yigael Yadin, prim-ministrul israelian David Ben-Gurion se referă la imigranţii yemeniţi ca la nişte primitivi „care nu-şi cunosc nevoile igienice de bază, [...] sunt în urma noastră cu 1000 de ani sau poate mai mult”. Un articol de pe prima pagină a ziarului *HaTzvi* din 1909 spunea că evreul yemenit e un lucrător simplu, idiot, [...] fără ruşine, fără filozofie şi poezie... un sălbatic, un barbar”. Acel punct de vedere venea în continuarea unui

memoriu scris în 1908 de dr. Jacob Thon de la oficiul palestinian al Organizaţiei Sioniste Mondiale, care spunea: „Datorită faptului că se mulţumesc cu puţin, aceşti evrei pot fi comparaţi cu arabii şi din acest punct de vedere pot chiar să intre

în competiţie cu ei... Dacă reuşim să aducem familii yemenite să se stabilească la sate, am putea pune fetele şi femeile să lucreze ca menajere şi fete în casă, în loc să ne bazăm pe ajutorul arăboaicelor”. Exact aşa cum spera el, femeile din Yemen au început curând să lucreze în casele aşkenazilor, şi Savta, care a lucrat ca menajeră şi spălătoreasă ani de zile, nu a făcut excepţie.

La sfârşitul anilor ’40 şi începutul anilor ’50, credinţa plină de aroganţă potrivit căreia yemeniţii n- ar fi fost buni părinţi şi ar fi avut mai mulţi copii decât puteau creşte a ajutat la justificarea crimelor atroce precum răpirea copiilor şi adopţiile forţate a sute de copii de imigranţi, în marea lor majoritate yemeniţi (şi restul *mizrahi),* din taberele de refugiaţi şi din spitale. Acel capitol sfâşietor din istoria Israelului – trecut cu vederea si netransat – a devenit

cunoscut sub numele de Afacerea Copiilor Yemeniţi. Din fericire, familia mea, care ajunsese înainte de valul mare de imigraţie, a scăpat, însă Adina, soţia unchiului meu, a fost la un pas să fie răpită prin aceeaşi metodă despre care se povestea în mărturii. A fost dusă la spital pentru o răceală banală, iar când părinţii au revenit a doua zi să o ia acasă, li s-a spus că a murit. Nu li s-a arătat nici corpul neînsufleţit, nici certificatul de deces. A fost norocoasă. Tatăl ei a refuzat să accepte sentinţa; a scormonit tot spitalul până a găsit-o vie şi nevătămată, într-o altă cameră, a luat-o pe sus şi a dus-o acasă. Majoritatea familiilor nu şi-au mai văzut niciodată copiii.

Mi-o imaginez pe bunica când a ajuns în Palestina, uimită să vadă alte locuri, evrei albi la fată, bărbaţi

fără cârlionţi care ţineau de mână femei care nu purtau văl, ci pantaloni scurţi kaki, vorbind o limbă ciudată şi sacadată. Ivrit? Idiş? îmi aduc aminte când am ajuns eu prima dată în America de Nord, cum

aveam impresia că în gura mea limba sună cleios şi nepotrivit. Cu toate că învăţasem engleza la şcoală, mă simţeam neputincioasă şi izolată, frustrată că nu sunt în stare să mă exprim cu bogăţia şi precizia cu care eram obişnuită. Savta (spre deosebire de bunicul, care ştia ebraica din rugăciuni) a trebuit să înveţe ebraica de la zero.

în Israel, imigranţii yemeniţi şi-au câştigat reputaţia de persoane fundamental naive, modeste şi „aşa drăguţe!” – stereotipuri care păreau pozitive, dar de fapt erau depreciative, de parc-ar fi fost nişte copii sau animalele de companie ale naţiunii. Bunica mea însă nu era drăguţă; era o femeie puternică, independentă, care spunea ce gândea, „o feministă”, cum a numit-o odată mătuşa mea. Adesea o certa pe Saida, sora ei geamănă, îi spunea că trebuie să aibă şi ea o opinie, să nu se lase manipulată de soţul ei. Ea a părăsit un mariaj poligam fiindcă nu i se potrivea. Cum era oare să simţi că nu ai o voce?

Mulţi ani mai târziu voi descoperi că există „cântecele femeilor”, o formă de poezie transmisă oral, compusă de femeile yemenite, cântată în arabă la naşteri si la ceremoniale cu henna, atunci când

*9 9 *

făceau treabă în casă sau când creau ceva cu mâinile lor. Cu ajutorul acestor poezii, femeile dădeau glas supărărilor şi necazurilor: îşi plângeau tinereţea pierdută, măritişul la vârsta copilăriei, îşi exprimau dorul după casa părintească, se văitau că soţia dintâi le e ostilă. Versurile erau învăţate pe dianafară, rescrise constant şi date mai departe de la mamă la fiică. Tradiţia a fost întreruptă însă odată cu

sosirea în Israel. N-a ajuns niciodată la generaţia mea. Când eram eu copil, n-am auzit-o niciodată pe Savta să cânte, doar unchiul meu îsi aminteşte că ea-i cânta în timp ce făcea treabă prin casă, că avea o voce frumoasă, de o tristeţe profundă.

Când am aflat despre această bogată tradiţie

literară despre care nu avusesem habar c-ar exista, de care nu ştiusem că aparţin, o tradiţie pe cale de dispariţie în zilele noastre, am plătit o cântăreaţă yemenită din Israel să mă-nveţe cântecele acelea. Cuvintele predecesoarelor mele mi s-au rostogolit pe limbă fără nici un efort, ca şi cum mă aşteptau dintotdeauna să le rostesc. Le-am cântat mamei şi mătuşilor mele, iar ele m-au privit şi s-au privit, mirate că ştiu acele cântece, că pot pronunţa cuvinte yemenite, că mi-a păsat îndeajuns ca să le învăţ, că am ales să fiu parte din ele, că le-am dat voie să fie parte din mine. Şi mi-am dorit să fi fost şi bunica acolo, să mă audă vorbind limba ei. Mi-am dorit să fi fost acolo şi să cântăm împreună.

*

Vara nu se termină în Israel. Păleşte, şovăie şi apoi deodată izbucneşte din nou cu şi mai multă vigoare. Septembrie începe, se termină, şi tot e prea cald. Muncesc fără pauză.

într-o seară o recunosc pe Aviva, redactor la o revistă pentru femei la care am lucrat când aveam douăzeci şi ceva de ani, şi-mi dau seama că duc o tavă plină cu grămezi de ceşti goale şi scrumiere pline, că am un şorţ pătat în talie, că nu am unde să mă ascund. Femeia asta mi-a dat o sansă când aveam douăzeci de ani si abia terminasem armata. Eram cea mai tânără care scria la revistă, eram motivată, prolifică şi aveam mare potenţial. Acum am treizeci de ani şi sunt deja o fostă speranţă.

Se opreşte, duce mâna la piept.

— Ayelet?

Ne îmbrăţişăm. Eu sunt transpirată, plină de nisip şi desculţă, pe când ea are o poşetă mică şi miroase a parfum.

— Şi, cu ce te ocupi acum?

Mă uit împrejur şi ridic un pic din umeri.

— Fac şi eu un ban cât sunt pe-aici.

— Deci acum eşti aici! Se luminează la faţă. Să ne dai un telefon. Ne-am bucura să primim veşti de la tine.

Zâmbesc şi dau din cap că da. Nu îi spun că e posibil să plec din nou, curând, şi că n-am mai scris de ani de zile ceva ce-ar merita să fie publicat.

Când se termină tura, colegii mei şi cu mine plecăm să bem. Suntem refugiaţii nopţii, tuturor ne e sete de ceva: de dragoste, de atenţie, de distracţie. în seara asta petrecem mai zdravăn ca niciodată. Stăm la o masă pe trotuar în faţă la HaMinzar şi bem prea mult, toată lumea flirtează cu toată lumea, machiajul se scurge, părul e plin de nisip. Noaptea e atât de densă, plină-ochi de sex şi alcool şi posibilităţi, încât pare fără sfârşit, de parcă n-o să se mai facă zi niciodată. La toaletă, sefa mea de tură, care trăsneşte a whisky şi ţigări, mă trage într-o cabină şi mă sărută, iar eu o împing blând mai încolo, uimită. E timpul să plec.

Elsin doarme la prietena ei. Prea beată ca să pot dormi, fumez şi scriu poezii, fumez şi mă uit la televizor, apoi fumez şi mai mult. Mă ridic şi mă duc spre bucătărie, dar la jumătatea drumului mă loveşte bezna, ca atunci când tragi jaluzelele şi fac poc. De- acum ştiu drumul pe dinafară şi mă folosesc de memorie ca de un baston alb. Orbirea dispare, de regulă, cam atunci când ajung în bucătărie. De data asta, nu dispare. Mă întorc cu faţa la perete fără să-l văd, încep să mă las din genunchi spre podea, însă n- o fac destul de

repede. Cad jos cu o bufnitură. Apoi corpul meu face ceva nou: are convulsii, braţele şi picioarele plesnesc fără vlagă podeaua.

Atunci când mă trezesc cu obrazul pe gresia rece, habar nu am cât am stat acolo. Telefonul e prea departe, e încă noapte, şi eu sunt singură. Zac pe jos până când lumina lăptoasă a dimineţii se scurge

înăuntru prin fereastra de la bucătărie. Ascult cum se trezeşte oraşul: autobuzele mârâie, aparatele de radio urlă, alarmele piuie din dormitoarele vecinilor. Mă concentrez: simt podeaua dedesubt, solidă sub mine. Asta mă linişteşte. Mă gândesc că de aici nu mai am unde să cad. Mă gândesc: trebuie să fac schimbări.

*

La ultima vizită pe care i-o fac bunicii, aşez camera pe noptieră astfel încât să intrăm în cadru amândouă, cum stăm pe pat. Savta poartă o jachetă grena şi un colier greu din aur. Pare mai relaxată dacă-mi vorbeşte direct mie. E mai prezentă ca oricând de când am început interviurile.

E noiembrie – au trecut aproape şapte luni de când am venit în Israel – şi în sfârşit începe să miroasă a toamnă. Zilele sunt scurte şi luminoase, serile sunt suficient de răcoroase încât să ai nevoie de bluză cu mânecă lungă. Restaurantele încep să închidă mai devreme, turiştii nu mai sunt atraşi de plajă seara, e prea frig şi prea vânt. Am strâns destui bani pentru un bilet ieftin spre Statele Unite. De acolo iau un autobuz până la Vancouver. Plec săptămâna viitoare.

De câteva săptămâni n-am mai fumat iarbă. E cea mai lungă pauză în opt ani. Lumina zilei e mai orbitoare fără ceaţă, vederea mi s-a limpezit. Uneori am palpitaţii, de frică. Uneori nu ştiu ce să fac cu mâinile. Inspir adânc, mult, un anumit număr de secunde, în loc să fumez. Caut soluţii.

— Saba— a plecat, îmi spune Savta. Loc departe. După ceva timp, aud arabii

vorbind. Ei zic că e bolnav. Variolă. Apoi într-o zi Saba vine aproape de casa noastră şi o cheamă pe mătuşa mea, cea care m- a crescut, fiindcă mama a plecat când aveam doi ani!

Scuipă şi mormăie nişte blesteme în arabă.

— Saba a strigat-o pe mătuşa mea: „Ama, *ya ama! ta'ali!* Mătuşică, mătuşică, vin-aci!” El nu voia să

— intre pentru că variola e foarte contagioasă. Când a ieşit, el i-a spus: „Zi-i lui Salha să vină să ne întâlnim la copac, afară din sat. O să fac vaccin din puroiul de la bubele mele.” A doua zi, m-am dus să mă întâlnesc cu el la copac, şi el m-a crestat aici cu un cuţit. Face un gest cu degetul de parcă şi-ar reteza încheietura mâinii. Şi apoi a pus puroi de la bubele lui pe tăietură şi m-a bandajat.

— Cu pansament?

— Pansament. Pufneşte. Cu o cârpă. Nu aveam pansamente. Şi crede-mă, după opt zile, am avut nişte bubiţe de variolă, dar numai un pic şi gata. Vaccinul lui a funcţionat. Am fost bine.

— De ce plecase Saba?

— Să vândă în *shuk*—. Făcea bijuterii. Pentru ureche, pentru deget. Argint, cum poartă femeile în Yemen. Orice vrei. în Israel? Nu. Aici a căutat de lucru ca un oarecare. A lucrat în livezi. Uneori l-au alungat de acolo. „Du-te acasă! Nu ştii să lucrezi!”

— De ce?

— Pentru că nu ştia să lucreze.

Râdem amândouă. N-a fost pentru el munca în natură. Ea lăcrimează. îşi ridică ochelarii şi şi-i şterge cu o batistă.

La bucătărie pun apă la fiert pentru ceaiul lui Savta şi mă uit pe fereastra micuţă la rândul de rochii uitate care atârnă asemenea stafiilor pe sârma de rufe. îmi amintesc cum stăteam acolo, copil fiind, după cina de vineri seara, si mă uitam la mătusile si verişoarele mele, înghesuite în cămăruţa aceea, şi mă simţeam o străină. Vitalitatea lor încă emană din pereţi aidoma mirosului

vechi de mirodenii, se aşază pe dulapuri, pe blatul ciobit, pe chiuveta de porţelan cu zgârieturile gri ca nişte vene.

Acum aş vrea să fiu cu ele în încăpere şi să le ascult. Vreau să pun întrebări. Vreau să ştiu tot; cu cât voi şti mai multe, cu atât mai acasă mă voi simţi

în propria-mi piele, fiindcă să fiu aici, cufundată în cultura şi în istoria mea, înseamnă să mă ancorez, să fiu mai aproape de cea care eram înainte, de cea care a rămas în urmă atunci când eu am plecat. Să fiu aici mă leagă de toate femeile care au fost înaintea mea şi de toate poveştile pe care ele nu le-au spus niciodată.

Bunica soarbe ceai şi i se aburesc ochelarii.

— Savta, mai ai bijuterii rămase de la Saba?

Scutură din cap.

— Nu am adus. Tu stii cum mă-mbrăcam în Yemen? Ca o regină, toate degetele mele inele, chiar şi alea de la picioare. La gât. Tot argint. îşi aranjează basmaua. Şi ce ziceam? Ne-am descurcat, slavă Domnului.

Mă aplec şi o îmbrăţişez. Spre deosebire de mama, care e campioană la îmbrăţişări şi al cărei corp e o extensie fizică a dragostei pe care ne-o poartă, bunica mea rareori te atinge intenţionat. Se uită la mine ceva vreme, de parcă acum mă vede pentru prima oară.

— Mă iubeşti?

Mă ia prin surprindere.

— Foarte mult. Ce fel de întrebare mai e si asta?

— întrebare!

îşi odihneşte mâna pe piciorul meu.

— Ce-i aia de la mâna ta?

— O brăţară!

Mă apucă de încheietura mâinii – o scuză ca să mă atingă – şi se uită de aproape.

— Ce fel de brăţară?

— O brăţară din pietre preţioase. Eu am făcut-o. Vezi? Semăn cu bunicul.

— Să fii sănătoasă. Să ai parte de o brăţară de aur.

îmi lasă mâna să-i cadă în palma ei deschisă şi îşi
aşază cealaltă palmă peste ea. Mormăie ceva în yemenită.

— Ce înseamnă? întreb.

— Să-ţi dea Dumnezeu un soţ bun, zice. *Insha'Allah.*

Să dea Domnul.

49.____ Limbă vorbită în Filipine.

50.____ Călugăr itinerant, adept al hinduismului sau jainismului.

51.____ Artaxerxes sau Xerxes în alte versiuni istorice.

52.____ Sărbătoare evreiască.

53 Evreu născut în Israel (în ebraică, în original).

54.____ Pastele evreiesc, de regulă sărbătorit în luna aprilie.

55.____ Zi de sărbătoare la mijlocul lunii mai.

56.____ De ce?

57.____ Decret emis de imam pe 15 decembrie 1928 care stipula că orice copil rămas orfan de tată trebuia să îmbrăţişeze religia musulmană.

58.____ Bunicul (în ebraică, în original).

59.____ Piaţă, bazar.

III. REVENIREA

Eu, care îmi trăisem mai toată viata cu
S *J*
ochii-n altă parte, începeam încet-încet să-mi dau seama că şi lipsa de apartenenţă poate fi un soi de apartenenţă. Pe pământul ăsta sunt tot felul de naţiuni. Poate că aceasta este mai singuratică, însă este foarte vastă. —Esi Edugyan,

Dreaming of Elsewhere

O fată dură

Delict principal: violenţă fizică Arma folosită: forţa fizică

9

Tip de armă: reală
Consum de droguri/alcool? Da

îmi place de sergentul Louie. Are un zâmbet reconfortant şi mă priveşte direct în ochi. Atunci când îl văd la uşă, îmbrăcat în uniforma ţeapănă şi cu centura lată, cu metalul lustruit strălucind pe piept, nu-mi zic în sinea mea: „Aoleu, poliţia! Ce-am făcut?”

N-a venit cu mâna goală. Celor de la secţia de poliţie le-a luat trei luni să adune suspecţii pentru identificarea fotografică a agresorului şi a mai durat încă trei zile ca eu să găsesc un loc potrivit unde să ne întâlnim – o sarcină delicată, dat fiind faptul că nu locuiesc şi nu-mi fac veacul prin locuri în care poliţiştii sunt primiţi cu braţele deschise. Nici nu se pune problema să ne întâlnim în apartamentul meu din East Vancouver. Proprietarul abia ce a strâns recolta de marijuana şi în toată casa pute a iarbă de te trăsneşte. Proprietarul cafenelei în care merg frecvent mi-a zis clar: Să ştii că aici nu-l poţi aduce. Avem clienţi care au anumite relaţii, ştii ce zic? Până la urmă ne întâlnim în apartamentul lui Sean de la ultimul etaj al unui bloc de

cărămidă de pe Commercial Drive. Sergentul Louie a mai fost aici o dată, când a venit să-mi ia depoziţia după atac. Numai că de data asta îi spun că locuiesc aici, cu Sean. Savurez o clipă gustul minciunii pe care tocmai am rostit-o.

îl poftesc să intre, trăncănim despre vreme: vă vine

să credeţi că e deja ianuarie? Aţi petrecut frumos de Crăciun? Am mari speranţe că de data asta o să-i găsim. Le-am spus tuturor că i-aş putea identifica oricând pe acei puşti, că mi s-au imprimat în minte fetele lor. Au trecut însă trei luni din seara aceea de Halloween şi încep să am dubii. Ori de câte ori văd un grup de adolescenţi care pierd vremea în faţa vreunei pizzerii, cred că ei sunt. Las ochii în jos şi iuţesc pasul cu telefonul mobil bine strâns în mâna transpirată, cu degetul deasupra tastei Trimite, cu cifrele 112 deja formate, gata să apăs.

în data de 31 octombrie 2004, orele 17, victima s-a urcat în autobuzul cu nr. 20 din Vancouver, pe Commercial Drive, cu direcţia nord, către centru.

Stau în staţia de autobuz, înghesuită între o mireasă scheletică şi o mamă care-l ţine în poală pe Spider- Man, şi-mi doresc să nu trebuiască să mergla serviciu. E sâmbătă seara, restaurantul la care lucrez o să fie plin-ochi şi probabil voi fi obligată să port o pălărie tâmpită de vrăjitoare. Urăsc slujba şi-l urăsc pe Sean, tipul cu care mă văd oarecum de câteva luni. Nu mă pot abţine să mă gândesc la cearta de cu o seară în urmă. De fapt, cred că mai bine pun punct. Mai bine acum, cât încă nu ne-am ataşat prea tare. înainte să ne rănim.

în drum spre staţia de autobuz, dau nas

în nas cu prietena mea, Ivy.

— Ce mai face Sean? mă-ntreabă după ce ne îmbrăţişăm.

Trag din ţigară.

— Sean e un nesimţit.

Ivy zâmbeşte cu gura închisă.

— Mă gândesc să-mi aleg un alt băiat frumos diseară la serviciu, zic.

— Vezi să nu!

Dă din cap privind către trotuar.

— Poftim?

Mă priveşte neîncrezătoare.

— Singurul motiv pentru care vrei să te combini cu altcineva e ca să-ti dovedeşti că nu te-ai ataşat de Sean.

O iau în râs.

— Da, bine, nu-mi pasă.

— Şi, de fiecare dată când zici „Nu-mi pasă”, ceea ce spui tu de fapt e „îl iubesc.”

— Ştii ce? zic, stingând ţigara cu cizma, am întârziat la serviciu.

L-am cunoscut pe Sean la cafeneaua de pe Commercial Drive unde merg regulat, astă-primăvară. Stătea la singura masă de pe trotuar – un tip înalt extraordinar de frumos, cu nişte blugi uzaţi şi trăsături aspre, aplecat asupra careului cu cuvinte încrucişate din *New York Times.* Am băut cafele americane, am fumat Belmont si-am stat de vorbă. Mi-a pronunţat numele perfect, ceea ce mi s-a părut ieşit din comun. Zicea că lucrează câte două săptămâni pe remorcher, pe Marea Salish—, apoi are liber două săptămâni. La marele fix. Nu rugasem eu universul să-mi scoată în cale un iubit cu jumătate de normă? Atunci când terasa a fost măturată de o pală de vânt rece, mi-am strâns mâinile la piept şi-am spus că mi-e frig.

— De ce nu alegi la întâmplare un străin de pe stradă, să-l rogi pe el să te-ncălzească? a zis, iar eu am replicat:

— Tu esti un străin. Tu să mă-ncălzesti.

A chicotit, apoi m-a studiat o clipă. Nu-i

puteam vedea ochii prin lentilele ochelarilor de soare. Mă întrebam ce culoare au. A doua zi l-am întâlnit din nou la cafenea, şi în seara aceea am mers să vedem un concert la Marine Club, unde ne-am sărutat în fumoar. Am descoperit că avea ochii albaştri. Atât de

albaştri, încât păreau să poarte marea în ei.

în următoarele câteva săptămâni, ne-am întâlnit când şi când, fie ieşeam să bem ceva, fie stăteam în casă, beam whisky single malt şi ascultam muzică în garsoniera lui. Sean avea o colecţie impresionantă de discuri vechi si stia să cânte la câteva instrumente. Conducea o maşină Valiant bleu din 1966, purta pălării *fedora* şi atunci când călătorea folosea valize *vintage.* în bucătărie avea mai multe cuţite profesionale, de bucătar, precum şi un dulăpior cu condimente cu etichetele în ordine. Nu semăna absolut deloc cu tipii de care mă-ndrăgosteam eu de obicei: ocupa prea mult spaţiu, avea o părere despre orice, pe care şi-o exprima tare şi răspicat, plus că flirta cu toată lumea, le cucerea pe chelneriţe, pe doamnele în vârstă şi pe recepţionere. Mă scotea din minţi. Nu eram obişnuită să fiu cu un tip care atrăgea atât de mult atenţia asupra lui. De asemenea, nu eram obişnuită să ies cu cineva care nu avea nevoie de mine, care părea să se simtă bine cu el însuşi, la fel ca mine.

Poate că ne asemănam în prea multe privinţe. La fel ca mine, Sean era singur de doi ani şi era fericit aşa. Era un călător învederat, se întorsese de curând din America Centrală, avea şi el poveştile lui cu aventuri amoroase dubioase şi escapade comise sub influenţa drogurilor. Iubea marea la fel de mult ca mine, atât de mult încât transformase pasiunea în carieră, ceea ce mi se părea cât se poate de romantic: ideea unui bărbat deprins cu furtunile, pe care nu-l deranjau

neprevăzutul şi necunoscutul, un om care înţelegea limbajul norilor, care putea desluşi mareele şi vânturile.

Era şi pasionat de cărţi. La câteva săptămâni după ce am început să ne vedem, l-am sunat într-o după- amiază si a căscat la telefon.

—Ai petrecut azi-noapte? am întrebat.

— Nu, a zis el. M-a prins atât de tare cartea, că am stat şi-am citit până dimineaţă.

îmi plăcea de el mai mult decât voiam să recunosc. în tot acest timp, nu mi-a spus vreodată c- ar avea intentii serioase. Puteam să ne vedem si cu alţi oameni. Relaţia noastră nu ducea nicăieri. Venise vremea să ne despărţim.

*

Commercial Drive vibrează cu acea energie de dinaintea unei petreceri. în tot cartierul, oamenii se pregătesc să-şi interpreteze rolurile de la Parada Sufletelor Pierdute, o tradiţie de Halloween din East Van; mamele umplu castroane cu bomboane pentru „Ne daţi sau nu ne daţi” şi pun lumânări în cavităţile păroase ale dovlecilor scobiţi. Aerul pare volatil, un amestec de alcool şi fum de eşapament, de parcă totul o să explodeze curând.

Sau poate mi se pare mie.

Halloweenul îmi dă un sentiment ciudat. Acolo de unde vin eu, nu pune nimeni cearşafuri în copaci ca să arate ca nişte fantome, nu face nimeni gropi ca de cimitir prin curte, nu se agaţă schelete în faţa casei, în Israel, moartea e o treabă serioasă.

Autobuzul întârzie şi, când opreşte lângă mine, scoate un sunet strident de flatulentă. Şoferul nu îmi răspunde la salut.

Iau loc lângă un geam mozolit, plin de amprente lipicioase, şi mă uit afară. De obicei îmi place să merg cu autobuzul, îmi place să fiu în mişcare, mă distrez să văd

cum îşi validează oamenii abonamentele când urcă şi când coboară. în autobuz am avut conversaţii extrem de interesante, am cântat *Stand by Me* cu toţi cei care stăteau în spate, ba chiar am făcut poştă o ţigară cu nişte necunoscuţi într-o noapte, iar acea călătorie s-a transformat într-un soi de petrecere. Autobuzele sunt ca nişte circuri

ambulante din zilele noastre. Nu ştii niciodată ce număr urmează.

De data asta în jur sunt nişte adolescenţi gălăgioşi, câţiva bărbaţi de vârstă mijlocie obosiţi, navetişti în drum spre casă, şi nişte doamne în vârstă ţâfnoase. Nu-i o combinaţie bună. Cei trei adolescenţi – două fete şi un băiat – ţipă la o doamnă care le-a făcut observaţie înainte să coboare. O înjură, îşi flutură braţele pe geamul deschis. Oamenii se uită urât la ei, mormăie ceva despre tinerii din ziua de azi. Doamnele se strâng ciopor în faţa autobuzului, i se plâng şoferului. El se uită impasibil tot înainte. Deasupra sprâncenelor îmi încolţeşte o migrenă.

Exasperată, strig:

— Nu mai bine tăceţi din gură?

— Cine-a zis asta?

Una dintre fete se ridică si scanează autobuzul.

J

— Eu, zic.

Se uită la mine. îmi întorc privirea spre geam, cu ochii la şirurile de case din lemn cu acoperişurile zimţate ca nişte dinţi şi la norii lăptoşi de deasupra lor.

Pe când părăseau autobuzul, una dintre adolescente i- a aruncat victimei în faţă paharul XL cu răcoritoare de la McDonald’s. Victima s-a ridicat în picioare şi a fost lovită în faţă de unul dintre adolescenţi, căzând la pământ. Victima susţine că ulterior a fost lovită în repetate rânduri la nivelul feţei şi al torsului.

Marţi mă sună un poliţist să vadă ce s-a mai întâmplat după apelul telefonic primit de la

locul faptei, apoi vine acasă la Sean să-mi ia o declaraţie, fiindcă acolo am stat în ultimele zile, ca să-mi revin după agresiune.

— Sergent Louie, zice, şi-mi strânge mâna cu fermitate.

E un bărbat scund şi îndesat, a cărui siguranţă de

sine compensează trăsăturile de băieţel şi vocea blândă. Stăm la masă în bucătăria lui Sean; eu fumez ţigară după ţigară, mă joc cu bricheta şi mă uit pe geam. Cerul e gri şi urât, ca o scrumieră lăsată afară pe ploaie. Peste drum, un dovleac uitat de la Halloween îşi arată dinţii de pe pervazul unui apartament. îi povestesc sergentului ce s-a întâmplat înaintea agresiunii, până ajung la partea în care fata şi-a aruncat sucul spre mine, iar el scrie în carnet. Apoi fac o pauză.

— Ce s-a întâmplat pe urmă?

— Mi-a zâmbit batjocoritor, spun eu.

El ridică ochii din carnet.

— Ţi-a zâmbit batjocoritor?

— Vreau să zic, înainte să-mi arunce sucul.

Mi-a zâmbit cu răutate, asemenea unui pitbull pe cale să atace, şi totuşi nu mi-a trecut prin minte c-o să-mi facă rău.

— Şi apoi ce s-a întâmplat?

— M-am ridicat în picioare.

— Şi?

— Hm... Mă foiesc pe scaun, mai aprind o ţigară.

— Nu vă grăbiţi.

Trag fumul în piept, mă concentrez, încerc să intru în corpul meu de pe podeaua autobuzului. Doar că nu văd nimic: vederea-mi e întunecată de un văl. Cum am ajuns aici? Ce i-am spus când mi-a aruncat sucul în fată? Dacă i-am tras si eu una? Poate că nu s-a
întâmplat nimic, de fapt. Poate că am inventat totul.

— Nu sunt sigură. Cred că am spus ceva.

— E normal să nu vă amintiţi. Aţi trecut printr-un şoc, spune sergentul Louie.

Numai că eu am aşa o memorie bună!

întotdeauna îmi amintesc tot. Cum se face că am uitat?

Victima susţine că-i poate identifica pe agresori.

Fireşte că-i pot descrie, îi spun sergentului Louie.

Erau genul de adolescenţi pe care-i vezi peste tot prin East Van, cam necioplţi, cu turul pantalonilor căzut sau cu blugi prea strâmţi ori prea largi. îşi târşâie picioarele, fumează, beau în parc, se iau la bătaie şi se holbează la trecători. Cea care a aruncat cu sucul avea o coadă de cal prinsă atât de strâns, încât ochii îi păreau de pisică. Cealaltă avea un breton cu şuviţe roşcate care-i cădea peste faţă acoperindu-i ochii injectaţi de băutură. Băiatul era supraponderal şi purta haine largi, în stilul găştilor de cartier. Ţinea gura căscată într-o expresie tâmpă, ca un copilaş cu nasul înfundat.

— Trebuia să-mi fi ţinut gura, îi spun sergentului Louie.

— Nici să nu vă gândiţi! Mă priveşte sever. Nu a fost vina dumneavoastră.

După ce pleacă sergentul Louie, le sun pe martore, în speranţa că mă vor ajuta să ies din ceaţă. Amândouă mi-au dat numerele de telefon înainte să plece de la locul faptei. Virginia începe să plângă cum îmi aude vocea. Jessica, celălalt martor, mi-a spus că Virginia a fost singura care a intervenit, cu toate că îl căra în spate, într-un rucsac, pe nepoţelul ei. Şi-a înfipt mâna în gâtul agresoarei până a dat înapoi, apoi a dus-o cu forţa până la uşa din spate a autobuzului şi-a dat-o jos. Ceilalţi adolescenţi au urmat-o. N-am mai simţit niciodată în viaţa mea atâta recunoştinţă faţă de o persoană. Sentimentul e atât de puternic, că nici nu ştiu ce să fac, nu ştiu unde să-l încadrez şi e prea greu ca să-l pot duce. „Copiii ăia sunt

de la mine din comunitate”, îmi spune la telefon, suspinând. „Mă supără foarte tare chestia asta. Şi nimeni n-a mişcat un deget... mă gândesc mereu că pe mine nu m-ar fi ajutat nimeni.” îi mulţumesc o dată şi înc-o dată până când cuvintele mele rămân fără înţeles, împuţinate şi veştejite.

O sun pe Jessica. E o femeie micuţă de douăzeci şi ceva de ani care în autobuz a tot ţipat la bărbaţi să vină să ajute. După aceea a stat cu mine şi m-a ţinut de mână. „îmi pare atât de rău că n-am putut face mai mult”, mi-a spus. „Sunt mică de statură şi mi-a fost frică”.

— Ce am făcut când mi-a aruncat sucul în faţă? o întreb. Nu am lovit-o, sper, nu?

— Nu, nu... Te-ai ridicat şi ai apucat-o de umăr.

— Am prins-o de umăr?

— Da, şi i-ai spus „Cum îndrăzneşti?”, sau ceva în genul ăsta.

— I-am zis cumva că-i o nenorocită?

Jessica chicoteşte.

— S-ar putea.

Imagini din timpul agresiunii îmi străfulgeră în minte: sacadate, ca o bandă desenată.

— Ai fost curajoasă, spune Jessica. Nu te-ai lăsat nici o clipă. Chiar şi la podea fiind, ai dat din mâini şi din picioare. I-ai prins de glezne când au încercat să dea cu picioarele în tine.

— Serios? Sunt uşurată. Am zis ceva?

Jessica se gândeşte.

— Ai ţipat o dată: Daţi-mi drumul la păr!

Culoarea părului: negru Lungimea părului: lung Culoarea tenului: medie Origine etnică: Orientul Mijlociu

Sucul mă loveşte în faţă ca o palmă rece;

cuburile de gheaţă îmi intră pe sub cămaşă, râuri lipicioase de cola îmi şerpuiesc pe piept. îmi ridic braţele şiroinde si mă uit la mine. Hainele-mi sunt flească. Părul mi-e ud. îl întinsesem cu placa cu o seară înainte, ca să arăt ca Morticia Addams, şi acum începe să se încreţească. S-a dus efectul. Adolescenţii încep să mă tragă de păr din ambele părţi şi asta îmi

obstrucţionează vederea, ca o draperie neagră, groasă, care flutură. Apoi simt ceva fierbinte, o pală bruscă de aer de la motor. Sunt pe podea, am orbit. Nu aud cum ţipă Jessica. Nu simt durere. Mă gândesc că în orice clipă va veni cineva care-o să oprească totul.

în autobuz se aflau aproximativ 40 de călători.

Patru ani mai târziu stau la birou şi mă uit la cursorul care clipeşte pe ecran. M-am hotărât să mai încerc încă o dată să scriu despre agresiune. Am scris zeci de variante ale poveştii; nici una dintre ele nu-i bună. Cotrobăi prin sertare după notiţele pe care le-am luat atunci şi găsesc cartea de vizită a sergentului Louie, acum decolorată si mototolită. Multă vreme am purtat-o în portofel, pentru orice eventualitate, înghesuită printre doctori, maseuze şi florării. O întorc pe spate, mă uit la numărul dosarului, scris cu pixul, şi-mi vine o idee. Cum ar fi să-mi pot citi dosarul de la poliţie?

îl sun pe sergentul Louie şi-i las un mesaj. îi spun că i-am păstrat o amintire frumoasă. Din mesajul pe care mi l-a lăsat pe robot îmi dau seama că el nu mă mai ţine minte.

Atunci când pot să-mi ridic dosarul, mă duc la secţia de poliţie de la intersecţia Main cu Hastings. în timp ce aştept în staţia de autobuz să-l iau pe 20, trece pe lângă mine un grup de adolescente care râd şi ţipă şi se ciocnesc unele de altele; aerul din jurul lor trăsneşte a fum de ţigară, parfum şi gumă de mestecat. întorc privirea, fixez magazinul de peste drum. Au

trecut patru ani şi mie încă mi-e frică de adolescenţi. Prietena mea, Eufemia, căreia i-am făcut mărturisirea, m-a sfătuit ca, atunci când simt că mi-e frică, să manifest dragoste şi compasiune, să zâmbesc. Să gândesc pozitiv, îmi spun în sinea mea. Dragoste. Compasiune. Am un zâmbet încurcat, mă

uit fix, cu ochii măriţi. Pesemne că arăt ca o ciudată. Aproape că m-aştept să-mi zică una dintre ele: „La ce te holbezi?” Şi apoi să-mi tragă un pumn.

Autobuzul glisează lângă mine şi uşile se deschid cu un fâsâit slab. E nou-nouţ, impecabil, scaunele au tapiţerie albastră. Nu arată nicidecum asemenea celui vechi şi ruginit de-acum patru ani.

Mă întorc acasă cu autobuzul şi în timpul călătoriei rup plicul şi încep să-mi citesc dosarul, încântată că voi putea să-mi umplu golurile şi să-mi completez în sfârşit relatarea. „Ce curaj ai”, mi-a spus Eufemia cu o seară înainte. „Te admir pentru că faci asta.” I-am respins afirmaţia râzând. Au trecut patru ani, ce naiba! Dau paginile, evaluez rapid abrevierile criptice, limba de lemn. îmi găsesc descrierea la capitolul Victima; identitatea mea e redusă la o listă de informaţii seci. Pe măsură ce citesc declaraţiile martorilor oculari, încep să-mi tremure mâinile. Ce descriu ei acolo e mai urât decât ce-mi aduc eu aminte. Mă fac ghem în scaun şi încerc să-mi ascund lacrimile după dosar.

Suspectul nr. 2 a lovit victima în plină figură cu pumnul strâns şi a trântit-o pe podea cu faţa în jos. Suspecţii 1 şi 2 i-au aplicat lovituri cu pumnii şi picioarele în timp ce suspectul 3 a lovit-o în mod repetat în torace şi cap. Victima a încercat să răspundă, însă a fost împiedicată de suspectul 1, care a călcat-o pe gât.

Atunci când pleacă agresorii, e atâta linişte în autobuz încât aud traficul bâzâind de pe strada Hastings, telefoane mobile care sună

în depărtare, o femeie care răspunde „Alo?”. Din unghiul ăsta, de pe podea, nu văd decât cerul, şi e mai albastru şi mai întunecat decât mă aşteptam, ca şi cum autobuzul ar fi căzut în ocean. Mă dor lobii urechilor; îi ating şi descopăr că mi-au fost smulşi cerceii lungi de argint

care acum sunt încurcaţi în păr. Capul îmi pulsează în ritm cu bătăile inimii. Ridic ochii şi văd că toată lumea se uită la mine. Par neajutoraţi şi demni de milă cum stau aşa, cu gurile căscate. îmi pică fisa: spectacolul sunt *eu;* priveliştea sunt eu, întinsă pe podeaua jegoasă. „N-o să-ţi vină să crezi ce s-a întâmplat azi în autobuzul 20”, îi va spune o femeie soţului, la cină, în timp ce-i dă piureul de cartofi. „O tipă a luat bătaie în autobuz”, le va spune un bărbat amicilor, la bar, sorbind din berea rece ca gheaţa.

Se uită cum îmi adun lucrurile de pe sub scaune şi mi le-ndes în geantă. Ridic ochii şi strig: „Ce naiba e cu voi? E posibil să vă uitaţi cum ia bătaie o femeie, şi să nu faceţi nimic?” îmi evită privirea, se duc cu toţii grăbiţi la uşă.

îmi iau geanta.

— Eu plec de aici.

— Nu pleca, mă roagă Virginia, punându-şi mâna caldă peste a mea. Aşteaptă să vină poliţia.

Mă uit la ea. îmi dau seama că e de partea mea. Mă arunc pe un scaun şi încep să plâng. îmi doresc ca pasagerii să dispară, ceea ce şi fac.

Un bărbat spune, pe când coboară din autobuz: „Grozav, acum trebuie să schimbăm autobuzul.”

Jessica şi Virginia rămân cu mine şi mă ţin de mână pe rând. Şoferul autobuzului rămâne pe scaun. Până acum nu mi-a adresat nici un cuvânt. Mă simt amorţită, ca atunci când zac în pat cu gripă şi totul îmi pare ireal, încremenit şi îndepărtat. Şi, tocmai când credeam că situaţia nu poate fi mai ciudată de- atât, ridic ochii şi-l văd pe Sean. Vâră capul în autobuz şi-l întreabă pe

şofer: „Plecaţi curând?” Mă holbez o clipă la el, mi se pare că am vedenii. Poate m-am lovit la cap. Nu poate fi adevărat. E ca într-un film american prost. Apoi oftez şi fug spre el, uit că eram furioasă pe el, că voiam să mă despart de el. Mi-am petrecut ani din viaţă încercând să uit prostiile

învăţate din basme şi comediile romantice. Nu aveam nevoie să fiu salvată de cineva, cu atât mai puţin de un bărbat. Puteam să am şi singură grijă de mine. Dar acum Sean e aici şi mă simt în siguranţă, îi sunt recunoscătoare. Plâng din ce în ce mai tare pe măsură ce alerg pe culoar, apoi cobor treptele. El deschide braţele ca să mă prindă, ca o plasă de siguranţă la poalele unui zgârie-nori.

— Cum de-ai ştiut că e aici?

Jessica face ochii mari când îmi îngrop faţa în pieptul lui.

— Magie, spune Sean.

Poliţia nu mai vine deloc. Şoferul autobuzului spune c-a sunat, însă a trecut ceva vreme şi n-a venit nimeni. E totul neaşteptat de banal, fără sirene care să urle pe stradă, fără maşini de poliţie oprite la colţ, luminând portocaliu intermitent pe trotuar. Jessica, Virginia, Sean şi cu mine aşteptăm pe banca din staţie, lângă autobuzul care nu poate pleca. Luminile decupează găuri galbene în clădirile întunecate. Hainele au început să mi se usuce, dar eu tot mai tremur.

— Hai să plecăm şi gata, îi spun lui Sean.

— Ar trebui să chemăm o ambulanţă, spune Jessica. Nu poţi să pleci pur şi simplu.

—Ambulanţă? Pufnesc. E o nebunie. Sunt bine.

Rezultat: traumatisme minore

Sean opreşte un taxi şi mă duce la clinica de stat. Doctorul care mă consultă mă ajută să-mi scot ghemotoacele de păr smuls de pe cap, mă verifică să n-am fracturi şi sângerări, se strâmbă la vederea vânătăilor

de pe torace şi braţe, îmi examinează ochii învineţiţi, masca mea de Zorro pentru Halloween.

— Ziceţi că au fost trei?

îmi bagă o lanternă aprinsă în ochi.

— Păi ştiţi, eu am făcut armata în Israel.

Iar îmi intru în rolul de fată dură. Joc rolul ăsta de atâta amar de ani că îmi iese fără efort. Am rămas aşa, cum îmi spunea mama că o să păţesc cu ochii dacă mă mai uit cruciş. Chiar si acum, când stau în cabinet, parte din mine nu poate crede că n-am câştigat lupta.

— N-aş vrea să fi fost în echipa adversă.

Doctorul îmi face cu ochiul. Pentru o clipă, îmi recapăt încrederea în mine.

Rezultat: traumă psihologică

Trauma ţi se strecoară în suflet la fel cum se scurge apa pe sub uşa de la subsol înainte să-l inunde. La două ore după atac, fac un mic dans din buric pentru Sean şi bem whisky la el acasă, cum facem o dată la două zile, şi râdem de cearta prostească pe care am avut-o cu o seară în urmă. „îmi pare rău”, zice. „M- am speriat.” „Ba eu m-am speriat!” zic. îmi place să fiu cu el sâmbăta seara; de regulă lucrez la sfârşit de săptămână. Mă simt de parc-aş chiuli.

îl rog să mă ducă la restaurantul meu preferat să mâncăm şi să bem martini; aş putea să profit la maximum de seara mea liberă. Numai că e Noaptea Sufletelor Pierdute, noi stăm la fereastră si ne uităm la schelete, fantome şi vrăjitoare, sunt oameni în restaurant, sporovăială, muzică, şi mai e şi-un chelner care tot întreabă dacă e totul în regulă, când nimic nu e. Mă bucur că port ochelarii, ca să se mai estompeze marginile vânătăilor. Dacă mă priveşte

cineva, mă uit în jos.

Cred că mâine o să fiu bine.

A doua zi de dimineaţă mă trezesc plângând de parc-ar fi murit cineva. Nu vreau să-l scol pe Sean, aşa că mă extrag din braţele lui şi mă duc să plâng la duş. Când se trezeşte şi el, îi propun să ieşim să bem o cafea. Mă gândesc c-o să fiu bine – cafeneaua e la

numai două străzi distanţă însă încep să ameţesc în timp ce stau la coadă. Faţa mi-e udă de transpiraţie, toată lumea se holbează, pesemne se întreabă de ce port ochelari de soare în interior într-o zi cu ploaie. „Parcă nu am aer”, îi spun lui Sean şi mă rezem de el. Inima îmi bate atât de tare, încât mă doare. Cred că urmează să leşin. „Du-mă acasă”, îi spun.

Stau o săptămână la Sean, apoi mă duc la mine acasă. „Mă tem că, dacă mai stau mult, o să mă iei *tu* la bătaie”, îi spun lui Sean. Râdem amândoi. Suntem împreună de câteva luni numai şi probabil are nevoie de spaţiu. Doar nu e iubitul meu. Plus că eu nu sunt obişnuită să aibă cineva grijă de mine.

Sean mă conduce acasă.

— Eşti sigură c-o să fii bine? mă întreabă la uşă. Pot să rămân.

— Nu, sunt bine. Mă întorc să deschid usa si fac o pauză. „Ah, şi mulţumesc”, zic, şi îl privesc scurt în ochi, „pentru tot”.

Locuiesc într-o comunitate foarte mică si se duce vorba repede. încep să ies la cumpărături şi să fac alte drumuri, şi oamenii se miră când mă văd, lasă capul pe o parte şi mă întreabă cu cel mai compătimitor ton: „Cum te simţi?” încep să ies mai mult seara, să stau cu ochii la trotuar, să fiu atentă cine mă sună. Sergentul Louie mă sună de două ori să vadă cum mă simt. Habar n-aveam că poliţiştii fac aşa ceva. E noiembrie şi plouă non-stop, apa picură din burlane, bate în fereastră, curge aşa cum îţi curge nasul când eşti răcit. Totul e atât de gri, încât am şi uitat că avem munţi. Mă uit ore întregi la

televizor, apartamentul meu e luminat într-un albastru rece şi neprietenos, aidoma interiorului unui frigider. Mă uit la *Friends* şi plâng. Nu m-am întors la serviciu fiindcă încă am dureri şi pentru că mă tem c-aş putea să le arunc oamenilor mâncarea-n faţă. Dacă mi-ar

cere să le mai aduc apă, le-aş turna-o drept în cap. Furia nu e bună în afaceri.

Atunci când totuşi răspund la telefon, îmi fac vocea să sune mai vesel. Mă ţin de glume încă din prima zi.

— Să stiti că la mine în tară, atunci când te urci în autobuz, poţi sări în aer, le spun oamenilor. Poate că să iei bătaie nu-i chiar sfârşitul lumii.

E haios pentru că e adevărat. îmi dau seama că m- am obişnuit cu asta în Israel, cu acea senzaţie de primejdie, cu permanenţa ameninţării, cu faptul că- mi simt gustul inimii pe limbă. E ca şi cum aş aştepta mereu să se întâmple ceva, gata de luptă, dorindu-mi să mă războiesc cu ziua, cu lumea sau cu cineva anume, ca şi cum o parte din mine tânjeşte după risc, după acel ciob de sticlă care-ţi atrage privirea dintre firele de nisip, o promisiune, o asigurare că sunt în viată.

Mai spun o dată gluma într-o discuţie cu un prieten din Liban. Ţările noastre, care se învecinează, sunt în război de generaţii, însă noi locuim în afara lor de suficient de mult timp ca să ştim că suntem, esenţialmente, aceiaşi oameni. Când vorbesc despre acasă *la mine,* el aude doar „acasă”. „Păi da, poate că-i aşa”, replică el. „însă, cel puţin, acasă oamenii te-ar fi ajutat.”

Nu mai am nimic de zis. Are dreptate. Poate tocmai convingerea că duşmanii noştri sunt cu ochii pe noi ne face să fim uniţi, ca o familie, e motivul pentru care străinii îşi riscă siguranţa ca să-i separe pe

cei care se bat, îţi oferă bani dacă nu-ţi ajung pentru autobuz, împart mâncarea cu tine în tren pur şi simplu pentru că eşti aşezat lângă ei. Odată am potolit şi eu o încăierare la restaurantul de pe plajă unde lucram, l-am tras pe un tip care se urcase pe altul şi m-am băgat între ei cu tava pe post de scut. Mergând înapoi spre treaba mea, am fost mândră de

mine fiindc-am găsit o soluţie. De fapt, cred că asta e ce m-a făcut să vorbesc pe şleau atunci când am făcut-o. Adolescenţii ăia terorizau un autobuz întreg, şi eu mi-am dorit să fiu cea care-i potoleşte.

în seara aceea, mai târziu, îi împărtăşesc acest gând lui Sean. Stăm pe canapea, cu mâncarea comandată în poală.

— Câtă aroganţă din partea mea! zic. Fac un gest cu furculiţa. Trebuie să-nvăţ să-mi ţin gura.

Sean scutură din cap.

— Mie mi se pare că ai spus lucrurilor pe nume, spune el. Să faci mereu lucrul ăsta. De-aia te iubim cu toţii.

Am observat pluralul majestăţii. Şi utilizarea cuvântului iubim. Mă uit în jos, la curry.

Trauma seamănă un pic cu îndrăgosteala: e la fel de insidioasă, uimitoare şi de neoprit. Şi eu ar trebui să ştiu foarte bine, fiindcă în cazul meu, cele două se scurg în tandem pe sub uşă. Uneori mă întreb ce-ar fi fost dacă Sean n-ar fi apărut la autobuz, dacă el n-ar fi fost acolo să mă prindă. Mă străduiesc să nu mă dau în vileag, să rămân imperturbabilă, însă se pare că Sean poate să vadă prin armura mea. Uneori devin atât de timidă în prezenţa lui, încât aproape că nu-l pot privi drept în ochi. Fiecare celulă din corp îmi spune să încerc să fug. Chestia asta cu dragostea e aducătoare de necazuri. E ca şi cum ar avea deasupra capului un girofar imens care clipeşte roşu.

în conformitate cu prevederile Legii pentru asistenţa victimelor, victima are dreptul la 24 de sesiuni de consiliere cu durata de o

oră, în scopul de a sprijini recuperarea după trauma psihologică cu care s-a soldat agresiunea.

După o lună mă autoconving că nu trebuie decât să iau decizia conştientă de a nu-mi mai plânge de milă
si de a reveni în societate. Nici măcar nu mă mai
>

obosesc să utilizez şedinţele de consiliere care mi s- au acordat, doar îmi pensez sprâncenele, îmi pun nişte cercei lungi şi ies la o băută.

Reuşesc să mă păcălesc vreo săptămână, până când magazinul meu preferat de haine mă roagă să fiu manechin la prezentarea lor de modă care va avea loc curând. Nu am mai făcut niciodată aşa ceva, aşa că sunt flatată şi emoţionată. La finalul spectacolului, sunt plină de adrenalină şi de fixativ şi beau cu noile mele prietene: manechine, specialişti în machiaj, creatori de modă. Beau un pic prea mult.

Cineva aduce vorba despre autobuze. Toată lumea are o poveste cu un autobuz.

— Eu am fost atacată în autobuz, zic.

— Poftim? Se întorc cu toţii să mă privească. Când?

— Acum şase săptămâni, calculez. „Fir-ar, nici nu pare aşa demult.” îmi lipesc pe buze un zâmbet firav; e acelaşi pe care-l afişez atunci când vorbesc despre tatăl meu, e un zâmbet care are menirea să-i facă pe oameni să se simtă mai în largul lor. Vrea să zică: „Să nu-ti fie teamă de mine. Sunt la fel ca tine. Nimeni nu e ferit de necazuri. Hai să mai bem ceva!”

— Ce s-a întâmplat? întreabă Pat, una dintre manechine şi mai nou cea mai bună prietenă a mea.

Are faţa boţită de îngrijorare. Nu aveam de gând să vorbesc despre asta, însă deja toată lumea se uită la mine. Sorb din bere. Păi doar am deschis gura mea
mare si nişte adolescenţi m-au bătut.

Pat îşi duce mâna la gură.

— Biata de tine! E îngrozitor! îmi pare atât de rău că ai păţit aşa ceva. Te simţi bine?

— Păi, da, spun eu. încerc să râd, numai că rezultatul e un horcăit. Doar au trecut şase săptămâni.

Şi apoi se întâmplă. Se rup zăgazurile şi mă îndoi plângând, hohotesc în rochia mea elegantă gen anii ’20, cu perle false, în pantofii cu toc, cu părul tapat,

cu machiaj. îmi dau seama că nu-l cunosc pe nici unul dintre oamenii ăştia, însă nu mă pot opri. Plâng atât de tare, încât Pat îmi întinde şerveţel după şerveţel. Pe obraji mi se scurg şuvoaie de rimei şi de sclipiri. Şase săptămâni. Ce naiba-i în neregulă cu mine? N-ar fi trebuit să-mi treacă până acum? îmi iau catrafusele şi plec.

în data de 29.01.2005, sergentul Louie s-a prezentat la locuinţa victimei. I-a prezentat acesteia albumul Departamentului de Poliţie din Vancouver cu fotografii ale posibililor agresori. Victima l-a indicat pe suspectul nr. 1 în 49 de secunde.

Stau faţă în faţă cu sergentul Louie în bucătăria lui Sean, cu lumină blândă. Am epuizat conversaţia de complezenţă de când am ajuns pe hol. A fost frumos de Crăciun. Vremea e rece. Mă uit la el cum deschide servieta şi bat cu piciorul în piciorul mesei. îmi aşază în faţă o coală lucioasă cu fotografii şi porneşte cronometrul. Arată ca o pagină smulsă dintr-un album de sfârşit de an, cu excepţia faptului că nici una dintre fete nu zâmbeşte. Unele poze sunt făcute chiar la poliţie. Simt că sergentul Louie mă cercetează şi-mi dau seama că se adună secundele pe cronometru, că nehotărârea mea este contorizată. îmi mestec interiorul buzei, închid ochii şi-i mai deschid o dată să mai arunc o privire. O să mă uit şi dintr-odată o s-o văd. O s-o arăt: ea e! Le-am spus tuturor că aş putea s-o recunosc oriunde, însă au trecut trei luni. Mă străduiesc atât de mult că mi s-au înnodat umerii.

— Poate asta, zic, şi arăt o fată care-mi pare vag cunoscută, apoi simt imediat c-am dat-o-n bară.

Răspuns greşit.

— Asta?

îmi indică numărul unu.

încuviinţez cu buzele strânse. Mă uit la faţa lui şi-

i caut aprobarea. Vreau să-mi dea el răspunsul corect, însă eu sunt singura care-l ştie.

— Cât de sigură sunteţi?

Mă uit la coală fără să clipesc.

— în procente, spune el cu blândeţe. Nu vă grăbiţi.

— Şaizeci şi cinci la sută?

Răspunsul meu e umbrit de ezitare, e curbat ca un semn de întrebare. Apoi mă gândesc: şi dacă totuşi nu e ea? Dacă o să intre o fată în necaz din pricina mea? Adaug grăbită: „Şaizeci, poate”, şi distrug orice urmă de credibilitate care-mi mai rămăsese, laolaltă cu speranţa că voi afla vreo alinare.

Sergentul Louie îmi mai lasă o vreme coala, în eventualitatea că m-aş răzgândi.

— îmi pare rău, zic. Am crezut că va fi mai uşor.

— E-n regulă, spune el, cu faţa lipsită de expresie, şi îşi adună hârtiile.

Urmăresc foaia cu ochii până o îndeasă în servietă. Vreau să-l opresc, să-i cer să mai arunc o privire. Numai că nu spun nimic, mă las să cad în scaun şi mă uit cum închide fermoarul. Se ridică să plece şi brusc am revelaţia: s-a terminat. Asta a fost sansa mea, acum s-a dus. N-o să-i găsească niciodată. O să uite de asta şi o să treacă la cazuri mai importante. Nu-l voi mai vedea niciodată pe sergentul Louie. Şi, pe când îl conduc la uşă, am senzaţia familiară că am pierdut ceva, simt o durere surdă în piept. îmi zâmbeşte când îsi ia la revedere, zice că o să mă sune. E ca finalul unei întâlniri amoroase care-a mers prost. închid uşa şi

mă rezem de ea, mă lupt cu mâncărimea din nas care precedă lacrimile.

Sean apare din camera de zi cu ochii plini de întrebări şi îngrijorare. Mişc mâna în dreptul feţei de parc-aş vrea să-mi şterg lacrimile înainte ca ele să apară. Sunt bine, zic, fără să-l privesc. E bine, serios.

Sunt bine. Dar pe urmă-i îngădui oricum să mă îmbrăţişeze, îmi las corpul să cadă moale pe-al lui. Poate că nu trebuie să câştig lupta asta. Stăm acolo în picioare mult timp şi nu scoatem o vorbă.

60. Cunoscută şi ca Marea Salică, sistem de căi navigabile în sud-vestul coastei canadiene; oraşe portuare: Victoria, Tacoma, Vancouver, Seattle.

Gărgăuni

Nu am mai văzut niciodată până acum gărgăuni, aşa că, atunci când îl sun pe Sean la serviciu, pe remorcher, îi spun:

— La noi în dormitor sunt nişte viespi ciudate cu picioare lungi. Arată înfricoşător.

—Alea nu-s viespi, spune Sean. Sunt gărgăuni.

— Fie ce-or fi. Gărgăuni, zic.

Am şi uitat cum se numesc până vorbim data următoare.

— Viespile astea-s înspăimântătoare, spun eu. Trebuie să recurg la tertipuri când intru în dormitor. Uneori mă duc în viteză până sus să iau ceva şi fug imediat înapoi.

Dormitorul nostru din East Vancouver e o mansardă spaţioasă de forma prorei de vapor, cocoţată pe grinzile aparente care odinioară susţineau tavanul camerei de zi. E crimă şi pedeapsă să faci curat în ea – atunci când ne-am mutat, cu doi ani în urmă, mi-a luat ore întregi să aspir pânzele de păianjen şi să bat cuiele care se vedeau –, iar atunci când plouă foarte tare se întâmplă să intre apă, însă are o aură romantic-rustică şi două ferestre de mansardă prin care se văd munţii, marea şi oraşul.

Toată săptămâna următoare mă trezeşte zilnic un bâzâit puternic. E imposibil să dorm pe canicula din luna august dacă nu las cele

două geamuri de la mansardă deschise toată noaptea. îmi trag cearşaful peste cap, fac o gaură din pliuri, şi mă uit atent. Doi gărgăuni – un cuplu, poate – dau târcoale coamei de la tavan. Aştept până zboară pe geam, apoi fug la baie.

Atunci când Sean vine acasă pe neaşteptate, într-o după-amiază când are liber, stăm în pat şi văd cum intră un gărgăun prin geamul de mansardă.

— Uite! arăt. Vezi? Viespi!

Sean râde.

— Ţi-am spus de o mie de ori că se cheamă gărgăuni, dar tu tot viespi le zici.

— Gărgăuni, zic, şi aproape scuip cuvântul. Dintr- un motiv oarecare, nu-mi place cum sună. G-ul şi R- urile mi se rostogolesc ciudat în gură, mi se lovesc de limbă şi de dinţi ca pământul din salata verde. Unele cuvinte din limba engleză mă enervează.

— Uite. Arăt către vârful tavanului, în locul unde bârnele se unesc formând un colţ întunecos. Crezi că- şi fac cuib? Şi deodată îmi pică fisa: chiar îşi fac cuib. Sigur că da. De ce nu m-oi fi gândit la asta mai devreme? Amândoi rămânem tăcuţi o clipă. Auzim gărgăunii cum bâzâie frenetic.

— Probabil c-o *fac* chiar aici.

— Şi ce ne facem? mă panichez eu.

Mergem jos şi căutăm pe Google gărgăuni. Site-ul pe care îl găsim ne recomandă să intrăm în cameră cu un flacon de Raid, îmbrăcaţi cu haine care să ne protejeze şi încălţaţi cu pantofi de alergare. Nu ne atrage această perspectivă pe nici unul din noi. în plus, Sean mai are două ore şi pleacă, se întoarce pe barcă pentru încă o săptămână, aşa că va trebui să rezolv problema de una singură.

— Aş vrea să nu fiu nevoit să plec, zice, stând lângă uşă.

Mă încrunt, apoi îmi recompun repede

expresia într-un zâmbet şi spun: „O să mă descurc”; îl sărut de rămas-bun. De ce l-aş face să se simtă prost că merge la serviciu? Stau desculţă pe treptele din faţă şi-i fac cu mâna până când taxiul coteşte şi nu-l mai pot vedea.

Cam asa e viata noastră. Asta înseamnă să fii iubita

unui marinar. La o zi după ce ne-am mutat în această casă – primul nostru loc împreună –, el s-a întors la lucru pentru două săptămâni şi m-a lăsat pe mine să despachetez o casă întreagă. Era plecat când a trebuit să răzuiesc cadavrul descompus al unui şoarece de pe podeaua sufrageriei, când a refulat toaleta, când pisica n-a mai venit acasă o noapte întreagă şi eu am umblat pe străzi şi-am chemat-o bătând cu lingura într-o cutie de Fancy Feast. N-a fost acasă nici a doua zi, când am descoperit că pisica noastră fusese călcată de maşină pe o stradă din apropiere şi am stat la birou plângând.

— Nu-i chiar aşa de rău, spun, atunci când mă- ntreabă oamenii.

Le spun că eu îi cerusem universului să-mi dea un iubit cu jumătate de normă. Le spun că programul de lucru al lui Sean e un aranjament sănătos, că distanţa ne menţine relaţia proaspătă. Spun: „îmi place să am spaţiu personal” şi „Evident că revederea e cu fiori!” De cele mai multe ori până şi eu cred ce spun. Alteori vorbesc cu voce tare numai ca să-mi aud vocea; un ecou slab se loveşte de căpriori şi apoi dispare pe geamul de la mansardă, ca un fum. Pe urmă casa se cufundă în tăcere, frigiderul zbârnâie, scândurile duşumelei scârţâie sub picioarele mele grele.

Mă sună mama după ce pleacă Sean. în Israel e târziu. Se aude noaptea în vocea ei – chemarea somnului.

— El e acasă? mă întreabă.

— Tocmai a plecat.

Mama oftează.

— Cum o să rămâi gravidă cu un asemenea program?

— Ima!

— Ai treizeci şi cinci de ani.

— Ştiu.

— Dar îţi doreşti şi tu copii, nu?

E prima dată când mă întreabă direct. De când a devenit si sora mea mai mare mamă, în sfârsit, presiunea e pe mine.

— Trebuie să-nchid, zic.

*

în săptămânile de dinainte să fac treizeci şi cinci de ani, am început să am vise legate de moarte. Scenariile erau mereu altele şi foarte vii, însă în absolut toate eu muream. Pierderea era atât de reală, încât mă trezeam cu ochii în lacrimi. Zile la rând am umblat prin cartier, pe străzi, cocârjată de durere, incapabilă să observ primăvara de pe Coasta de Vest, cu spectacolul ei impresionant de cireşi înfloriţi. Frica mea de moarte nu mi se mai arătase niciodată atât de pregnant, de primitiv. M-am analizat interior în încercarea de a desluşi semnificaţia viselor. Poate era din cauză că mă apropiam de vârsta la care tatăl meu murise, ori poate că eram şi eu la fel ca restul lumii, mi-era teamă că îmbătrânesc.

Ori poate că visele erau premonitorii. Poate că urma să mor.

— Să fii conştient de propria mortalitate nu-i un lucru rău, mi-a spus prietena mea Gurjinder. Ne determină să trăim mai intens.

Da, am vrut să-i zic dând din mână a lehamite. Ştiu. Sunt expertă la asta. Numai că n-am perceput-o ca pe un lucru bun.

La vremea aceea nu mi-a dat prin minte că visele pot să nu aibă absolut nici o legătură cu moartea, ci doar cu bebeluşii. în ciuda presiunii vârstei, eu tot nu eram sigură dacă

vreau sau nu să am copii. Nu se schimbase mare lucru după ce împlinisem treizeci de ani: eram tot chelneriţă, tot fără bani, încă lucram nopţile şi dormeam până târziu, încă mergeam la

petreceri şi fumam prea mult. Nu simţeam nici o dorinţă arzătoare, nici un impuls visceral să am copii. Nu vorbeam drăgăstos cu bebeluşii pe stradă, uneori îmi lipsea răbdarea şi mă purtam urât cu părinţii care ocupau prea mult din trotuar cu cărucioarele lor uriaşe sau cereau să treacă în faţă la coadă la bancă. Nu ştiam ce să fac cu un copil mic – cum să-l ţin, cum să-l schimb – şi eram o mătuşă lamentabilă, absentă, pentru nepoţii şi nepoatele mele, toţi născuţi după ce plecasem în Canada. Abia dacă eram în stare să am grijă de pisici şi aveam talentul abominabil de a ucide orice plantă (inclusiv cactuşii, ceea ce e uimitor). Era clar că sunt lipsită de instinct matern; o descoperire pe care i-o împărtăşisem lui Sean încă de la începutul relaţiei noastre. Ne aflam în bucătăria mea, fată în fată, cu blatul de lemn între noi. El m-a privit o vreme fără să scoată un cuvânt.

— Ce? am zis. Nu toată lumea trebuie să aibă copii.

— Aşa e, a spus el. Cred însă c-ar fi păcat să nu ai. Ai fi o mamă extraordinară.

Am schimbat subiectul, m-am uitat în altă parte, cu obrajii roşii.

Ani de zile mă antrenasem să mă descurc singură, să nu mă leg de nimeni şi de nimic – case, locuri de muncă, bărbaţi, piese de mobilier –, prinsă în goana mea nesfârşită după fericire, asumându-mi orice risc, mai puţin pe cel de a iubi. Să ai o relaţie excelentă înseamnă să-ţi fie doar un pic mai bine decât singură, spuneam oricui voia să mă asculte. în primele noastre câteva luni împreună, le spuneam tuturor că Sean şi cu mine avem o relaţie relaxată; ne distram şi atât. Numai că uneori nu era deloc distractiv. Uneori stăteam lângă telefon prefăcându-mă dezinteresată, treceam ca din întâmplare pe

lângă cafenelele şi barurile lui preferate (în fond, locuiam în acelaşi cartier). Era epuizant să mă prefac că nu-mi pasă; mă

dureau muşchii feţei de la cât mă străduiam să-mi menţin expresia indiferentă. La rândul lui, Sean nu mă curtase insistent, ci-mi dăduse tot spaţiul din lume, ceea ce spusesem că-mi doresc, da, însă asta mai însemna şi că riscul de a suferi la despărţire era şi mai mare, că era posibil ca el să nu mă placă la fel de mult cum îl plăceam eu.

Ceva s-a schimbat între noi după atacul din autobuzul acela din Vancouver; amândoi ne-am mai înmuiat, am lăsat garda mai jos şi am început să ne reevaluăm termenii relaţiei. La momentul respectiv ne întâlneam deja de şase luni, ceea ce pentru majoritatea relaţiilor deschise este un punct nodal – fie se termină, fie se transformă, cel puţin aşa-mi spusese prietena mea, Carlin. La câteva săptămâni după atac, m-a invitat să-l însoţesc de Crăciun la Victoria, oraşul lui de baştină. Am ezitat când mi-a făcut propunerea, am spus c-o să mă mai gândesc; mă şi măgulea invitaţia, mă şi îngrozea seriozitatea ei. „Ce să te mai gândeşti?” mi-a zis soră-mea – persoana la care apelam întotdeauna când aveam nevoie de un cap limpede –, din Israel, la telefon. „Am crezut că-ţi place de tipul ăsta.”

Prietena mea Mărie, mai puţin diplomată, a oftat din rărunchi şi a izbucnit, cu accentul ei fermecător de Quebec:

— Hai, recunoaşte. Eşti îndrăgostită de el. Şi, regret să-ţi spun, dar toată lumea s-a prins.

Am pufnit în râs.

— Ce nebunie! De ce-aş fi îndrăgostită de el?

— Uite-aşa. De ce se-ndrăgostesc oamenii

unii de alţii?

Am sunat-o imediat pe Carlin.

— De ce nu mi-ai spus nimic? am strigat.

— Am crezut că ştii, a spus ea.

Am început să înţeleg rapid că mă minţeam singură de săptămâni întregi. Iniţial m-a cuprins

panica, apoi mi s-a luat o greutate de pe umeri, m-am destins capitulând.

Acasă la părinţii lui, în Victoria, înconjurat de rude, scos din contextul atât de familiar de pe Commercial Drive, cu cafenelele sale moderne si chelneriţele cu care flirta, am descoperit o nouă latură a lui Sean. Am văzut un bărbat care-şi ajuta mama la bucătărie când nu mai făcea faţă cu cina, căruia îi plăcea la nebunie să stea cu bunica, care-şi alerga nepoatele prin toată casa, le făcea să râdă şi le căra pe umeri. Un bărbat care-ar fi fost un tată excelent într-o bună zi.

Ne-a luat ceva timp, dar în cele din urmă am recunoscut amândoi. Ceea ce simţeam era dragoste – magnifică, trăsnită, plină de clişee. Atunci când eram împreună, mă simţeam frumoasă, plină de energie, radioasă şi gata să cuceresc lumea. Nu puteam să ne ţinem mâinile departe de celălalt, la petreceri prietenii oftau şi-şi dădeau ochii peste cap, pe stradă necunoscuţii se enervau. Mergeam din bar în bar pe străzile din centru, care străluceau de la ploaie şi neon, apăream pe neaşteptate la petreceri, săream noaptea în piscine private. Ne urcam în maşină şi conduceam până când ne trezeam c-am ajuns în Munţii Stâncoşi ori la Seattle sau în California. Odată am făcut-o şi mai lată – am cumpărat bilete pentru Mexic de pe o zi pe alta.

Sean mi-a arătat beneficiile stabilităţii, m-a obişnuit cu avantaje care altădată mi se păreau un lux si cu ideea revoluţionară că

banii pot fi folosiţi si
pentru altceva decât pentru a-ţi acoperi nevoile de bază în timp ce economiseşti mare parte din ei pentru călătorii. înainte să fiu cu el nu mersesem niciodată la spa, nu mă aranjasem ca să merg la un restaurant de fiţe, nu avusesem în viaţa mea pantofi cu toc şi rochie elegantă de cocktail. Eram genul de persoană

care se tunde singură. Pentru mine desfrâu
însemna să mă duc să cumpăr în neştire de la
Value Village— sau să fac cinste cu un rând
de băutură. Contul meu de economii era un
plic din sertarul cu lenjerie intimă, în care
puneam bacşişurile din fiecare seară până se
adunau destui bani pentru un bilet de avion.

La câteva săptămâni de când ieşeam împreună, Sean m-a întrebat: „Nu ziceai că eşti scriitoare?”, iar când am încuviinţat, temătoare, mi-a spus: „A, eşti genul ăla de scriitor care nu scrie niciodată?” La aniversarea primului an de relaţie mi-a cerut cadou o povestire. A fost prima proză pe care-am scris-o în limba engleză, plină de locuri comune şi de greşeli gramaticale. Pe urmă am mai scris şi altele, iar Sean le-a corectat şi comentat pe toate. Atunci când am făcut pasul cel mare şi m-am înscris la un curs de scriere în Vancouver, el mi-a sugerat, grijuliu, să-mi reduc programul nebun de lucru ca ospătăriţă de la şase zile pe săptămână la patru. „Ştiu că nu-ţi place să ceri ajutor”, mi-a spus, „dar o să ne descurcăm”. La finele acelui an am câştigat un premiu pentru scris şi mi s-a publicat primul eseu într-o revistă literară. N-as fi reuşit fără el.

> y

Relaţia noastră mi-a oferit acces la libertăţile care vin la pachet cu loialitatea, cu siguranţa oferită de o legătură fericită şi împlinită, şi m-a eliberat de nevoia stânjenitoare de a fi independentă cu orice preţ. Această descoperire a mers în paralel cu aventura de a scrie în limba engleză, cu revelaţia şocantă că libertatea de creaţie poate exista în ciuda constrângerilor unei limbi străine; am descoperit astfel un spaţiu

vast între limitele care lăsau loc inventivităţii şi fanteziei.

Nu eram pregătită să mă gândesc că într-o zi s-ar putea să descopăr aceeaşi libertate în limitele condiţiei de mamă. A fi mamă era de neînchipuit pentru mine. Ştiam că un copil schimbă tot. Văzusem

cazuri. La ultima vizită în Israel, petrecusem câteva luni cu sora mea, care abia născuse. Sora mea îmi fusese cea mai bună prietenă din clipa în care devenisem suficient de mare încât să şterg diferenţa de şapte ani dintre noi. Era modelul meu, o admiram pentru tenacitatea cu care făcea faţă necazurilor. Reuşise cumva să-şi păstreze o anumită candoare copilărească, un entuziasm pe care mare parte dintre adulţi şi-l pierd mult mai devreme: se prostea ca o fetiţă, inventa adesea cuvinte noi (i-am dat odată titlul de creatoare a noii limbi ivrit) şi făcea observaţii pline de haz la tot ce vedea. Imediat ce făceau cunoştinţă cu ea, cele mai multe dintre prietenele mele deveneau şi prietenele ei. Ca mamă însă, era anxioasă, hiperprotectoare. O observam pe ea cu mama, se lega între ele ceva care nu mă includea şi pe mine. Maternitatea a creat o barieră între noi şi singurul mod prin care puteam să ajung dincolo era să fiu şi eu ca ea. Aveam însă nevoie de ceva mai mult timp. Sean şi cu mine formam deja un cuplu de patru ani, doar că, din cauza lungilor lui absente, eram încă în luna de miere. Mi-era teamă să nu pierd ceea ce aveam, mi-era groază să nu pierd totul: cariera de scriitor căreia în sfârsit mă devotasem, libertatea, stilul meu de viaţă nomad. Pe mine însămi.

*

Sean pleacă înapoi la serviciu, iar eu mă aşez la birou să scriu. Mă uit pe fereastră şi-l văd pe Micul Bernard, vecinul şi administratorul

nostru, urcând treptele casei sale. în realitate, Bernard nu-i câtuşi de puţin mic de statură. E portughez, are barba deasă şi căruntă şi ochelari cu rame pătrate. Locuieşte lângă noi împreună cu soţia lui, Maria, care are mereu un şorţ strâns în talie. Noi îi spunem Micul Bernard ca să-l deosebim de Marele Bernard, proprietarul, un tip

solid. Numele i se potriveşte atât de bine, încât, atunci când sun la ei acasă şi răspunde Maria, spun: „Aş vrea să vorbesc cu Micul Bernard”, apoi îmi vine imediat să intru în pământ de ruşine. Maria nu pare să observe, sau poate a mai auzit porecla până acum. Mi-l dă la telefon.

Terasa din spate a Măriei şi a lui Bernard dă spre a noastră, iar eu am vedere panoramică la ei în curte de la fereastra biroului. îl văd pe Bernard cum lucrează în grădină, bate cuie, taie lemne, o văd pe Maria întinzând rufele, culegând prune din pom, jucându-se cu nepoţii. în fiecare duminică le urcă treptele copiii împreună cu familiile lor pentru a lua un prânz prelungit. Atunci când îi privesc, mă gândesc la acasă, la serile calde mediteraneene, la cina de vineri de la mama, la casa plină de conversaţii, de picioruşe care aleargă şi de miros de mâncare gătită. Odată l- am văzut pe Bernard cum îi oferea Măriei un trandafir roşu din grădina lor. Ea şi-a şters mai întâi mâinile de şorţ, apoi a luat trandafirul şi l-a mirosit.

Bernard ştie să facă absolut de toate. De meserie electrician, ne-a reparat ţevile care curgeau, toaleta, centrala termică. Bernard urcă la etaj înarmat cu o lanternă si un cutit mare. Astăzi încă n-am văzut nici

un gărgăun, motiv pentru care mă tem c-o să creadă că-s nebună. Proiectează o rază de lumină în colţ şi mă cheamă. Accept să arunc o privire, cu inima îndoită, înclin capul şi văd ceva asemănător unui ghem de vată mare şi gri, un cocoloş de muşchi lipit de o latură a căpriorului. Nu vreau să fiu martoră la carnagiu, aşa că mă duc în birou şi închid

uşa.

După câteva minute, Bernard coboară cu covoraşul meu din dormitor, pe care îl desface delicat ca să-mi arate trei mumii mititele, pui de gărgăuni înfăşuraţi în mătase albă. O familie. îmi acopăr gura.

— Ai noroc că n-a fost decât o pereche, spune Bernard. Gărgăunii nu-s aşa de răi precum viespile.

Nu se înmulţesc la fel de repede.

— O, Doamne. întorc privirea. Mi-ai salvat viaţa, îti mulţumesc din suflet.

Mă întorc la birou si mă uit la cursorul care clipeşte pe ecran. Privirea-mi trece peste curtea Măriei şi a lui Bemard, peste dealurile din Barnaby, care se văd albăstrui şi înceţoşate în depărtare, şi mă cuprinde o tristeţe adâncă, inexplicabilă. îmi cuprind faţa cu mâinile, apăs cu degetele pe pleoape. Totul e neclar atunci când îndepărtez palmele.

A doua zi de dimineaţă, mă trezeşte un bâzâit frenetic pe tavan. S-a întors mama. îmi imaginez cum zboară în ungher, cât e de confuză atunci când găseşte cuibul gol. îmi îngrop capul sub cearşafuri şi-mi apăs materialul peste urechi. Ce porcărie, şoptesc către pernă.

Mă gândesc să mă duc jos să fac un pipi. Cu două zile în urmă mă grăbeam să fug de viespi şi am alunecat pe scara retractabilă, m-am rostogolit peste jumătate din trepte şi-am aterizat cu un bufnet sonor. Treptele de lemn erau date cu lac şi nu aveam nici balustradă. Ăsta nu-i un loc bun să creşti un bebeluş, ne-a avertizat proprietarul când ne-am mutat. Era motivul pentru care se mutase de acolo, împreună cu soţia, imediat ce li se născuse copilul. Am râs pe înfundate, fiindcă avertismentul lui mi se părea irelevant pentru viaţa pe care o duceam atunci. Cu toate acestea, e o casă ideală pentru petreceri, are o terasă pentru fumat de unde ai vedere spectaculoasă către munţi, are o

cameră de zi suficient de mare
încât s-o transformi în ring de dans, are chiar şi un colţ unde poţi pune masa DJ-ului. Petrecerile de la noi au devenit legendare.

*

Visele mele recurente legate de moarte au tot

continuat până când le-am desluşit înţelesul. într-o zi, la câteva săptămâni după ziua mea, am avut revelaţia: visele erau modul prin care corpul meu îmi transmitea să procreez. Moartea, senzaţia de pierdere semnificau sfârşitul vieţii mele de până atunci, dispariţia unui sine pe care îl îndrăgisem. Corpul meu ceda unei nevoi psihologice primordiale, avea o discuţie cu biologia şi cu trecerea timpului, şi eu nu participam la ea. Câteva zile am jelit, am plâns din cauză că uterul meu era atât de obişnuit, mi-am urât corpul pentru că el voia o familie, iar eu nu voiam decât să petrec. Visele au încetat, totuşi. Şi, în cele din urmă, nici eu n-am mai plâns. Poate că, de fapt, nu mai voiam atât de tare să petrec – nu în ultima vreme.

Iau telefonul de pe noptieră şi-l sun pe Sean din măruntaiele coconului meu călduţ.

— S-a întors mama, zic. O să mă caute si-o să-si răzbune puii morţi.

Sean râde şi trage din ţigară.

— Erau şi ei doar un cuplu de tineri, zic, pe un ton melodramatic. Nu-şi doreau decât să-şi construiască o casă şi să-şi crească puii într-un cămin binecuvântat, iar eu am stricat totul.

Sean râde din nou. Radioul de pe vapor se aude în fundal. Eu urmăresc cu degetul linia tivului.

— Mă întreb dacă urmează să vină şi tatăl, zic.

— Nu ştii că nu există nici un tată? spune Sean. Societatea lor e matriarhală. Masculul vine şi pleacă. El nu participă la construirea cuibului. Cred că moare după ce se împerechează.

— Minunat, zic. Absolut minunat.

Se face insuportabil de cald. îmi scot cearşaful de pe cap şi privesc împrejur.

Bâzâitul a încetat. E linişte în casă, e pustiu din nou. Aud cum sună clopoţelul la şcoala din apropiere, aud în surdină

ţipetele copiilor care au ieşit afară la joacă. Arunc cearşaful de pe corpul transpirat şi-l lovesc cu piciorul până cade pe podea.

— Esti bine? întreabă Sean.

— Mi-e dor de tine, spun.

— Si mie de tine, zice el. Mai sunt doar sase zile.

— Da, zic. încă şase zile.

61. Lanţ de magazine cu îmbrăcăminte la mâna a doua.

Supă yemenita şi alte reţete

Ugat Shmarim

Mama coace o prăjitură care-i face pe oameni să uite. Uită de necazuri, uită de diete, uită să mai numere caloriile. Uită c-au venit doar pentru o clipă – că aveau alte planuri, că aveau de mers undeva –, şi apoi uită că si-au zis c-o să mănânce doar o felie.

>

Ugat shmarim – în traducere literala înseamnă prăjitură cu aluat dospit – arată ca un foietaj împletit sau ca o *babka*— evreiască, delicatese de sorginte europeană care au pătruns în bucătăria israeliană şi yemenito-evreiască a mamei mele. în fiecare vineri, înainte de sabat, mama amestecă făină, ouă, zahăr, coajă de lămâie şi drojdie. Aruncă peste toate un pachet de margarină, şi astfel prăjitura e *pareve—,* adică nu conţine lactate, deci poate fi mâncată după o cină cu multă came. Cât creşte aluatul, bate cu telul cacao, zahăr, margarină, vanilie şi albuşuri pentru umplutura de ciocolată. întinde coca pe masa presărată cu făină, o unge cu un strat generos de cremă de ciocolată şi împleteşte totul ca pe un ştrudel. Timp de treizeci de minute, în casă miroase atât de dulce, încât îţi vine să muşti aerul. Atunci când e făcută cum trebuie, prăjitura are interiorul umed şi dens, coaja crocantă şi lucioasă, unsă cu gălbenuş, şi fiecare felie are în centru o spirală de ciocolată care te face să ameţeşti

de poftă.

Rudele şi prietenele care cer reţeta revin adeseori cu buza umflată. „Nu mi-a ieşit ca a ta”, spun ele. „Care-i secretul?” Secretul în sensul de ingredientul- cheie. în sensul de: ce-ai omis să-mi spui?

— Secret! pufneşte mama. Dar ce, crezi că ţi-am ascuns ceva?

De fiecare dată când mă-ntorc cu avionul în Canada, trec prăjitura pe sub nasul vameşilor, ambalată în staniol, vârâtă printre şosete. O parte o mănânc imediat, restul îl congelez pentru când mă apucă dorul de casă. Atunci când o reîncălzesc, mirosul îmi umple casa, mă învăluie ca o pătură moale. Mă duce înapoi, departe. E o prăjitură care mă face să-mi amintesc.

Prietenii mei canadieni cu care o împart mă întreabă:

— Ştii reţeta?

— A, nu. Eu n-aş putea s-o fac niciodată, zic. E mult prea complicat. Nici n-aş şti de unde să-ncep.

Aveam nouă ani când am găsit în casă o carte de bucate. *Copii la cratiţă* avea o copertă galben- strălucitoare şi poze cu copii care purtau coifuri de bucătar şi desenau pe pâinea prăjită feţe zâmbitoare: gura din felii subţiri de ardei gras, ochii din rondele de castravete. Şorţurile lor erau imaculate, bucătăriile, impecabile. Reţetele aveau nume precum Ouă zâmbăreţe, Moise în legănuţ, Sendviş-bărcuţă.

M-am hotărât să încerc si eu o retetă cât îsi făcea

> > *

mama siesta, îmi şi imaginam cât demult se va

bucura că i-am pregătit şi eu ei ceva o dată. Am ales bile de ciocolată tăvălite în fulgi de cocos, un desert extrem de popular în Israel, nelipsit de la orice petrecere de

copii. Mama nu făcuse niciodată aşa ceva; pentru zilele noastre de naştere, ea cocea prăjituri complicate, cu straturi de foi şi cremă, îmbrăcate înciocolată rasă. Am găsit toate ingredientele în cămară, în afară de fulgii de cocos, şi m-am hotărât că merge şi fără.

M-am urcat pe blat să iau un castron, apoi am sărit direct jos, iar uşa bufetului s-a trântit. *Sheket!64,* a

ţipat mama de la ea din dormitor. Am încremenit. în fiecare zi, între două şi patru, mergeam prin casă în vârful picioarelor şi vorbeam în şoaptă. Uneori mi-o imaginam cum stă întinsă, nemişcată, cu urechile ciulite şi ochii închişi; aşa s-ar fi explicat de ce nu părea niciodată odihnită.

Am pisat biscuiţii, i-am amestecat cu cacao, zahăr, lapte, vanilie şi margarină. Am luat cu degetul din castron şi am descoperit că făcusem ceva mai gustos decât toate ingredientele luate separat; la fel m-am simţit şi atunci când am legat prima oară mai multe cuvinte într-o propoziţie. Am luat din amestec, l-am rulat între palme şi am format sfere cu aspect noroios.

Tocmai făcusem ultima bilă şi-mi admiram opera când a intrat mama. Stătea la uşă în capot, cu ochii mijiţi. Nici n-a băgat de seamă farfuria plină cu bile de ciocolată, de pe masă, ci s-a dus direct la blat. „Ce-i asta?” s-a strâmbat la vederea petelor de lapte. „Şi asta?” a arătat spre vasele făcute teanc în chiuvetă.

—Aveam de gând să fac curat, am zis.

A început să şteargă blatul cu mişcări rapide, insistente.

— Am vrut să-ţi fac o surpriză.

S-a uitat la mine şi a oftat. Aveam bluza pătată cu ciocolată. Nu purtam şorţ.

în ziua aceea s-a tras linia. Mi-am abandonat aspiraţiile de bucătar. în anii care au urmat, singura mea contribuţie la bucătărie era spălatul vaselor. Uneori mă mai ruga mama să tai vârfurile la bame, ceea ce mi se părea oribil, fiindcă mi se

umpleau degetele de pufuleţul acela lipicios şi-mi venea să mă scarpin ca apucata.

O sun pe mama de la Toronto. E vineri, e ora cinei în Israel. Vorbeşte cu mine şi în acelaşi timp strigă instrucţiuni. „Stinge cuptorul. Ne mai trebuie un

pahar. De ce cu mâna? Ia cu furculiţa!”

— Eşti ocupată, zic.

— Nu, nu sunt. Ce e?

— Mă gândeam aşa... cum se face că n-am învăţat să gătesc din copilărie până acum?

— Cum se face? Ridică vocea. Nu te-a interesat gătitul!

O aud pe soră-mea în fundal: „Păi tu nu ne-ai lăsat niciodată în bucătărie!”

— Nu-i adevărat! Mama urlă deja. N-aţi cerut voie.

Restul familiei o cheamă să se-aşeze, să stea cu ei, să nu mai facă drumuri între masă şi aragaz. „Salata nu e dreasă, strigă ea. N-o mai ciuguliţi!”

— Hai, du-te. înghit în sec. Vorbim mai târziu.

Salată tocată mărunt

Mama pune pe masă salată la fiecare prânz, cină şi sâmbătă dimineaţa, când luăm un mic dejun tradiţional, sau *jichnoon—,* pâine yemenită de sabat cu ouă coapte. Roşii, castraveţi şi câteva felii de ceapă albă peste care toarnă un sos generos din lămâie proaspăt stoarsă, ulei de măsline şi sare grunjoasă. La fel ca majoritatea reţetelor ei, doar pare simplă.

în fiecare joi, mama se duce cu maşina la *shuk* la marginea oraşului, un labirint de alei care se intersectează, cu şiruri de tarabe pline de marfă. Se plimbă prin toată piaţa, mângâie piersicile, dezmiardă avocado, gustă strugurii, alege cu grijă

coriandrul cel mai proaspăt, roşiile cele mai ferme, merele cele mai dulci. Pepenii verzi sunt singurii unde merge pe ghicite. Cu toate asigurările primite de la vânzători, nu-ţi poţi da seama dacă pepenele e copt doar după sunetul pe care-l scoate când îl baţi cu palma.

Ţine minte unde e marfa cea mai bună şi cine o vinde, îşi face o hartă mentală de parcă ar concepe planul tactic al unei bătălii, apoi revine la acei vânzători fruntaşi şi cumpără kilograme de produse pe care le duce în portbagaj din câteva drumuri.

Pe vremea când eram copil, mergeam în urma ei – şi mă strâmbam la duhoarea legumelor stricate, la frunzele alunecoase de salată şi la fructele storcite, la urmele cleioase pe care le lăsam cu pantofii – şi mama se tocmea cu tarabagiii. „Pătrunjelul tău arată cam obosit astăzi”, strâmba ea din nas către vânzător. „De ce-i aşa de scump?” i se plângea altuia.

— Numai pentru dumneavoastră îl las la 5 şekeli. Vânzătorul îi făcea cu ochiul. Fiindcă sunteţi o frumuseţe.

Ea vântura o bancnotă, încruntată.

— Aşa se vorbeşte cu femeile? Porţi o *kippa.*

Pregătirea salatei era singura activitate legată de prepararea hranei la care eram încurajaţi să participăm. Ne străduiam să tăiem legumele cât mai mărunt posibil, în competiţie pentru aprobarea finală a mamei. Salata tăiată grosier era numită cu dezgust „salată pentru elefanţi”; salata tăiată fin câştiga titulatura dezirabilă de „salată pentru şoricei”; însă nici unul dintre noi nu reuşea s-o facă la fel de bine ca mama, care era atât de pricepută în mânuirea cuţitului, încât tăia legumele fără a folosi tocătorul. Prindea o roşie în căuşul palmei şi din câteva mişcări rapide tăia sus,

jos, stânga, dreapta, ca un maestru Jedi cu şorţ de bucătărie. Apoi deschidea palma de parc-ar fi eliberat un porumbel şi lăsa bucăţelele să cadă în castron. „Nu am mai văzut pe nimeni care să facă asta”, i-am spus când am crescut destul de mare ca să-i pot aprecia talentul. Ea a zâmbit cu modestie. „Am văzut cândva un bucătar francez făcând aşa la televizor.”

Şniţele

în fiecare zi, când venea tata de la birou să-şi facă siesta, mâneam de prânz ca o familie. Eu eram în culmea fericirii de fiecare dată când mama făcea şniţele: acest fel de mâncare austriac, adus în Israel de evreii de sorginte europeană, era preferat de tot poporul şi adoptat de bucătăria-ghiveci israeliană, la fel ca frigăruile, cuşcuşul sau pizza. Mama personalizase reţeta originală. Niciodată nu bătea carnea de pui, ci o tăia în fâşii lungi şi groase. Adăuga usturoi la oul bătut în care înmuia o fâşie de pui pe care o trecea apoi prin pesmet şi o arunca în uleiul încins până devenea aurie şi crocantă la exterior, dar moale şi fragedă la interior.

Singura dată când m-a vizitat mama la Vancouver, a făcut turul bucătăriei noastre cu braţele încrucişate, dând din cap asemenea unui colecţionar într-o galerie de artă. A trecut cu mâna peste plită şi peste insula noastră de la Ikea, apoi a pus ochii pe tigăile care atârnau pe perete.

— Aveţi piept de pui? S-a uitat în frigider. Cartofi?

Sean şi cu mine plănuiserăm să gătim mese elaborate ca s-o impresionăm, dar ea nici n-a vrut s- audă. Cel mai mult a bucurat-o să poată găti ea pentru noi. Mă uitam cum valsează între plită, chiuvetă şi frigider, cum îşi învaţă corpul să danseze un nou dans, cum îşi delimitează teritoriul. Atunci când gătea, se simţea ca acasă. Nici nu conta că era la o jumătate de planetă distanţă de zona ei de confort. Bucătăriile

erau ariile de consolare din fiecare casă, teritoriul neutru, Elveţia gastronomică.

*

După ce a murit tata, tânăra mea mamă şi-a petrecut majoritatea timpului în bucătărie. Nu vorbea prea

mult, ne privea rareori, însă gătea neîncetat, cu mişcări furioase, neglijente. Atunci când scormonea într-un dulap după o cratiţă, trântea oalele unele de altele făcând o hărmălaie stridentă. Toca legumele cu intenţii ucigaşe, iar când arunca şniţelele în uleiul care sfârâia, parcă se-auzea un ţipăt. Dispărea în bucătărie, devenea una cu electrocasnicele. Mâncarea ţinea loc de cuvinte; gătitul era moneda ei de schimb.

Dacă nu gătea, făcea curăţenie. Mă trezeam în zgomotul mobilei târâte pe podea, al covoarelor bătute, al aparatelor trase pe roţi. Curăţenia era ca un fel de meditaţie pentru mama; în plus, mai era şi singurul lucru pe care-l putea controla. Poate că lumea ei se făcuse bucăţi, dar măcar suprafeţele erau curate, rufele spălate, aveam mâncare pe masă.

Chiar şi atunci când nu ne permiteam blugi de firmă sau bani de buzunar, frigiderul era mereu plin. Mama găsea metode prin care să pregătească masa cu bani puţini – reţete uşoare care necesitau ingrediente simple. A calculat necesarul de usturoi pentru un an de zile şi a cumpărat zeci de căpăţâni când erau la preţ redus. îl pisa pe tot, îl punea la borcan şi-l congela: două rânduri de borcane căptuşeau uşa congelatorului aidoma unui set de dinţi. Mirosul de usturoi rămânea în casă o săptămână întreagă; ni se lipea de haine şi se ascundea în pasta de dinţi, persista în păr asemenea fumului de la un foc de tabără.

Mama m-a hrănit, mi-a spălat rufele, mi-a

făcut curat în cameră, dar n-a fost îndeajuns. M-am ţinut după ea când făcea treabă, am încercat să o provoc la discuţii. Atunci când n-am reuşit, am găsit modalităţi mai eficiente prin care să-i atrag atenţia.

Ne certam pe orice subiect: notele mele, felul în care mă îmbrăcam, dezordinea din camera mea, prietenii mei. Urlam că o urăsc, băteam din picior, trânteam uşile. Mi-a spus că sunt nerecunoscătoare şi

că-ntr-o bună zi voi avea şi eu o fată la fel ca mine. La final de clasa a zecea, după ce implicarea mea la revista pentru adolescenţi mi-a adus cinci corigenţe şi am fost în prag de exmatriculare, mama mi-a cerut să mă pun cu burta pe carte şi m-a ameninţat că-mi restricţionează lucrul, ceea ce m-a făcut să mă simt profund nedreptăţită şi neînţeleasă, un adevărat artist torturat. Cum îndrăznea să mă-mpiedice să scriu? Relaţia dintre noi a devenit atât de încordată, încât o dată a trecut pe lângă mine pe stradă fără să mă bage în seamă.

— Problema, mi-a zis o dată fratele meu, e că voi două semănaţi prea tare.

Am pufnit.

— Ba nu semănăm deloc.

Am devenit mofturoasă la mâncare. Uram coriandrul, roşiile mi se păreau dezgustătoare, detestam vinetele. Supravieţuiam cu hot-dogi de la taraba de lângă liceu şi cu burgeri şi cartofi prăjiţi de la MacDavid, lanţul de fast-food cuşer, predecesorul lui McDonald’s în Israel. Pe urmă am descoperit restaurantele, şi acolo îmi organizam de regulă interviurile, iar nota de plată era achitată de revistă.

Familia mea nu mergea niciodată la restaurant. Mamei i se părea o prostie să plăteşti pentru mâncare, era de părere că ea oricum gătea mai bine decât oricine şi o mai făcea şi gratuit. Pentru mama, a mânca în oraş însemna să stăm pe trotuar în faţă la Falafel Nadav în centrul Petah Tikva, sub firma spartă de neon, să muşcăm din pita care pocnea de plină ce era, aplecându-ne în faţă ca să nu ne curgă *tahini* pe haine.

Acum comandam creveţi, calamar, cheeseburger cu bacon, lucruri pe care mama mea cuşer nu le-ar fi atins în veci. Uneori îmi comandam si snitel. Poate

> s >

erau de vină feliile prea subţiri, lipsa usturoiului sau senzaţia mea de vinovăţie, cert e că nu era niciodată

la fel de bun ca al ei.

Ficăţei de pui

Primul meu apartament din Tel Aviv a fost unul de trei camere pe strada Dizengoff – o arteră majoră din inima oraşului pe care îl împărţeam cu Elsin, prietena mea cea mai bună. Se afla într-o clădire veche şi urâtă cu dâre de la ploaie, scări întunecoase şi igrasioase şi o curte plină de gunoi în spate.

Mama ne-a donat tot arsenalul ei de produse de curăţenie şi am frecat apartamentul împreună cu Elsin două zile de dimineaţă până seara. La final, am mers desculţă pe podeaua acoperită cu gresie şi atingerea ei mi s-a părut la fel de ispititoare ca o bere rece într-o mână transpirată. îmi simţeam picioarele mai uşoare, capul mai limpede. Habar n-avusesem ce bine te poţi simţi după ce faci curăţenie. Habar n-avusesem nici cât de mult era de muncă; din copilărie încoace refuzasem s-o ajut pe mama la treaba din casă.

— Uau. Elsin era impresionată de ceea ce făcusem. Ar trebui să faci asta pe bani.

A doua zi am făcut câteva anunţuri scrise de

>

mână: „Menajeră tânără şi plină de energie caut de lucru”. Le-am lipit pe stâlpii de telefon şi la aviziere; numărul de telefon era pe franjurii detaşabili. Acum eram şi eu, asemenea mamei şi bunicii, menajeră. în anii de început ai Israelului, majoritatea menajerelor erau femei din Yemen care

lucrau pentru familii aşkenaze. Pe atunci, cuvântul yemenită era sinonim cu menajeră.

Primele două apartamente în care am lucrat au fost garsonierele de burlaci ale fraţilor mei. într-o vineri la cină acasă la mama, unul din ei i-a spus:

—Ayelet face o curăţenie excelentă.

— Serios?

Faţa mamei s-a lungit a mirare.

— Ce-i aşa greu de crezut?

Am muscat dintr-o bucată de *challah*—.

Pentru cină, Elsin şi cu mine pregăteam paste cu sos de la borcan, pizza pe *pită* şi salate de la pungă cu sos cumpărat de la magazin. Intr-o zi, Elsin a venit de la mama ei cu o tăviţă cu ficăţei de pui şi a propus să-i gătim seara următoare. Ficăţeii de pui erau o mâncare cu care crescuserăm amândouă. Mama-i prepara des, la tigaie, cu ceapă caramelizată. Erau o sursă ieftină de fier şi una dintre modalităţile prin care mama hrănea întreaga familie cu un buget limitat.

în seara următoare am venit târziu de la serviciu si Elsin îşi gătise deja partea ei până să ajung eu acasă. M-am holbat la ficăţeii cu piele fragedă din castron.

— N-am ştiut când ajungi, mi-a spus. Trebuie doar să-i prăjeşti.

Am tocat ceapă şi usturoi, pe care le-am aruncat în tigaia unsă cu ulei, aplecându-mă pe spate ca să nu mă stropesc. Am adăugat şi ficăţeii, care sfârâiau zgomotos.

— Se ard, am ţipat.

— Dă focul mai mic, a răspuns Elsin de la ea din cameră.

— Nu mai au ulei aproape deloc.

— Mai pune.

— N-o să sară pe mine?

— N-ar trebui.

Atunci când ficăţeii au început să se rumenească, i-am întors cu grijă pe partea cealaltă. După câteva minute, am strigat:

— Cum stii că-s făcuţi?

— Habar n-am, a spus Elsin. Intuiţie?

M-am uitat la tigaie.

— Poţi să-ţi aduci intuiţia până aici să-mi spui şi

— mie dacă-s gata?

Elsin a intrat în bucătărie şi s-a uitat altfel la mine.

— Vai de mine. Cine s-ar fi gândit? Ai fobie de bucătărie.

M-am înroşit la fată.

— Eu... eu n-am învăţat niciodată să gătesc.

A zgâlţâit ficăţeii şi apoi a stins focul.

— Să ştii că nu e niciodată prea târziu.

Jichnoon

Israelienilor le place să se-ntrebe unii pe alţii de unde provin, dat fiind că majoritatea familiilor îşi au rădăcinile în altă ţară. în clipa-n care află de unde te tragi, simt deja mirosul din bucătăria părinţilor tăi: cuşcuş sau peşte *gefilte—,* orez sau cartofi, picant sau fad. Atunci când israelienii află că-s yemenită, au adeseori o lucire de invidie în ochi.

— Mama ta face *jichnoon* în fiecare sâmbătă?

— Da, zic.

— *Şi malawah?*

— Da, spun.

De fapt, mama pregăteşte coca pentru *malawah,* o presează între două foi de hârtie de copt şi o pune teanc în congelator, astfel încât pot să arunc una în tigaie oricând am chef. Nu le spun asta. Ar fi un act de cruzime.

într-o ţară plină de prejudecăţi de ordin cultural, stereotipurile asociate de-a lungul anilor cu yemeniţii au trecut prin

idealizare, fetişizare şi, în cele din urmă, aroganţă. Atunci când au pus piciorul în Israel, imigranţii yemeniţi au fost consideraţi sălbatici şi primitivi. Un film din anii ’50 destinat strângerii de fonduri, menit să scoată în evidentă realizările *Moetzet HaPoalot*—, spunea că yemenitele sunt „fertile şi procreează, dar au nevoie de instrucţiuni

specifice” – instrucţiunile fiindu-le date, fireşte, de femeile aşkenaze, după cum se vedea în film. în copilărie şi adolescenţă mi s-a spus că yemeniţii sunt „de treabă”, „modeşti”, „se mulţumesc cu puţin”, sunt „nişte cântăreţi si dansatori fantastici!”. în zilele noastre, adeseori se fac glume rasiste pe seama yemeniţilor, lumea-şi bate joc de ei. Tuturor însă pare să le placă enorm bucătăria noastră. *Jichnoon* şi *malawah* au ajuns în cartea de aur a mâncărurilor „ca la mama acasă” ale naţiunii. *Malawah* e un fel de clătită crocantă făcută din straturi subţiri de foietaj. *Jichnoon,* pâinea de sabat a yemeniţilor, se rulează în formă de croasant, se pune strat peste strat şi se coace o noapte întreagă într-un vas special din aluminiu cu capac etanş.

Prietenii pe care-i invităm la *jichnoon* în dimineaţa de sabat adeseori se uită peste masă şi cer cu sfială cuţit şi furculiţă.

— I-auzi! râdem noi superior. Vrea tacâmuri!

Mândri de faptul că mâncăm cu mâna, ăsta e felul nostru de a răsturna prejudecata conform căreia noi, yemeniţii, am fi nişte sălbatici.

Acum câţiva ani, verisoara mea Yifat s-a mutat la Vancouver cu soţul ei canadian si a închiriat apartamentul de sub cel în care locuiam cu Sean. La vremea aceea nu-mi mai era frică de bucătărie. După ce m-am mutat în Canada, departe de ochiul vigilent al mamei, stând mai mereu singură, fără un

loc de muncă, am început să mai încerc câte o reţetă simplă de pe Internet. Atunci când iubitul meu şi prietenii lui mi-au făcut complimente pentru cum gătesc, mi-am făcut curaj să încerc şi feluri de mâncare mai elaborate. Am devenit pricepută la prepararea curiy- urilor indiene şi thailandeze şi mergeam la magazine dedicate în căutarea unor ingrediente puţin cunoscute sau ca să iau condimente proaspăt măcinate.

Curând după ce a sosit în oraş, Yifat ne-a invitat la un mic dejun tradiţional ca în Yemen. M-a avertizat: „N-o să fie la fel de bun ca al mamei tale”.

Vineri seara, târziu, mirosul de *jichnoon* începe să se strecoare la noi în casă, şi sâmbătă când ne trezim pluteşte prin apartamentul nostru, gros să-l tai cu cuţitul. în apartamentul de jos, Yifat ne serveşte cu ouă coapte, sos din roşii date pe râzătoare şi *bisbas* picant, un sos gen *chutney,* cu mult coriandru. Rup o bucată de *jichnoon* pufos, şi din el iese o spirală de abur. Sean ia un ou si-l examinează.

— Mereu m-am întrebat ce anume face ouăle maro.

— Stau peste noapte în cuptor, la un loc cu *jichnoon.*

îmi pun o lingură de *bisbas* pe farfurie.

— Le pui acolo deja fierte?

Stau pe gânduri.

— Poate?

— Cum se face că nu ştii asta? Eu ştiu să gătesc mâncărurile mamei *mele.*

— E complicat, zic. Durează o zi întreagă.

— Nu stii nici măcar cum se face *bisbas.* Care nu cred că e complicat.

— Serios? spune Yifat. N-ai făcut *bisbas* niciodată?

— Mama nu m-a învăţat cum se face, protestez.

— De ce?

îmi schimb poziţia în scaun.

— Probabil fiindcă nu voia să împartă

lumina reflectoarelor.

Sean schimbă priviri cu verişoara mea.

— Poate ar fi trebuit s-o rogi, zice Sean, apoi ia o bucată de *jichnoon* şi-o înmoaie în sosul de roşii.

Bisbas

Prima dată când am încercat *bisbas,* m-a usturat de parcă m-ar fi înţepat o albină în limbă. Gura mi-a luat foc, mi-a amorţit şi mi-au dat lacrimile. Avea gust de pericol. Nu mi-a fost de ajutor nici faptul că uneori mama mă ameninţa că mi-l dă să-l mănânc dacă nu-s cuminte.

Bisbas, o pastă verde din coriandru şi usturoi, presărată cu ardei iute roşu, era un condiment esenţial la noi acasă, se servea la orice masă si era consumat la fel cum alţii mănâncă *salsa* ori *chutney.* La vârsta de douăzeci şi doi de ani, după prima mea călătorie cu rucsacul în spinare prin India, m-am întors în Israel privind cu alţi ochi bucătăria yemenită; au început să-mi placă schinduful, coriandrul, turmericul si am tolerat mai bine iuţeala.

Prima dată când am luat borcanul cu *bisbas* si mi-am pus o lingură în farfurie, mama şi soră-mea s-au oprit din mâncat şi m-au privit fix. „Ce e?” le-am spus.

*

Era o seară palidă de februarie în Israel când am ajuns cu Sean în vizită, morţi de foame de când am intrat pe uşa casei, gata să ne lăsăm îngrăşaţi de mama. După cina de vineri seara, Sean a încolţit-o pe mama la ea în bucătărie.

—As vrea să învăţ cum se face *bisbas,* a zis el.

— Chiar asa? a râs ea.

— Chiar aşa? am zis, înecându-mă cu apa pe care tocmai o sorbisem.

El m-a privit: „Te deranjează?”

A doua zi, mama l-a invitat pe Sean la ea în bucătărie. M-a şocat cât fusese de uşor. M-am ţinut şi eu după el, la câţiva paşi în spate; încă mă simţeam de parcă aş fi călcat pe un teritoriu interzis. M-am ascuns în spatele aparatului foto şi am făcut poză după poză cu mama care îndesa în blender coriandru, usturoi, ardei iute şi chimion. La celălalt capăt, firele

verzi s-au transformat în spumă cu miros de iarbă proaspăt tăiată. Sean şi-a luat notiţe, iar mama a explicat fiecare pas cu lux de amănunte, ca un maestru bucătar de la o emisiune culinară. Apoi a umplut borcănele cu *bisbas* şi pe unele le-a pus în congelator, iar pe altele le-a pus deoparte, să le dăruiască surorii ei, mamei ei, fiilor ei.

— Pot să mă uit cum pregăteşti *tzli*? a întrebat Sean.

Mama radia de bucurie.

Tzli

Tzli, aşa cum o face mama, este mâncarea ei emblematică, atracţia principală la cinele de vineri seara. De-a lungul anilor, a încercat s-o înlocuiască cu alte reţete, însă s-a lovit de dezacordul făţiş al fraţilor mei. *Tzli* (care se traduce simplu prin friptură) este o minune din cinci ingrediente – pui, cartofi, ceapă, ulei, sare – şi, cu toate astea, este o combinaţie plină de arome şi pe deplin satisfăcătoare. Uneori, când mi-e dor de casă, de fapt mi-e dor de *tzli* aşa cum o face mama şi nimeni altcineva.

Prima dată când am făcut *tzli,* cartofii s-au făcut terci, iar puiul s-a desfăcut de pe os. A doua oară, puiul şi cartofii erau de un galben neapetisant. Altă dată am pus prea multă apă sau am ars ceapa. Pare atât de simplu, şi totuşi e imposibil de îmbunătăţit. E o reţetă în faţa căreia mă înclin.

Mama găteşte intuitiv şi din memorie, la fel cum un muzician cântă la instrument fără a citi notele. Nu are căni de măsurat, nu are cărţi de gătit. Reţetele ei spun să pui

un strop din asta şi un pic din cealaltă, iar condimentele să le adaugi după gust. Uneori sunt doar o înşiruire de ingrediente anagramate pe care trebuie să le pui în ordine.

— Eşti sigură că la iz/z pui doar sare? o întreb după prima mea încercare nereuşită. Cum se rumeneşte aşa, fără nimic?

— De la ceapă, spune ea. Trebuie să căleşti ceapa, apoi adaugi pulpele de pui. Le tot întorci până s-au rumenit pe toate părţile. Adaugi cartofii şi apa. Simplu.

într-o vineri dimineaţă, când eram în vizită în Israel, m-am trezit că-mi gâdila nasul un miros de ceapă prăjită şi pui perpelit. Când am intrat în bucătăria mamei, mergeau toate patru ochiurile de la aragaz: pe trei erau oale cu capac, pe al patrulea, o vânătă rotofeie, aşezată pe flacăra albastră. Masa din bucătărie era plină de vase termorezistente din care ieşeau aburi. La mama în bucătărie găseai la orice oră destulă mâncare cât să hrăneşti un sat mai mic. La prânz ne trezeam adesea cu vreo rudă sau cu vreun prieten neanunţat la masă.

— în seara asta suntem numai noi cinci, spune mama. O să luăm o cină simplă.

O cină simplă de vineri seara era totuşi o chestie elaborată: un asortiment de aperitive – conopidă prăjită, cartofi dulci cu rozmarin la cuptor, salată verde tăiată mărunt stropită cu lămâie şi ulei de măsline – , apoi *tzli,* supă yemenită, şi la desert *ugat shmarim.*

Vânătă a fluierat, s-a scofâlcit şi s-a înnegrit; din crăpăturile ei ieşeau fuioare de fum, ca din ţigările aprinse. Mama a înţepat-o cu o furculiţă şi s-a auzit un oftat. I-a jupuit pielea solzoasă şi a lăsat pulpa cărnoasă să se lăfaie pe o farfurie. A curăţat-o de porţiunile arse, a zdrobit-o cu

furculiţa şi i-a adăugat tahini, lămâie, sare şi un pic de usturoi pisat de la borcan.

— Salata mea de vinete nu e niciodată ca a ta, am spus.

— Coci vânătă pe flacără? Trebuie s-o coci până

— se face neagră.

— Eu am plită electrică.

— Nu-i nimic, zice. O pui într-o tigaie. Şi o zdrobeşti cu furculiţa. Nu la blender.

Părea atât de dornică să-mi împărtăşească tot ce ştia! în ultimele câteva luni nu făcuse decât să mă ajute – o atitudine complet diferită de ceea ce-mi aminteam sau de aşteptările mele. Copil fiind, nu mă simţeam bine-venită la ea în bucătărie. M-am gândit că nu voia să-si dezvăluie secretele fiindcă avea nevoie să fie indispensabilă. Cu toţii aveam supapele noastre creative: fraţii mei şi cu mine desenam, pictam, făceam muzică şi scriam. Gătitul era darul şi harul ei; dacă ni l-ar fi împărtăşit, ea cu ce-ar mai fi rămas?

Mulţi ani mai târziu mi-am dat seama că mă înşelasem. Ca toti adolescenţii, si eu fusesem preocupată doar de mine şi atât de adâncită în durerea mea, încât nu putusem să înţeleg cât de mari erau atât tragedia, cât şi triumful ei. îşi pierduse soţul la patruzeci şi unu de ani şi rămăsese cu şase copii de crescut (şi ne crescuse admirabil, în ciuda resurselor financiare din ce în ce mai reduse si a durerii din suflet). Ea de fapt nu ne alunga din bucătărie, ci o folosea ca pe o ascunzătoare. într-o casă plină de copii care mereu aveau nevoie de câte ceva, bucătăria era sanctuarul ei, adăpostul ei, şi trebuia să-şi apere acel teritoriu cu egoism astfel încât să poată merge mai departe şi să rămână

întreagă la minte.

Stăteam la masa ei din bucătărie atunci când i-am împărtăşit aceste gânduri; mama rula *jichnoon* cu degetele pline de ulei. Eu vorbeam, şi ea doar dădea din cap aprobator, nu a scos o vorbă; avea o mină deschisă, plină de recunoştinţă; ochii îi străluceau.

Supă yemenită

Am învăţat să fac supă ca-n Yemen la treizeci şi cinci de ani.

Era iarnă în Vancouver, era mohorât şi rece, şi medicul meu naturist mi-a recomandat să mănânc mai multă supă.

Când eram copil nu mi-a plăcut niciodată supa yemenită, nu puteam să sufăr cum mi se pătau degetele cu galben de la turmeric, mă strâmbam la vederea coriandrului ofilit, uram *hilbe,* o pastă din schinduf măcinat care tulbura supa aşa cum apa tulbură ara/c-ul, lichiorul de anason din Orientul Mijlociu. A doua zi, mirosul de *hilbe* îţi ieşea prin toţi porii, iar yemeniţii erau adeseori ridiculizaţi din cauza acestui damf. Ori de câte ori se servea supă yemenită la bunica acasă, eu mă strâmbam, refuzam s-o mănânc şi plecam afară să mă joc.

Supa yemenită a fost unul dintre felurile de mâncare pe care mama le-a învăţat de la bunica după ce s-a măritat. Bunica învăţase reţeta de la mătuşa ei, cea care o crescuse în Yemen; reţeta traversase deşertul şi marea, supravieţuise decenii fără să fi fost notată vreodată.

Pe vremea când era mama copil, supa era porţia lor săptămânală de carne. Bunica le dădea fetelor aripile de la pui, ca să se desprindă, să se mărite, iar băieţilor le dădea picioarele, fiindcă ei erau temelia casei.

*

Am stat o săptămână din noiembrie cu mama în Los Angeles, unde sora mea locuia pe atunci cu familia. „Fac supă yemenită, mi-a spus mama. Am adus până şi *hawayij*

—. „

Am desfăcut punga de hârtie maro, şi, când mi-am băgat nasul în ea, amestecul de condimente m-a transportat imediat înapoi în bucătăria mamei.

De data asta am reuşit să văd cum pregăteşte supa

şi mi-am şi notat etapele pe spatele unui plic folosit. Am stat una lângă alta, mamă şi fiică, umăr la umăr, şi ne-am uitat la apa din oală aşteptând să dea-n clocot. Atunci a adăugat ciocănelele şi pulpele de pui, a adunat cu o lingură grăsimea în exces. A aruncat în oală o ceapă întreagă, care mai apoi s-a desfăcut în inele translucide, apoi bucăţi de roşii, ardei, cartofi şi morcovi. Usturoiul l-a tăiat felii chiar deasupra oalei, l-a aruncat acolo şi pe el, iar la final a adăugat şi o legătură de coriandru. Atunci când a turnat *hawayij,* eu am amestecat galbenul în supă cu o lingură de lemn.

Aroma supei yemenite persistă la mine-n bucătărie multe zile după ce-am gătit-o. Am crescut încercând să scap de mirosul ăsta. Acum el trăieşte la mine în casă, ca o amprentă permanentă pe pereţi, un salut înţepător cu care le urez oaspeţilor bun venit. Atunci când am terminat *hawayij-ul* pe care mi l-a dat mama la Los Angeles, am început să-mi fac singură: am luat cardamom, chimion, turmeric, ardei iute şi coriandru, şi le-am măcinat cu pistilul în mojar, aşa cum făceau şi bunica, şi străbunica înaintea mea. Stau lângă plita electrică, tom *hawayij* în oală, şi sunt o femeie yemenită care face supă. Uit că trăiesc într-un oras străin si rece, că familia mea e la zece fuse orare distanţă de mine. Sunt acasă.

Ugat shmarim

într-o noapte de iarnă în Canada sunt surprinsă de cât de tare îmi doresc să

mănânc prăjitura mamei. Iau decizia s-o sun si să-i cer reteta. Trebuie s-o fac si trebuie s-o fac acum. E musai să aflu cum.

N-am mai ajuns în Israel de doi ani, n-am mai văzut-o pe mama de un an, de când ne-am întâlnit în Los Angeles. Multe s-au schimbat de atunci: Sean şi

cu mine ne-am mutat la Toronto ca să pot urma un maşter de scriere creativă şi, după ani în care am tot evitat să discutăm subiectul, acum încercăm să avem un copil. Toronto încă nu e acasă, iar apartamentul ăsta din zona Parkdale, un cartier cu mare potenţial, tot nu mi se pare locul potrivit pentru o familie. în pauzele dintre sesiunile de scris, petrec ore în şir trebăluind prin bucătărie, pe care o umplu de aromele copilăriei, în încercarea de a face locul să semene mai mult a cămin, de a mă face pe mine mai maternă, în singurul mod pe care-l cunosc.

Dintre fraţii şi surorile mele, nimeni n-a mai îndrăznit vreodată să facă prăjitura asta. Eu mereu am presupus că e foarte greu de făcut. Astăzi însă simt că am curaj, sunt încrezătoare în talentul meu. O sun pe mama fiindcă acum sunt, în sfârşit, gata să recunosc că ne asemănăm foarte tare. Mă linişteşte să fac curăţenie; mă simt bogată dacă am frigiderul plin; nu-mi place să fiu întreruptă atunci când fac de mâncare; gătesc intuitiv, foarte rar respect o reţetă. Dacă e cineva care poate face prăjitura asta, eu sunt aceea.

Mama s-a culcat deja, dar e încântată că vreau să fac prăjitura, dornică să dea reţeta mai departe. „Să nu renunţi dacă nu-ţi iese din prima, spune ea. E nevoie de exerciţiu. Mai încerci o dată, şi-nc-o dată.”

îmi ia ceva timp să scriu reţeta. Unele ingrediente, cum ar fi un cub de drojdie, ceva ce toată lumea foloseşte în Israel, nu se găsesc în Canada; altele sunt diferit ambalate, nu corespund cantităţile. Şi când mama spune să pun patru căni de făină, nu se referă la cănile standard—.

— Ştii paharele-alea mici de acasă?

— Cred că da.

— Taică-tu n-ar fi băut niciodată cafea din altă cană. Stii la care mă refer?

Tata a murit acum aproape treizeci de ani.

— Care-i secretul? zic. Să-mi reuşească reţeta.

Ea râde.

— Nu-i nici un secret.

îi povestesc, mândră, că am inventat o supă vegană de mazăre. Ea îmi spune că a făcut o reţetă chinezească, de la televizor. „Chinezească!” repetă, minunându-se şi ea. Eu îi recomand plăcinta cu somon pe care-am găsit-o în revista O a lui Oprah. „Mie nu-mi place *solomonul”,* zice, pronunţând la fel ca mulţi alti evrei. Nu suntem de acord chiar în toate privinţele. Mie mi se pare că face vita prea uscată. Eu gătesc cu mai puţin ulei, aleg ingrediente naturale, organice. Ea dezaprobă decizia mea de a folosi la supa yemenită fond de pui în loc de un cub concentrat.

Stăm la telefon de aproape o oră. încă nu m-a întrebat nimic despre copii, deşi ştiu că ar vrea.

Apoi zic:

— Data viitoare când vin în Israel, o să mă uit cum *taci jichnoon.*

— Plăcerea va fi de partea mea.

O aud cum zâmbeşte.

f

Mirosul de prăjitură se strecoară mai întâi în bucătărie, la început ca o aluzie, apoi dă pe dinafară: cald, dulce, rotund, intim. Mă simt de parcă m-aş îmbăia în aroma lui ca de mătase. „Simţi?” şoptesc şi-l iau de mână pe Sean, temându-mă să nu distrug momentul. „Nu-mi vine să cred că iese de la mine din cuptor.”

62. Cozonac însiropat.

63. Mâncarea cuşer evreiască este împărţită în 3 categorii: carne, lactate şi *pareve,* adică fără conţinut de carne şi lactate; alimentele din carne şi produsele lactate nu pot fi mâncate la aceeaşi masă.

64. „Linişte!” (în ebraică, în original).

65. Preparat din aluat de patiserie peste care se pun

66. ____ouă; se coace totul la cuptor peste noapte şi se serveşte de regulă cu *schug,* un sos picant, humus, sos de roşii.

67. ____ Sau *halla,* pâine dospită în care se adaugă ulei, ou şi un strop de zahăr, împletită şi presărată uneori cu seminţe de mac.

68. ____ Un fel de perişoare de peşte.

69. ____ Consiliul Femeilor Muncitoare.

70. ____ Amestec de condimente măcinate, folosit la aromatizarea supelor, tocăniţelor şi chiar şi a cafelei, originar din Yemen; conţine chimion, piper negru, turmeric si cardamom.

>

71. ____ în America de Nord, cantităţile pentru prăjituri se măsoară în *cups* – căni de aproximativ 250 ml.

Dacă te voi uita

— Va fi ultima dată când vii în casă, a spus mama, amestecând într-o oală şi ştergându-şi mâinile pe şervetul cu pătrăţele pe care-l ţine mereu pe umăr.

în Israel era dimineaţă devreme, era albastru şi răcoare, totul era îmbrăcat în acel halo suprarealist de după o călătorie lungă, atins de stranietate, de oboseală, de senzaţia de neconceput că te afli aici, acum.

—Asta spui în fiecare an.

Mă uitam în frigider, în care se vedeau, aşa cum mă aşteptam, teancuri de vase termorezistente şi alimente proaspete.

— Nu, a spus ea, de data asta ştim data.

Sean si cu mine tocmai sosiserăm, ca în fiecare an când încercam să fugim de iarna canadiană, tradiţie pe care o adoptaserăm după mutarea la Toronto, unde serviciul lui pe lacuri se oprea pe perioada anotimpului rece. Din moment ce eu puteam scrie şi preda de oriunde, am hotărât să ne petrecem lunile de iarnă în Israel, să stăm la soare şi să ne bucurăm de timpul petrecut cu rudele şi prietenii. Vizita asta însă era diferită. Călătoriile trecute, Sean luase în avion şi chitara, iar eu venisem cu echipamentul foto care cântărea mult. De data asta, articolele fuseseră înlocuite de un cărucior, de un scaun de maşină si de un sistem de purtare. Şi, fireşte, de un bebeluş de şapte luni. Fiica noastră s-a născut la doi ani după ce am decis că vom încerca să

avem un copil. Era cea dintâi vizită a ei în Israel, prima dată când le întâlnea pe mai toate rudele, şi prima – se pare că şi ultima – oară când stătea în casa copilăriei mele.

Am dus-o în braţe pe aleea pietruită către uşa din faţă şi i-am prezentat reperele copilăriei mele. în lumina blândă a dimineţii, scăldată în nostalgie, casa părea frumoasă şi impunătoare. Era uşor să treci cu vederea faptul că fusese neglijată ani de zile: crăpăturile, cicatricile, loviturile, găurile peticite din acoperiş, gazonul neîngrijit, năpădit de buruieni. I- am arătat palmierul uriaş care se înălţa peste acoperişul cu olane roşii, şirul de măslini plantaţi de tata în spate, câte unul pentru fiecare membru al familiei, din care unul pierise în mod inexplicabil la scurtă vreme după moartea sa. Pe latura de nord a casei, în pământ se căsca o groapă în locul pe care fusese odată lămâiul. Mama se apleca pe fereastra bucătăriei, de la etajul întâi, şi culegea fructe coapte direct de pe crengi. Cât de tare am suferit în anul în care m-am întors şi am văzut că pomul nu mai era, pierduse lupta cu boala, fusese scos cu tot cu rădăcină, un prim indiciu al efemerităţii casei noastre.

Mama s-a extaziat la vederea bebeluşei şi-a acoperit-o cu sărutări zgomotoase, iar fiica mea a întins braţele către ea, a recunoscut pe dată corpul mamei ca pe un loc familiar şi sigur de care să se lipească. Se mai întâlniseră o dată, atunci când mama a sosit în mod oficial la Toronto la câteva zile după naşterea fetiţei, încântată şi uşurată că în sfârşit devenisem şi eu mamă după ani de ezitări şi amânări, gata să-mi împărtăşească toate cunoştinţele pe care le avea. Niciodată nu-mi făcusem mama mai fericită. Aveam treizeci şi nouă

de ani, vârsta la care mama născuse al şaselea copil.

Am pus cana cu cafea pe pervazul ferestrei şi am privit afară. Strada noastră începea să se trezească din somn: radiourile trăncăneau prin geamurile deschise ale vecinilor, un bebeluş plângea, într-o casă din apropiere suna un telefon. Când priveai către

apus, oraşul se înălţa: apăreau blocuri cu patru sau cinci etaje, dreptunghiuri terne în tonuri de bej, cu frânghii de rufe atârnate sub ferestre şi acoperişuri din care răsăreau încălzitoare de apă şi antene. Printre clădiri străpungea câte-un palmier cum iese buruiana din trotuarul crăpat. Mi s-a alăturat şi mama; m-am lăsat pe corpul ei moale şi i-am sorbit mirosul: zahăr, făină, citrice, condimente fără număr, un iz de săpun şi de detergent pentru rufe. Acesta era parfumul unic al casei. în câteva zile şi pielea mea va emana exact acelaşi amestec de arome. Cu mulţi ani

> >

în urmă, mama îmi trimisese la New York, unde locuiam, un pachet cu haine de iarnă printr-o prietenă care venea în State, şi, imediat cum l-am deschis, mirosul a ţâşnit afară şi mi-a umplut apartamentul, iar eu am stat pe jos, cu hainele la nas, şi am plâns.

Peste două luni, imediat după ce vom fi plecat în Canada, casa va fi dărâmată cu buldozerul şi pe ruinele ei se va ridica un bloc cu apartamente. Mama şi Nissim, partenerul ei de viaţă, se vor retrage acolo să-şi trăiască pensia cu graţie. Era cel mai corect să procedeze aşa: mama intenţiona să vândă locul, ca plan de pensionare, şi casa oricum se dezintegra. Ceea ce nu înseamnă că a fost mai uşor. Era un act de o mare cruzime, fără cale de întoarcere. Trecutul nostru era şters cu buretele.

Aveam şapte ani când părinţii mei au început să-şi construiască casa la care visau. La vremea aceea, familia mea – tata, mama şi şase copii – stătea înghesuită într-un apartament de patru camere în centrul

Petah Tikva. Apartamentul nostru de la etajul patru avea lambriuri de lemn în hol, dulapuri portocalii din pal melaminat în bucătărie şi mozaic pe jos – aşa cum găseai în orice casă israeliană construită la mijlocul secolului douăzeci. Ferestrele aveau gratii, pentru siguranţă, şi pervaze late pe care

stăteam fără frică, ne bălăngăneam picioarele în afară şi priveam la strada aglomerată de dedesubt, şi de unde uneori aruncam cu jucării numai ca să le vedem cum se fac bucăţi. Un balcon închis a fost transformat într-o cameră în plus, pentru fratele meu cel mare, şi s-au montat draperii peste uşile glisante de sticlă, pentru intimitate. După-amiaza coboram cu ascensorul lent care clămpănea şi adeseori se bloca, desenam cu creta un şotron pe trotuar, jucam leapşa şi de-a v-aţi ascunselea cu vecinii, până când soarele se cufunda greoi şi umflat în spatele clădirilor, se aprindeau felinarele pe stradă şi jaluzelele se deschideau cu un huruit — mama ne striga pe fereastră să venim la cină.

Tata a fost în culmea fericirii când a găsit teren ieftin de vânzare în Mahane Yehuda, un cartier de yemeniţi la jumătatea drumului dintre centru şi Sha'ariya. Mahane Yehuda – unde s-a născut şi a locuit în primii ani din viaţă – fusese cândva un sat, întemeiat de yemeniţi în 1913, un talmeş-balmeş de şoproane, colibe şi căsuţe din piatră, brăzdat de uliţe de pământ. Ulterior oraşul s-a dezvoltat de jur împrejurul satului, pe care l-a înghiţit cu totul.

Tatăl meu a pus toată viaţa bani deoparte pentru casa asta. Uneori, când veneam de la plajă, o lua pe drumul ocolit spre casă şi conducea prin Savyon, suburbia oamenilor înstăriţi, admira şirurile de vile elegante cu peluze uriaşe şi visa la casa pe care o va construi cândva pentru familia lui. Norocul tatălui meu a fost că, atunci când a început construcţia, câţiva meseriaşi – un dulgher, un tâmplar specializat în ferestre şi un electrician – s-

au oferit să-l ajute gratuit, returnându-i favorul de a fi ajutat *pro bono* nenumărate persoane de-a lungul carierei, ceea ce a avut ca rezultat un cost total mult mai mic.

în anul cât a durat construcţia, tata ne ducea la casă în fiecare sâmbătă şi ne plimbam împrejurul

structurii – numai beton şi cărămizi şi fire metalice care se iţeau. Ferestrele erau nişte guri căscate, şi prin ele soarele trimitea raze prăfuite către tata. Aici – ne arăta el – va fi bucătăria. Ecoul vocii sale se întorcea ca într-un teatru fără spectatori.

Casa pe mai multe niveluri avea planul inspirat din cel al unei sinagogi: băieţii stăteau la etajul de jos, fetele la cel de sus. Era construită să satisfacă nevoile familiei noastre, în special pe ale mamei. La fiecare etaj era câte-o mică trapă care dădea într-un tobogan pentru rufe, pentru ca mama să nu fie nevoită să ne adune hainele murdare din fiecare cameră. Perete în perete cu bucătăria erau o cămară şi o spălătorie din care ieşeau pe fereastră frânghiile de rufe şi unde se afla şi o chiuvetă mare, pătrată, pentru spălat de mână, în care aveau să fie îmbăiaţi mai târziu mulţi copii din generaţiile care ne-au urmat. De asemenea, tata a mai instalat şi un duş în garaj, un gest nobil faţă de mama, o maniacă a curăţeniei, în aşa fel încât sâmbăta, când veneam de la plajă, să ne putem clăti de nisip înainte de a păşi pe podelele ei impecabile.

în prima zi în casă, am alergat peste tot şi ne-am mirat de toate noutăţile. Am inspirat mirosul de vopsea proaspătă şi de rumeguş, am admirat lustrul gresiei de pe jos, strălucirea orbitoare a geamurilor. După ce trăiserăm ani la rând într-o locuinţă înghesuită, casa cu şase dormitoare ni se părea infinită, ca un loc de joacă plin de unghere comode şi spaţii secrete prin care te puteai târî. Atunci când

mă jucam de-a v-aţi ascunselea cu verişorii mei, ei fugeau întruna pe scări, sus-jos, până rămâneau fără aer, şi tot nu reuşeau să mă găsească.

Tata s-a bucurat de casa pe care o construise mai puţin de un an, până a avut primul infarct. A fost bolnav câteva luni, apoi, o vreme, s-a discutat dacă să instaleze un lift special. A venit un contractor care a

marcat semne pe perete în locul de unde urma să pornească liftul. Tata a murit înainte de montaj. Tăieturile adânci făcute neglijent în perete, care scoteau la iveală materialul gri sfărâmicios din interior, au rămas acolo mulţi ani după ce tata n-a mai fost.

în lunile de după decesul tatei, casa a părut grotescă, părăsită. Noi ne-am cufundat în durere, treceam unii pe lângă alţii pe hol de parcă nu ne cunoşteam. De fiecare dată când eram singură în casă, aprindeam lumina în toate camerele fiindcă-mi era frică de găurile negre care se căscau după uşi, mă temeam c-o să mă absoarbă. Nu puteam dormi noaptea, ascultam cum geme şi scârţâie casa, cum şoptea vântul şi răvăşea frunzele pe acoperiş. Eram obsedată de moarte şi de viaţa de apoi şi eram convinsă că morţii încercau să comunice cu mine. Zi după zi, primăvara îşi etala culorile ei noi, şi mirosul de flori de portocal şi de migdal pătrundea prin obloane, fără să-i pese de pierderea noastră.

Anii au trecut, iar casa a prins viaţă şi s-a umplut din nou, iar noutatea s-a transformat în familiaritatea confortabilă, plăcută a unui cămin. Pe peluza din faţă am organizat petreceri, ba chiar şi două nunţi, iar pe acoperiş am făcut grătare. în zilele caniculare, colegele mele se opreau la mine în drum spre casă, iar eu scoteam furtunul de grădină şi ne stropeam cu apă. Unii dintre prietenii cei mai apropiaţi aveau cheile casei noastre şi puteau veni şi pleca după pofta inimii, puteau deschide frigiderul şi mânca orice doreau. Iubitele şi

iubiţii rămâneau adeseori peste noapte, unchii şi mătuşile, verii şi verişoarele treceau pentru o cafea, pentru a lua prânzul sau pentru *jichnoon* în dimineaţa de sabat. Casa noastră a fost plină de oameni până şi în timpul Primului Război din Golf. Oaspeţii care se nimereau să fie în vizită

atunci când porneau sirenele veneau cu noi în adăpostul antiaerian din pivniţă, inclusiv, o dată, un prieten canadian al fratelui meu, care a fost zguduit vizibil de sunetul exploziilor şi avea ochii cât cepele pe sub masca de gaze. Altă dată, nu am reuşit să le convingem pe mama şi prietenele ei fataliste să lase jocul de cărţi şi să se ascundă în adăpost. Se pot vedea într-o fotografie la masa din bucătărie, jucând cărţi cu măştile de gaze pe faţă.

în cele din urmă, după satisfacerea stagiului militar, eu şi fraţii şi surorile mele am început să plecăm, rând pe rând. Unul câte unul. Cameră după cameră. Ne-am mutat într-un kibbutz, la Tel Aviv, la New York, la Amsterdam. Am plecat în călătorii sau în vreun program de schimb pentru studenţi. însă mereu ne-am întors acasă – între două excursii, între două apartamente, între iubiţi. Apăream la uşă cu genţile, cu valizele, cu cutiile, şi rămâneam o perioadă – câteva săptămâni, câteva luni, un an. Uneori ne aduceam şi partenerii de viaţă. Camerele noastre rămâneau neatinse pe perioada cât lipseam, cu câteva mici excepţii ici-colo. în dulap încă mai am câteva topuri minimaliste vopsite artizanal, din Goa, si zeci de scrisori si carnete scrise de mână. La fereastra mea, măslinii care-au mai rămas au crescut mai înalţi şi mai viguroşi, îngreunaţi de fructele verzi care atingeau geamurile de la etajul al doilea.

Mama s-a bucurat întotdeauna de venirea noastră, chiar şi după ce l-a cunoscut pe Nissim, care în cele din urmă s-a mutat la noi. Atunci când l-a cunoscut, era văduvă de doisprezece ani. Doisprezece

ani în care luase în zeflemea ideea de a cunoaşte un bărbat, de parc-ar fi fost o glumă. Nissim era tâmplar, recondiţiona mobilă veche în atelierul lui aglomerat şi plin de praf din bazarul din Jaffa, unde veneau hipsterii din Tel Aviv să cumpere antichităţi şi să mănânce într-unul dintre restaurantele care se

deschiseseră de când locul devenise la modă. Era şi el văduv, îşi crescuse copiii singur de când erau mici. Mama a început să râdă mai mult, să se dea cu ruj şi să se coafeze. Mergeau împreună să danseze, au fost în concedii la Eilat si în Turcia. N-o mai văzusem asa de fericită de când eram mică.

Sean şi cu mine ne-am instalat în fosta mea cameră şi am aşezat un pătuţ îndelung folosit la perete. Am mijit ochii şi am făcut inspecţia camerei: zugrăveala se cojea, pereţii erau crăpaţi şi se exfoliau, umflaţi de umezeală. Majoritatea obloanelor erau rupte sau aveau lamele lipsă, ferestrele erau înţepenite şi coşcovite. Uşa culisantă era şubredă şi adesea sărea de pe şină şi se zgâlţâia zgomotos în nopţile cu vânt. Prizele atârnau din pereţi, aveau şuruburi lipsă şi cabluri electrice la vedere. Am pus un radiator în priza care părea cea mai sigură, am îndesat o placă de lemn după uşă, ca să nu mai zdrăngăne, iar la fereastra care se zgâlţâia am pus un prosop ca să mai oprească vântul care se strecura prin crăpături.

Casa nu fusese din capul locului concepută pentru vreme rea – era prea mare şi spaţioasă ca să poată fi încălzită sau răcorită eficient, iar ultimii treizeci si

*

j

ceva de ani, în care nu avusese parte de reparaţii, o făcuseră şi mai puţin primitoare; întreţinerea ei fusese prea scumpă pentru o mamă singură cu şase copii. Ceea ce odinioară trecea drept o vilă luxoasă era acum un monstru din beton,

paradit, în care se făcea curent si care fusese invadat de sălbăticiuni.

9

Gândacii, furnicile, şopârlele şi şoarecii erau la ordinea zilei. Guguştiucii uguiau pe pervaze, ciorile se înghesuiau pe acoperiş. în curte, haite de pisici maidaneze se lăfăiau la soare, prin tufişuri se ascundeau porci spinoşi. Odată, mama a găsit un şarpe negru care se târape podea, în bucătărie.

Fratele meu cel mai mic l-a omorâtcu o macetă

ornamentală, un cadou de la un unchi care se întorsese din America de Sud.

în cea mai rece şi umedă noapte a unei furtuni mediteraneene spectaculoase, care a inundat deşertul şi a îngropat Ierusalimul sub zăpadă, a început să plouă în pătuţul fetiţei mele. Am adus-o în patul nostru şi, când ne-am trezit, tuşea şi avea nasul înfundat, iar corpul îi dogorea, lipit de noi. Era prima ei răceală. Pentru a colecta apa de ploaie, Sean şi cu mine puseserăm o găleată la noi în cameră, trei oale mari în camera de zi, prosoape pe jos în bucătărie, şi pe toate trebuia să le golim de câteva ori pe zi. Stăteam zgribuliţi, îmbrăcaţi cu paltoane lângă radiator, şi tot vedeam cum ne ies aburi pe gură.

Era pentru prima dată când locuiam în casă ca mamă, şi am început s-o urăsc. îmi îmbolnăvise copilul. Casa era un pericol, o capcană mortală. Şi apoi, într-o zi, exact când o scăpasem o clipă din ochi, fiica noastră a alunecat pe jumătate din treptele scării şi a ajuns jos nevătămată, ca prin minune. Am dat vina pe casă. Podelele pe care fetiţa mea ar fi vrut să meargă de-a buşilea erau acoperite cu apă rece ca gheaţa, vântul şuiera înverşunat printre lamelele jaluzelelor, prizele abia se ţineau, pe pereţi începuse să înflorească într-o veselie mucegaiul.

— Poate că natura ne transmite nişte semne ca să ne despărţim mai uşor de casă, i-am spus mamei, care strângea cu mopul apa de ploaie într-o găleată. Ca atunci când va fi dărâmată noi să zicem: „Ducă- se!”

— Poate, a zis mama, lipsită de

convingere.

Pe măsură ce se apropia ziua demolării şi camerele erau eliberate, una câte una, degradarea a devenit şi mai vizibilă datorită goliciunii. Sean s-a ocupat de camera de zi, a împachetat flecuşteţe şi pahare de vin în hârtie de ziar, iar eu m-am oferit să mă ocup de cărţi. Erau catralioane. Fusese o casă

locuită de opt cititori şi colecţionari pasionaţi care cumpăraseră de prin anticariate, uitaseră să retumeze cărţi împrumutate, făceau cadou cărţi în mod obsesiv (multe aveau dedicaţie de la un membru al familiei pentru altul). După ce am plecat noi de acasă, Nissim a adunat toate cărţile rămase si a construit într-una din camere o bibliotecă pe tot peretele, înaltă până la tavan. însă în noul apartament al mamei nu aveau cum să încapă toate. Biblioteca trebuia dezmembrată, cărţile date de pomană sau distruse, aidoma casei.

Am împărţit cărţile în două grămezi: una cu cele pe care credeam că fraţii mei vor dori să le vadă mai întâi şi una cu cele care consideram că trebuie date. Nissim a spus că le va duce el la un prieten care vindea cărţi la piaţă. Am început să pun cărţile nedorite în cutii, însă avea să dureze o veşnicie, erau şi greu de transportat, aşa că Nissim a venit cu o idee. Urma să-si deschidă bena camionului si să arunce cărţile pe geam, direct în ea, de la etajul doi. La început m-am opus. Ca şi demolarea, mi se părea un gest prea crud, prea lipsit de respect. însă mai era atât de mult de lucru, nu aveam nici un ajutor, eram epuizată din pricina nopţilor nedormite cu bebeluşul, asa că am cedat.

Am dat drumul cărţilor pe fereastră. M-am îngrozit când le-am văzut cum cad claie peste grămadă în bena camionului. Nissim a plecat cu tot cu ele.

La cina de vineri seara, acasă, le-am spus fraţilor mei ce făcusem.

Fratele meu cel mare a înghiţit în sec.

— Ce zici că ai făcut?

— Nu le-am aruncat pe toate, am zis. V-am lăsat si vouă câteva la care să vă uitati.

Şi-a tras scaunul de la masă şi s-a dus repede să se uite la cutiile rămase. L-am urmat si am observat că scormonea prin cutii cu mare grabă.

— Unde e colecţia mea Micul Tehnician?

— Hmm, s-ar putea s-o fi aruncat pe aia.

— Mi-ai aruncat Micul Tehnician? S-a uitat în sus la mine. Chiar nu era cazul. De unde era să stii tu ce

cărţi sunt importante pentru mine? Erau amintirile *mele* din copilărie.

— Nu ştiu. Erau atât de multe!

începusem să ezit.

—Am vrut doar să ajut.

— Ştiau că o să arunc cărţile, m-a asigurat mama când strângeam masa. Sunt luni de când le tot spun să pună deoparte ce vor să păstreze. Nu ai făcut nimic greşit. Toţi suntem emotivi şi sensibili zilele astea.

— Dar poate reuşim să dăm de ele, i-am spus lui Nissim în timp ce spăla cratiţele şi tigăile.

A scuturat din cap.

— El le ţine numai câteva zile şi apoi le aruncă.

— La gunoi?

Mi s-a strâns inima.

— Nu le-aş mai fi dat dac-aş fi ştiut.

îmi închipuisem că le dau unui împătimit al cărţilor, că le insuflu o nouă viaţă. Nu puteam scăpa de senzaţia că am comis un fel de crimă împotriva cărţilor şi că, şi mai rău, eram vinovată de ştergerea şi distrugerea amintirilor fraţilor mei.

în acea noapte, am găsit-o pe mama stând în cadrul uşii de la camera surorii mele, privind în gol. „Nu suport ecoul.” A ridicat din umeri şi-a închis uşa. Apoi m-a văzut, şovăielnică.

— Ştii că mi-a spus să n-o vând.

— Cine?

— Tatăl vostru. înainte să moară.

Am simţit cum m-apucă brusc furia pe tata fiindc- a spus ceva atât de iresponsabil pe patul de moarte, însă apoi m-au copleşit regretele şi compasiunea. Sărmanul meu tată, atât de tânăr. Ştia că e pe moarte.

Casa asta fusese produsul dragostei lui, o extensie a lui, felul în care lăsa ceva în urmă, pentru noi.

Faţa mamei s-a prăbuşit. Tăcusem prea mult.

— A vrut să spună să n-o vinzi *atunci,* am zis. Şi n-ai vândut-o. Ai mai rămas încă treizeci de ani si ai

dus o viaţă plină în casa asta. Ca noi toţi. Până şi nepoţii tăi. Tata ar fi vrut să ştie că ţi-e bine la bătrâneţe.

Mama a încuviinţat fără prea mult entuziasm. Mi- am dat seama că îsi lua încă o dată rămas-bun de la

tata, un ultim adio de la visul pe care îl avuseseră cândva împreună. Am sperat că în procesul de despărţire va găsi loc şi pentru iertare, că se va ierta pe sine pentru toate promisiunile pe care nu le-a putut îndeplini.

La o zi după ce Nissim şi mama s-au mutat temporar într-un apartament micuţ din apropiere, sora mea şi cu mine ne-am dus să ne luăm rămas-bun de la casă. Am stat cocoţate pe acoperişul înclinat, din olane, cu faţa spre dealurile din Rosh HaAyin, şi am privit: drumeagul plin de nisip care ducea la gimnaziul pe care-l urmaserăm era pavat de câţiva ani şi avea un rând de palmieri subţiri pe margine. Când eram noi mici, pârâul care curgea pe lângă drum dădea pe dinafară la o ploaie mai puternică şi transforma drumeagul de pământ într-un iaz jegos, pe care dădeam apoi drumul la bărcuţe din hârtie. Pe atunci strada noastră era flancată de casele mici şi simple ale

rezidenţilor yemeniti mai în vârstă si de nişte vile

mai noi, luxuriante, cu pomi fructiferi şi grădini îngrijite. Multe dintre acele case au fost dărâmate în ultimii ani şi înlocuite cu blocuri noi de apartamente care obstrucţionau privirea şi înghiţeau briza.

Jos, am fotografiat-o pe sora mea făcând cu mâna, de la fereastra bucătăriei, unor vizitatori imaginari, prefăcându-se că vorbeşte la interfoanele care nu mai

funcţionau de mult. Ne aminteam astfel de excursiile făcute în copilărie, pe vremea când casa era în construcţie şi noi trebuia să ne-o imaginăm plină de viaţă. însă comparaţia era sfâşietoare, ca atunci când bătrâneţea evocă neputinţa prunciei.

în camera mea am scos capacul de la markerul negru pe care-l adusesem şi m-am uitat la peretele pătat de fum de ţigară. în adolescenţă, scrisesem pe pereţi versuri din poezii şi cântece şi odată l-am pictat cu acuarele pe Micul Prinţ lângă noptieră. Fiind al cincilea copil, mi se acordase mai multă autonomie decât celorlalţi fraţi. Mama îşi alesese bătăliile, iar pereţii din camera mea nu fuseseră vrednici de aşa ceva, se pare. Acum am scris în centru Camera Copilăriei şi am trasat, într-o spirală care se tot lărgea, cuvinte şi amintiri prin asociere, până când am acoperit tot peretele cu tuş negru. La final am scris „Cumva, revin aici, iar şi iar”.

La ieşire, am desfăcut *mezuza* de pe uşa principală a casei. Era un obiect frumos şi rezistent, confecţionat din metal, pe care erau gravate o *menora,* Steaua lui David, şi ceea ce părea a fi un ochi (împotriva deochiului, am presupus). Deasupra era scris un citat din Biblie: „Dacă te voi uita, Ierusalime, să-şi uite dreapta mea destoinicia ei!”[n]

Am luat *mezuza* în Canada şi am jurat că într-o zi o s-o prind pe uşa casei mele, oriunde va fi fiind ea.

De atunci stă şi aşteaptă în sertarul meu cu farduri, la Toronto.

Atunci când Sean, fiica noastră si cu mine

ne-am întors în iarna următoare, blocul nou era în construcţie. Conduceam pe străzile din apropiere şi i- am văzut structura voluminoasă în locul palmierului care odinioară domina totul. Am întors privirea şi mi- am văzut de condus.

Nissim mergea mereu la şantier şi măsura cu

ruleta, făcându-şi planul unde să aşeze electrocasnicele şi mobila pe care o recondiţionase. Mi-a spus că deja se montase gresia şi că pe balconul mare, cu faţa către vest (unul dintre atuurile apartamentului), au inserat şi plăci din casa veche, pe care Nissim, într-un gest plin de grijă, le scosese din podeaua camerei de zi înainte de demolare.

— Ar trebui să mergi şi tu să vezi, mi-a spus la cină.

—Aştept până se instalează ascensorul, am spus.

într-o seară, am fost în vizită la Aliza, coafeza din cartier care m-a epilat cu aţa deasupra buzei de sus la şaisprezece ani, după ce un băiat de care-mi plăcea îmi spusese că am mustaţă. Când am ajuns eu, câteva femei erau deja la rând în cămăruţa care trăsnea a fixativ. „Revino peste jumătate de oră”, mi-a spus Aliza.

Aşteptând în faţa salonului, am privit cum se lasă seara peste strada principală din Mahane Yehuda, două cvartale mici pe care, dacă le parcurgeai cu maşina şi nu erai atent, le ratai. Am trecut în revistă schimbările: croitoria înghesuită era închisă cu un drug de fier. Micul oficiu poştal la care oamenii stăteau la coadă pe trotuar făcându-şi vânt cu plicurile fusese evacuat de curând – scaunele erau puse teanc afară, în faţă. Benny măcelarul, care conducea o Vespa cu ataş, se pensionase, iar magazinul lui fusese înlocuit de un chioşc cn mese pe trotuar, la care stăteau şi fumau bărbaţi ce completau bilete la loto. Totul se schimbase. Până si Aliza – în al cărei salon se păstrase decorul din anii ’80, cu aceeaşi uşă pliantă care-l separa de frizeria soţului

ei, cu aceleaşi afişe decolorate prezentând coafuri demodate pe pereţi –, care fusese odinioară tânără şi modernă, iar acum îşi ţinea părul grizonant bine strâns sub o basma. Strada se întuneca, cerul de deasupra ei era albăstrui cu stele strălucitoare, şi

trotuarele gemeau de lume care încerca să termine cumpărăturile lăsate pe ultima clipă. M-am uitat la telefon. Mai aveam încă douăzeci şi cinci de minute.

Nu avusesem de gând să merg acolo, însă m-au dus picioarele de parcă ar fi avut voinţă proprie, îndreptându-mă pe calea pe care o parcursesem de un milion de ori, drumul spre casă de la staţia de autobuz, de la băcănie, de la chioşcul de ziare cu teancul de reviste pop, de la poştă, unde primeam colete de la prietenii mei europeni prin corespondenţă. Am cotit la dreapta pe străduţa botezată cu numele tatei, am trecut de băncile de lemn pe care erau scrise nume de iubiţi, unde adolescenţii stăteau şi fumau narghilea toată noaptea, nelăsându-ne să dormim. Blocul s-a ivit deasupra mea, cu găurile pentru ferestre negre aidoma unor găvane de ochi. Ziua era pe sfârşite, şi şantierul era îngrădit cu plăci de tablă ondulată ca să împiedice intrarea hoţilor şi a persoanelor fără adăpost. Am ocolit de jur împrejur, căutând un reper familiar. La urma urmelor, era aceeaşi suprafaţă de teren, aceeaşi adresă. Bucata aia obosită de trotuar pe care stăteam, cu o mică rampă care înainte ducea spre locul de parcare, nu se schimbase. Gardul de beton dintre casa noastră şi cea a lui Miriam, cu cocoşii care cântau în fiecare dimineaţă la răsărit, era tot acolo. Stând în faţa fantomei porţii noastre, am simţit că mă ia ameţeala, că sunt dezorientată. Aici era acasă, memoria corpului meu asta îmi indica, dar eu nu aveam unde să mă duc. Nu puteam nici măcar să intru pe teren.

în ziua în care a fost dărâmată casa, m-a

sunat sora mea la Toronto şi ne-am smuls amândouă părul din cap pe subiectul demolării, de parcă am fi putut-o împiedica. Cu siguranţă exista o cale mai bună, o altă soluţie. Era o discuţie total inutilă, si noi ştiam asta,
dar nu ne puteam opri fiindcă amândouă eram

copleşite de emoţii şi complet nepregătite să facem faţă anvergurii sentimentelor pe care le evoca această pierdere. Voiam să dăm timpul înapoi şi să facem totul altfel. Pe trotuarul din fata a ceea ce fusese odată casa noastră, am simtit aceeaşi dorinţă

nesăbuită şi violentă de a mă întoarce în timp şi de a da deoparte clădirea din faţa mea, de a schimba deznodământul, de a scrie un final alternativ.

La vârsta de douăzeci şi şapte de ani – după ce călătorisem enorm şi mă mutasem la capătul celălalt al lumii, căutând o definiţie potrivită a lui acasă, una cu care să pot convieţui, una pe care s-o pot locui –, i-am spus fratelui meu cel mare, dând din mână cu nonşalanţă, că „eu am multe case”.

Poate fi înfricoşător să stai de vorbă cu fratele meu. E cu unsprezece ani mai mare decât mine, un tip extrem de inteligent, prea direct, prea cinstit, cu o privire foarte pătrunzătoare. Pune totul sub semnul întrebării şi vede direct prin mine. Aşa încât, atunci când i-am spus ce binecuvântare e să am atâtea case, el m-a privit impasibil şi a zis: „Sau să n-ai nici una”.

M-am simţit încă de mică inadecvată în propria- mi ţară, sentiment pe care nu l-am putut nici înţelege, nici numi decât mult mai târziu. Avea de-a face cu tata, cel mai probabil; durerea îţi zgâlţâie casa din temelii, te nelinişteşte şi te exilează. Se poate să fi avut de-a face şi cu excluderea culturii mele din atâtea aspecte ale vieţii din Israel, cu faptul că nu mă regăseam în literatură şi în mass-media, cu faptul că la

şcoală învăţasem o istorie parţial adevărată despre începuturile statului Israel, în care noi eram simpli figuranţi. Sau poate că lipsa sentimentului de apartenenţă ţinea de condiţia evreului – cum să te simţi acasă într-o ţară nesigură şi mereu pusă sub semnul întrebării? Atunci când teama c-am putea s-o pierdem e atât de puternic înrădăcinată în noi, încât a

devenit o componentă a spiritului nostru?

Nomadă de pe la douăzeci şi ceva de ani, îmi plăcea să mă joc cu conceptul de acasă, de parc-ar fi fost un termen negociabil şi schimbător, o autorulotă mentală, o stare de spirit. Acasă, îmi plăcea să spun, însemna ritualul de a-mi face şi desface bagajul, însemna aranjatul cărţilor (fiindcă eu mereu călătoream cu cărţi după mine, nu cu trei lulele) pe un raft într-o colibă din Mexic, într-o garsonieră din Manhattan sau într-un hostel din Amsterdam, însemna un compartiment de tren din India ori un feribot din Grecia. însemna un covoraş multicolor pe care-l cumpărasem de la piaţă în Pushkar— şi pe care- 1 purtam cu mine peste tot, legat de rucsac. Unde-mi întindeam covoraşul, acolo eram acasă. Acasă a devenit acel spaţiu de hotar, de tranziţie – dintre două identităţi, două culturi, două limbi –, şi eram mulţumită să-mi revendic acel spaţiu, eram fericită să fiu altfel.

Până şi actul de a imigra l-am făcut cam fără entuziasm (acum ştiu că a fost un privilegiu rezervat celor tineri şi norocoşi). M-am mutat în Canada pe urmele unui bărbat;aveamun rucsac,un covoraş si nici un plan real de a rămâne. Ani de zile, relaţia mea de dragoste cu Canada a rămas la fel de relaxată şi de evazivă ca relaţiile mele amoroase. Nu aveam mai nimic, deci puteam să strâng şi să plec într-o clipă, locuiam în apartamentemobilatecu lăzi pentru sticlele de lapte pe care le acopeream cu

câte un sarong, dormeam pe o saltea de spumă pusă direct pe podea. Acasă era ceva efemer, în continuă schimbare. Acasă, în esenţă, era acţiunea de a pleca – nu un loc delimitat spaţial, ci abandonarea lui repetată.

Eram atât de tânără atunci si atât de neştiutoare,

j >J

încât nu mă gândeam la repercusiunile pe care aceste alegeri – sau mai degrabă refuzul de a le face, nehotărârea mea epuizantă – le-ar putea avea mai

târziu asupra vieţii mele. A pleca, am descoperit, nu mă vindeca de dezrădăcinare, ci, dimpotrivă, mi-o accentua. îmi era dor de Israel la fel cum altădată tânjeam după lumea de dinafara graniţelor sale, mimam jalea resimţită de bunicii mei printr-un exil autoimpus. Credeam că pot să încerc şi alte locuri, la fel cum probezi haine la magazin, şi, dacă nu mi se potrivea nici unul, m-aş fi putut întoarce întotdeauna de unde plecasem, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Credeam că acasă toate mă aşteptau aşa cum le lăsasem.

„Aici eşti la tine acasă”, îmi tot spune mama de câte ori o vizitez în noua locuinţă. „Nu-mi mai cere lucruri.” E fericită aici, înapoi la etajul cinci. Apartamentul e călduros, spaţios, nou, cu totul funcţional. Pentru fiica mea aici va fi mereu acasă la j Savta, scena multor amintiri fericite. însă eu tot deschid sertarele nepotrivite şi tot nu ştiu unde ţine mama prosoapele sau care întrerupător aprinde lumina de la baie. Aici nu am o istorie; înălţimea mea nu e marcată pe tocul degradat al uşii. Nu am amprentele rămase în interiorul cotloanelor prin care m-am ascuns, copil fiind. Scrisul meu nu e pe pereţi.

Fiica mea, care călătoreşte de când s-a născut, cu unsprezece zboruri la activ în primul an de viaţă, târâtă de părinţi până în Israel şi înapoi, la bunicii din Victoria, la festivaluri de literatură şi în tururi de promovare de carte, a început să folosească termenul *acasă*-acasă când se referă la locuinţa

noastră din

Toronto, accentuând primul „acasă” cu o altă inflexiune şi un gest cu capul, fiindcă, atunci când suntem plecaţi, e posibil să spunem că mergem acasă atunci când ne întoarcem la locuinţa pe care am închiriat-o pentru o vreme, atunci când mergem la mama mea sau la hotel. Este felul ei de a se ancora în acest stil de viaţă tranzitoriu pe care i l-am impus, îmi dau seama că de-a lungul vieţii am avut multe

case, însă o singură dată am avut un *acasă*-acasă adevărat, şi tocmai siguranţa pe care mi-o dădea acea casă mi-a permis să o părăsesc iar şi iar, să mă las dusă de val si să fiu nestatornică, fiindcă ştiam că aveam mereu unde să mă întorc.

în primele câteva luni după demolare, m-a cuprins o dorinţă acută de-a avea o casă. Nu mă mai gândisem niciodată la asta. A cumpăra o casă însemna să-ţi înfigi rădăcinile, să stai într-un singur loc – o idee care-mi păruse înfiorătoare şi tulburătoare majoritatea vieţii mele de adult. Desigur că pe vremea aceea nici nu mi-aş fi permis o casă. Acum, mai matură şi mai responsabilă financiar, răsfoiam site-uri de imobiliare împreună cu Sean şi calculam rate, citeam despre cartiere în dezvoltare şi verificam agenţi. în clipa în care am înţeles că nu prea aveam şanse să cumpăram o casă, cel puţin în oraşele scumpe la care ne gândeam (Toronto, Vancouver, Tel Aviv – fiindcă încă nu ne puteam hotărî), mi-am dorit o proprietate metaforică. Mi-am dorit să am răspunsul la întrebarea care mi se adresa deseori în interviuri şi în sesiunile de întrebări şi răspunsuri de la evenimentele literare, o întrebare corectă având în vedere că prima mea carte se intitula *Cel mai bun loc de pe pământ* şi avea ca personaje oameni aflaţi în mişcare, nomazi care-şi căutau un loc al lor. „Ce înseamnă pentru tine acasă?” voiau să ştie cititorii. „Care e cel mai bun loc pentru tine?” Şi de fiecare dată sovăiam, mă bâlbâiam.

în cele din urmă, am inventat un răspuns. Acasă e acolo unde e familia mea, spun.

Oriunde sunt Sean şi fiica mea. Lumea pare să fie mulţumită de răspuns. Şi e şi adevărat. Doar că uneori îmi fac griji că, în loc să-i las pe Sean şi pe fiica mea să-mi dea stabilitate, eu sunt cea care-i molipseşte de nestatornicie. Mă uit la fiica mea – la trei ani ştie deja cum să plece, cum

să facă faţă unui rămas-bun, cum să se detaşeze pentru a se proteja de suferinţă în orele premergătoare plecării, cum să plângă din alt motiv, întâmplător.

Uneori mă urmăresc imaginile demolării, la fel de vii si de reale ca amintirile. Văd cum intră buldozerele în gardul din cărămidă, la fel cum a intrat sora mea în el din greşeală, l-a ciupit şi a înfundat bara de protecţie. Văd urmele de cauciucuri pe care le lasă pe gazon
atunci când izbesc usa de la intrare aidoma unui
animal orb şi bătut în cap. Măslinii sunt smulşi unul câte unul cu tot cu rădăcină şi măslinele răpăie pe cupa de metal în semn de zadarnică răzbunare. Casa se prăbuşeşte în ea însăşi, se îngroapă într-un nor de praf care acoperă soarele asemenea unei furtuni de nisip. Şi apoi nu mai rămâne nimic altceva decât o grămadă de moloz, ciment, cărămizi şi armături metalice.

îmi spun că zidurile sunt doar ziduri. Trecutul nostru nu e cuprins în ele, bucuriile şi tristeţile noastre nu sunt scrijelite pe tocurile uşilor, poveştile noastre nu s-au impregnat în bufetele din bucătărie, ca nicotină şi turmericul. îmi reamintesc că putem să păstrăm amintirile şi poveştile, să le ducem cu noi oriunde am merge.

Poate că ăsta e răspunsul meu. Sau cel puţin o altă parte din el, o extensie a acelei locuinţe metaforice în care trăieşte dragostea. Acasă înseamnă să adun poveşti, să le pun pe hârtie şi să le spun din nou. Acasă înseamnă să scriu, şi asta îmi dă

stabilitate, mă susţine şi mă hrăneşte. Acasă e pagina. Unicul loc la care mă întorc iar şi iar.

72. ____ Psalmi, 137:5-7, Biblia Cornilescu.
73. ____ Oraş din statul Rajahstan din India.

Descâlcesc babilonia

Pun la un loc cuvinte uitate Fac versuri din ele Descâlcesc babilonia.
—Haim Tsabari, *Primăvară falsă,* 1959

La câteva săptămâni după ce a murit tata, m-am furişat afară din casă după-amiaza, când mama trăgea un pui de somn, şi am mers până la biroul lui de avocatură din centrul Petah Tikva.

Biroul tatei era la parterul unei clădiri scorojite cu două etaje, la capătul unei alei pavate cu piatră cubică, şi numele lui era încă gravat afară pe o placă de metal. înăuntru, camera mirosea vag a fum, şi căldura de amiază, uscată şi prăfoasă, îşi făcea loc prin jaluzelele de plastic trase. M-am aşezat pe scaunul rotativ uzat al tatei, mi-am trecut degetul de- a lungul biroului de lemn, am folosit ştampila de cauciuc ca să-mi imprim cuvintele „Haim Tsabari, Avocat” pe mână, am mâzgălit cu stiloul lui pe bucăţele răzleţe de hârtie. Pe urmă am început să mă uit prin sertare, deşi nu ştiam nici eu ce caut.

în sertarul de jos de tot, vârât printre dosare juridice, am găsit un caiet vechi plin cu versuri. L-am frunzărit. Poeziile abundau de semne de punctuaţie, literele evreieşti erau ornamentate cu puncte şi linii, lacrimi de cerneală. Am luat acasă caietul şi am citit din el, încercând să descifrez limba străveche, ca şi cum ar fi fost o cheie prin care să-nţeleg cine a fost el. Când

desluşeam cuvintele şi le rosteam şoptit în pernă, ele sunau misterios, romantic, aidoma unei limbi tainice.

Am ţinut zile la rând caietul sub saltea, apoi i l-am

dat mamei. Ea l-a dat mai departe prietenilor tatei, care au hotărât să-l publice sub formă de carte la Afikim, o mică editură fondată de yemeniţi, care tipărise odată o poezie de-a lui tata în revista ei – singura ocazie cu care mai fusese publicat. Unul din prietenii tatei m-a întrebat dacă ar putea include şi câteva poezii de-ale mele în prefaţă. în timpul priveghiului îl surprinsesem aplecat deasupra biroului meu, citindu-mi poeziile cu expresia adultului pe care un copil l-a prins în flagrant delict, îi smulsesem caietul din mână si trântisem usa. Nu

> j

am pomenit nimic despre incident de data asta. Am fost de acord.

Nu aşa îmi imaginasem că voi fi publicată. Promisiunea pe care mi-o făcuse tata, bolnav la pat, cu câteva luni înainte să moară, mă durea ca o arsură care nu reuşea să se vindece. *El* avea să-mi publice scrierile într-o carte. Trebuia să fie cadoul lui pentru aniversarea mea de zece ani.

Cartea de poezii scrise de tata a apărut în anul următor: un volum subţire, broşat, cu o copertă neagră, simplă, pe care era tipărit cu litere albe numele lui. Pe prima pagină se afla o poză în care zâmbea, cu umerii traşi spre spate, robust, urmată de cele două poezii scrise de mine. Era pentru prima dată când îmi vedeam numele tipărit: poeziile mele lângă poeziile lui în aceeaşi carte.

*

Tatăl meu a fost al doilea din opt copii, s-a

născut în Mahane Yehuda în 1939 şi a crescut în Sha’ariya, cartier întemeiat de imigranţii yemeniţi în anii ’30 şi alipit la marginea oraşului ca din întâmplare. Către răsărit, o şosea îngustă mărginită de chiparoşi – ca un şir de creioane ascuţite – ducea spre aeroportul Ben Gurion şi spre toate celelalte locuri în care tata nu putea ajunge încă.

în primii nouă ani de viaţă, ţara lui s-a aflat sub mandat britanic. Noaptea se trezeau că li se ciocănea tare în uşă şi se ascundeau sub paturi când dădeau buzna soldaţii englezi care căutau arme ascunse. Alteori se speriau de la zgomote de explozii inexplicabile. în zilele călduroase, copiii din cartier, printre care şi mama, culegeau narcise din mlaştina de peste drum de şoseaua numărul 40, şi apoi stăteau pe bordură, cu picioarele goale înmuiate în noroi negru, făceau cu mâna puţinelor maşini englezeşti care treceau şi le vindeau flori celor care opreau.

Casa în care a copilărit tata era mică, avea tavane joase şi pereţi de culoarea caramelului, în care se infiltrase un iz de supă yemenită. Bunica mea, Savta Sarah, o femeie micuţă cu pielea smeadă, veşnic cu basma pe cap şi cu o rochie fără formă din care-i ieşeau doar gleznele sfrijite, mă lua de mână şi-mi strecura o bomboană, apoi îmi închidea palma şi-mi zâmbea de parcă ar fi fost un secret doar al nostru. Bunicul mă privea şi dădea din cap, vag, când scotea capul dintre cărţile sfinte. Obişnuiam să mă holbez la barba lui creaţă cu pete galbene de turmeric şi la cârlionţii care-i încadrau lateralele feţei.

Tatăl meu a fost unul dintre puţinii elevi yemeniţi ai scolii de băieţi Netsach din centrul Petah Tikva,

zonă locuită de imigranţi europeni. Acolo l-a cunoscut pe Aaron Mahdoon, care locuia la câteva cvartale distanţă, în Sha’ariya. în cele treizeci de minute cât dura drumul spre casă, s-au împrietenit fiindcă amândoi

iubeau fotbalul.

Familia lui Aaron emigrase din Yemenul de Nord, pe când părinţii tatei veniseră din oraşul sudic Taiz, locul de baştină al marelui poet de secol XVII, rabinul Shalom Shabazi. Ambele familii erau sărace, însă familia lui tata era mai amărâtă. Casa nu era conectată la reţeaua electrică, asa că tata învăţa pentru examene sub felinarul de pe stradă, stând pe

bordură cu cărţile sub cercul de lumină portocalie.

Pe măsură ce se împrietenea cu Aaron, tata a devenit un oaspete frecvent în casa familiei Mahdoon: o gaşcă veselă şi prietenoasă, blagoslovită cu limbi ascuţite şi o preferinţă clară pentru melodramă. Fraţii râdeau şi bârfeau, se certau şi se tachinau reciproc. Se adunau în jurul radioului, marfă rară în Sha'ariya (televiziunea, privită ca mijloc de corupţie, urma să apară în Israel abia după un deceniu). Tata mai trăgea cu ochiul la Yona, sora mai mică a lui Aaron, atras de zâmbetul ei şi de pielea albă, fermecat de remarcile ei spirituale şi de temperamentul ei pătimaş — în contrast total cu tenul lui smead, corpul păros şi cu firea lui blândă şi timidă.

Mama nu-si mai aminteşte când s-a transformat prietenia lor într-o poveste de dragoste. La cinematograful local de pe strada principală din Sha'ariya se dădeau trei filme pe săptămână, şi părinţii mei le vedeau pe toate – melodrame egiptene, westernuri de la Hollywood, filme indiene cu Raj Kapoor. După film, mergeau pe stradă şi discutau; serile erau dulci, miroseau a guava şi citrice, iar liniştea era punctată de cântecul ritmic al greierilor. Maşinile şopteau de pe şoseaua aflată la distanţă.

Tata a început să scrie poezie în 1959.

Israelul de-abia îşi revenise după anii de austeritate, raţionalizarea alimentelor de bază fusese

în sfârsit desfiinţată. Producţia hollywoodiană *Exodus—,* cu Paul Newman în rolul principal, se filma în Israel, ceea ce a atras atenţia internaţională asupra acestei ţări micuţe, care în trecut fusese un simplu punct pe harta lumii. La Haifa au izbucnit răscoalele violente din Wadi Salib, care au avut ecou în toată ţara. Israelul era o ţară tânără, cu două războaie la activ, cu o populaţie ce creştea vertiginos,

mai repede decât îi permiteau resursele. Imigraţia în masă din anii ’50 a modificat compoziţia etnică a populaţiei Israelului, care fusese predominant aşkenază până atunci. Revoltele din Wadi Salib au fost primele proteste civile împotriva răului tratament la care erau supuşi *mizrahi* în Israel. Ele au fost stârnite de imigranţii marocani care locuiau într-un fost cartier arăbesc, în condiţii de ghetou, în vreme ce imigranţii polonezi care veniseră în acelaşi timp în ţară primiseră locuinţe confortabile.

Tata avea douăzeci de ani si tocmai terminase stagiul militar la transmisiuni. Ziua lucra ca muncitor necalificat, iar seara lua autobuzul şi mergea la Tel Aviv, unde făcea cursuri de avocatură. Noaptea citea cărţi şi scria poezii. Pentru tatăl meu, cititul de plăcere fusese ceva revoluţionar: nu fusese educat să iubească lectura, nici un frate nu-i recomandase vreo carte preferată. Tatăl lui citea exclusiv texte religioase, iar mama lui nu ştia carte; la fel ca majoritatea evreicelor yemenite din generaţia ei, îşi exprima bucuriile şi tristeţile pe cale orală, prin poveşti şi cântece.

Tata a scris un an întreg, fie vară, fie iarnă. Ori de câte ori o vedea pe mama, care, în ciuda faptului că absolvise doar opt clase, era un cititor împătimit şi frecventa asiduu bibliotecile, îi strecura în palmă bileţele scrise de mână. Pe urmă şi-a făcut curaj şi i-a înmânat poeziile lui profesorului de literatură din liceu. Profesorul i le-a criticat fără milă, murdărindu- i caietul cu cerneală roşie. Demoralizat, tata s-a

j *

concentrat pe studii şi a abandonat ideea de literatură.

Vino la
mine aşa
cum eşti,
Vino la
mine fără
văl Vino la
mine,

dă totul pe faţă...
...Vmo Şi vom
pleca
—Haim Tsabari, Vino *la mine,* 1959

*

în prima zi a anului 1961, părinţii mei au şezut pe conducta dezvelită de apă a sinagogii din vecinătate şi şi-au rostit promisiunile de început de an către publicul format din stele. Noaptea a căzut peste oraş ca o batistă de mătase stropită cu parfum. Mama nu- şi mai aminteşte cine a spus-o primul, însă atunci şi acolo s-au hotărât să se căsătorească. Puteau să locuiască o vreme la părinţii ei, până-şi vor fi găsit o casă în care mama să pună perdele şi tata să ridice rafturi pentru cărţi. Au stabilit şi o dată – peste o lună.

în ziua nunţii, tata a purtat un costum la mâna a doua cumpărat de la un talcioc din Jaffa. Mama a primit bani de la părinţi pentru o rochie albă simplă. Surorile i-au pus părul pe bigudiuri, astfel că îi cădea pe umeri în bucle lejere. Rudele şi prietenii au fost invitaţi la o sală de evenimente din oraş: mesele lungi erau acoperite cu feţe de masă vişinii, şi în paharele de vin erau îndesate şervete în formă de lebădă, ca o trupă de balet. Invitaţii au înmuiat pâine în humus, au ciugulit măsline şi murături. La felul principal s-au servit pulpe de pui în sos de portocale, iar la desert prăjituri fără lactate şi cafea la ibric aromatizată cu cardamom. Părinţii mei au dansat twist, apoi pe melodia lui Elvis Presley *It's Now or Never,* cu frunţile lucioase şi capetele

aureolate de fumul de ţigară care plutea deasupra.

în 1962 s-a născut fratele meu cel mare. Tata a continuat să lucreze ziua si să înveţe seara. Nu mai scria poezii, îi scria doar scrisori lui Aaron, care era în drum spre Grecia pe o navă militară. în scrisori îi

povestea cu lux de amănunte meciurile de fotbal pe care le văzuse, îi relata bârfe din vecini, îşi exprima uimirea cu care fusese martor la primii paşi făcuţi de fratele meu, la primele cuvinte rostite.

în următorii zece ani, părinţii mei au mai avut trei copii şi s-au mutat de patru ori, până când au cumpărat apartamentul în care m-am născut: patru camere la etajul cinci din şase al unei clădiri din care se vedea aglomeraţia din centru şi care avea un petic de gazon ofilit în faţă. Tata şi-a deschis cabinet într- un birou mic lângă piaţa de legume, deasupra unui magazin cu delicatese europene. Câţiva ani mai târziu, s-a mutat, împreună cu fratele lui, într-un birou mai mare, într-o poziţie mai centrală.

Fratele meu cel mic s-a născut în 1980. Puţin după aceea, părinţii mei au început să construiască noua casă din Mahane Yehuda. Israelul tocmai semnase un tratat de pace cu Egiptul, primul cu o ţară arabă. Se întrevedea un deceniu cu totul altfel: oamenii spuneau că începe o nouă eră, că vor merge să viziteze piramidele şi să bea cafea la Cairo.

Tata venea zilnic acasă pentru masa de prânz şi siestă, iar apoi se întorcea la birou. în vremea aceea, oraşul era complet închis între orele două şi patru, când trotuarul îţi lua pielea de pe tălpi şi umbrele se furişau în case. Când îi auzeam cheia în broască, ţâşneam cu toţii de la noi din camere şi săream pe el. Stătea la uşa de la intrare cu servieta la picioare şi râdea. Mama îşi aştepta rândul, zâmbind şi ştergându-se pe mâini cu un şervet de bucătărie.

Mă opresc din scris, cu degetele

suspendate deasupra tastelor.

îl sun pe fratele meu la Montreal.

— E adevărat? Chiar atât de fericiţi eram?

— Cred că da, zice el.

*

De voi cobori-n uitare Să nu mă trageţi
îndărăt,
De voi cădea-n tărâmul de jos Să nu mă
trageţi afară,
De voi ajunge-n groapă Să nu mă
plângeţi.
Iar în ziua pomenirii Să nu mă vizitaţi,
Amintiţi-vă de mine cât sunt încă pe pământ.
—Haim Tsabari, Amintiti-vă de mine cât sunt încă
pe pământ, 1967

în ziua-n care a murit, am scos din ascunzişul din

dulap cutia cu farduri a surorii mele şi i-am promis Domnului că nu mai fur. Am sunat-o pe Nurit, prietena mea cea mai bună. „A murit tata”, am zis, şi plângeam atât de tare, încât nu a putut desluşi ce spun. Mi-am amintit cum îmi cânta el: „Nu eşti frumoasă când plângi. Nu plânge, fetiţă, nu plânge”.

— Cântecul ăsta nu există, protestam eu printre suspine. L-ai inventat tu!

— Jur că e un cântec adevărat, spunea el cu mâna în dreptul inimii.

Numai că râdea, si nu l-am crezut.

Sute de persoane s-au adunat în faţa casei noastre în ziua înmormântării, ne-au umplut casa la priveghi, gata să ne povestească despre favorurile pe care li le făcuse tata, despre serviciile pentru care nu le luase bani, despre taxele pe care le plătise în locul lor la tribunal.

Aveam zece ani fără o lună, mă

ascunsesem în capul scărilor şi mă uitam la bărbaţii care se legănau în rugăciune, făcând camera de zi să crească şi să descrească asemenea valurilor mării. Am ascultat ce vorbeau adulţii despre tata şi era de parcă ar fi vorbit despre cu totul altcineva. Spuneau că era aproape surd de-o ureche. Ce mă mai supăram pe el fiindcă

nu-mi răspundea când îl strigam! De asemenea, spuneau că nu vedea cu un ochi din pricina unui joc din copilărie care avusese un final foarte prost:
cineva a aruncat un obiect ascutit care l-a nimerit

)

drept în ochi. Mama lui nu avea încredere în medicina occidentală, aşa încât, atunci când l-a dus la spital, a fost prea târziu. Iată de ce purtase întotdeuna ochelari cu lentile fumurii. Mi-am reexaminat amintirile în lumina acestor informaţii inedite, ca si cum aş fi recitit o carte cu enigme cunoscând toate indiciile. Zile la rând am umblat de colo-colo cu o mână peste ochi, uimită de lipsa profunzimii şi a perspectivei.

Am împlinit zece ani la o lună după moartea lui. în loc de un volum cu scrierile mele, am primit trei Bărbie de la trei rude care încercau să mă înveselească. Preferata mea era negresa. Avea părul creţ şi tenul cafeniu, mai apropiat ca nuanţă de al meu. Şi ea rămăsese fără tată. Ne ascundeam împreună în şifonierul tatei şi şedeam printre costumele lui, care atârnau asemenea unor tati- fantomă găunoşi ce se mişcau încolo şi încoace şi-mi atingeau faţa, mirosind vag a colonia lui.

în următorii câţiva ani, poveştile despre generozitatea şi bunătatea tatei ne-au urmărit pretutindeni. Instalatori, electricieni şi mecanici care au refuzat să primească bani de la mama. Pachete cu care ne trezeam la uşă, coşuri pline cu ciocolată şi gustări. Faptul că eram fata lui mi-a oferit o plasă de siguranţă, era ceea ce ne lăsase moştenire. Şoferilor de taxi nu le

venea să creadă când mă lăsau în fata casei. „Eşti fiica *dumnealui*?” Vânzătorului de hotdogi din faţa şcolii, un tip plin de muşchi, i s-au umplut ochii de lacrimi şi a fost de acord să-mi dea „pe caiet”, privilegiu rezervat doar câtorva elevi, de care am profitat din plin.

Chiar şi după moartea lui, în timp ce-mi satisfăceam stagiul militar obligatoriu, am întâlnit un om de serviciu civil care lucra în armată si am stat de vorbă cu el. „Cunosc un singur om în Petah Tikva, mi-a spus. Haim Tsabari, avocatul.”

M-am uitat la el. „E tatăl meu.”

Omul şi-a dus mâna la inimă, cu faţa schimonosită de uimire. Lucrase ca om de serviciu la tribunalul din Tel Aviv. Tatăl meu era singurul avocat care stătea de vorbă cu el, ca să nu mai zic că se şi împrieteniseră, îl găsea pe om pe hol şi-l ruga să ia o pauză. Mergeau împreună la cantină, vorbeau, beau cafea şi fumau.

Câţiva ani mai târziu, edilii au decis să numească străduţa de lângă casă după tatăl meu. S-a confecţionat o plăcuţă, a fost montată în piatră; au venit bărbaţi în costum, ne-au strâns mâinile, au zâmbit către camerele de luat vederi. Un fotograf care lucra la ziarul local a făcut poze cu familia mea stând lângă plăcuţă. Tata a devenit o figură publică, un nume de stradă, o poză în cărţile de istorie.

Anii au trecut şi renumele i-a crescut, iar amintirile mele s-au estompat. Nu-i mai puteam vizualiza mersul, nu-mi mai aminteam timbrul vocii lui. Expresiile faciale. Mirosul. Eram geloasă pe poveştile celorlalţi, le invidiam, şi apoi am început să le iau cu împrumut, erau poveşti la mâna a doua pe care le spuneam altora. Propriile mele amintiri păreau meschine, neînsemnate, adeseori instantanee însăilate: tata si cu mine în Fordul lui

Cortina, mergând pe autostrada care ducea la plajă în Haifa; noi doi stând pe o bancă de lemn în faţa unui magazin, pe colţ, bând Sprite din sticle de culoare verde într-o zi de vară toridă.

Mama îmi răspunde la întrebări despre tata prin telefon, din Israel, până când o lasă vocea. îmi notez

tot ce-mi spune, adun detaliu cu detaliu ca şi cum aş scrie despre un personaj de ficţiune. Cum îşi bea cafeaua? E adevărat că punea sare pe portocale? îi văd mergând pe stradă în Sha'ariya, tata cu ochelarii lui cu rame negre, mama cu o fustă scurtă până la genunchi şi ciorapi cu dungă.

— Toată lumea îl iubea, zice. El era ăla bun.

— Cum adică?

— Când făceam cunoştinţă cu câte cineva, ziceau: „Ce tip grozav. Dar nevastă-sa e o încrezută".

— De ce?

— Ştii cum sunt eu, nu am mereu chef să dau bineţe tuturor. Le am şi eu pe-ale mele. Tatăl tău – el avea răbdare. Stătea de vorbă cu toată lumea.

Mi-am dat seama că si ea trăise în umbra amintirii
lui.

Tata m-a dus o dată la plajă în Tel Aviv. M-a lăsat să mă urc pe spatele lui ca pe o plută, ţinându-mă strâns cu braţele de gâtului lui; dădeam amândoi din picioare în acelaşi ritm. Am înotat departe, până după stabilopozi, de unde clădirile oraşului se vedeau ca nişte piese de Lego. Ochelarii i-au alunecat în apa adâncă. S-a uitat cum dispar în verdele de nepătruns, dar nu a putut plonja după ei fiindcă mă ţinea pe mine în spinare.

Când am ajuns într-un târziu acasă, mama era furioasă. „Am fost groaznic de îngrijorată!" ţipa ea. „Ai condus până acasă fără ochelari?" De unde mă ascundeam, după canapea, l-am văzut pe tata cum îşi exercita farmecul. I-a vorbit cu blândeţe, i-a

mângâiat părul, i-a sărutat faţa. încruntătura înţepenită pe fruntea ei s-a topit încet, încet, iar buzele i s-au relaxat într-un surâs reticent.

Uneori tata îi cânta mamei *Yoanti, tamati, nishmati,* ceea ce pe noi ne făcea să râdem, iar pe mama să roşească. O lua de mâini, o trăgea de lângă

legumele la care toca sau de lângă supa în care amesteca, o întorcea cu faţa spre el şi o lua la dans. Numele ei, Yona, înseamnă porumbel în ivrit, şi iată cum acest cântec a devenit al lor. „Porumbelul meu neprihănit, sufletul meu. Trandafirul meu fără spini. Tu eşti a mea, şi eu al tău.”

„Noi toţi ne-am dorit o relaţie cum au avut mama şi tatăl tău”, mi-a spus odată o verişoară.

Ani mai târziu, Sean îmi mai lua mâinile în timp ce găteam şi eram morocănoasă din cine ştie ce motiv, şi, în ciuda protestelor mele, mă învârtea prin bucătăria noastră din Vancouver cântând o melodie de-a lui Otis Redding sau Percy Sledge, până când încruntătura mi se transforma în zâmbet, în bucurie şi încântare. Şi atunci mă gândeam: toată viaţa l-am căutat pe tata în băieţii timizi şi tăcuţi, iar el era în cel gălăgios şi exuberant, care mi-a adus în cele din urmă reverberaţia relaţiei dintre părinţii mei, acel gen de dragoste cu care crescusem şi pe care mi-o dorisem.

*

Cutreier cu pana-mi printre
gânduri Aleg atent dintre
bogăţiile limbii Aduc laolaltă
cuvinte uitate Fac din ele
versuri Descâlcesc babilonia.
—Haim Tsabari, *Primăvară falsă,* 1959

Atunci când am început să scriu despre tata, m-am hotărât să-i mai citesc o dată poeziile, poate chiar să- mi asum provocarea de a-i traduce fragmente din ele în limba engleză. Aveam emoţii, mă temeam

că n-o să-mi mai placă la fel de mult cartea, acum când eram mai matură şi aveam mai mult simţ critic.

De asemenea, mi-am făcut griji că nu voi putea face dreptate poeziei lui. Limba tatălui meu reprezenta o epocă în care oamenii abia începuseră să

rostească ebraica. După şaptesprezece secole ca limbă moartă, a fost revitalizată cu un scop: să-i unească pe evreii din diverse locuri care nu aveau altă cale de comunicare decât limba rugăciunii. Ebraica a fost revendicată de generaţia tatălui meu ca limbă a poeziei, cea prin care cotidianul, laicul şi profanul puteau fi descrise folosind cuvinte odinioară sacre. în poeziile lui, tata a combinat ebraica modernă cu cuvinte împrumutate din Biblie, s-a folosit de stilul şi topica arhaice, care i-au conferit textului un caracter distinct, unic, aproape imposibil de tradus.

Am studiat poezia tatălui meu în speranţa că-mi va furniza răspunsuri, că va face ţac şi se va debloca, asemenea unui joc de puzzle japonez. Poate că urma să descopăr ceva care stătuse acolo o perioadă îndelungată aşteptând să fie scos la iveală, la fel cum amintirile mamei mă aşteptau pe mine să le şterg de praf.

în cele din urmă a ieşit la suprafaţă ceva nou. L- am putut vedea pe tata tânăr: fumează, bea, se îndrăgosteşte, dar ezită; vrea să scrie; e măcinat de îndoială. într-una dintre poezii, aude o şoaptă care-i spune să pună totul pe foc, aude o voce zicându-i: „Meşteşugul unui poet e-un artistic tărâm / Nu-i de nasul tău, fiu din Yemen”. Versul ăsta m-a făcut să sufăr enorm. Ştiam că la vremea aceea nu se publicau în Israel poeţi de origine yemenită. Poeţii noştri celebri erau askenazi. Afikim, editura care i-a publicat volumul, fusese întemeiată în 1964 de un grup de autori şi cărturari yemeniţi, unii dintre ei prieteni de-ai tatei, care şi-au dorit să creeze o scenă pe care să-şi poată

expune lucrările autorii yemeniţi. Acesta era răspunsul lor la hegemonie, tunelul pe care şi-l săpaseră singuri prin peisajul literar din Israel.

Pe măsură ce m-am cufundat în jurnalul poetic de

tinereţe al tatei, l-am coborât de pe piedestalul pe care îl urcasem. A devenit o persoană cu care mă puteam identifica, pe care o puteam înţelege.

După ani şi ani, după ce zilele fără el au devenit mai numeroase decât cele trăite alături de el – amintirea lui, o lună uriaşă, strălucitoare, care orbitează, şi dorul meu de el înnoit şi revendicat la fiecare eveniment important pe care îl ratase –, am schimbat sensul promisiunii pe care mi-o făcuse tata când era bolnav şi am jurat că voi publica o carte în cinstea lui. între timp am făcut câteva ocoluri, m-am mutat la capătul lumii, m-am oprit din scris, şi pe urmă am început să scriu într-o altă limbă. La vremea când s-a publicat cartea pe care i-o dedicasem, eram mai aproape de vârsta la care s-a dus el. Am fost mândră de ce-am realizat şi mi-am imaginat că şi el ar fi fost, însă o parte din mine era copleşită de nelinişte şi vinovăţie: Oare ce-ar fi zis de faptul că am abandonat limba pe care o iubise atât de mult? Limba în care respira, în care visa, cerneala care-i curgea prin vene? Ebraica era limba creaţiei lui poetice, limba copilăriei mele, alături de el. Oare cum l-ar fi făcut să se simtă faptul că eu scriam într-o limbă străină, ale cărei cuvinte nu aveau înţeles pentru el? Oare ar fi fost dezamăgit?

Tata a pornit de la zero, şi-a croit viaţa cu voinţă şi determinare, fără ajutorul nimănui. Cu puţină vreme înainte să moară, când avea patruzeci şi un pic de ani, se hotărâse să-şi urmeze şi el pasiunea, să-şi împlinească o fantezie care stătuse pe loc

repaus ani buni, si s-a înscris la cursurile de literatură ebraică ale Universităţii din Tel Aviv. Nu a ajuns acolo niciodată. Atunci când mi-a fost foarte greu, când începusem cursurile de scriere şi aveam credite de studii şi lucram ca ospătăriţă şi menajeră (cu toate că, spre deosebire de el, eu aveam ceva ajutor din partea

lui Sean), mă gândeam la el şi-mi luam puterea din perseverenţa lui. îmi doream cu ardoare, în mod inconştient, să-l fac mândru de mine. Voiam ca tatăl meu trecut în nefiinţă să recunoască ce-nsemna

>

pentru mine să scriu în limba engleză, să aprobe faptul că alegând să scriu într-o limbă străină fusesem nevoită să muncesc mai mult ca alţii, să scriu prost, să ies pe ultimul loc.

Limba engleză a fost un loc spre care mi-am luat zborul, actul prin care m-am reinventat şi care oglindea anonimitatea şi libertatea pe care le-am simţit atunci când migram în altă ţară, aducându-mi aceeaşi încântare extremă ca părăsirea zonei de confort. îmi imaginez că tata trebuie să se fi simţit cam la fel atunci când a scris poezii în ebraică, limba tării în care se născuse, dar nu si limba lui maternă. O limbă pe care părinţii lui o vorbeau prost, şi mama lui nu o putea citi. O legătură întreruptă între ei, la fel cum este – ar fi fost – engleza între noi.

Faptul că l-am pierdut a fost sfârşitul şi începutul tuturor lucrurilor, Big Bangul din micul meu univers. A fost motivul pentru care mi-am părăsit căminul, familia şi limba şi pentru care am fugit de tot ceea ce ameninţa să mă ţină legată, de orice ar fi putut să mă rupă-n două dacă ar fi dispărut dintr-odată, de tot ceea ce, evident, ar fi meritat să am. Moartea lui mi-a îngăduit să mă port ca şi cum n-aveam nimic de pierdut şi să fac greşelile la care el nu mai putea fi martor, însă mi-a dat şi puterea de a-mi

reface, în cele din urmă, viaţa, precum şi inspiraţia – lăsând scrisul la o parte – de a încerca (fără rezultat, uneori) să fiu bună şi să întorc binele, să mă lupt pentru ca binele să învingă; se prea poate ca asta să fi fost adevărata lui moştenire, acel lucru care l-ar fi făcut
cu adevărat mândru.

în poza mea preferată cu noi doi, am pe cap pălăria

lui. Tata stă în spatele meu, cu ochelarii lui fumurii, mă îmbrăţişează, îmi ţin mâinile încrucişate peste ale lui, palide în contrast cu pielea lui închisă. Nu-mi amintesc nici unde a fost făcută poza şi nici de cine. îi simt mâinile într-ale mele.

Mi-a scris de pe patul de spital cu câteva zile înainte să moară. Rândurile împăturite sunt estompate, hârtia e mototolită şi subţiată. Cu scrisul lui frumos, cu stiloul negru, în stilul lui liric, scrie: „Dragostea mea, comoara mea, deşteaptă mea, frumoasa mea. Mi-e dor de tine si te voi revedea

curând”.

73. Film american din 1960, în care este descrisă întemeierea statului Israel, cu scenariul după romanul omonim de Leon Uris.

Arta de a rămâne

Fiica mea învaţă despre trecerea timpului, despre ciclicitatea evenimentelor dintr-un an. Are doi ani si

j

jumătate. Memoria ei e destul de scurtă. Viitorul încă nu e deschis şi vast. Se află în acea etapă minunată a vieţii în care există numai prezentul, o mentalitate pe care încercăm s-o reaccesăm cam toată viaţa, ca adulţi.

— Când pot să merg din nou cu ne-daţi-sau-nu- ne-daţi? vrea să ştie.

Stăm întinse pe salteaua de la ea din cameră, faţă către faţă, cu membrele şi respiraţia împreunate – un moment dulce, fericit, relaxat.

— Mai întâi o să avem Hanuka si Crăciunul, zic.

> *

Apoi o să vină iarna şi zăpada, pe urmă Pastele, după el ziua ta – o să faci trei ani! După aceea vine vara, şi vom merge să înotăm, şi apoi va fi iar toamnă, Roş Haşana şi Sucot, şi pe *urmă* vei merge din nou cu ne- dati-sau-nu-ne-dati.

— Şi pe urmă gata? întreabă ea, cu ochii mari.

Gata? Da, e clar, încă nu înţelege.

— Nu, îi spun, şi-i mai recit o dată pomelnicul.

— Si *pe urmă* gata?

— Nu, râd eu. Pe urmă vei împlini cinci ani, şase, şapte ani... Număr o vreme şi

apoi fac o pauză, să trag aer în piept, cu sete. Până împlineşti o sută de ani!

— Şi pe urmă?

Ezit, nu sunt tocmai pregătită să discut subiectul acela.

— Pe urmă o să fii o savta! zic.

Numai că pentru ea, Savta e numele mamei mele,

nu cuvântul evreiesc pentru bunică. Faţa i se schimonoseşte şi începe să plângă.

— Of, of, care-i problema?

Suspină la pieptul meu, inconsolabil.

— Nu vreau să fiu altcineva. Vreau să fiu eu.

încerc să dreg busuiocul, îi explic ce am vrut să spun, o liniştesc până ce mă crede că nu se va pierde pe sine ca să devină o altă persoană. De doi ani şi jumătate ocupă acest trup şi iată cât de ataşată e de el, cât de mare e frica de a nu se pierde pe sine însăşi. Mă gândesc câţi ani am refuzat să devin mamă, de teamă că va trebui să renunţ la viaţa pe care mi-o croisem pe placul meu, de frică să nu-mi pierd unicitatea.

Nu am vrut să devin altcineva. Am vrut să rămân eu însămi.

Sunt urmaşa unei mame rele. Soiul cel mai rău. O mamă care a plecat. O mamă care – dacă le întrebi pe bunica, pe mama şi pe mătuşile mele – a fost o egoistă îngrozitoare. Trebuie să fi fost aşa, altfel cum ţi-ai putea explica ce a făcut? Acea mamă a fost străbunica mea Shama. Rămasă văduvă deja de două ori înainte să împlinească treizeci de ani, le-a lăsat în Yemen pe bunica şi pe sora ei geamănă şi s-a mutat în Israel cu cel de-al treilea soţ; nu şi-a mai văzut niciodată fetele gemene.

Sunt şi urmaşa unor mame bune. Bunica mea Salha, sau Esther, cum i se spunea în ebraică, abandonată la vârsta fragedă de doi ani, măritată la doisprezece, şi-a cărat

în braţe bebeluşul, pe mătuşa mea Rivka, timp de câteva luni prin deşertul pe care l-a străbătut pe jos, împreună cu bunicul şi cealaltă soţie a lui, biruind foamea, bolile şi necazurile, tocmai din nordul Yemenului şi până la Aden. Acolo s-a îmbarcat pe un vapor care i-a dus la Port Said, în Egipt, şi apoi pe încă unul, plin cu vite, până la

Haifa. A crescut şase copii într-o ţară nouă lucrând ca menajeră şi spălătoreasă în casele aşkenazilor bogaţi pentru a-şi susţine familia.

Şi mama mea a crescut tot şase copii: cel mai mic avea doi ani când a murit tata. Mama, care avea numai opt clase şi nu ştia decât să facă curăţenie, să gătească, să facă prăjituri, să spele, să facă cumpărături, să dea cu aspiratorul, să împacheteze rufe, să spele şi să dea îmbrăţişări, ne-a crescut cu toate că suferea, era deprimată şi avea dificultăţi financiare.

Portretul alb-negru cu familia, la care mă uitam îndelung acasă la bunica, în Sha'ariya, atârnă acum în dormitorul mamei din apartamentul de la etajul cinci. Mama, în vârstă de patru ani, are în el aceeaşi faţă îmbufnată. E o expresie facială pe care a dus-o mai departe în viaţa de adult, copilăroasă şi duioasă – expresie pe care mi-o amintesc şi pe faţa bunicii, şi pe care o văd şi eu uneori când mă privesc în oglindă. De curând a început s-o imite şi fiica mea; cu buzele ţuguiate într-un botic exagerat, cu fruntea-ncreţită. E un gest adorabil de nemulţumire, sincer şi spontan. „Uite, Ima, mă încrunt ca tine", spune ea.

în asemenea zile, asemănările dintre mine, mama şi bunica mea – pe care le detestam pe vremea când eram o adolescentă ursuză – îmi aduc alinare. Faptul că semănăm îmi spune că am şi eu un loc al meu; sunt o verigă din lanţul de strămoşi, o ramură din arborele genealogic. După ani în care m-am simţit fără rădăcini,

în derivă, mă consolează să ştiu că urmele istoriei şi trăsăturilor mele duc la ele, la acel mic cartier yemenit din Petah Tikva, la acel sătuc din nordul Yemenului.

La fel ca mama si bunica mea, si eu sunt

j " >

încăpăţânată şi certăreaţă, ocup prea mult spaţiu şi ador să am dreptate. Mama făcea multe năzbâtii la şcoală, odată a alergat printre bănci ca să nu o bată

un profesor, pân-a ajuns la fereastră şi a sărit afară. Când eram studentă, mi se dusese buhul că sunt o nesuferită; o profesoară a spus cândva că, dacă va face vreodată infarct, sigur o să fie din cauza mea. Mă gândesc uneori la toate astea atunci când văd ce crize spectaculoase de nervi face fiică-mea, de multe ori prin sălile de aşteptare din aeroporturi, prin supermarketuri sau pe peronul de la metrou.

Numai că lanţul se termină – sau începe – cu o verigă ruptă. Lanţul atârnă desfăcut, arborelui îi lipseşte o ramură. Dintre toţi cei care mai sunt azi în viaţă, nimeni nu a cunoscut-o pe străbunica mea, necum să-i fi văzut vreo fotografie. Se spune că bunica seamănă cu mama ei ca două picături de apă, că e la fel de albă şi de frumoasă precum a fost ea, însă nu putem şti sigur, iar bunica mea, care nu şi-a iertat niciodată mama fiindc-a părăsit-o, nici nu voia să audă de ea. E posibil să mai fi moştenit şi alte calităţi care au trecut proba timpului, în ciuda foametei, războaielor şi migraţiei, un tipar genetic pe care-l putem revendica de la străbunica mea. E posibil să fie uşoara noastră sâsâială, pe care mi-o depistez numai când îmi aud vocea înregistrată, sau şoldurile noastre de femei sortite să aibă mulţi copii, pe care mama şi bunica le-au folosit cum se cuvine. Replicile spirituale, irascibilitatea, îmbufnarea. Faptul că ne iubim bărbaţii din toată inima. Faptul că ne iubim copiii din toată inima.

Dar dacă unele trăsături sar o generaţie sau două? Dacă străbunica mea o avea vreo legătură cu dorul meu de ducă, sau cu

faptul că nu pot sta locului, sau cu problemele mele de ataşament? Cu atitudinea mea ambivalenţă faţă de ideea de-a fi mamă şi de-a creşte copii? Uneori mă întreb cu groază dacă nu cumva străbunica pe care nu am cunoscut-o niciodată este femeia căreia îi semăn cel mai mult.

Mi-am imaginat că plec, pentru prima oară, atunci când fiica mea avea trei zile. Moaşele ziceau că e ceva normal. O uşoară melancolie cauzată de naştere. Nici măcar depresie post-natală. O simplă nelinişte indusă de hormoni, ceva banal, să nu-mi fac griji. Mă recuperam după o naştere dificilă, pierdeam sânge şi aveam răni, mă dureau sânii şi plângeam mult, şi mă simţeam distrusă. La un moment dat, în a treia zi (recunoscută, se pare, pentru puseele de plâns şi chin), m-am gândit: Ce-ar fi dacă pur şi simplu aş pleca? Ca şi cum nimic nu s-a-ntâmplat? Cum ar fi dacă mi-as relua viata de dinainte? M-am uitat la Sean, care părea să fie un părinte înnăscut. îşi intrase în rol cu atâta uşurinţă! La începutul relaţiei noastre, într-o excursie cu rucsacul în spate, fără griji, la care acum ne gândim ca la luna noastră de miere, m-am minunat cum a întins el mâinile către o femeie cu un bebeluş care cobora de pe o barcă în Malaysia. Ea i-a zâmbit larg, plină de recunoştinţă, şi i-a pasat bebeluşul. L-am privit cum o legăna pe nou-născuta noastră. Ei doi ar fi fericiţi împreună, fără mine. S-ar descurca mai bine.

Se întâmpla cu trei săptămâni înainte să împlinesc patruzeci de ani, la o lună după ce-mi publicasem prima carte. Mi-a luat ani mulţi să găsesc persoana potrivită, alţi câţiva să mă obişnuiesc cu ideea matemitătii si, chiar si atunci, am continuat să ezit. Hotărâtor a fost faptul că nu mă puteam

imagina fără o familie, deşi încercam să dau curs ideii de a trăi fără copii. Sean nu a insistat niciodată, însă nici nu mi-a dat apă la moară când aveam uneori fantezii care nu implicau copiii. îmi era clar că el îşi doreşte o familie. Din clipa în care am decis să încercăm la modul serios, a mai durat doi ani până am reuşit să rămân gravidă – din cauza programului teribil de navigaţie al lui Sean şi a tiroidei mele leneşe. Am

fost încântaţi şi îngroziţi.

în primul trimestru, când sarcina încă nu era vizibilă şi fetusul era un secret fără un sex anume, Sean şi cu mine am mers la o petrecere într-un bar în bazarul din Jaffa: o masă aşezată pe o stradă curbată, iluminată într-un chihlimbariu cald de razele felinarului. Aveam o discuţie intimă cu un bărbat care-mi fusese coleg de liceu şi era acolo întâmplător. Gal era frumos, fermecător şi plin de succes. Locuia în Jaffa cu prietena lui, nu prea departe de unde eram.

— Ai copii? am întrebat, iar el a scuturat din cap că nu.

— Am ştiut dintotdeauna că nu-mi doresc copii, a spus el.

Atunci mi-a ieşit porumbelul pe gură.

— Da, nici eu nu mi-am dorit niciodată cu adevărat copii.

Ceea ce era, în principiu, adevărat, şi totuşi în uterul meu bătea o inimă, iar cuvintele mele sunau ca o trădare. Dacă mă aude bebeluşul, dacă se simte nedorit? Nici nu devenisem mamă şi deja eşuasem. Şi apoi Sean, care stătea de vorbă cu prietenul nostru Omer, s-a întors spre mine şi a spus: „Soţia lui Omer e gravidă şi ea!” Am îngheţat şi mi-a luat mai mult decât era cazul să mă răsucesc spre Gal. Judecând după expresia lui, am ştiut că auzise, că trăsese concluzia evidentă şi că îl tulburase ceea ce-i spusesem. Nu puteam să-i explic, aşa că n-am făcut-
o.

Mai aveam trei săptămâni până la termen şi stăteam cu moaşa în bucătăria

mea din Toronto.

— Nu faci lectură de carte în Guelph cu trei zile înainte să naşti, a spus ea.

— Tu nu înţelegi, i-am zis. E important. Tocmai mi-am lansat prima mea carte.

— N-o să-ţi dea nimeni înapoi primele zile cu copilul, a spus ea. Nu-i nimic mai important decât

— asta.

Numai că eu încă nu născusem, nu-mi întâlnisem copilul. Aproape că nu suportam să aud că realizarea mea cea mai mare de până atunci — un eveniment pe care-l visasem încă din copilărie – putea fi atât de uşor dată la o parte, eclipsată de acea fiinţă mititică din pântecele meu.

Pe vremuri credeam că dragostea e cea mai mare capcană în care poţi fi prins, că nimic nu-ţi răpeşte libertatea aşa cum o face o relaţie pe termen lung. Mă înşelasem. Faptul de a fi mamă era singura realitate din viaţa mea de care nu aveam cum să scap. Nu-mi puteam imagina ceva mai înfricoşător de-atât.

*

încă din copilărie auzisem des povestea de viaţă a bunicii mele – mă refer la versiunea prescurtată. Bunica nu vedea rostul şi nici bucuria povestitului, însă legenda abandonului îi influenţase viaţa în mod hotărâtor. Era singura poveste pe care nu se sătura s-o relateze, cântecul ei de succes, elementul ei definitoriu. Mama mai vorbea din când în când despre asta, dar mai mult pentru a-şi crea o imagine mai bună în ochii noştri. „Vă vine să credeţi?” întreba ea, nevenindu-i să creadă. „Să-ţi părăseşti
fiicele de doi ani? Aveţi noroc cu asa o mamă bună.”

>)

Din câte ştiam eu, asta era toată povestea, până când o întâlnire absolut întâmplătoare într-un restaurant din

Varanasi, India, a dat totul peste cap. Aveam douăzeci şi doi de ani. Cu un an în urmă, mă îmbarcasem într-un avion cu destinaţia India, cu bilet doar dus din Israel, si încă nu mă întorsesem. într-o

* í

seară, pe când luam masa pe acoperişul unui restaurant cu vedere spre apele întunecoase ale râului Gange, am recunoscut-o pe Yifat în partea opusă: o fată frumoasă, micuţă, cu alura tipic yemenită pe care o invidiasem de atâtea ori (asta după ce am renunţat

să-mi doresc un aspect mai aşkenaz) – pielea mai închisă la culoare decât a mea, părul în cârlionţi spiralaţi, compacţi. Locuia uşă-n uşă cu mătuşa mea în Sha'ariya. Mai schimbaserăm câteva vorbe pe vremuri, ne jucaserăm în aceeaşi gaşcă din cartier. Din politeţe, am traversat terasa ca s-o salut.

în următoarele câteva săptămâni m-am tot ciocnit de Yifat, probabil fiindcă mergeam pe aceleaşi trasee pe care le urmau şi alţi excursionişti. Apoi, în aeroportul din New Delhi, când aşteptam avionul spre casă, am văzut-o din nou – scormonea în rucsac. Tovarăşul ei de călătorie m-a recunoscut din celălalt capăt al terminalului şi mi-a zâmbit. S-a îndreptat spre mine şi mi-a spus: „Verişoara ta nu are suficiente rupii pentru taxa de plecare. Ai putea să-i dai câteva împrumut?"

M-am holbat la el.

— Nu e verişoara mea.

— Corect, verişoara de-a doua.

N-am mai spus nimic, i-am dat banii.

N-am mai spus nimic întrucât faptul că am crescut în Israel într-o familie numeroasă de yemeniţi m-a făcut să-i privesc pe toţi ca şi cum mi-ar fi într-o oarecare măsură rude. Obişnuiam să glumesc că toţi yemeniţii sunt înrudiţi până la proba contrarie.

în avion am găsit-o pe Yifat la secţiunea destinată fumătorilor, m-am strecurat în scaunul de lângă ea şi mi-am aprins o ţigară.

— Si zi asa, suntem verisoare?

Ea m-a privit surprinsă.

— Tu nu ştiai?

Am scuturat din cap că nu.

—Avem aceeaşi străbunică, a spus ea. Pe Shama.

— Cea rea? Cea care-a părăsit-o pe bunica mea în Yemen si s-a mutat în Israel cu un alt sot?

— Păi n-a fost chiar asa. Yifat si-a schimbat poziţia pe scaun. Dar da. După ce a ajuns în Israel cu

cel de-al treilea soţ, a mai născut un fiu. Acela a fost bunicul meu.

— Carevasăzică bunicul tău si cu bunica mea sunt frate si soră?

Ea a încuviinţat şi a stins ţigara în scrumiera dintre noi.

— Te-ai prins.

Aveam atât de puţine informaţii despre istoria familiei mele, încât, cu toate că ştiam că bunica pierduse un frate în războiul din 1948, nu-mi trecuse niciodată prin minte să-ntreb de unde era fratele acela. Fusese şi el abandonat în Yemen? Era un frate vitreg? N-am dat atenţie acelui detaliu, mi-am spus că e încă o îmbârligătură în arborele genealogic şi nu avea rost să o descâlcesc. Cine mai putea ţine socoteala? Eram un neam mare, cu bigamie, căsătorii între veri şi chiar, se pare, poligamie. Atunci când am descoperit că bunicul meu avusese în acelaşi timp două soţii (şi nu una după alta, aşa cum crezusem iniţial), am întrebat-o pe mama: „Cum de nu mi-a spus şi mie nimeni?”, iar ea a răspuns: „Nu ai întrebat niciodată”.

La întoarcerea în Israel, Yifat si cu mine ne-am apropiat datorită şocului cultural invers; ne petreceam după-amiezile fumând iarbă şi uitându-ne la filme acasă la părinţii ei, în Sha’ariya. Ne-am hotărât că avem nevoie de o vacanţă ca să putem reveni la normalitate şi am făcut autostopul până în deşertul Sinai din Egipt. Sinai ne oferea o existenţă simplă, o lume din culori primare:

dune galbene, apă şi cer albastre, drumuri negre, lungi, care şerpuiau printre munţii roşii. Am fumat iarbă din deşert plină de nisip şi de seminţe care pocneau cu zgomot, am jucat table cu beduinii, am înotat în marea caldă al cărei fund ne fugea de sub picioare şi dezvăluia recifuri de coral în care colcăiau peştii. Am dormit

într-o colibă de paie, pe nisipul acoperit cu rogojini în dungi decolorate de soare. Ne-am întrebat dacă aşa arăta Yemenul, dacă asa trăiseră bunicii noştri.

*>>

într-o seară, pe când priveam şirul de lumini care licăreau dincolo de Marea Roşie, de-a lungul ţărmului care mărginea Arabia Saudită – atât de aproape de pământul strămoşilor noştri –, i-am spus:

— Ce ai vrut să zici atunci, în avion? De ce şi-a abandonat Shama gemenele?

— Nu a avut de ales, a spus Yifat. Soacra ei nu a lăsat-o să le ia cu ea. Numai ele îi rămăseseră de la fiul ei. I-a spus lui Shama că era prea periculos; că erau prea mici; că nu aveau să supravieţuiască drumului până în Israel. I-a zis: „Tu n-ai decât să pleci, dar gemenele rămân aici”.

La cina de vineri de la mama, le-am spus alor mei ce- mi relatase Yifat. Mama ne servea cu supă galbenă yemenită şi *lahoh,* o pită subţire şi lipicioasă care arăta ca un burete cu găuri.

— Nu e adevărat, a spus mama. Nu asta s-a întâmplat.

— De unde stii?

)

Mama m-a privit aspru.

— întotdeauna ai de ales.

— Ei bine, mie mi se pare interesant.

— Ce ţi se pare aşa de interesant? a sărit mama, gesticulând cu polonicul. A fost o nenorocită egoistă şi o mamă jalnică, şi asta-i tot. Nimic mai mult.

— Şi un pic curvă, am impresia.

Unchiul meu a râs.

— Vreau să zic, trei soti? în zilele noastre ar veni cam şase.

— Sigur povestea e mai complicată, am zis. Poate o să scriu despre ea într-o bună zi.

Unchiul s-a înmuiat, m-a luat pe după umeri şi mi-a spus: „înţeleg că eşti curioasă, dar nu ai cum să

afli adevărul, nu-i aşa?”

E greu să accepţi că unele secrete chiar se duc în mormânt, împreună cu oamenii cărora le-au aparţinut, şi că adevărul, ca şi *lahoh,* e lipicios şi plin de găuri.

*

Am hotărât că voi naşte acasă, cu toate că nu le-am comunicat asta si familiilor noastre. La orele de naştere prin hipnoză mă obişnuisem cu ideea că naşterea e ceva natural care s-a medicalizat în mod inutil, iar corpul meu ştia ce să facă. Mă simţeam încurajată de ceea ce se întâmplase cu femeile din familia mea: mama născuse numai natural şi destul de uşor; bunica născuse cinci din şase copii acasă. Mătuşa Mazal fugise să aducă moaşa în toiul nopţii, îsi aminteşte că bunicul stătea în coltul colibei, cât mai invizibil, iar ceilalţi copii au dormit tot timpul cât a durat operaţiunea.

Sunt în stare, m-am gândit. Sunt fiica mamei mele. Sunt nepoata bunicii mele. Am şoldurile lor.

însă după douăzeci şi patru de ore de travaliu acasă, în care-am suferit în linişte, în sinea mea, a venit moaşa să mă controleze. „Hmmm”, a zis ea cu mâna în colul meu uterin.

— Hmmm, ce simţi?

A zâmbit şi mi-a spus ceva ce nici o femeie nu vrea să audă în timpul travaliului. „Nu sunt sigură. Ceva ce n-am mai simţit până acum.”

Am fost dusă la spital cu ambulanţa, pe străzile ude şi somnoroase din Toronto. S-a

dovedit că fiica mea era orientată cu faţa înainte, privea lumea curioasă şi nerăbdătoare. Era un caz rar, a spus doctorul. Moaşa mi-a spus că avusesem noroc; alţi doctori ar fi ales să facă o cezariană. Fiica noastră a venit pe lume nu în intimitatea casei, ci într-o încăpere plină de doctori şi asistente care voiau să fie

martori la o naştere aparte. Nu mi-au pus-o pe piept, ci au dus-o repede în celălalt capăt al camerei să o examineze. Sean a mers cu ea, i-a tinut mânută într-a lui. El a fost primul care a luat contact cu ea. Nu eu.

Chiar am avut noroc. Dacă am fi fost în Yemen, probabil că n-am fi reuşit.

Atunci când în sfârşit mi-au aşezat corpul micuţ şi zbârcit la piept, fetiţa părea să zâmbească senin şi avea capul acoperit cu o claie de păr negru ca pana corbului, care ulterior a căzut, fiind înlocuit de un şaten deschis. Craniul îi era plin de vânătăi şi inflamat de la forceps. Era cel mai nou lucru văzut de mine vreodată, era o lume întreagă în cele trei kilograme şi jumătate, iar eu eram îngrozită de frumuseţea şi fragilitatea ei.

în toiul nopţii m-am trezit speriată de faptul că lipseşte. Sean dormea împreună cu pruncul nostru pe patul pliant de lângă mine, încolăcit în jurul ei într-un semicerc protector. Mi-am amintit că o luase la plimbare cât am tras un pui de somn, însă trecuseră patru ore şi era timpul să mănânce. Păreau atât de liniştiţi împreună, tată şi fiică, chipul ei – o replică miniaturală a fetei lui. Dar oare nu trebuia să fi dormit cu mine în prima ei noapte de viaţă? Acum trecuse deja atât de mult de la ultima masă. Aveam vag senzaţia că făceam totul anapoda, că deja eşuasem.

Mai era apoi chestiunea cu dragostea: o iubeam uneori până la lacrimi, însă nu era îndrăgostirea aceea instantanee pe care mi-o descriseseră unele dintre prietenele mele, extazul fără margini despre care vorbeau

unele mame, asemănător cu cel indus de consumul de droguri. Mă pricepeam la droguri, iar ceea ce trăiam nu avea nici o legătură cu ele. O căutam, cu disperare. Oare nu o iubeam cum trebuie sau cât trebuie? într-o zi din acea primă săptămână confuză am sunat-o pe prietena mea Nancy, mamă a

doi copii, plângând din vârful patului. „Ce ar trebui să simt? Oare simt destulă dragoste?”

Acele prime zile au fost năuce şi inerte, fragmentate în tipare de somn şi veghe ciudate, nefireşti, punctate de schimbatul scutecelor şi de scurte incursiuni la bucătărie, unde mâneam ce pregătise Sean. Marea majoritate a timpului mi-o petreceam alăptând în pat. Din clipa în care am devenit expertă în hrănirea la sân (ceea ce a fost iniţial o luptă, încă o dovadă a incompetenţei mele), acesta a devenit răspunsul meu la orice. Corpul meu îmi ţinea bebeluşul în viată. Stia ce e de făcut chiar si atunci când eu nu ştiam.

în cea mai mare parte a timpului aveam senzaţia că mă aflu sub apă, mută şi greoaie, şi că nu mai am aer, exilată într-o lume nouă în care nu cunoşteam limba şi obiceiurile locului şi nu percepeam trecerea timpului, lipsită de identitate şi de trecut. Senzaţia asta că totul mi-e străin ar fi trebuit să-mi aducă alinare, deoarece mi-era cunoscută; cu toate astea, mă simţeam profund alienată şi mereu singură – o străină în propria-mi piele, în propria-mi viaţă.

De asemenea, eram cuprinsă de frică, tulburată de coşmaruri. M-am gândit la mama, tânără, crescându- ne pe toţi şase de una singură după ce murise tata. Avea numai un an mai mult decât mine acum. Cum s-a descurcat oare? Şi apoi îmi făceam griji pentru sănătatea mea, pentru inimă, pentru gene, mă simţeam vinovată că

aşteptasem atât de mult. Maternitatea venise la pachet cu o vulnerabilitate pe care nu mi-aş fi imaginat-o în vecii vecilor, acel gen de slăbiciune pe care încercasem s-o evit întreaga viaţă. Mă făcea să mă simt incapabilă, parcă mi se luase toată duritatea ca o coajă pe sub care eram complet expusă.

îl invidiam pe Sean fiindcă era atât de adaptabil, fericit şi nu se temea de nimic şi pentru că era tatăl,

un rol care îi oferea în mod firesc mai multă libertate, cu toate că renunţase la slujba de căpitan de navă care stătea plecat câte şase săptămâni la rând şi îşi luase concediu de paternitate zece luni (mulţumită politicii generoase a Canadei cu privire la concediul de îngrijire a copilului). Cu toate că luase asupra lui mai mult de jumătate din treburi şi era mai implicat decât orice tătic pe care-l văzusem vreodată. E- adevărat că mă descurcam singură nopţile (ne-am dat noi seama că măcar unul trebuie să fie odihnit si să

f

funcţioneze la capacitate maximă), însă el schimba aproape toate scutecele în timpul zilei şi o ţinea în braţe mai des decât mine. La trei luni, stătea cu ea două seri pe săptămână, şi eu mergeam să predau la Universitatea din Toronto pentru nişte bani în plus. A stat cu ea cât mi-am promovat cartea proaspăt apărută, am avut lecturi, interviuri şi lansări. El ştia ce se află în geanta de bebe. Eu nu.

în grupul de mămici (care mă invidiau toate fiindcă aveam un asemenea ajutor la creşterea copilului, ceea ce mă făcea să mă simt şi mai vinovată când aveam îndrăzneala de a mă plânge), una dintre mame a sugerat că ar trebui să-l coopteze pe Sean în grup în locul meu.

în rarele ocazii în care ieşeam singură cu ea, eram de cele mai multe ori agitată, aproape panicată, ori de câte ori încercam să o schimb în public sau s-o liniştesc dacă avea o criză de plâns. O dată am izbucnit în lacrimi în parcarea de la plajă fiindcă Sean mă trimisese să aduc scăunelul de maşină, iar eu habar nu aveam cum se deblochează.

Era o treabă simplă, pe care orice mamă ar fi stăpânit-o deja, numai eu nu mai făcusem niciodată aşa ceva.

M-am dus în parc cu o altă scriitoare care născuse cu câteva luni înaintea mea. Pe fata ei se vedea acea strălucire senină după care recunoşti o proaspătă mămică, acea expresie de mulţumire imperturbabilă.

Tot drumul spre casă mi-a vorbit numai despre cât era de fericită, cum nici nu-i mai păsa de muncă, de scris. Nici nu vreau să vorbesc despre altceva decât despre bebe al meu, mi-a spus. Am încuviinţat, dar nu eram pe aceeaşi lungime de undă cu ea. Şinele meu din trecut era încă acolo, disperat să discute despre cărţi şi literatură. Doar că era captiv.

în toamnă am plecat într-un turneu cu Sean şi bebeluşul după mine. Ei stăteau în camera de hotel cât timp vorbeam pe scenă şi socializam cu alţi scriitori în salonul de protocol, simţindu-mă ca un evadat fără cătuşe, asta până suna telefonul. „S-a trezit, vino repede.” Lăsam propoziţia neterminată şi fugeam în camera de hotel, îmi scoteam rochia elegantă şi sutienul, care nu era de alăptat; mă întindeam acolo, iar guriţa ei înfometată îmi căuta sânul.

Pe când participam la festivalul scriitorilor de la Vancouver, mi s-a întâmplat s-o văd şi pe Yifat. Printr-un nou concurs fantastic de împrejurări, se îndrăgostise de prietenul meu cel mai bun de la cursul de fotografie din Vancouver, cel pe care îl adusesem cu mine în Israel, în vizită, când aveam aproape treizeci de ani. De la acea întâlnire întâmplătoare din Varanasi, vieţile noastre s-au tot intersectat şi întreţesut. Apoi am rămas gravide în aceeaşi perioadă şi am născut la distanţă de câteva săptămâni.

Pe Yifat o prindea rolul de mamă; era naturală, relaxată. La fel ca bunica mea, strămătuşa ei, născuse acasă. Nu-i aşa că sunt simpatici copiii? spunea ea când ne

uitam cum gânguresc copiii noştri pe covor.

Eram descendentele aceleiaşi străbunici. Oare totul ţinea de percepţie? Până la urmă, lui Yifat nu-i spusese nimeni că străbunica noastră fusese o mamă rea. Sau poate că totul era din cauza mea, şi nu avea deloc de-a face cu ea?

De îndată ce concediul de paternitate al lui Sean s-a terminat si el s-a întors la lucru, din fericire într-un port din apropiere, ceea ce-i permitea să vină acasă aproape zilnic, eu am căzut într-o groapă adâncă şi întunecoasă. Oare era posibil să faci depresie post- partum la zece luni după naştere? Google nu oferea răspunsuri fără echivoc. Chiar şi atunci când Sean era acasă, eu tot mă simţeam izolată şi inoportună, plictisită şi vinovată din cauza asta; de-acum mă simţeam abandonată. Toată lumea plecase. Sean. Prietenele mele care nu aveau copii, adică mai toate. Nu aveam rude în oraş. Nu aveam nici un sistem care să mă sprijine. Nu eram pricepută în a cere ajutor, mă pricepeam mai degrabă să mă prefac competentă şi veselă. Mi-era dor de mama si de sora mea mai mult ca niciodată, îmi doream să fi locuit mai aproape, mă întrebam, aşa cum mă apuca adeseori iarna, ce naiba am avut în cap când am crezut că e o idee bună să locuiesc în Canada. Zilele mele cu bebeluşul erau lungi şi izolante, noi două eram singure şi naufragiate. Atunci când ajungea Sean acasă, mă găsea în bucătărie, cu ochii mici şi buzele răsfrânte-n jos. îmi amintesc că şi mama avea aceeaşi expresie pe faţă. Dar stai, ea avea şase copii şi-l pierduse pe omul pe care-l iubea cel mai mult. Eu ce problemă aveam?

Am postat un strigăt de ajutor semi-haios pe Facebook şi o prietenă veche mi-a scris: „Multe persoane te pot ajuta să-ţi creşti copilul, însă numai tu poţi fi scriitoarea care eşti. Ia-ţi bonă imediat”.

Aproape că am plâns de recunoştinţă. Dar o parte din mine se gândea: Oare?

La câteva săptămâni după ce s-a întors Sean la lucru, am reuşit să obţin un contract bine plătit ca scriitor rezident la o şcoală din Toronto. Vecina noastră a fost de acord să stea cu cea mică, şi uite-aşa

am început să lucrez. Preţuiam orele petrecute acolo, mai cu seamă orele dintre consultaţii, când puteam scrie. în acel birou micuţ, ticsit, bine ascuns, m-am simţit mai aproape de şinele meu de dinainte de a fi mamă, am văzut frânturi din cea care fusesem, tânjind să le ţin doar pentru mine.

în prima zi acolo, am cunoscut-o pe Aga, profesoara de scriere care-mi aranjase colaborarea. Mă tot gândisem la ea, îmi aminteam ceva ce-mi spusese când eram gravidă şi ziceam c-aş vrea mai mulţi copii. Datorită faptului că proveneam dintr-o familie numeroasă şi foarte unită, nu-mi puteam imagina cum ar fi să am mai puţin de doi copii. Ea spusese: „Eu nu. Sunt egoistă. Mie-mi place să scriu, îmi place să călătoresc. E mult mai simplu cu unul”. Mă minunasem atunci cu câtă nonşalanţă pronunţase acele cuvinte.

Când am ajuns la şcoală, Aga era vizibil însărcinată. Aproape c-am fost dezamăgită.

— Păreai foarte hotărâtă! am zis. Ce s-a întâmplat?

— Ador să fiu mamă. Strălucea. Nu sunt ca tine. Nu *am nevoie* să scriu. Mai degrabă aş sta cu copilul cât e ziua de lungă. Cred că scrisul e mai important pentru tine decât pentru mine.

în cuvintele ei am auzit: „Tu eşti altfel”. Am auzit: „Pentru tine e mai important să scrii decât să fii mamă”.

Dar am auzit şi un compliment. Eram o scriitoare *adevărată.*

în jurul vârstei de treizeci şi cinci de ani, după zece ani în care nu scrisesem deloc, m-am înrolat la un curs de scriere cu program parţial, în Vancouver. în sfârşit

scriam şi citeam zilnic, trăiam viaţa pe care- o visasem mereu. Eram fericită cum nu mai fusesem
de mulţi ani.

»

Odată ce-am început să scriu am ştiut că vreau să

spun poveşti din Yemen, inspirate de relatările pe care le scosesem cu cleştele de la bunica mea cu câţiva ani în urmă. Aveam astfel şansa să-mi îndrept experienţa din copilărie, când nu mă regăsisem nici pe mine, nici pe ai mei în cărţile pe care le admiram, o ocazie de a celebra bogatele tradiţii ale comunităţii din care făceam parte. Am început să sap în trecutul nostru şi să-mi sun des rudele pentru a le pune întrebări. Din moment ce bunica era un personaj care continua să mă fascineze, povestea ei a devenit punctul de interes al cercetărilor mele.

Unele familii au jurnale, scrisori vechi de dragoste făcute sul şi legate cu panglică, fotografii îngălbenite ale strămoşilor din vechea ţară. Altele au moşteniri de familie care au fost date mai departe următoarei generaţii, o colecţie de bibelouri de porţelan sau un set de tacâmuri din argint pe care bunica le-a gravat ca să le lase moştenire. Familia mea nu stia nici

j >

măcar în ce an e născută bunica. în Yemen nu fusese eliberat vreun certificat de naştere, nu se scrisese nici o reţetă, nu se făcuse vreo poză. Satul bunicii mele nici nu apărea pe majoritatea hărţilor, iar căutarea pe Internet după numele de familie al mamei nu dăduse nici un rezultat.

Am căutat prin cărţi de istorie în speranţa de a construi măcar un fundal care să-mi furnizeze contextul în care se petrecuseră evenimentele din trecutul familiei mele, însă tot în zadar. Se scrisese extrem de puţin despre vieţile evreilor din Yemenul de Nord – o minoritate care trăia, la propriu, la marginea societăţii yemenite, în zone muntoase, îndepărtate, lângă

graniţa cu Arabia Saudită, numite uneori „Nordul sălbatic”.

Deoarece trăiam într-un spaţiu unde istoria familiei mele lipsea cu desăvârşire, într-o ţară care nu înregistrase vreo amintire de-a noastră, m-am simţit atrasă de Yemen. Era singurul loc – altul decât Israel

- de care ne putea lega trecutul. Mi-am amintit de o excursie pe care o făcuserăm Anand şi cu mine în satul indian de unde se trăgea familia lui, cum l-am invidiat pentru acea experienţă, cum mi-am dorit să pot şi eu să calc pe urmele strămoşilor mei. Cu toate că aveam paşaport canadian nou-nouţ, era o idee foarte proastă să călătoresc în Yemenul devastat de război. Improbabilitatea acestei călătorii i-a împrumutat experienţei o semnificaţie amplificată în mintea mea. Nu-mi făceam iluzii că m-aş putea simţi acolo ca acasă, însă îmi imaginasem o senzaţie de uşurare, senzaţia de socoteală încheiată, ca si cum o nealiniere din fiinţa mea s-ar fi corectat de la sine, ca şi cum enigma ar fi fost rezolvată.

După finalizarea cursului de scriere creativă, am călătorit în Israel pentru a mă documenta intens, hotărâtă să găsesc nişte răspunsuri. Nu căutam numai adevărul din spatele poveştii; voiam să aflu mai multe detalii din acelaşi motiv pentru care îmi doream să ajung în Yemen: pentru a descătuşa trecutul, ca şi cum el ar fi fost cheia pentru prezentul meu. Ceva îmi spunea că dacă aş şti mai multe despre Shama aş înţelege acea parte din mine care nu se potrivea cu antecesorii mei care erau încă în viaţă. Găseam puncte comune între vieţile noastre: şi eu avusesem multe relaţii; părăsisem persoanele dragi şi propria-mi ţară ca să urmez un bărbat. Poate că eram în stare să-i înţeleg alegerile.

Bunica avea deja nouăzeci şi ceva de ani şi locuia într-un azil. Când m-am dus să o văd, stătea gârbovită într-un scaun cu rotile, era mică şi palidă şi strângea o batistă în mână. Abia dacă vorbea, nu se înţelegea mereu ce spune. „Când ne ducem

la etajul doi?” a zis odată. Eram recunoscătoare că petrecusem ceva timp cu ea în urmă cu câţiva ani, că-i înregistrasem poveştile. înainte de a pleca, i-am sărutat obrazul brăzdat de riduri şi i-am spus

Ma'asalama. „Mergi în pace." Aş putea să jur că i s- au aprins ochii o clipă. întotdeauna îi plăcea să-i vorbesc în arabă.

A fost ultima dată când am văzut-o.

Familia mea extinsă privea cu suspiciune şi iritare fascinaţia mea pentru străbunica. Au început să mă descoasă făţiş despre planurile de a avea copii, nu se mai mulţumeau cu urarea *bekarov etsleh* – „la tine în curând" –, care se spune frecvent la sărbătorirea
naşterii si a circumciziei. Cultura israeliană sanctifică
> >
procrearea, poate şi din frica subconştientă a oamenilor de a nu fi depăşiţi numeric de duşmani. Opţiunea de a nu avea copii nu exista. Fie şi să ai unul singur era o ciudăţenie. într-o zi, câteva mătuşi si verisoare m-au încoltit acasă la mătuşa Rivka,
> > 9 > '
locul în care ne adunam de-acum, în locul casei lui Savta. Eram cea mai în vârstă dintre verisoarele care încă nu aveau copii.

— Ce mai aştepţi? m-au întrebat ele.

— Păi încă trebuie să scriu cartea, am zis, cu o
voce mai smiorcăită decât intenţionasem.
>
— Cartea? Au schimbat priviri. Cartea mai poate să aştepte. Copilul, nu.

Câteva luni de cercetări mai târziu, am reuşit să încropesc din fragmente o desfăşurare aproximativă a evenimentelor, plină de date suprapuse şi de semne de întrebare. Am desenat iar şi iar arborele genealogic: părea bântuit, cu ramurile

încâlcite şi împreunate. în ciuda numeroaselor spaţii libere, precum şi a lipsei dovezilor concrete, a început să prindă contur o poveste.

Străbunica mea, Shama, s-a născut în Dawar il Yahood, cartierul evreiesc din Sa’ada, un oraş-cetate din nordul Yemenului, în apropierea graniţei cu Arabia Saudită. Popas pe drumul caravanelor cu tămâie, oraşul din nord-vest era o adunătură de case

din pământ lipite unele de altele, de teama deşertului, în afara zidurilor cetăţii, terenul plat şi arid se desfăşura ca o poveste fără de sfârşit.

Shama s-a măritat cu vărul ei Salim Harizi când era adolescentă, conform tradiţiei din Yemen. După nuntă s-a mutat în casa socrilor din Haidan a-Sham, la o zi de mers pe spinarea măgarului. La doi ani după căsătorie, Shama a dat naştere unei fetiţe. însă bucuria lor a fost umbrită de sănătatea din ce în ce mai şubredă a lui Salim: o boală îi cuprinsese intestinele şi-l devora cu repeziciune.

La vreo doi ani după decesul prematur al lui Salim, Shama s-a măritat cu cel de-al doilea soţ, Abraham Gurs, străbunicul meu. Abraham îi era deja rudă – sora mai mică a Shamei era măritată cu fratele lui. Familia lui Abraham era vestită în Haidan pentru generozitate şi blândeţe. Legenda spune că, dacă un călător bătea la uşa familiei şi cerea o felie de pâine, primea o pâine întreagă; de aici le vine şi numele Gurs – însemnând pâine.

După nuntă, Shama şi Abraham au trăit cu familia acestuia în aceeaşi casă cu sora si cumnatul, care nu puteau avea copii. Shama însă a fost binecuvântată cu fetiţe gemene sănătoase: una blondă, cealaltă brunetă, bunica mea Salha şi sora ei Saida.

Apoi a căzut bolnav şi Abraham. Nu după multă vreme s-a stins şi el.

După *shiva—,* mama lui Abraham le-a trimis pe Shama şi pe fiica ei cea mare înapoi la mama ei în Sa’ada. „Vremurile sunt grele”, a spus ea, „şi, acum că s-a prăpădit băiatul, nu vă mai putem hrăni pe

toate. Sora ta poate să aibă grijă de fete între timp”.

Shama se apropia de treizeci de ani şi deja îngropase doi soţi. O femeie ca ea era considerată aducătoare de ghinion. Oare ce bărbat ar fi riscat să devină a treia victimă? Fără sot, urma să trăiască în sărăcie, să se rezume la vânzarea şirurilor de monede

de argint care-i fuseseră cusute pe rochia de mireasă, să cârpească haine şi să împletească coşuri ca să supravieţuiască. Apoi însă lui Salem-Zahir Madhala, un argintar înalt şi frumos din Sa’ada, i-a căzut cu tronc frumoasa Shama; a ignorat blestemul şi i-a cerut mâna.

Un nou secol abia începuse, şi din ce în ce mai mulţi evrei părăseau Yemenul pentru Ierusalim, Ţara Sfântă pentru care se rugaseră. Inaugurarea Canalului Suez în 1869 înlesnise călătoria spre Palestina, iar evreii yemeniţi puteau, în sfârşit, să-şi împlinească visul vechi de secole. Pentru ei, acesta era timpul izbăvirii, începutul unei epoci mesianice. Grupuri de evrei străbăteau la pas deşertul săptămâni, poate chiar luni, până la Aden, de unde se îmbarcau pe vapoare
cu destinaţia Haifa sau Jaffa.

în 1912, Salem-Zahir şi Shama au plecat de acasă cu câteva boarfe şi ceva bănuţi. Au ignorat avertismentele prietenilor şi vecinilor musulmani, îngrijoraţi ca nu cumva arabii din Palestina să nu fie prea bucuroşi de oaspeţi. Le-au luat cu ei şi pe mama si pe fetita de sase ani a Shamei si s-au alăturat unui
grup care călătorea spre Aden. Pe drum au făcut popas la Haidan a-Sham, la casa familiei Gurs, ca să le vadă pe gemene.

Nu se ştie de ce, dar au plecat fără ele.

Câteva luni mai târziu reuşiseră să ajungă în Palestina. Acolo, Shama a dat naştere unui băieţel, bunicul lui Yifat. După încă doi ani a mai avut o fetită, care a murit la naştere. Shama a murit si ea

câteva săptămâni mai târziu, în urma complicaţiilor post-partum.

Mă gândesc la Shama, care şi-a luat în acea zi rămas-bun de la bunica mea şi de la sora ei geamănă. Oare le-a îmbrăţişat? A plâns? Şi-a îngropat faţa în cefele lor şi le-a sorbit mirosul dulce? S-a rugat de mama-soacră să o lase să le ia cu ea? A încercat să se

lupte pentru ele? A crezut că face alegerea corectă, că, lăsându-le cu sora ei cea stearpă, le face de fapt cel mai frumos dar posibil? Ori poate a sperat că sora ei le va îngriji până se fac mai mari şi că, într-o bună zi, când vor suporta mai uşor călătoria, se vor reîntâlni toate în Israel?

O văd cum pleacă, cu umerii tremurând, cu lacrimile curgându-i şiroi. îmi imaginez munţii şi spiritele care sălăşluiesc în ei privind familia care începe călătoria către o nouă viaţă. Munţii au fost martori la vieţile oamenilor timp de secole. Ei au văzut cum se schimbă tiparele de la o generaţie la alta, cum rolurile vechi sunt preluate de chipuri noi, cum soţi noi iau locul celor răposaţi, cum fetele devin mame, si mamele bunici. Nimic nu s-a schimbat de fapt niciodată, lucrurile doar au suferit uşoare transformări, aidoma unui cântec popular vechi care e cântat într-o altă gamă.

*

într-o zi mergeam pe strada Bloor din Toronto cu fetiţa adormită la piept, obrazu-i fin ca o pană atingându-mi pielea, când am văzut în staţia de autobuz o reclamă mare la o firmă de telefonie mobilă în care era înfăţişat pe un fundal tropical un tânăr excursionist cu rucsacul în spate; m-a copleşit o dorinţă puternică, ca o durere acută în piept. Odinioară eram şi eu aşa. Genul de persoană care se ridică şi pleacă fix când are chef, care nu are nimic de pierdut. Nu aveam să mai fiu niciodată acea persoană. Şi, dacă nu eram acea persoană, atunci zău că nu ştiu cine mai eram.

Bineînţeles că nu-mi doream cu adevărat

să-mi

s

părăsesc familia, şi totuşi nu ştiam cum să trăiesc fără o dată de plecare iminentă, nu înţelegeam rostul rutinei. E în firea omului să viseze că pleacă, i-am spus lui Sean. Bărbaţii fac asta tot timpul. Atâţia

prieteni de-ai mei au crescut fără tată. Bărbaţii au periplul lor de eroi, acel „Pe drum”– numai al lor. Imaginea în care apare un bărbat călărind către apus e romantică. Nu o femeie, însă. Nu o mamă. Mamele rămân.

Aveam un pic peste un an când mama a plecat în concediu în Europa cu tata şi m-a lăsat cu sora ei cea mai mică. Un mic abandon, un fleac. La momentul întoarcerii, eu deja îi spuneam mătuşii mele Ima—. Mama încă are lacrimi în ochi când povesteşte despre asta, de parcă ea ar fi fost cea nedreptăţită. Cât de afectată a fost când am refuzat să mă duc la ea, cum a plâns fiindcă mă ascundeam după piciorul mătuşii, de parcă mama ar fi fost o străină.

Aveam zece ani, era la câteva luni după moartea tatei, când mama a plecat pentru câteva săptămâni la New York cu fratele meu cel mic. Unchiul meu lucra la consulatul israelian din New York, iar mama avea nevoie să ia o pauză de la durerea care pusese stăpânire pe casa noastră. Am stat la rude, la un unchi care avea copii cam de vârsta mea, la numai două străzi de casă. Cei doi fraţi mai mari erau în stagiul militar obligatoriu, veneau acasă doar la final de săptămână. Celălalt frate era la rude, iar sora mea stătea cu nişte prieteni. îmi era atât de dor de mama, încât în unele zile fugeam până acasă, unde rămâneam câteva ore. O dată am şi dormit – l-am minţit pe unchiul, i-am spus că e şi fratele meu acolo cu mine –, o fată de zece ani singură în patul părinţilor care încă păstra mirosul de cremă Nivea al mamei. M-am trezit coaptă de bolnavă, aveam gripă, m-am târât până la fereastră şi am

strigat după ajutor. O vecină pe care n-o ştiam bine trecea pe acolo şi m- a auzit. A venit în casă, mi-a făcut ceai şi s-a uitat bine de tot împrejur. „De ce eşti aici singură? Unde-i mama ta?”

Două săptămâni am zăcut. Voiam la mama,

jinduiam după pielea ei fină şi parfumată. în halucinaţiile febrei, am simţit că e acolo şi mă ţine în braţe. îmi doream să adorm şi să nu mă trezesc decât atunci când vine ea înapoi.

Atunci când m-am întremat a venit aniversarea mea de unsprezece ani. Mama tot la New York era. Unchiul şi mătuşa mi-au organizat o petrecere; am stat acolo printre mulţimea de veri, am mâncat tort şi mi-am pus dorinţa să fiu la New York cu mama. M- am uitat pe fereastră la cerul albastru, şi pe el se vedea numai suferinţă şi moarte, la fel prin copaci şi peste tot. Pe urmă, sătulă să-mi plâng de milă, am înlocuit durerea cu furia. Am vrut să fug şi să nu mă mai întorc niciodată. Am vrut să fiu eu cea care pleacă.

*

în săptămâna de dinaintea revenirii în Canada din excursia de documentare, Zehava, mama lui Yifat, m- a dus la cimitir, acelaşi în care sunt îngropaţi şi tata, şi bunicii mei, să văd mormântul lui Shama. Zehava îsi dorise să-mi fie de folos în cercetări. Ca si mine, si ea fusese bântuită de trecut. Eram suficient de deşteaptă să nu le spun alor mei ce-mi relata. Povestea ei era povestea celeilalte familii, cea pe care Shama o alesese în detrimentul familiei noastre, era povestea greşită. Mătuşa mea deja începuse s-o numească răutăcios pe Zehava „noua mea prietenă cea mai bună”.

Era o zi înăbuşitoare, primăvara efemeră se topea într-o vară timpurie. Zehava şi cu mine am trecut de capela cu aspect

ameninţător de la intrarea în cimitir şi i-am ignorat pe ortodocşii care pierdeau vremea pe-acolo în speranţa că le dă cineva un ban ca să se roage pentru morţii lor.

Locul de veci se afla în partea cea mai veche a cimitirului, pe un mic deal. Rând după rând de

marmură lucioasă ni se revelau ca un zâmbet cu strungăreaţă. Blocuri înalte, simple, de culoarea pietrei, un adaos de dată recentă, mărgineau un capăt al cimitirului, aidoma unei extensii a pietrelor funerare spre care aveau vedere.

Zehava mai fusese aici şi înainte, cu peste zece ani în urmă. Găsise o moviliţă veche de pământ, cu o placă de lemn pe care scria de mână „Shama Madhala”. Evreii yemeniţi credeau că sufletul pleacă în altă parte, mi-a spus Zehava. Aşa că n-avea rost să dai banii pe o piatră funerară.

Cimitirul fusese renovat de la ultima vizită a Zehavei, însă ea-şi amintea unde era mormântul Shamei. M-am luat după ea, care număra paşii, dar s- a oprit, încruntată. Moviliţele dispăruseră. în locul lor cimitirul aşezase nişte plăci de beton de mărimea unui trup, cu câte o bucată pătrată de piatră la căpătâi, asemănătoare cu o pernă. Pe unele dintre ele era scris „femeie yemenită” sau „copil persan”. Pe altele apărea prenumele, cum ar fi Yakov sau Hava. Pe una scria „înecat în râul Yarkon”. Pe alta „Fiica cea mică a familiei Sharabi”. Numele Shamei nu era însă de găsit.

Un sistem computerizat, instalat de curând pentru a ajuta vizitatorii să se descurce prin labirintul de morminte, fusese montat pe perete într-o firidă din parcare, ca un ATM. Am scris numele Shamei şi ne-a apărut mesajul „Nu există rezultate pentru decedatul cu acest nume”. Am încercat diferite grafii sau numele ei de familie de dinainte. Nimic. Atunci când am căutat-o pe sora Shamei, chiar şi pe mama

ei, din computer a ieşit un bileţel cu numele, data decesului, poziţia şi rândul mormântului.

Ne-am întors şi am stat pe potecă cu mâinile în şolduri. Poate o fi căzut plăcuţa de dinainte de renovare, am spus. Mi-am imaginat cum e luată de o pală de vânt, un şuvoi de ploaie o duce la vale şi o

îngroapă în noroi. Pierdută pe vecie.

Zehava a mai mers încă o dată până la intrare şi şi-a recalculat paşii. De data asta a ajuns lângă o piatră funerară pe care nu era inscripţionat nici un nume. Chiar lângă ea mai era un mormânt mai mic, de asemenea fără nume: poate copilul Shamei, cel care murise la naştere?

— Aici e, a spus Zehava. Simt eu.

Era o placă simplă de beton, un mormânt fără nume pentru o femeie fără certificat de naştere, o femeie care a trăit si-a murit fără a lăsa în urma ei

J

vreun document sau vreo fotografie. Cercetările mele au revelat că nu existau dovezi că străbunica mea ar fi existat vreodată. Peste tot pe unde am fost, n-am găsit nimic. Numele ei nu apărea în arhivele naţionale la recensământul din acei ani. într-o carte,

> y

fiul ei – bunicul lui Yifat, cel care fusese ucis în război – era declarat ca fiind fiul soţiei pe care tatăl lui o avusese după Shama.

— îmi pare rău, Savta, a spus Zehava cu vocea tremurândă. Te rog să ne ierţi.

Să *ne* ierte? M-am uitat la Zehava cu coada ochiului. Despre ce vorbea? în minte-mi răsuna vocea bunicii mele, care ţipa: „Noi ar trebui să fim cele care s-o iertăm *pe ea* pentru ceea ce a făcut. Asta-i e pedeapsa. Pentru că ne-a lăsat în Yemen, pentru că a ales un bărbat, şi nu pe copiii ei”.

— Mă întreb dacă ea s-o fi iertat vreodată pe sine. Am îngenuncheat şi am

atins piatra rece. Cât de trist. Cum să laşi atât de puţin în urma ta?

— Ce vrei să spui? a zis Zehava. Ne-a lăsat pe noi. A lăsat o dinastie.

Am găsit o piatră mare şi am pus-o pe mormânt. Aşa e tradiţia, e un fel de-a spune: „Am fost aici. Te- am vizitat. Nu te-am uitat”.

„Ce fel de femeie îşi părăseşte copiii?” mi-a tot spus

mama de-a lungul anilor. Când eram o adolescentă rebelă, ne ameninţa uneori că fuge de acasă, şi o spunea în aşa fel încât părea şi ea o adolescentă. îşi lua poşeta, făcea o mare scenă la plecare, apoi, mai târziu, se strecura înapoi în casă. Habar nu am ce făcea în orele cât lipsea. Oricum n-am luat-o niciodată în serios. Nu avea cum să ne lase. Nu ar fi făcut-o. Atâta lucru ştiam şi noi.

Atunci când eram mică, era totuşi deseori absentă, cu toate că era mereu acolo. Dispărea în durere şi tristeţe, în bucătărie şi menaj. Mama şi surorile ei o descriau adeseori în aceiaşi termeni pe bunica. Savta e distantă, ziceau, uneori furioasă, adesea rece.

Poate că a fi mamă este o serie de mici abandonuri, la fel cum viaţa e o serie de bun- rămasuri. Ne creştem copiii astfel încât să supravieţuiască în lume fără noi. îi creştem ca să ne părăsească, îi creştem ca să poată face faţă dispariţiei noastre.

Ţin evidenţa momentelor în care mi-am părăsit fiica. Prima dată când am plecat la o petrecere de serviciu, doar pentru două ore, şi ea avea cinci săptămâni şi nu ştia să bea din biberon laptele pe care mi-l mulsesem cu pompa. Atunci când ea plângea, şi eu nu m-am dus la ea fiindcă îmi doream cu tot dinadinsul să dorm şi eu măcar o dată. Prima dată când am plătit pe cineva care să stea cu ea astfel încât să pot scrie. Şi de fiecare dată după aceea. Prima oară când am lăsat-o cu prietena mea, doar pentru o întâlnire la prânz, iar ea se agăţa de piciorul meu şi ţipa cât o ţineau plămânii când încercam să ies pe uşă. Prima dată când am plecat două zile la Houston să ţin

un discurs şi, stând noaptea în pat în camera de hotel, în loc să mă bucur de ocazia de a dormi neîntrerupt, prima după mai bine de un an, m-am simţit singură, mi-a fost dor de ea şi m-am tot trezit crezând c-o aud plângând, cu laptele şiroind din sâni.

Pe când avea doi ani şi jumătate, exact vârsta la care pe bunica o părăsise mama ei, am plecat cinci zile la un festival literar la Vancouver. în cea de-a treia zi am sunat-o pe Skype şi doar a ridicat o faţă tristă către mine, apoi şi-a văzut de colorat concentrată. „Nu vrei să vorbeşti cu mine?” am întrebat-o, iar ea a dat din cap că nu.

La întoarcere, atitudinea ei faţă de mine s-a schimbat. încă de dinainte îşi arătase vădit preferinţa pentru tatăl ei, lucru cu care mă străduisem să mă împac, cu maturitate, însă acum, când am încercat s-o îmbărbătez după o căzătură, m-a împins cât colo şi mi s-a smuls din braţe. „Vreau la Aba”, a zis. „îmi place mai mult de Aba.”

într-o zi, când am luat-o de la creşă, m-a împins şi mi-a spus: „Pleacă. Nu te vreau.” M-au lăsat puterile şi am izbucnit în plâns pe holul de la creşă. Respingerea ei m-a făcut să mă simt ca un copil neiubit, aşa cum mă simţisem uneori când mama se cufunda în suferinţa ei.

„Eşti un caz excepţional”, mi-a spus o prietenă din grupul de mămici. „De obicei pe taţi îi resping aşa.” Uneori, când mă uitam la ei doi, ambii născuţi în Canada, ambii vorbitori nativi de engleză, mă simţeam stingheră. în ciuda eforturilor pe care le depuneam, ea creştea cu referinţele lui culturale, nu cu ale mele – eu fusesem singura mamă de la ora de înot care nu ştiuse cuvintele de la *Itsy Bitsy Spider.* Ei doi aveau aceeaşi culoare a ochilor, a părului (şaten cu o tentă roşcată şi cu şuviţe aurii vara), aceeaşi nuanţă de ten. („Tu eşti mama ei?” m-a întrebat,

nevenindu-i să creadă, o fetiţă în parc. „Dar ea e *normală,* pe când tu eşti...” şi s-a oprit, roşie în obraji.)

Câteodată nu mă puteam abţine să nu mă simt abandonată, nelalocul meu în mica noastră unitate familială. Asemenea multor altor imigranţi, sunt

nevoită să vădcum copilul creşte şi se tot îndepărtează de mine, de tradiţiile mele, de limba mea şi de amintirile mele din copilăria israeliană, pe care ea nu le va cunoaşte niciodată. îmi imaginez că tot asa trebuie să se fi simtit si bunica fată de mama.

j > t >

Unii oameni de ştiinţă sunt de părere că este posibil ca unele emoţii să fie transmise genetic maideparte prin ADN-ul nostru, că experienţele strămoşilor pot fi ereditare – traumele şi fobiile lor, faptul că le plăcea mâncarea picantă sau că le era frică de păianjeni ori că nu sufereau mirosul de paciuli. Ei spun că purtăm înăuntrul nostru nu numai trăsăturile de caracter ale antecesorilor noştri, ci şi amintirile şi emoţiile lor. Ne amintim cum e să fii abandonat şi cum e să fii cel care pleacă. Eu sunt şi mama care a plecat, şi copilul care a fost lăsat în urmă. Cu totii suntem.

>

*

în ultima vreme, fiica mea, care a fost întotdeauna fata lui tata, şi-a îndreptat afecţiunea către mine. Fără vreun motiv anume: aşa sunt copiii mici, capricioşi. Deşi cel mai probabil această schimbare de atitudine e doar o fază de scurtă durată, uneori Sean mă surprinde înăbuşindu-mi un zâmbet, vădit fericită. Ea îi spune lui că mă vrea pe mine şi numai pe mine, că mă iubeşte cel mai mult pe mine. Se cocoaţă pe

mine, mă sărută, se lipeşte de mine în pat, pare să nu se mai sature de contactul cu mine. Mă mângâie pe obraz, mă priveşte în ochi şi-mi spune *ahuva sheli.* Iubirea mea. Este cea mai neprihănită formă de iubire pe care mi-a fost dat să o cunosc, şi de asta sunt în culmea fericirii. Legătura asta, dragostea asta e preţioasă şi binecuvântată, nimic nu se compară cu ea, nici pe departe. în asemenea zile, a fi mamă e o bucurie. în asemenea zile, nu am nici o problemă să le spun oamenilor că ador să fiu mamă. Poate că e momentul

propice, poate că e ea la vârsta potrivită: văd cum se dezvoltă şi cum evoluează, îi observ pasiunile şi capriciile, o aud cum vorbeşte şi înlănţuie gânduri complexe.

într-o zi o surprind prefăcându-se că scrie la masa din bucătărie, cu ochelari falşi din plastic pe nas. Mă priveşte fără să zâmbească. „Ima, scriu la cartea mea”, îmi spune. într-o altă zi, aude o melodie yemenită, sare în picioare fascinată şi începe să danseze de parcă a avut ritmul în ea dintotdeauna, şi ne ţinem de mâini şi ne învârtim. în asemenea clipe constat cu uimire că facem parte din ceva mai mare decât noi două, mai mare decât momentul prezent. în trupul fetiţei mele văd conexiunea cu ceva străvechi şi nescris. O verigă din lanţul ancestral, o ramură din arborele genealogic.

O privesc şi mă gândesc: „Asta-nseamnă să fii a cuiva”.

De curând, înainte de-a pleca să ţin un discurs în alt oraş – una dintre multele excursii care-mi satisfac nevoia de a călători, dar mă fac si să-mi fie foarte dor de ai mei –, s-a încolăcit lângă mine în pat şi mi-a şoptit: „Aş vrea să rămâi pentru totdeauna”. Am strâns-o tare în braţe şi i-am spus: „Dar nu plec decât puţin. Mă întorc de fiecare dată”. Voiam să-i spun că nimic nu mă făcuse vreodată să-mi doresc să rămân asa cum o făcea ea, că nimic nu mă făcuse mai fericită în viaţa mea, absolut nimic. Voiam să-i spun: „Dacă plec, te iau şi pe tine”.

74. Cele şapte zile de doliu care se

ţin în iudaism pentru rudele de gradul I.

75. ____ Aluzie la romanul *On the Road,* al lui Jack Kerouac.

76. ____ Mamă (în ebraică, în original).

Mulţumiri

„O carte nu se scrie într-o zi”, mi-a spus tatăl meu când m-am dus la el cu prima mea producţie literară, un caiet de şcoală umplut cu scris de mână. Avea dreptate. De fapt, din clipa-n care am început să scriu povestiri inspirate din viaţa mea – primele rânduri scrise în limba engleză – mi-a luat doisprezece ani să le transform într-o carte autobiografică. Doisprezece ani e mult. în tot acel timp am mai publicat o carte, prima, m-am mutat în celălalt capăt al Canadei, m- am înscris la două cursuri de scriere creativă, am făcut un copil. Faptul că mi-a luat atât de mulţi ani înseamnă că am şi o listă fantastic de lungă de persoane cărora trebuie să le mulţumesc: am fost norocoasă să fiu ajutată de enorm de mulţi oameni pe parcurs. Cu toţii merită recunoştinţa mea.

Le sunt teribil de îndatorată editoarelor mele sclipitoare, Jennifer Lambert, de la HarperCollins Canada, şi Andrea Walker, de la Random House din Statele Unite, pentru entuziasmul şi observaţiile lor subtile. Vă mulţumesc pentru că m-aţi motivat să produc cea mai bună carte pe care o puteam scrie. îi sunt recunoscătoare echipei de la HarperCollins Canada: lui Iris Tupholme, care mi-a promovat scrisul de la bun început, lui Noelle Zitzer, care a supravegheat etapele de producţie, şi lui Catherine Dorton, care a redactat cu

deosebită meticulozitate. De la Random House le sunt îndatorată lui Susan Kamil, care mi-a dat o şansă, şi Emmei Caruso, pentru ajutorul acordat în procesul de producţie. Agenţilor mei minunaţi, David Forrer şi Kimberly Witherspoon, le mulţumesc pentru îndrumare,

pricepere şi pentru încrederea pe care mi-au acordatei. îi sunt veşnic recunoscătoare familiei Sami Rohr pentru imensa ei generozitate. Premiul Sami Rohr pentru literatură ebraică mi-a schimbat viaţa şi mi-a permis să mă concentrez să scriu această carte. Le mulţumesc tuturor celor de la Consiliul pentru Carte Evreiască, mai ales lui Carolyn Hessel, pentru sprijinul neabătut.

De-a lungul anilor am fost binecuvântată cu mai mulţi mentori care m-au inspirat. Wayde Compton a fost primul şi cel mai înfocat apărător la care putea spera un scriitor aspirant. El a crezut în mine înainte să am eu acest curaj, şi pentru asta-i voi rămâne pe veci îndatorată. De asemenea, le mulţumesc lui Betsy Warland, Catherine Bush, Camila Gibb, Janice Kulyk Keefer şi Nancy Lee pentru că mi-au împărtăşit din înţelepciunea lor şi m-au făcut un scriitor mai bun; colegilor de la Atelierul Scriitorilor din cadrul Simon Fraser University şi celor din programul de masterat în scriere creativă al Guelph University, care au citit fragmente din cartea de faţă în forma ei incipientă; generoaselor comunităţi de scriitori din care am avut norocul să fac parte la Toronto şi Vancouver, şi în Israel; şi elevilor mei de scriere creativă, care continuă să mă inspire şi să mă provoace.

Le adresez mulţumiri profunde nenumăraţilor cititori excepţionali şi prietenilor care au citit cartea parţial sau integral, în diverse etape, şi mi-au furnizat impresiile lor: Kathy Friedman, Becky Blake, Janet Hong, Anna Chatterton, Nancy Jo Cullen, Nazanine Hozar, Alison Pick,

Amanda Leduc, Rachel Knudsen, Alev Ersan, Jan Redford, Leslie Hill, Sue Anne Linde, Jen Caldwell, Fiona Scott şi Clarissa Green. Mulţumiri speciale incomparabilei Eufemia Fantetti, care a citit numeroase ciorne ale cărţii si le-a comentat neobosit, propunând diverse teme şi fire narative, şi cu care am discutat absolut orice, de la

titlu la coperte şi epigrafe. Prietenia ta mă onorează.

Această carte a fost scrisă în mare parte în locuinţele mele din Vancouver, Toronto şi Israel, dar şi la Centrul pentru Scriitori din Toronto, la Casa Scriitorilor Sage Hill din Regina şi la Şcoala Crescent din Toronto, în perioada în care am predat acolo. Majoritatea textelor redactate au fost finalizate în timp ce eram rezident la Toronto Reference Library. Le mulţumesc din inimă tuturor celor care mi-au creat condiţii optime pentru scris, cu precădere lui Aga Maksimowska şi lui Trish Cislak, care m-au ajutat să închei contractul cu Şcoala Crescent; le mulţumesc celor de la Sage Hill Writing, pentru sprijinul financiar, şi lui Ted Barris, pentru încurajări; lui Nissim Mizrahi, partenerul de viaţă iubitor al mamei, fiindcă mi-a amenajat, în noua lor casă, o cameră incredibilă cu privelişte; şi fratelui meu, care mi-a alocat un birou la locul lui de muncă. Le sunt teribil de recunoscătoare Soniei Finseth şi lui Karin Randoja, care au stat cu bebeluşul meu, şi lui Becky, Eufemia şi Gabrielle Zilkha pentru ajutorul acordat. Mulţumiri speciale lui Taunya Gaum, minunata Doda T., care s-a oferit voluntar să aibă grijă de fetiţa mea o dată pe săptămână ca să pot scrie şi mi-a permis alteori să evadez în apartamentul ei de la etajul inferior, unde i-am folosit biroul cât timp fetiţa mea era sus cu bona. Este probabil cel mai frumos gest pe care-l poţi face pentru un scriitor care e şi mamă, iar eu sunt norocoasă să-ţi fiu prietenă.

Le simt îndatorată celor de la Canada Council for the Arts, Ontario Arts Council şi Toronto Arts Council pentru generozitatea cu care m-au sprijinit în carieră şi în proiectul de faţă.

Am cercetat intens istoria evreilor yemeniţi mai bine de zece ani. în această perioadă, am primit ajutor de la un număr mare de persoane — mai întâi de toate, familia mea extinsă, cu precădere mătuşile

şi unchii mei iubiţi. Le sunt recunoscătoare lui Tuvya Sulami, Gila Beshari, Shlomi Hatuka, Menashe Anzi, Amnon Ma'abi, Yossi Zabari, Zion Ozeri (ale cărui fotografii uimitoare cu Haidan a-Sham sunt încă singurele pe care le-am văzut până astăzi) şi multor altora din comunitatea yemenită care şi-au deschis uşile şi inimile către mine. Le mulţumesc nenumăraţilor bibliotecari, cercetători şi bursieri care m-au ajutat la arhivele oraşului din Petah Tikva şi Rehovot, la Institutul Yad Ben Zvi si la Arhivele Centrale Sioniste din Ierusalim, la Muzeul Evreilor Yemeniţi din Rosh HaAyin şi la Muzeul Evreilor din Beit Hatfutsot în Tel Aviv. îi mulţumesc lui Kamal Al-Solaylee pentru ajutorul acordat cu grafia cuvintelor yemenite. Pentru sprijinul generos din timpul cercetărilor mele, le mulţumesc lui Yosef Wosk, fundaţiei Access Copyright şi Fondului Familiei Chalmers, împreună cu Ontario Arts Council, care mi-au acordat o Bursă Chalmers Art.

Le sunt profund recunoscătoare tuturor celor care apar în această carte, fie cu numele real, fie sub pseudonim, şi prietenilor mei minunaţi – atât de mulţi, încât nu-i pot numi pe toţi, dintre care unii nici n-au apucat să intre în carte –, pentru dragostea şi sprijinul lor permanent. Voi limita mulţumirile nominale la cei care m-au ajutat într-un anume fel pe perioada cât am scris cartea. Orit Mosseri (Kreskas), Yael Levinger, Carlin Sandor, Sacha Levin, Danielle Nakouz, Mărie Belzil, Nadia Hedar, Sarah Hedar, Riyadh Hashim, Stefania Gilardi, Jane Warren, Doron Sagie, Einat Katz Kaplan, Tsvika Kaplan, Limor Iron, Gurjinder Basran, Homeyra Javadi Panah, Cecilia Mutti, Jill Moffett, Elanor Waslander, Hayim Raclaw, Mona Krayem şi

familia sa. Vă iubesc pe toţi.

Mulţumiri speciale clanului Brereton-Creer pentru dragostea şi încurajările lor. Lui Michal Shavit, sora

mea de suflet cea mai răbdătoare. Lui Tal Savoray, prima mea cititoare şi parteneră de scris, o sursă constantă de mângâiere în viaţa mea. Lui Yifat Jovani, pentru sprijinul nemărginit, pentru că mi-a fost alături de când ne-am întâlnit întâmplător în India. Lui Elsin Davidi, partenera mea la bune şi la rele, pentru prietenie şi inspiraţie. Lui Maya Tevet Dayan, pentru poezie şi camaraderie. Lui Yonit Daaman, strănepoata Saidei, sora geamănă a bunicii mele, pentru inteligenţa şi prietenia ei, precum şi pentru eseul ei uimitor „Toată lumea ştie că yemenitele sunt maestre în pat” (disponibil online), din care m-am inspirat în capitolul „O fată simplă”. Şi lui Aya Ortal şi mamei sale Shuli Haza – care par să-mi fie rude, fiindcă îmi sunt –, cărora le dedic acest capitol.

Fragmente din prezenta autobiografie au apărut sub diferite forme în următoarele reviste: *Event, Room, PRISM International, Paper Brigade, The New Quarterly* şi *Grain.* Le sunt recunoscătoare tuturor editorilor care m-au ajutat să le duc la bun sfârsit. De asemenea, am inclus în volumul de fată si *frânturi din eseurile publicate în National Post, Lit Hub si Jewish Book Week.*

Nesfârşită recunoştinţă şi iubire membrilor celor mai apropiaţi ai familiei mele: dragilor mei fraţi, care au crezut că sunt în stare să scriu cartea asta şi m-au ajutat de absolut fiecare dată. îmi cer scuze pentru tot ce poate vă amintiţi c-a fost altfel. Surorii mele – prietena mea cea mai bună –, care mi-a transcris primele povestiri într-un caiet când eu aveam cinci ani, şi ea doisprezece, şi care mi-a cumpărat primul jurnal la vârsta de şase ani şi mi-a spus: „Scrie!” Nepoatelor şi nepoţilor mei, pe care-i iubesc mai mult

decât îşi dau seama. întâi de toate, îi sunt enorm de recunoscătoare mamei mele, care mi-a înţeles

nevoia de a scrie acest volum de amintiri; cu toate că

nu a putut citi cartea în limba în care-am scris-o, a aprobat un rezumat tradus al acelor părţi în care este
menţionată. îti mulţumesc că m-ai educat, m-ai hrănit

> > > *

şi m-ai iubit. Te iubesc. Eşti o mamă nemaipomenită. Te rog să nu te superi pentru faza cu drogurile.

Tatălui meu, care mi-a inculcat această pasiune pentru scris, cărţi şi oameni: această carte, ca tot ce scriu, de altfel, este în memoria ta.

Bunicii mele, care m-a iubit în puţine cuvinte: sunt recunoscătoare pentru timpul pe care l-am petrecut împreună şi pentru poveştile pe care mi le-ai spus (fără mare tragere de inimă). *Ma'asalama.*

Şi, în cele din urmă, îi datorez profunda mea recunoştinţă fiicei mele, cea mai minunată fiinţă din viaţa mea, pentru că mi-a dat perspectivă, inspiraţie şi atât de multă dragoste şi bucurie. Mă uimeşti în absolut fiecare zi. Şi lui Sean Brereton, iubirea mea, pentru că m-a impulsionat să scriu, a făcut posibil acest lucru, m-a ajutat cu expresiile mai puţin comune în limba engleză şi pentru că este, cu mâna pe inimă, cel mai bun partener pe care şi-l poate dori un scriitor. Acum toată lumea stie cât esti de fabulos.

Nota autoarei

Să-ţi scrii povestea vieţii ţine de memorie, nu de istorie. Si, cu toate că mă laud des ce tinere de minte fenomenală am (Sean, partenerul meu, mă numeşte hard diskul lui extern), sunt totuşi conştientă de faptul că memoria este un personaj nestatornic, în care nu poţi avea încredere. Cu toate că am cercetat faptele şi am stat de vorbă cu cei implicaţi atunci când am putut, această carte se bazează în mare măsură pe ceea ce-mi amintesc eu, pe jurnale şi scrisori, ceea ce înseamnă că e o relatare subiectivă a propriei mele poveşti. Am schimbat unele nume şi câteva detalii pentru a proteja intimitatea unor persoane. Mi-am mai permis şi unele libertăţi creatoare: am recreat dialogurile pornind de la ce-mi aminteam şi, în unele cazuri, am comprimat timpul de dragul unei naraţiuni mai compacte.

în capitolul „O fată simplă” am menţionat activiştii *mizrahi* care au dat în vileag mass-media pentru faptul că nu prezintă în proporţia corectă personajele *mizrahi.* Pentru exemple, puteţi urmări serialul *HaMishmar HaMizrahi* (disponibil doar în ivrit) de Shlomi Hatuka pe site-ul Kan-Israeli Public Broadcasting Corporation (https://www.kan.org.il/program/?catid=16).

Tot în capitolul „O fată simplă” am vorbit despre tinerii poeţi *mizrahi* care au mişcat lucrurile lansându-şi propriile sesiuni de lectură. Mă refeream mai exact la ciclul Ars

Poetica, iniţiat de poetul Adi Keissar în 2013. Numele seriei de lecturi se bazează pe un joc de cuvinte care porneşte de la cuvântul Ars – „peşte” în arabă şi, de asemenea, un cuvânt

zeflemitor pentru a denumi bărbaţii *mizrahi* în Israel. Pentru mai multe informaţii, căutaţi pe Google „Ars Poetica Israel”.

în „Nu e pentru cei slabi de inimă”, am menţionat Afacerea Copiilor Yemeniţi ca pe o traumă care a marcat istoria evreilor yemeniţi. Nu am insistat însă pe acest subiect şocant, fiindcă nu aceasta era tema cărţii. Dacă doriţi să aflaţi mai multe, singura carte în limba engleză pe această temă este *Israeli Media and the Framing of Internai Conflict: The Yemenite Babies Affair (Mass-media din Israel şi înscenarea conflictului intern: Afacerea Copiilor Yemeniţi*) de S. Madmoni-Gerber (Palgrave Macmillan, 2009). în Israel, Asociaţia Amram a făcut o treabă de excepţie atunci adunând mărturiile supravieţuitorilor, în lupta pentru dreptate şi recunoaştere. O găsiţi şi o puteţi sprijini online. De asemenea, puteţi urmări pe YouTube serialul web extrem de penetrant *Neviim Docu-Shorts,* unde există interviuri cu supravieţuitori şi activişti. Este disponibilă subtitrarea în limba engleză.

în „Dacă te voi uita”, am povestit cum m-am descotorosit de tonele de cărţi din casa părintească. La vreo doi ani după ce aruncasem cărţile fratelui meu, am găsit un teanc din colecţia „Micul Tehnician” la un anticariat de lângă portul din Haifa şi i le-am cumpărat. Cred că m-a iertat.

Transliterare şi lingvistică

Transliterarea cuvintelor arăbeşti sau evreieşti este o treabă complicată. Cei mai

mulţi o fac după ureche şi încearcă să scrie cuvintele cât mai fonetic posibil. Rezultatul este că unele cuvinte obişnuite pot avea mai multe grafii. Litera *Tsadik,* de exemplu, care este prima literă a numelui meu (sau *Tsade,* cum apare pe

Wikipedia), mai poate fi scrisă *Tzaddik, Tzadi, Sadhe.* în copilărie, când nu reuşeam să pronunţ litera *Tsadik,* mi se spunea să rostesc T şi S în acelaşi timp; aşa am ajuns la grafia actuală a numele meu de familie. în acelaşi timp, alte persoane cu acelaşi nume pot alege să îl scrie cu TZ, cu S sau cu Z.

Am ales să folosesc H pentru a reprezenta litera *Het* (care se mai scrie *Chet* sau *Heth*) din ebraică şi litera *Ha* din arabă. Aceste sunete guturale nu au echivalent în limba engleză. L-am ales pe H în loc de CH, care se mai foloseşte frecvent – în mod greşit, în opinia mea – pentru transliterarea lui *Het* (veţi vedea uneori *Hannukah* scris *Channukah).* Pentru a complica şi mai tare lucrurile, există o singură excepţie în această carte: numele felului yemenit de mâncare *jichnoon.* La acest cuvânt am ales CH pentru a reprezenta H-ul. Evreii yemeniţi din diverse regiuni pronunţă diferit numele mâncării, aşa că, dacă veţi căuta pe Internet reţeta, s-ar putea să o găsiţi cu numele *jachnun,* care este grafia şi pronunţia cea mai răspândită. însă cei care-i spun *jichnoon,* precum cei din familia mea, ţin foarte mult la numele acesta, fiindcă mâncarea asta reprezintă căminul, istoria si identitatea lor. Redactorului care mi-a sugerat să-l modific i-am explicat că e posibil să mă renege familia dac-o fac. Tot aşa, dacă veţi căuta reţeta de *bisbas,* s-ar putea să o găsiţi sub numele de *schug* sau *zhug.* Dacă i-aş spune *schug* acasă la mama, mi s-ar cere să părăsesc incinta.

Cuvintele arăbeşti din carte sunt cele pe care bunica le folosea când vorbea cu mine,

pe care le-am transcris din înregistrările video şi le-am verificat cu mama. Dat fiind faptul că este vorba despre un dialect yemenit iudeo-arab care se foloseşte extrem de rar în zilele noastre, cu coloratură regională, nu am găsit mereu o modalitate prin care să-l verific.

Surse

Citatul din dr. Vickie Shiran pe care l-am dat în „O fată simplă” (p. 47) a apărut într-un articol pe care aceasta l-a publicat în anii 1980 în *Tel Aviv Magazine.*

în „Nu e pentru cei slabi de inimă”, citatul din David Ben-Gurion (p. 211), din scrisoarea adresată şefului de stat-major Yigael Yadin la data de 27 noiembrie 1950, a apărut în *1949: The First Israelis (1949: Primii israelieni*), de Tom Segev (The Domino Press, 1984), la pagina 181. Citatul din ziarul *HaTzvi* (p. 211) a apărut într-un articol intitulat „Despre yemeniţi”, pe prima pagină, din data de 27 ianuarie 1909. Ziarul original scanat este disponibil online pe site-ul Historical Jewish Press (http://jpress.org.il/), site întemeiat de Universitatea din Tel Aviv si de Biblioteca Naţională a Israelului.

Citatul de la final, preluat dintr-un memo scris de Jacob Thon (p.211) în octombrie 1908, intitulat „Memorandum pentru reglementarea muncii în Palestina”, apare în *History of Zionist Settlement,* de Alex Bien (Masada, 1942), la pagina 98, precum şi în articolul „HaTeimanim” (Yemeniţii), de Haim Hanegbi, *Matzpen,* 10 aprilie 1971.

în „Supă yemenită şi alte reţete”, am menţionat (p. 266) un film din anii 1950 destinat strângerii de fonduri, creat pentru a evidenţia munca depusă de Moetzet HaPoalot (Consiliul Femeilor Muncitoare). Filmul are titlul *Bederech Halev (Drumul inimii*). Fragmentul specific la care fac referire este disponibil online

(https://www.facebook.com/uri.rosenwaks/).

în „Descâlcesc babilonia”, poeziile tatei *Primăvară falsă* şi *Vino la mine* (pp. 309, respectiv 303) sunt preluate din volumul *Sihei Tsabar Svuhim (Un ghem de coji de pere),* publicat de *Afikim* în

1984, şi sunt editate de Tuvya Sulami. Poezia *Amintiţi-vă de mine cât sunt încă pe pământ* (p. 305) este din numărul 18 al revistei *Afikim,* din 24 martie 1967.

Citatul cu care se deschide cartea este din *Giovanni's Room (Camera lui Giovanni*), de James Baldwin (Vintage Books, 1956). Mottoul părţii I este din poezia „Acasă", de Maya Tevet Dayan, tradusă din cartea ei de poezii în ebraică, *Floating Home (Casa plutitoare*). Epigraful părţii a Il-a este dintr-un interviu cu Cynthia Ozick, luat de Eleanor Wachtel la postul de radio CBC, apărut apoi în volumul *Writers & Company* (Alfred A. Knopf Canada, 1993). Mottoul părţii a Ill-a este din *Dreaming of Elsewhere: Observations on Home,* de Esi Edugyan (University of Alberta Press, 2014).

Toate citatele, fragmentele de poezie sau cântecele în limba ebraică au fost traduse de mine.

Istoricul publicării

Fragmente din volumul de faţă au mai fost publicate în alte forme, de regulă mai puţin extinse:

„O fată simplă" a apărut în *Paper Brigade* în 2018.

„Tu şi armata aia" a apărut în Event: Poetry and Prose 36, nr. 3 (2007), şi în Slice Me Some Truth: An Anthology of Canadian Creative Nonfiction (Wolsak & Wynn, 2011).

„Pierdută fără urmă" a apărut în *PRISM*

International 49, nr. 3 (2011).

„Genul care se mărită” a apărut în *Room* 33, nr. 2 (2010), în *Making Room: Forty Years of Room Magazine* (West Coast Feminist Literary Magazine Society şi Caitlin Press, 2017) şi în *Love Me True: Writers Reflect on the Ins, Outs, Ups and Downs of*

Marriage (Caitlin Press, 2018).

„Soldaţi” a apărut în The New Quarterly 131 (2014) şi în Wherever I Find Myself: Stories by Canadian Immigrant Women (Caitlin Press, 2018).

O parte din „O tipă dură” a fost mai întâi publicată cu titlul „Victima” în *Event: Poetry and Prose* 38, nr. 3 (2009).

O parte din „Gărgăuni” a apărut în *PRISM International* 53, nr. 2 (2015).

„Supă yemenită şi alte reţete” a apărut integral în *Grain* 39, nr. 4 (2012), şi parţial în *Sustenance: Writers from BC and Beyond on the Subject of Food* (Anvil Press, 2017).

„Descâlceşte babilonia” a apărut în *Room* 36, nr. 2 (2013).

Cuprins

I. ACASĂ

în vis ne îmbrăţişăm ca doi adulţi O fată simplă Tu si armata aia Bestia care nu doarme

II. PLECAREA

Visul meu american Pierdută fără urmă Genul care se mărită Soldaţi Kerosen: o poveste de dragoste Nu e pentru cei slabi de inimă

III. REVENIREA

O fată dură Gărgăuni Supă vemenită si alte retete Ugat Shmarim Salată tocată mărunt Şniţele Ficătei de pui Jichnoon Bisbas Tzli Supă vemenită Ugat shmarim Dacă te voi uita

Descâlcesc

babilonia

Arta de a rămâne

Mulţumiri **Nota autoarei**
Transliterare si lingvistică
Surse
Istoricul publicării